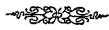
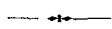


Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov



Izdaja
Slovenska Matica



VII. zvezek



Uredil
Fr. Levce



V Ljubljani 1900

Tisk „Narodne tiskarne“





P. n. gg. članom „Slovenske Matice“ itd.

Čast mi je naznanjati, da imam vedno v zalogi platnice za vezanje naslednjih knjig:

		po pošti
Wolf-Pleteršnik Slovar za I. in II. del		
v safijan 1/2 usnje	à kron	2— 2'20
Ljubljanski Zvon	»	1'40 1'50
Dom in Svet	»	1'40 1'60
Jurčiča spisi	»	—'60 —'70
Knezova knjižnica	»	—'40 —'50
Pesmarica Mohorjeve družbe	»	—'50 —'60
J. Šubic: Električna	»	—'80 —'90
Zvonček	»	—'60 —'65

Izvršujem po naročilu vsake vrste platnice ter vezanje več enakih knjig in protokolov po tovarniški ceni; nalepljenje kart, načrtov itd. na platno ali trdi lep; prevezavo starih in novih Missale Romanum v močno in ukusno vezavo; vezanje knjig za šolske in druge knjižnice po najnižji ceni.

Po naročilu izdelujem reklam-table z aluminij-, barvastim in zlatim tiskom. Elegantni tisek na trakove. Uzorčne knjige (Musterbüchel) za trgovce z blagom, krojače itd. itd.

Trgovina papirja, uradnih in šolskih potrebščin.

Edina zaloga

svinčnikov družbe sv. Cirila in Metoda.

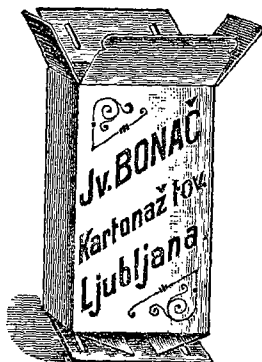
Cenik franko.

Kartonaža.

V korist družbi
sv. Cirila in Metoda.

V korist družbi
sv. Cirila in Metoda.

Izdelovanje škatelj po
najnovjšem načinu z
električno gonilno silo.



Gubane (Falt) škatlje
za domačo rabo in
eksport.

Ivan Bonač

knjigovez „Slovenske Matice“, Šelenburgave ulice št. 5.



Ant. Knezova knjižnica

Zbirka
zabavnih in poučnih spisov

Izdaja.

Slovenska Matica

VII. zvezek

Uredil

Fr. Levec



V Ljubljani 1900

Tisk „Narodne tiskarne“

Kazalo.

	Stran:
A. Fr. Ks. Meško: Iz mojega dnevnika:	
Izgubljena duša	1— 10
Gozdna romanca	11— 28
Življenja večerna molitev	29— 46
B. Podgoričan: Za možem . . . Slika	47— 86
C. Dr. Fr. Zbašnik: Pastirica, Povestica	87—115
Č. Jos. Kostanjevec: Čez trideset let	116—155
D. J. M. Dovič: Z diplomo in brez diplome. Noveleta	156—169
E. Ivan Cankar: Popótovanje Nikolaja Nikiča	170—213
F. Fr. Levce: Dr. Fr. Prešeren	214—228



VII, B 35213e



A

Iz mojega dnevnika.

Spisal Fr. Ks. Meško.

I.

Izgubljena duša.

In jaz iščem svojo dušo . . .

Ah, ta duša, ta moja revna dušica — izgubil sem jo. In zdaj plakam za svojo dušo — plakam s plačem velikim in mogočnim in boleznim, ker vem, da sem izgubil najdražje, da sem izgubil najdragocenejši zaklad.

In jaz iščem svojo dušo — najti jo moram, najti jo hočem. V nočeh brez svetlobe in brez počitka in ob dneh, polnih težkih skrbi in velikega trpljenja, jo iščem — brez nehanja in pokoja jo iščem . . .

Ah, kako drhtim, kako hrepenim za svojo dušo, za svojo izgubljeno dušo!

Nela, komtesa Nela, kje imate^o mojo dušo? Kaj ste storili z njo — zakaj ste mi jo vzeli . . . zakaj ste mi jo umorili . . . mojo mehko dušo . . .?

* * *

Ah, ti spomini! . . .

Kako lepo, kako mirno je teklo tedaj življenje moje! In moja duša je bila pokojna, moja duša je snivala sanje tihega zadovoljstva . . . Vse, kar jo

je kdaj poprej vznemirjalo, jo vzburkavalo in valovilo — vse to sem polagoma odslovil iz nje, ali pa tudi izgnal in zatrl s silo. Umil sem jo s hrepenenjem po višjih smotrih, očistil sem jo v ognju trpljenja in samozatajevanja . . .

In nisem se več oziral nazaj na svoje prešlo življenje. Nisem se dal omamiti slikam in podobam, ki so vstajale še tuintam pred mojim duhom, ki so me spet vabile — vabile nazaj v svoj objem, v svoje mehko naročje . . .

Vedel sem, da bi mi njih objem le spet vznemiril mojo dušo, da bi jo omadeževal, jo potegnil v blato.

In jaz sem mislil le eno, hrepenel le po enem: — da ohranim svojo dušo čisto in svetlo . . . svetlo in krasno liki dragocen biser, bleščeč diamant . . .

A tedaj sem srečal Vas, komtesa Nela — Vi dražestno, Vi vilinskobajno dete . . . In pogledal sem Vam v oči — in moja duša je vztrepetala, je vzdrhtela, se je vzburkala.

In nekaj je dehnilo na diamant — postal je moten!

In jaz nisem mogel več izbrisati te motne koprene, ki je v tem pogledu legla na sveto čistost moje duše, ki je nalahno ovila dragoceni biser . . .

* * *

Saj se spominjate, komtesa Nela: — lep decembrski dan je bil, ob polidveh popoldne . . . Stopal sem sam samcat in pogrezajoč se v svoje misli in sanjarije po trgu. In tedaj ste mi prišli naproti Vi s svojim bratcem. Brat se je ustavil ob oknu knjigarne, Vi pa ste ga poklicali: »Komm, Rudi!«

Ah, ta glas — zvonjenje bajnih srebrnih zvončkov! . . . In čemu ste pač izpregovorili ravno tedaj!

In jaz sem Vas pogledal. In začudil sem se, da nosite pajčelan. Petnajstletno dete s tako otroškim obrazkom — in pajčelan! In čemu ste imeli baš tedaj ta pajčelan? . . . Ah, komtesa Nela, navzlic svojim petnajstim letim, navzlic svoji otroški brezskrbnosti vendar dobro veste, kaj Vas dela interesantno . . .

In izza tega dehtečega pajčelana se je uprlo vame dvoje velikih oči — nedolžnih in bleščečih, in čarnih, kakor so poezijo dihajoče noči orientalske, in globokih, kakor je globok prepad, ki zija med nama, ki je zijal med nama že tedaj, ko sva se srečala prvokrat . . .

In kaj so mi govorile te oči? O, o tem bi lahko vso večnost govorila moja duša, tako neizmerno je bilo morje čustev, ki so govorila v tem pogledu . . . A moja duša ne more govoriti — jaz duše nimam več . . . moja duša je izgubljena . . . moja uboga duša . . .

In tedaj sem z drhtečo dušo stopal mimo Vas. Moj korak se je zastavljaj, moja noga je izgubljala pot — moje srce je koprnelo za Vami . . . a moja duša se je ustavljaj, branila . . . a moja duša je tako mehka . . . in čez nekaj hipov se ozrem . . . in tudi Vi se ozrete . . . Čemu ste se pač ozrli baš tedaj, komtesa Nela — čemu?

In okrenil sem se, da Vas vidim, da grem za Vami, da se naslajam na Vašem vitkem stasu, da uživam Vašo bližino, duh nežnosti in čar poezije, ki ga širite vsepovsodi, kamor stopi Vaša noga, kjer zveni Vaša govorica, kjer žare Vaše oči . . . te čudovite oči . . .

In stopali ste čez trg. In zdaj in zdaj je Vaš pogled po strani švignil na me. In ti pogledi so me z neodoljivo, nepremagljivo močjo vabili, ti pogledi so me silili za Vašimi stopinjami. Nevidne vezi so se predle med Vami in menoj. In te vezi so se oklepale moje duše, so jo vso ovijale — ozko, tesno . . . ože, tesneje . . . vedno tesneje . . .

In moja duša je omagovala . . . A hipoma se je spet dvignila v veličastnem ponosu. Z nadčloveško, gigantsko močjo se je borila sama s seboj. In v istem hipu sem se nameraval že okreniti, se vrniti, bežati nekam v stranske ulice, nekam iz mesta, nekam daleč . . . daleč od Vas, komtesa Nela, daleč iz Vaše magične bližine . . .

In tedaj ste se ustavili z bratcem ob ogle neke ulice. In brala sta gledališko-naznanilo — a gotovo ste ga znali že na pamet . . .

In jaz se nisem vrnil, jaz nisem bežal — ne, jaz sem se Vam še bolj približal. In spet so se uprle v me Vaše še otročje oči . . . in tako sladko in tako vabeče in prijazno ste se mi nasmehljali, in Vaši diamantni zobje so se zaiskrili . . . in jaz sem vedel, da me ljubite . . . a moja duša je zaplakala, ker je vedela, da Vas ne sme ljubiti in ker je vendar omagala . . . ta moja nesrečna duša . . .

* * *

In jaz sem šel za Vami . . .

In one vezi, ki jih je nevidna roka predla in razpregala med nama, so oklepale tudi Vašo dušo . . . Pri domu niste šli v stanovanje, kakor bi se bali, da se pretrgajo one skrivnostne vezi, da se izgubiva ter se nikdar več ne najdeva in ne snideva. Ostali ste spodaj pri durih, da sva se videla.

In najini srci sta tedaj govorili . . . od daleč sta bili drugo drugemu nasproti ter govorili s seboj s čudovito govorico.

Brat Rudi Vam je prinesel redikilo dol k vratom — bila je krasna, a ne secesionistična, kar je pričalo o Vašem finem aristokratskem okusu. In šli ste v šolo. In jaz sem stopal za Vami . . .

In tam ob šolskih vratih ste spet stali povsem do učne ure. Jaz pa sem promeniral ob vrtu sošednje palače.

In najini duši sta si iskali druga druge in našli sta se, objeli sta se, potopili se druga v drugo. In tiho sta si šepetali skrivno govorico. In ta šepet je naraščal v visoko pesem skrivne ljubezni . . .

A komtesa Nela — moja duša tedaj ni bila srečna in vesela. Vem, komtesa, koliko je vredna Vaša ljubezen, koliko se jih bo potegovalo in se jih morda že bori in poteguje zaman za njo. Jaz pa sem jo užival — a moja duša je bila ob tej ljubezni bolna, otožna in žalostna . . .

* * *

In potem sva se srečavala često — predpoldne, o poldnevih, večerih.

In vsakokrat, ko sva se srečala, ste se mi nasmejali z onim božanskim smehljajem, ki je iz njega dehtela vsa sreča prve, skrivne ljubezni . . .

A ob teh smehljajih je moja duša plakala, ker je čutila, da jo ti smehljaji omamljajo, zastrupljajo, morijo.

A Vi, komtesa, tega niste umeli. Vi ste stopali vedno enako brezskrbno svojo pot in enako samozavestno, prava aristokratka v vsaki, tudi najmanjši kretnji. In stopali ste tako ponosno, ker ste vedeli, kako Vas jaz ljubim, da Vas ljubim z vsem žarom svoje duše. In to Vam je laskalo, ker je bila to — prepovedana ljubezen!

In zato je bil moj korak nestalen, ko sem šel za Vami. In moje srce je drhtelo v meni od neznanke bolesti in sramu in zavesti moje krivde — moja duša pa, ki je od dne do dne postajala bolj kalna, je ihtela in plakala . . . Ah, bila je bolna . . . bolna . . .

* * *

In potem je prišel oni veliki večer, ko sva se prvič sestala, ko sem se prvič doteknil Vaše majhne, mehke roke, ki se je tako brez vse moči vdala moji . . .

V veži Vašega doma je bilo — saj se spominjate, komtesa Nela! Nad mestom je ležal že mrak. V veži še ni gorela luč in v njej je bilo še mračneje kakor zunaj na ulicah . . .

In tedaj ste me tamkaj čakali — saj še pomnite, komtesa Nela!

Le nekaj trenutkov sva govorila — tiho . . . naglo . . . drhteče — a vsaka beseda je bila za naju kakor godba srebrnih harf . . . vsaka beseda je bila proniknjena s poezijo skrivne ljubezni . . . vsak napol izgovorjeni stavek nama je odpiral neizkončno neizmernost dosedaj še neznanih, bajnih svetov . . .

In najine oči, ki so se v temi iskale, so blestele v čudovitem žaru, ker v njih se je lesketala in zrcalila vsa najina ljubezen, ki je plamtela že visoko in mogočno . . .

Po stopnicah je nekdo prihajal.

»Moj Bog — idite!«

»Nela!«

»Ne — ne! . . . Idite! . . . «

»Nela!! . . . «

Vaša roka, ki ste jo še ravnokar hoteli oprostiti iz moje, se je za trenutek krčevito oklenila drhteče moje . . . Omahnili ste proti meni . . . in kaj je bilo to . . . resnica . . . sanje . . . prikazen . . . ali sem se varal . . . ali sem zblaznel . . . ? Vaši mehki zlati lasje so naglo, za en hip pobožali moje lice . . . in Vaše ustnice so se naglo kakor misel doteknile mojih . . .

»Moj Bog . . . !«

Oni nevidni nekdo je stopal že po zadnjih stopnicah.

In Vi ste trepetaje izginili v temi . . . jaz pa sem taval vun v mrak, v noč.

Kaj je bilo tedaj z menoj — kaj se je godilo v meni . . . ?

Vsak drug bi v istem hipu trepetal v neodoljivi blaženosti, vsakemu drugemu bi ogrevalo isti trenutek srce sreče oživljajoče solnce, vsak bi po takem dogodku nosil v svoji duši jasen velik dan . . . in z njim bi vriskaje šel vunkaj v noč — v mojem srcu pa je bila črnejša noč kakor ona, ki je padala zunaj na mesto . . . in moja duša, moja revna duša . . . ?

Ah, komtesa Nela — jaz tedaj nisem več imel duše. Mojo dušo je umoril Vaš poljub . . . da, da, moja duša je bila tedaj izgubljena, mrtva . . . ta uboga duša . . .

* * *

In dolgo v noč sem blodil po mestu — po tihih, zapuščenih ulicah in po okolici pod mirno sanjajočimi kostanji, tam zunaj ob jezeru, nad katerim so plesale bele vile ter mi pokimavale, iztegale roke proti meni, me vabile . . . vabile . . .

A jaz nisem mogel in ne smel k njim, jaz sem se moral vrniti k Vam. In res sem prišel pod Vaše okno . . .

Vi ste igrali neko melanholično, koprnečo, nekako plakajočo pieso . . . bila je menda Chopinova. In pomišljal sem, ali ne plaka moja duša pod Vašimi majhnimi prstki . . . a saj Vi niste tako neusmiljena . . . A nemara je bila to mrtvaška pesem moji duši . . . ?

Dolgo sem stal pod oknom in poslušal . . . Potem pa sem odhitel. In spet sem brez miru in brez počitka taval po mestu. Iskal sem svojo dušo . . . z veliko nedopovedljivo bolestjo sem plakal po njej . . . po svoji izgubljeni duši.

* * *

A nekaj me je vabilo k Vam nazaj. One nevidne in močne vezi, ki jih je usoda spredla med nama, so me spet prisilile in privedle k Vašemu domu.

Na polnoč je že šlo . . . in Vaš dom je bil že v temi.

Ustavil sem se na sredi ulice ter uprl motni pogled tja gor v okno Vaše spalnice, kjer ste snivali tiho in mirno . . .

»Komtesa Nela . . . kje imate mojo dušo . . . mojo nesrečno dušo?! . . .«

* * *

Komtesa Nela, Vi ste mi vzeli mojo dušo. In jaz Vas vendar nisem mogel sovražiti — ne, jaz sem Vas ljubil, ljubil z ljubeznijo veliko in neizcrpno . . . Da to je bila v resnici velika ljubezen mojega življenja . . .

* * *

Pred menoj leže Vaša pisma — polna koprnenja in polna ljubezni in polna vdanosti. Vsa Vaša duša diše iz teh pisem. In vidi se, da Vašo dušo ta ljubav osrečuje . . .

». . . In drhte čakam, da Vas spet vidim, da se spet srečava, — snideva . . .«

I jaz čakam drhte, a vem, da bi moral bežati pred Vami.

». . . Ah, ta srečanja! Trenutki kake sreče so to! . . . Sneg pada, in ljudje se zavijajo tesno v kožuhe in stopajo naglo, da pridejo v toplo sobo . . . Nama pa je tako ugodno, volno, toplo, ko se srečava — v najinih srcih je pomlad, ko se strnejo najini pogledi, ko se potopi duša v dušo . . . In dež lije, in ulice so prazne — midva pa se ne meniva za nevihto. In najini srca sta toliko srečni, ko se pozdraviva pod majhnimi dežniki . . .«

Srečni?! Ne, ne verujem, komtesa Nela! Vsaj moje ni! . . . Res, tudi jaz hrepenim po teh trenutkih, tudi jaz jih čakam iztežka, jih iščem . . . a osrečijo me ne!

Navdajajo in polnijo mi srce z grenko bridkostjo — in vendar si jih želim . . . ah, kaka uganka je to v tem bornem življenju človeškem! —

». . . Ta ljubezen je edina sreča mojega življenja. Ona me dviga me oživlja . . .«

Ah, ta ljubezen je zadela smrtno rano moji duši . . .

». . . In najine ljubezni plamen ne ugasne! . . .«

Žalibog, da gori že premočno, da bi ga bilo mogoče udušiti . . .

». . . In vse bi rajša izgubila in ves svet bi rajša žrtvovala, kakor pa se odpovedala tej ljubezni . . .«

Ves svet bi dal za svojo izgubljeno dušo! —

». . . Vso sladkost, ki je o njej poprej moja duša le sanjala, o kateri mi je srce časih pretresla le neka daljna, temna slutnja — vso to sladkost je našla moja duša v tej ljubezni . . . In zato drhti moje srce v sreči in v blaženstvu . . . In moja duša in moje srce je Vaše — Jaz koprnim po Vas . . . jaz Vas ljubim, ljubim . . .«

Komtesa Nela, tudi moje srce drhti in koprni po Vas. In vem, da ste moja, da me ljubite. A vendar jaz sem otožen, žalosten, do smrti žalosten . . .

». . . Dozdevate se mi vedno nekako otožni, zamišljeni. In vedno ste tako resni. Nikdar se ne smehljate . . .«

Ne, komtesa Nela, smejati se jaz ne morem. Temu sem se že odvadil. Kako se naj smejem, ko pa plakam za svojo dušo — za svojo nesrečno, izgubljeno dušo . . .

». . . Vse moje misli prepleta poezija najine ljubezni . . . Vaša podoba me spremlja povsod. In jaz sem vsa srečna, ker vem, da me ljubite . . .«

In jaz sem nemiren, nesrečen, ker bi Vas ne smel ljubiti. —

». . . Zunaj je pomlad. Tako lepe pomladi še ne pomnim. Dozdeva se mi, da vsa probujajoča se priroda poje visoko pesem najine mlade ljubezni . . . Ali ne pozvanjajo zvončki tej ljubezni, ali vijolice ne dehte njej . . . ali zlato solnce ne sije tej ljubavi, da jo ogreva, da jo goji . . . ? Ah, ta pomlad najine ljubezni, ta pomlad v mojem srcu, v moji duši — kako krasna je! . . .«

Komtesa Nela — v mojem srcu je zima . . .

». . . Zunaj gre na večer, ko to pišem. V vrtu pod mojim oknom cveto breskve. In teje duhte, in reseda napaja vse ozračje s svojim sitim vonjem . . . Solnce se nagiba k zahodu . . . kmalu se pogrezne za gore, dan ugasne, in noč razprostre svoja pepelnata svinčena krila čez mesto . . . In ko postane zunaj vse tiho, vse mirno, sanjarim tem živeje o najini ljubezni . . . V mojem srcu je tudi v temni noči jasen dan, ker mu sije najine ljubezni zlato solnce . . . In to ne bo nikdar zašlo, nikdar otemnelo . . .«

V mojem srcu pa je noč, temna noč . . .

— — — — —
V vseh teh pismih živi, diše, govori, se smeje od blaženstva in drhti od koprnenja lepa, otročja Vaša duša . . .

A kje je moja duša, komtesa Nela, kje je? . . .

* * *

Ah, kje je moja duša — moja izgubljena duša? Kje naj jo iščem? . . .

Ali ste mi jo skrili v solnca svitle žarke, ali v lune trepetajočo bledobo? Ali ste mi jo zaklenili

v gorovja globoko osrčeje, ali ste jo prikovali na Kavkaza raztrgano skalovje . . . Vi ste tako dobra — tega niste storili . . . Ali jo najdem v svetovja skrivnostni, neprodorni neizmernosti — ali naj jo iščem v črne noči tihem dihanju, ali pa jo najdem v večernem mraku, ali nemara v zori jutranji? — Ali je nemara duša moja biser, lesketajoč se na travi ob solnca vzhodu, ali pa je dragulj v školjki na morja obali? . . .

Ali ste jo skrili v Svoje iskrece se oči — ali pa jo naj iščem v Vašem smehljaju? . . . Nemara jo najdem v zefira tihem šepetu? Ne? Morda pa v viharja vseuničujočem gnevu? . . .

Ali ste jo nemara pogreznila v morja skrivnostne globočine? . . .

Nemara pa živi v orlu, ki se smelo dviga k solnca gorečem oblu? . . .

Ali ste jo prognali kam v puščavo . . . ali pa sameva nemara ob svetem Gangu? . . . Ali pa plaka v skrivnostnem, drhtečem zdihi sfinge egiptske? . . . Ali ste jo nemara pokopali v piramid tisočletne grobove . . . nemara pa jo imate ujeto v Vašem srčecu . . .? Kje je moja duša, kje je, kje je naj iščem . . .?

Komtesa Nela — vrnite mi mojo dušo — vrnite mi jo, mojo nesrečno, mojo ubogo dušo! . . .



II.

Gozdna romanca.

»Kuku . . . kuku . . . kuku . . .«

V gozdu kuka kukavica . . .

V prirodi je pomlad, čas cvetja, čas kipečega življenja, čas veselja, čas ljubezni.

Vse živi, vse cvete, vse diha krepkost, svežost. Ves gozd kar drhti v bujni moči, v mogočnem življenju.

Listje, sevajoče v onem čudovitonežnem zelenju prve pomladi, šušti slovesen slavospev oživljaljočim žarkom solnčnim, ki v mogočnih valovih lijejo raz nebes smehljajoči se svod, noseč s seboj življenje, zdravje, veselje.

In vrhovi šume kakor omamljeni od toplote tega morja žarkov, ki se valovi nad gozdom in v gozdu, in ki se v njem koplje kakor v viru življenja vsa priroda, ves gozd. In ti žarki s čudovito močjo prelivajo sokove po nešteti vitrah in žilicah debel, vej in vršičkov . . .

In skrite v gostem zelenju vej in vrhov pojo ptice — pojo kakor bi od veselja in zadivljenja nad prirodno krasoto ne mogle utihniti, se ne odpočiti . . .

Vmes pa glasno kuka kukavica . . .

Ah, to kukanje kukavice, pomladi znanivke, to petje ptičjih zborov, to šuštenje listja, to slovesno šumenje gozdnih vrhov . . . ah, vse to življenje, kako krasno, kako veličastno je! —

Lenici — logarjevi hčerki — pa vsa ta krasota, vse to bujno, kipeče življenje izvablja leškeče solze na blede lice.

Na blede lice — in upadlo je to lice. Poprej tako prožno in odsevajoče v oni čudoviti rumenkasto navdahnjeni rdečici, ki jo vidimo na zrelih breskvah, dokler se jih še nihče ni doteknil, je sedaj to skladno ličece suho, in koža je prozorna, in modre žile jasno prosevajo skozi njo.

Ah, logarjeva Lenica je bolna, nevarno bolna . . .

In Lenica ve, Lenica čuti, da je bolna, prav nevarno bolna. A Lenica upa, da spet ozdravi . . . pomlad, ta čudovita nepopisna pomlad jo ozdravi, prirode novo, kipeče življenje tudi v njeno oslabelo telesce vlije novih moči, novega življenja.

In zato poseda Lenica dan na dan pred hišo ter se naslaja in opaja s svežim, balzamičnim gozdnim vzduhom, ker v tem zraku je zdravje, je življenje . . .

Lenica upa — in ta up razlija čez vso prirodo krog nje neko čudovito, fantastično poezijo. Vsa priroda ji govori v živi govorici, vsa priroda jo tolaži. Gozd, njen stari znanec, njen ljubljenec, ji šumi mogočno simfonijo o zdravju, o veselju, o mladosti in radosti . . . In ptice jo pozdravljajo — svojo prijateljico, svojo negovavko, svojo ljubljenko. Cuj, ali se ne glasi njih spev kakor spev o zdravju, o življenju? . . . In kukavica kuka . . . kuka . . . kakor nekdanj, kakor lani — v njene ljubezni pomladi . . . Tiho — ali ji ne govori o prošli ljubavi, o minuli sreči . . . ?

Ah, ta lanska pomlad, ah, ta prva ljubezen!

Ne . . . Lenica ne bo več živela! Lenica kmalu umre! —

Ta čut ji prevzame dušo vsakokrat, ko se spomni svoje ljubezni. Saj za rano, ki jo zadene srcu nesrečna ljubezen, ni leka — tako vsaj meni stara oglarjeva Urša. In Urša ve mnogo . . .

Ah, pridejo hipi — in često prihajajo — ko Lenica jasno čuti in spoznava, da bo kmalu umrla. V takih trenutkih ji vsa priroda s svojim kipečim

življenjem govori le o smrti, gozd ji šušti o smrti, penica ji poje o smrti, ves gozdni koncert se glasi kakor mrliška pesem, življenja večerni spev — poslavljaljoč se od sveta, uspravajoč jo v večne sanje . . .

In tedaj se Lenici dozdeva, da že čuti, kako ji ginejo moči, kako ji ugaša življenja luč, in na njene solzne oči lega zelenkasto se lesketajoča noč, na njeno srce pa pada čudna zaspanost in duša njena se pogreza v nekak topel sen . . .

Ah, za nesrečno ljubezen ni leka! . . . In zato Lenica umira! —

V gozdu pa kuka kukavica, — nemara ista, ki je lani kukala njeni ljubezni, kipeči sreči njeni . . .

* * *

V gozdu kuka kukavica, pomladi znanivka. A Lenici bo znanivka smrti.

Ah, kako vse drugače je kukala lani! In kako vsa drugačna je bila prošla pomlad — njene prve ljubezni pomlad . . .

Da, to je bila res prelestna vesna — vsaj Lenici se dozdeva, da poprej nikdar ni doživela take.

V gozdu je kukala kukavica, pomladi glasna znanivka, in ptičji zbori so peli tako prekrasno, da je Lenica dostikrat kje v gozdni tmuni sedla na mehko blazinico mahovo ter zaplakala in zaihtela . . .

Ah, njena duša je ihtela od sreče prve ljubezni . . .

V ozračju pa je nekaj drhtelo in zvenelo, kakor bi se nekje v nevidnih daljavah, nekje v neizmernih vsemirskih sferah zadeval lahen zefir ob tanke in nežne srebrne strune . . . No, nemara pozvanjajo kje bajni zlati zvončki — nemara kje globoko v gozdovih igrajo lični palčki z demantnimi šojami, in teh zvonki glasovi plavajo po ozračju, zvene, brne, drhte . . . pojemajo in kipe . . . Ah, nemara pa se smejejo kje v temnih lesih gozdne vile, in njih srebrnozvočni smeh raznaša zefir po vsemiru . . . Mogoče tudi, da pojo v višavah angelski zbori. In njih skrivnostni aleluja plove v tihih, lahko se zibajočih akordih čez vrhove gozdov . . . in les zavzet posluša nadzemske glasove, in vrhovi se

spoštljivo klanjajo, in listje se zdaj in zdaj kakor omamljeno zaziblje, zadrhti kakor v nejasni slutnji nekaj velikega in mogočnega, zašušti, završi . . .

In vrhovi se spet dvignejo, listje umolkne — vse posluša, vse strmi . . . oni tanki glasovi pa se venomer v drhtečih valovih zibljejo in prelijajo v vsemiru . . . vse ozračje zveni, brni, poje . . .

Vse to je odmevalo v mladem srcu Leničinem. To srce se je naslajalo s poezijo te divne pomladi — in opajalo se je s pomladno poezijo prve ljubavi . . .

Tako je bilo lani . . .

No, res, sedaj se ji dozdeva vse to kakor čarna pravljica iz nekega drugega, lepšega sveta, ali kakor kaka z mehko gozdno poezijo pretkana pripovedka iz romantičnega srednjega veka, izza katerega je brala nekaj tako čudovitih, malone bajnih povesti, ki ji jih je oča prinašal iz gradu . . .

Ah, s kako bridkostjo, s kako srčno bolestjo se sedaj spominja vsega tega!

V prvi pomladi je bilo, in v gozdu je ravnokar zakukala kukavica.

Tedaj je prišel v grad neki sorodnik grofov. Grof, ki mu je Leničin oča služil, je bil že star, tih in je živel sam zase. Sorodnik — grof mu je bil stari stric — pa je bil mlad in lep in je ljubil zabavo in življenje. Posebno je ljubil tudi lov. Tako vsaj je pravil Lenici oča. Ta ji je nekega dne tudi javil, da bode kmalu v teh tihih gozdovih, kjer se je tuintam oglasila le logarjeva puška, velik lov, h kateremu je mladi gospod povabil mnogo odlične gospode.

In res je bilo tako . . . Mirni, sanjajoči gozdovi so naenkrat oživali. V mistični dremoti gostega smerečja so prežali lovci s smrtonosnimi puškami, po vseh koncih in krajih je zvenelo lajanje psov, vsepovsodi so odmevali kriki gonjačev, streli in njih jeki so gremeli nad prestrašeno trepetajočimi vrhovi . . .

Lenica je sedela pred domom ter prisluševala tej gonji.

Ob ograji vrtni je cvetel bezeg ter širil v vsem obližju svoj krepki vonj. Ob vratih hišice pa so zamišljeno, kakor zibaje se v sanjah, trepetali lističi divje trte, ki se je vila po steni gor do oken nadstropja ter ovijala in prepregala še lični leseni balkon.

Tukaj je bilo vse tako mirno, idilično — v gozdu pa je zvenel šum, so grmele puške.

Ptičice danes niso pele, niti kukavica ni kukala. Vse se je poskrilo, vse je umolknilo v strahu pred smrtjo in pred nirvano . . .

Lenici je bilo nekako težko, da so prišli ti tuji ljudje semkaj v te pokojne lesove, da motijo gozdni mir in brez usmiljenja preganjajo in pobijajo gozdne prebivavce. Res, časih jih pobija tudi njen oča! A to je njegov kruh, to zahteva njegova služba. Ti tujci pa — kar za zabavo more nedolžne živalce!

Res, huda je bila na nje . . .

In ko je premišljevala, kak strah počutijo pač sedaj zajci in srne in kako se trepetaje skrivajo v temnih vrhovih zbegane ptice, je prišel krog ogla mlad lovec. Zapazila ga je šele, ko je stal že pred njo.

Vsa se je vznemirila, ko jo je pozdravil. Oči je povесila. Lovec se je ustavil pred njo. In Lenica je čutila, kako se njegov pogled upira v njo.

In zaželela si je, da bi postala nevidna, ali pa da bi mogla kam zbežati, kamor ne bi mogel tujec za njo. Za hip ji je šinila v glavo misel, da se tudi ona mora na vsak način skriti, ker je ta mož njej ravno tako nevaren kakor kaki srni. En trenutek je mislila to, a ni vedela, ali misli prav ali ne . . .

A kako naj zbeži in kam naj beži! Ni bilo več mogoče . . . bila je ujeta, zaplenjena . . .

Mlad lovec je prisedel k njej na klop. In njej je postajalo še teže in tako vroče. Srčece ji je zastajalo, in v očeh so ji zalesketale solze. Zaplakala bi . . .

On pa ji je nekaj govoril. Nekaj jo je prašal. A ona ni odgovorila. Niti razumela ni prav, kaj da jo praša, dasi je govoril slovenski z nekim tujim narečjem.

A on zaradi njene zadrege in njenega molka ni bil užaljen. Govoril ji je še dalje. In govoril je tako nežno in ljubeznivo.

In Lenici čez malo časa drobnega srčeca ni več stiskal oni prvotni strah. Dihala je prosteje, a vendar hitro in nekako vzburjeno. Na rdeča usteca ji je polagoma vzplaval nasmehljaj . . . Njene duše se je doteknilo nekaj skrivnostnega, in ta duša je zadržela v neki sladki slutnji . . . In Lenica nič več ni mislila na beg.

In naposled je dvignila tudi oči. In iz teh očesec je odsevalo nekaj kakor tiho blaženstvo.

In lovec je uprl v njene žametne oči svoje vroče. In nasmejaj se je in privil se tesneje k devi . . .

V gozdu — nekje nedaleč od logarjeve hiše — pa je prav tedaj zakukala kukavica, dva, trikrat, — hitro, zamolklo, zbegano. Bog ve, ali je hotela Lenico svariti, ali ji je hotela zaklicati, naj ne poslušaj laskanja grofovega, naj ne veruje njegovim sladkim besedam, naj ga pahne od sebe, naj iztrga drhtečo svojo roko iz njegove, naj zavpije, naj kliče pomoči, naj uide v hišo, naj zbeži liki plašna srna v temni les . . . ali ji je govorila kukavica to?

Ali pa se je le pošalila z njo, da tako vestno, tako vdano poslušaj mladega lovca, ali se je norčevala iz Lenice, ker se mu smehlja, ker mu prepuščaj brezodporno svojo mehko roko . . . ?

Ali pa je nemara zapela porodno pesem njeni mladi ljubezni? — Ah, ta pesem je bila kratka, bila je žalostna in trpka. A Lenica tedaj ni slutila, da bode kratka tudi ljubezen mladega kavalirja, da bode trpek in žalosten njen konec . . . ah, ona do tedaj ni poznala ljubezni in usode njene . . .

* * *

In potem je prihajal često . . .

Očeta Leničinega so sedaj večkrat klicali v grad. Pošiljali so ga po opravkih zdaj sem, zdaj tja . . . In tedaj je Lenica bivala doma sama z velikim Čuvajem, ki jo je varoval bolje kakor sam oča, in ki bi na njen mig raztrgal vsakega tujca.

A mlademu grajskemu gospodu, ki je o dnevih, ko logarja ni bilo doma, prihajal v malo hišico sredi gozda, ni storil kaj žalega. Videl je, da ga Lenica sprejema z radostjo, da ga vsakokrat pričakuje že tako težko, s takim koprnenjem in drhtenjem.

A ko je prišel, je bila vsa srečna. Govorila je tako veselo in smejala se tako zvonko, kakor bi zvonili srebrni zvončki . . .

Ah — ko se Lenica spominja onih hipov, ko sta se tako ljubila! . . .

Kako ji je tedaj burno utripalo srce od nepopisne sreče in radosti! . . . In vrhovi gozdov so jima šumeli veličastno simfonijo večne ljubezni, in zbori gozdnih pevcev so peli o vedno mladi ljubezni . . . in vsa природа je dihala ljubezen in vsemir je drhtel kakor zavzet ob velikem čudu ljubezni . . .

V gozdu pa jima je kukala kukavica . . . neprestano, enakomerno, veselo . . . In tudi njena pesem se je glasila kakor pesem o zvesti ljubezni, o večni pomladi . . .

* * *

Grofič bi prihajal v logarjevo hišo tudi, ko bi bil logar navzočen. On se starca ni bal — »Sluga je« — je pomišljal pri sebi. A Lenica ga je preprosil, da o takih dneh naj ne prihaja. Neka temna slutnja ji je pravila, da bi oča ne videl rad obiskov grajskega gospoda, obiskov namreč, ki bi bili namenjeni le njej.

No, navzlic temu je otec polagoma nekaj zaslutil. Jel je spoznavati, umevati.

In logar se ni veselil te ljubavi. Njemu je to spoznanje zresnilo lice, omračilo čelo.

Logar je bil že star. In poznal je gospodo. In zato je trepetal za hčerko. Drugi vzrok njegove žalosti pa je bila bridka zavest, da mu vsaka ljubezen do tretjega bitja hčerko odtuja, da mu taka ljubezen vzame boljši del njene duše ter ga da drugemu, tujemu možu . . . In to ga je bolelo, ker Lenica je bila njegova edina ljubezen, njegovo edino veselje. Njegovo življenje je bilo tesno spo-

jeno z njenim, njegova duša je nekako živela v njeni, je bila nekako del njene. In mož je čutil, da bi bilo zlo zanj, če bi kdo te dve duši razločil, če bi kdo Leničino odtrgal od njegove . . .

A vendar z Lenico ni mogel govoriti o njeni ljubezni. Ni je izpraševal. Preveč jo je ljubil, da bi jo žalil. In to je vedel, da bi jo s takimi prašanji razžalostil. Tudi je ni svaril.

Čutil je sicer, da bi bila njegova dolžnost, da ji pokaže nevarnost, ki ji preti. A ta krepki starec ni imel dovolj duševne energije, da bi resno in odločno govoril z ljubljeno hčerko.

A njegove oči so ji glasno govorile. Jasno in razločno ji je govoril njegov žalostni obraz, in njegov molk ji je bil uničujoč ukor.

Čube na licu očetovem so postajale številnejše in globokejše — in ah, Lenica je čutila, da mu jih riše in začrtava ona, ljubezen njena.

In njena duša je plakala. A ta duša ni bila več vsa njena, ampak mladega graščaka. In zato se ni mogla več odločiti, da spet izbriše, kar je začrtala v obraz očetov. Ni imela več dovolj moči, da ozdravi dušo njegovo.

Da, ta duša je bila bolna. O tej bolezni so pričali kratki, zdaj žalostni, zdaj obupni, časih celo nekako zlovoljni nasmehi očetovi. O tej bolezni ji je govorilo njegovo oko, ki se je časih tako zamišljeno uprlo v njo — a večinoma je blodilo nekje v nedoločni daljavi — kakor brez smotra, ali kakor bi mož nekje v vzduhu iskal nečesar, kar pa ne more zaslediti, ne ugledati. Časih je postalo oko njegovo popolnoma mrtvo, neobčutljivo. Časih pa je spet z vročim kopnenjem in mladeniško ognjevitostjo blodilo nad šumami, v modrobekaste daljave. Ah, hrepenelo je pač po prejšnjih dneh, hrepenelo po nedeljeni ljubezni Leničini . . .

Govoril je s hčerko manj. A govoril je z njo še ljubezniveje, še mehkeje kakor poprej. Le časih so zazveneli iz njegove govorice neki čudno trdi zvoki; tuintam je kako besedo, kak stavek izrekel s skoro sovražnim naglasom . . . A dozdevalo se je,

da se to ne dotika nje, ker njegovo oko se je v takih hipih s še večjo ljubeznijo uprlo v njo — za hip, v prihodnjem trenutku pa je spet nemirno zablodilo v daljavo . . . Črte ob ustih pa so mu strepetavale kakor od žalosti in razbarjenosti.

Le enkrat — na dan smrti njegove žene in matere Leničine — ko so ga spomini na preteklost in pogled v sedanost posebno raztužili, je poljubil hčerko na čelo ter ji nežno in proseče dejal:

»Lenica, dete moje — varuj se!«

Pogledala mu je v oči, zalite s solzami. In umevala ga je.

Da bi mu ne bilo treba več govoriti s hčerko, je logar odšel iz sobe. Lenica pa je sedla na stol ob oknu ter bridko zaplakala . . .

Nekoč ju je zasačil, ko sta se za hišo poslavljala. Videl je, da sta se poljubila.

Mož je zatrepetal. Stopil je za en korak naprej — naglo, razburjen . . . A hipoma se je premislil. Hotel se je obrniti, vrniti. A čutil je, da ne more, da ga zapuščajo duševne in telesne moči . . . Naslonil se je ob ogel.

Grof in hčerka sta ga opazila. Graščak je naglo izginil v gozd. Lenica pa je obstala na mestu. Bilo jo je sram in nekako instinktivno je čutila bol očetovo — njena duša je še bila v zvezi z njegovo.

Otec je molčal. Ni besedice ni izpregovoril. To je Lenico morilo.

Opotekla se je proti njemu. Glasno je zaihtela . . .

»Očka . . . dragi očka . . .!«

Za hip so se starcu zaiskrile oči. A kaj jih je razžarilo — kdo bi vedel . . . Čez obraz mu je švignilo nekaj kakor blisk — hitro, nerazjasnivo . . . Ali je bila bol, ali veselje, ali up, da jo nemara v tem trenutku spet pridobi za se — ali je bila jeza in gnev, da njegova hčerka razen njega more še koga ljubiti, ali je bilo sočutje z njeno boljo . . . Bog ve, ki gleda v srca človeška . . .

A to je trajalo le trenutek. Prihodnji hip pa se je starec obrnil in tiho odšel v gozd . . .

Ah, v gozdni hišici ni bilo več sreče. Prva ljubezen Leničina je bila pomešana s pelinom in je rodila le solze.

Ranila je srce očetovo in njeno.

Lenica ni mogla popolnoma umevati, zakaj da očeta njena ljubezen tako vznemirja in žalosti. Z nekim otroku prirode prirojenim instinktom je sicer slutila že v začetku, da bi otec te ljubezni ne bil baš vesel. Dasi ni poznala življenja, je vendar vedela in spoznavala, da loči velik prepad njo in graščaka. A saj ni ona iskala njegove ljubezni, ampak on njene! In zato ni mnogo razmišljala o velikem razločku, ampak mu je brez pomislekov vračala njegovo ljubav . . . Vsa njena duša je gorela zanj, drhtela po njem, razmišljala o njem . . .

Ah, Lenica ni vedela, kaj je gosposka ljubav, kaj je ljubezen »za zabavo, za kratek čas«. In zato ni umevala svojega očeta.

In dozdevalo se ji je, kakor bi ji oča zavidal njeno srečo, kakor bi jo siloma oviral v sreči . . .

In v njeni mladi duši so se rodili dvomi, domnevanja. Pričeli so se boji, ki so razjedali mlado njeno življenje.

Ah, koliko dni je preživela z bolno dušo, plakajoča ob pogledu na molčečega očeta, obenem pa drhteča po mladem graščaku! Ah, koliko noči je preplakala brez pokoja in spanja! —

* * *

Logar pa je bil vedno redkobesednejši. In vsak novi dan ga je vidno staral . . .

Cele popoldneve in tihe večere je posedal na klopici pred hišo. Zamišljen je strmел tja v gozd, ali pa se zagledal gor v sinji nebesni svod, v neba bežeče ptice, v fantastične skupine oblakov.

Kaj je pač iskal tam gori — nemara srčni mir, ki mu je odhitel nekam, in ni vedel kam . . . nemara prejšnjo tiho srečo, ki se je raztopila v nič, kakor se razblinjajo v nič oblaki tam gori v sferskih višavah . . . Drugekrati si je spet zakril oči z

osušenimi rokami. Ni mogel ničesar gledati, hotel je biti sam s svojo dušo.

In tedaj je duša njegova prisluškovala šuštenju gozda, prisluškovala je, kako vrhovi zdihajo, kako plakajo — on je slišal v njih šumenju le težke zdihe, le bridek plač.

Ah, gozd, prijatelj njegov, v katerem je preživel malone vse življenje, v katerem se je postaral — ah, ta ga umeva, ta mu je ostal še zvest, vdan . . .

In z gozdom je zdihala njegova duša, z gozdom je plakala — plakala zaradi temne usode dragega deteta . . .

Kukavica pa ni več kukala v gozdu . . .

* * *

V gozdu že davno več ne kuka kukavica — že davno je utihnila, že davno je zapustila te šume, te lesove . . .

V lesih vijejo jesenske vihere. Cvileč se lovijo viharja valovi ob vejah, raz katere odpada orumenelo listje.

Gozd postaja žalosten, otožen — gozd umira . . .

In ljubav je umrla! — Mladi graščak že nekaj časa ni več zahajal k logarjevi hiši. Nekega dne pa je dekla iz grada javila Lenici, da je mladi gospod odpotoval. Zimo preživi v mestu. Ali se vrne na pomlad, ni znano.

Lenica je mirno poslušala zgovorno deklo. Dozdevalo se ji je, da ta ve o njeni ljubezni ter ji vse to pripoveduje le, da jo muči. No, Lenica ji tega niti zamerila ni. Čemu? Saj vendar vse to ni imelo za njo nikakega pomena, kakor za njo vobče nima nič več pomena. Ves svet je hipoma postal za njo pust in prazen in brezpomemben.

Lenica je slišala le suhoparno poročilo, le žalostno vest.

V prvem hipu ji je prevzela vso dušo le ena misel: »Brez slovesa je odšel!«

Ko pa je bila sama s seboj, ko je začela govoriti s svojim srcem in dušo svojo, je začutila veliko pekočo bol. Zadrhtela je. Da bi se ne zgrudila,

se je naslonila ob staro bukev. Dolgo je molče slonela ob nekoliko vlažnem deblu.

Torej vendar! Kar je slutila že dälj časa, česar se je tako bala, in česar njena duša vendar ni mogla verovati, to se je uresničilo: on jo je pozabil, zapustil!

Ah, on, ki je hrepenela po njem zadnji čas bolj kakor kdaj poprej, on, ki ga je z drhtečo dušo pričakovala dan na dan, on, ki ga je opravičevala z vsemi le mogočimi vzroki, ko ni prišel k hišici logarjevi ali k staremu znamenju v gozdu, kjer sta se tudi često shajala — on je torej res odšel, ne da bi jo še videl, ne da bi ji rekel še kako besedico v tolažbo in slovo.

Mladi grof jo je varal! — Z neznansko močjo je pretreslo to spoznanje njeno mlado nedolžno dušo.

In Lenica je strepetala od bolesti in groze, a ne toliko zaradi svoje lastne nesreče, ampak zbog hudobije grofove, zavzeta nad podlostjo, ki jo je hipoma zazrla pred seboj.

Ah, njena čista, deviška duša dosedaj ni poznala laži in prevare, vsaka hudobija ji je bila tuja. Sedaj pa jo je gledala pred seboj v vsej nagoti, v vsej ostudnosti.

On, ki mu je tako zaupala, jo je varal — on, ki mu je verjela kakor Bogu, jo je podlo nalagal, je prelomil svoje prisege — on, ki mu je darovala vso dušo, vse svoje misli, on jo je zapustil kakor navaden lopov! . . .

Ah, sedaj je Lenica umevala ljubezen, ker je okusila tudi njeno grenkost. Neka zavesa se je odgrnila pred njo, in ona je zrla v življenje — temno, črno, blatno in ostudno. In njena duša je zadrhtela in zatrepetala od groze nad vsem, kar je zagledala in spoznala.

Lenica je sedaj umevala tudi vedenje očetovo. Ah, temu zlatemu očetu je zagrenila toliko dni zavoljo onega — ah, kako nehvaležno je bilo to od nje, kako grdo — ona se zgraža tudi nad tem.

In vendar . . . vendar . . . kaj je to? Ali je to res, ali je to mogoče? Ali pa se morda spet le

vara, nemara je to le sen? Kaj je to, kar se budi v njeni duši po prvi bridkosti, prvi bolesti? Ali njena duša res ne sovraži onega — ali res še hrepeni za njim, drhti po njem — mu v mislih sledi v tujino na njegovih neznanih potih — ali res? — Ali mu ona res vse odpušča, ali bi res mogla vse pozabiti, ko bi se vrnil, ali bi res rada vse pozabila, mu vse odpustila — ali res?

Ah, duša Leničina je bila kakor vzburkano morje — čustev in misli in želj valovi so treskali drug ob drugega, razprševali drug drugega — a takoj so se spet dvigali, takoj so spet hrumeli po njene duše prostranih planjavah.

In duša Leničina je omagovala in plakala zaradi bridke prevare, plakala je ob spominu na potrtega očeta, ki ga je onesrečila ona in oni — in plakala je v koprnenju po mladem graščaku . . .

* * *

Pomladi tako krasno listje je orumenelo, se je zgrbilo, zvilo, je odpadlo. Gozdovi so se osušili, gozdovi so umrli . . .

Minila je tudi Leničina živahnost. Rožice so izginile z njenih lic. Njen otročji smeh je zamrl. Njena duša se je zaklenila sama v se. In njeno srce je bolno . . . bolno . . .

Pozna jesen je že. Mrzlo postaja. Nebo se ovija z oblaki, solnce brez toplote ždi za sivimi zastori. Le tuintam se te zavese odgrnejo, in solnce se zasmee izza njih. Časih se zablesti nad gozdovi z nekim nenavadno toplim žarom, kakor bi se zmotilo ter si domnevalo, da sveti brsteči pomladi ali prvemu poletju.

In tedaj sede Lenica na klopico pred hišo. — Oča navadno ne poseda več tam. Blodi po gozdih. Bog ve, kaj išče v njih — ali divjačino ali pa nemara mladega graščaka. Nekolikokrat vsaj je šinila Lenici v glavo ta misel, ko je videla, s kako temnim, grozečim obrazom je oča zjutraj odhajal.

Puško nosi vedno s seboj. In vedno ga spremlja Dragon, najmočnejši in najdivjevši izmed psov. — A grof je odšel! —

Da, Lenica ve, da oča pozna vso njeno skrivnost, da ve za vso njeno bol. In on trpi z njo, saj je trpel za njo že poprej, ko si je ona še domnevala, da je srečna v svoji ljubezni . . .

In sedaj, ko trpi tudi ona, trpi roditelj njen še več. Ah, kako se je postaral! In brada njegova je osivela in podivjala je. Las si ne gladi in ne striže. In osušil se je.

In njegovo oko — kako je vedno nemirno, to oko, ki je zrlo poprej samozavestno in ponosno, kakor oko sokolovo.

Da, oča se je vrlo postaral. In vendar nima nikdar in nikjer več miru. Kakor gozdni duh blodi po širnih, osamelih gozdovih. Ali išče ubegle sreče — ali išče leka srcu in duši hčerkini? Ali si hoče utruditi s temi potmi telo, da bi postal truden tudi duh, da bi ne mislil več na nesrečo v gozdni hišici, da bi ne videl bolesti ljubljenega otroka, da bi ne gledal, kako hira, vene . . . da bi vse pozabil ter se pogreznil v brezmislje, v leno zaspanost, v mrtvo resignacijo . . . ali nemara to . . . ?

A dozdeva se, da se mu to ne posreči, ker Lenica ga sliši dostikrat v nočeh brez sna, kako se premetava po postelji. Da, časih, v najbolj vihnih nočeh vstane, se obleče, vzame puško ter gre vunkaj v gozd.

In Lenica se ga ne upa zadrževati. Ona se čuti pred njim krivo in sojeno. Ah, Lenica ve, da je ona zakrivila očetovo nesrečo, ona in — on! —

A ona je sama tako nesrečna! A ona molči in trpi, kakor molči in molče trpi oča.

Njeno srce pa je bolno in njena duša od dne do dne bolj otožna. Njena lica pa od dne do dne huje bledé, in iz njenih zajokanih oči zre smrtna bolezen . . .

Le časih — o tistih lepih solnčnih jesenskih dneh — se malo oživi. Tedaj poseda zunaj na klopi.

In v njeni duši vstajajo prizori izza solnčnih dni njene zlate ljubezni.

In tedaj se zazdi mladi devi, da je krog nje pomlad, da gozd cvete, zeleni, da v lesu poje kuka-

vica, da vrhovi šume o pomladi, o življenju, o sladki ljubezni in večni zvestobi.

In lice Leničino se ogreje, se zardi. Ah, saj je tudi v njenem srcu pomlad! — In oko njeno s hrepenenjem strmi tja v les.

Lenica pričakuje mladega graščaka . . .

„Ah, pridi, pridi, bistri sokol ti,
ah, pridi, pridi . . . glej kako drhti
po tebi moje mlado srcece . . .“

Tihi, trepetajoči, kakor od koprnenja kopneči zvoki zadržte tja v jesensko osameli gozd . . .

Njega pa tako dolgo ni! —

In tedaj zaveje skozi suho vejevje jesenska sapa. Mrzla je — in Lenica zadržti. Zbudi se iz lepih sanj . . .

Ah, v mrtvem gozdu zdiše suho vejevje . . . krog nje je pusta, siva jesen. Njena pomlad je bila le mameč sen . . .

Vse je minilo, vse izginilo — vse prešlo, vse umrlo: — pomlad, sreča, ljubav, zvestoba . . .

In Lenica si s suhimi belimi rokami zakrije spet obledelo lice ter zaplaka — ihteče, žalostno, obupno

In njen krčeviti plač odmeva tajno tja po gozdu. Vrhovi in vršički in veje — vse zaplaka z njo . . .

Nekje v lesu pa jezno laja Dragon . . . in odmev strela s puške logarjeve zagrmi nad vrhovi — vmes pa se sliši nekaj kakor besen smeh . . .

* * *

Nad gozdovi so se nakopičili oblaki. In poveznilo so se globoko dol do vrhov, kjer so se zapletli v vejevje . . . In ne morejo se več dvigniti in tudi dalje ne morejo odhiteti.

En dan so tako viseli nad gozdom in v gozdu. Ponoči pa je nalahno začel padati sneg. In drugi dan je bila zemlja že pokrita z deviškobelim prtom.

A sneg še ni nehal. Kosmiči so padali vedno gostejši, vedno večji — cele zaplate so se usipale na hišo logarjevo, na gozd, na zemljo.

In vse se je ovilo v debel sneg — streha hišičina, drevje, zemlja. Vejevje je stokalo pod težo, ki se je nabremenilo in nakopičilo v njega razpokah.

Nekje v gozdu je ponoči tulila lisica. Psi ob hiši logarjevi so ji odgovarjali z glasnim lajanjem . . .

Lenica je sedaj ostajala v sobi in kuhinji. Oča je dva dni tudi sedel pri peči. Kadil je in večinoma molčal. Le časi je z nekakšnim hrepenenjem pogledal skozi okno. Z roko si je pogladil dolge lase ter sam zase nekaj zamrmral.

Na večer je z nežnim in tihim glasom, ki je bil v čudnem nasprotju z njegovo podivjano zunanjostjo, dejal hčerki:

»Lenica, varuj se, da se ne prehladiš! Ostajaj v sobi!«.

Kakor za vsako njegovo besedo, mu je bila deva hvaležna tudi za te. Obljubila mu je, da vestno izvrši njegovo željo . . .

Tretji dan je sneg ponehal. — Logar je odšel v gozd. Vrnil se je šele v noči — ves moker. Pri nesel je lisjaka, ki je prejšnje noči tulil v gozdu . . .

Življenje pri logarjevih je potekalo enakomerno. Oča in hčerka sta molče vršila svoje navadne opravke.

Hčerka jima je gospodinjala. In pri tem je razmišljala o prošlih dneh, o pomladi, o petju kukavičinem, o prisegah graščakovih, o nezvestobi njegovi.

In dan na dan je postajala bledejša, drobnejša. Hirala je, — bolehalo, venela . . .

Oča pa je blodil po leseh. Gazil je do pasu po snegu. A mirovati ni mogel. Kakor pošastna senca ga je vedno in povsod spremljal blede obraz njegovega ljubljenega otroka.

Ljubil je Lenico z močno, malo ne divjo ljubeznijo krepkega sinu prirode. In ni je mogel gledati hirati in veneti. Pogled nanjo mu je moril dušo. In zato je bežal od doma . . .

A povsod je nosil podobo hčerkiño s seboj. Njegova duša je bila le posoda za to podobo. In njegova duša je noč in dan gledala na čelu hčerkinem znamenje, s katerim jo je zaznamovala smrt — svojo izvoljeno žrtev . . .

In zato ni našel nikdar in nikjer miru. Časih se ga je lotila popolnoma blaznost. In tedaj je kakor zakleti duh divjal po gozdovih. In njegov divji smeh je kakor daljni grom zvenel po mrtvaški gozdni tišini . . . tišini ozeble prirode . . .

* * *

»Kuku . . . kuku . . . kuku . . .«

V šumah je spet zakukala kukavica. —

Nad gozdovi so namreč zavele tople pomladanske sape. In sneg se je omečal, se sesedal — kopnel je in skopnel.

Les pa je zabrstel, zazelenel, zacvetel . . .

Da, v prirodi je pomlad — čas cvetja, čas kipečega mladostnega življenja, čas veselja, čas ljubezni.

Vse živi, vse cvete, vse diha krepkost, svežost. Šume kar drhte v bujni moči, v krepkem mladem življenju.

Listje, sevajoče v čudovitem zelenju prve pomladi, šušti slovesen slavospjev oživljajočim žarkom solnčnim, ki v mogočnih valovih lijejo raz neba smehljajoči se svod, noseč s seboj življenje, zdravje, veselje.

In vrhovi šume kakor omamljeni od toplote tega morja žarkov, ki se valovi nad šumami in v lesovih, v katerih se koplje kakor v virih življenja vsa priroda, ves gozd . . .

In skrite v gostem zelenju vej in vrhov pojo ptice — pojo vse udivljene nad prirodno krasoto, nad čudeži stvarstva.

Vmes pa glasno kuka kukavica . . .

Povsod krasota, povsod življenje, povsod petje, povsod pomlad in veselje — logarjeva Lenica pa je bolna, nevarno bolna.

Časih Lenica z mogočnim, prav otroškim koprnenjem zahrepeni spet po zdravju. In tedaj pride iz hišice ter poseda zunaj na klopici, da pije balzamični gozdni zrak.

»V tem zraku je življenje, je moč! Ta te spet ozdravi!« — ji pravi večkrat oča.

In Lenica časih za hip res veruje očetovim besedam. A te so le hipne iluzije. Kmalu spet spozna, da za njeno bolezen, za bolezen srca, za bolezen duše ni leka . . .

Ah, Lenica sicer ne umre težko. Ni hudo ločiti se od življenja, ki jo je tako varalo. Od sveta ne pričakuje ničesar več . . . A od očeta se loči težko. — Ta ostaja sedaj doma. Kakor se dozdeva, se je vdal v svojo usodo. Ta ga je premagala — in potrla. Še pred letom dni krepak mož s šestdesetimi leti, je sedaj povsem upognjen in postaran, da se dozdeva osemdesetleten.

Sedaj govori mnogo samo z Lenico. Z drugimi ne govori. Nemara še hoče porabiti čas, ki mu preostaja do smrti hčerkinine. V tej pedi časa ji hoče še pokazati vso svojo ljubezen, jo obsipati z vsem bogastvom svojega navidezno trdega, a v resnici otroškomehkega srca . . .

Lenica pa hira in vene. Vsak dan je slabejša, vsak dan čuti smrt bliže.

In Lenica ve: nemara ji že danes ali jutri zatisne smrt trudne oči . . .

Gozd pa, njen prijatelj in znanec, sodrug solnčnih dni njene mlade ljubezni in priča njene žalosti, trpljenja njenega — ji zašumi mrtvaški spev. In ptice, njene varovanke in gojenke, ji zapoje pesem uspavanko, njenega kratkega življenja večerno pesem . . .

In dva dni pozneje jo belooblečena dekleta ponese tja vunkaj na pokopališče — belooblečene device rožnih ličec, z venci v laseh in z rožmariinom na nedolžnih prsih . . .

In zelene šume ji s svojim v krepkem pomladnem življenju drhtečim bitjem še enkrat zjšume — poslednji pozdrav! . . . In kukavica, ljubljena Lenice, ji še enkrat zakuka . . . poslednjikrat . . . spev ločitve, slovesa spev . . .

Nemara kmalu . . . ah kmalu . . . kmalu . . .



III.

Življenja večerna molitev.

Ne vem, ali je resnica, ali pa je le domnevanje moje osamelosti in dušne otožnosti moje — a dozdeva se mi, da mi je prisojena in določena tukaj kratka pot, in da se mojega življenja dan nagiba k večeru . . .

— Zunaj ugaša dan. Mrak se zgrinja nad krajino. Vse tone v njem, kakor v čarobnem morju, v morju miru in smrti in teme.

Tudi v mojo sobico silijo valovi tega temotnega oceana. In tiho je in pusto in prazno v tej sobici in žalostno, kakor bi ravnokar odnesli iz nje mrliča . . .

In hladno je in mrzlo krog mene. No, ni čudaa: zunaj je jesen. Listje sliv, breskev in bezga v vrtu in stare lipe tam za vrtom je porumenelo. S tihim plačem odpada. Suho vejevje pa zdiše, kakor bi mu kdo sesal iz žil življenja kri. —

Češplja pod mojim oknom, ki je pred dvema letoma še rodila, ne rodi več. Letos je zelenelo le še troje vršičkov — a tudi ti niso dali sadu. Tudi ti so se posušili — v deblu ni več življenskega soka, nekaj je podjedlo korenine, da so umrle in strohnele. Mogoče, da danes ali jutri suho drevo posekajo.

Tudi ob mozgu mojega življenja gloje neki črv, ki mi izpodjeda življenja korenine. In moje moči pešajo in ginejo, mojih duševnih sil vir se suši . . . mojega življenja dan se nagiblje na večer.

A preden ležem k večnemu miru in pokoju, si še enkrat izprašam vest — kakor pred vsakim večerom — in še enkrat uberem svoje duše harfo, še enkrat zabrenkam ob njene strune, da Ti v tihih, vdanih zvokih zapojem večerne molitve visoki spev.

In ta molitev moja naj bo velik confiteor mojega življenja, naj bode mogočni slavospev Tvoji dobroti in usmiljenju Tvojemu, naj bo pristen, veren izliv mojega srca, naj bo jasen odsev zadnjih pojemajočih žarkov duše moje . . .

* * *

Solza —? Čemu? — Ali po življenju? Zavoljo njegove kratkosti? —

Ah, ne — to je le solza, posvečena trpljenju in bridkostim življenja. — To je le neznatna kapljica, ki je kanila v ono neizmerno, brezbrežno morje solza, ki jih človeštvo plaka nad zmotami svojimi.

To je danj duše moje življenja pisanim, zapletenim stezam, ki sem hodil po njih, ne da bi često vedel, kam me vodijo. — To je biser, poklonjen v dar vsem živim, izplakan iz duše moje v bridkosti in žalosti zaradi vseh onih, ki še tekajo po življenja potih in ne vedo, kam hitijo . . .

Svoje smrti pa ne objokujem . . .

* * *

Življenja steze . . . te neznane, te temotne steze!

Ko bi v odločilnih trenutkih našega življenja priplaval z nebes krilatec božji ter bi nam za hip odgrnil temno zaveso in nam dovolil le en pogled v prihodnost — kako bi se pač tedaj razvijala našega življenja drama . . .

Ah, mladosti moje topli, solnčnojasni dnevi — ko bi mi kdo pokazal v vas mojega življenja zapletene in prekrižane in nevarne poti, ali bi mu pač verjel tedaj? Ko bi mi pokazal kdo v vas moj Getsemani, ki sem se napotil proti njemu s prvim slovesom od vasice domače; ko bi mi pokazal kdo

kelih gorja, ki mi je bil pripravljen — ali bi morda ne ustavil koraka, ali bi ne ostal v rodni vasi, ali bi ne živel rajši življenja mirnega in tihega pod krovom svojih očetov in dedov . . . ?

A jaz sem odšel v življenje — in v življenju sem umrl! Romal sem k učenosti zaželjenemu, hvaljenemu viru — in kaj sem našel? Zastrupljene studence . . .

* * *

Ko sem tistega septembrskega jutra — spominjam se še, da je bilo megleno in da je naletaval droben dež — ko sem torej tistega jutra devetleten fantič prvokrat ostavljaj rodni dom, domačo vas ter odhajal v tujino — zakaj se tedaj nisem ustavil na poti, zakaj nisem okrenil svojega koraka, zakaj se nisem vrnil k mamici, ji položil glave v naročje ter jo plakaje poprosil:

»Ne v svet, ne v tujino! — Naj pri tebi ostanem, mamica — v tvojem varstvu, v tvoji ljubezni . . .

A jaz sem šel . . .

In vse ono gorje in ona neizrazljiva žalost, ki mi je tedaj stiskala srce, ki mi je pod njo omedlevala duša — ali je bila to nemara že slutnja o življenja velikih prevarah, ali je duša moja nemara že tedaj čutila, da je na poti k drevesu spoznanja dobrega in slabega, in da ji to spoznanje nekoč za vedno zapre pot v sveti mladostni éden . . . ?

Bog ve — a zakaj se nisem vrnil in zaplakal pri mamici:

»Mamica — ne pošiljaj me v pogubo . . . !«

* * *

In razpel sem jadra — in mojega življenja ladjica je splavala po širokem morju . . .

A tedaj je bilo morje še gladko in mirno. In z moje ladjice se je še videlo zeleno obrežje, posejano s cvetkami pisanimi in dehtečimi — s cvetkami življenja vesele pomladi . . . In vse so me pozdravljale, vse so se mi smehljale, vse so mi klicale: »Srečo -- srečo!«

In jadral sem za srečo . . .

In tudi nebo se je smehljalo nad menoj kakor oko ljubeče deve . . . In solnce božje je sijalo tako krasno na moje poti . . . in morje se mi je smehljalo ter mi šumljalo pozdrave . . . in me vabilo . . . vabilo . . .

In jaz sem verjel . . .

Jadra moja so bila razpeta in ladja moja je hitela svojo pot po gladki in mirni širini morski.

Čeri in skal pa ni bilo videti nikjer . . . in nikjer nikakega oblačka . . . in vetra nasprotnega in nevarnega ni bilo čutiti od nikoder . . .

* * *

In jadral sem po življenja velikem oceanu. In ko so me v tihih nočeh prašale zvezde nebesne: »Kam?« — sem jim odgovarjal brezskrbno: »Za srečo!«

Polagoma pa mi je dobro znano in drago obrežje izginjalo izpred oči, izpred duha . . . Vsepovsodi, vse kroginkrog le širna, pusta ravan . . . In nekoč se je v daljavi, na jasnem obzorju dvignil sivkast oblaček, in neka mrzla sapica je zavela nad mojo ladjo . . . in nekak čuden mrak se je zgrnil ob meni . . . In moji duši je postajalo tesno. In zazdelo se mi je, da so plitvo pod površjem morskim nevarne in ostre čeri, ki preže na ladjico mojo, ki poželjivo iztegajo po njej svoje sive, koščene roke, da jo potegnejo v hladne globine, v kristalni grob . . .

In nekaka velika otožnost je padla tedaj v srce moje. V duši moji se je budilo ‚spoznanje‘, začel sem umevati svet in življenje . . .

In tedaj sem zahrepenel s hrepenenjem velikim in vročim po zapuščenem mirnem pristanu, po obali, posejani s pisanimi in dehtečimi cvetkami — po tihi rodni vasici in po mladosti, odbegli in minuli . . .

* * *

Spominjam se nekega popoldne in nekega večera.

Bilo je to pred šestim gimnazijskim razredom. Bil je zadnji dan počitnic, in drugi dan sem moral zapustiti dom.

Zadnji dan! In dan jasen, solnčen in topel . . .

Popoldne sem še nekaj pospravljaj. Proti večeru pa sem šel v gozd nekaj sto korakov strani od vasice.

V lesu sem sedel pod star hrast. Na debelem deblu košatega gabra, ravno nasproti meni, je viselo primitivno, približno meter visoko razpelo. Bog ve, kdo ga je kdaj pribil na drevo. A moralo je biti že zelo staro, ker je bilo že povsem obledelo. Tako je bilo vobče že vedno, odkar sem ga pomnil . . .

Solnce se je nagibalo k pokoju. Blesteči žarki so se poševno usipali med vejevjem in zelenjem v tihi gozd. In s škrlatasto rdečino so oblivali stara in mlada debla . . .

Mislim, da se godi vsakemu enako — a vsaj meni je bil vsakokrat ob ločitvi in slovesu rodni kraj neizrecno drag in ljub. Vselej sem se težko ločil od njega. A tako težko mi slovo najbrž ni bilo še nikdar.

Vse to krog mene: — staro razpelo tam gori na gabru, vsa že davno mi znana drevesa, polje pod menoj, vas ob beli cesti in potok ob vasi in tam doli pod selom enozvočno ropotajoči mlin — vse to se mi je tedaj dozdevalo nekako nerazdružljivo tesno spojeno z menoj, z mojim srcem, z mojo dušo, z življenjem mojim.

In ko sem tako gledal ta tihi, idilični kotichek zemlje, mi je nekaj mogočno obtežilo dušo; iz srca se mi je nekaj dvigalo in mi sililo gor v grlo . . . in zadušeno sem zaplakal. Ves žalosten in potr t sem se vrgel na obraz na neme, brezčutne zemlje mahovite grudi . . .

Tedaj se nisem povsem zavedal vzroka svoje boli. A temno sem ga čutil že tedaj in pozneje sem jasno spoznal, zakaj sem tedaj tako krčevito plakal. S temi solzami sem objokoval samega sebe,

ker sem čutil, da nisem več oni, ki je nekdanj posedal v tem tistem logu. Plakal sem ob pogledu na veliki prepad, ki je zijal med mladeničem, ležečim sedaj tukaj v gozdnem miru, in med mojim nekdanjim »jaz« — jokal sem, ker mi je v nedogledni megleni daljavi izginjala detinska preprostost in z njo sreča moja . . . objokoval sem svojo lastno minljivost, svojo izgubljeno neskrbnost, vdano otroško vernost . . .

Ko sem dvignil glavo, je že ugasnil rdeči soj krog mene. Vse je bilo tiho, ovito v globoko mistično senco, ki se je že objemala in poljubljala s sanjajočim mrakom . . .

Tudi v moji duši je bilo hladno in mračno.

Drugi dan sem odhajal . . . In dozdevalo se mi je, da zapuščam êden, v katerega se nikdar več ne vrnem — vsaj isti ne!

* * *

In spet so mi dajali piti iz vira učenosti in modrosti. In zastrupili so me s strupom svojih besedi in svojih src — s strupom spoznanja.

In mojega Boga so mi s smelo roko ukrali iz duše, iztrgali so mi ga iz srca . . . Tako dolgo so s svojim skepticizmom in s svojim cinizmom tresli ob glavnem stebru mojega življenja in sreče moje, da so ga podrli, porušili.

In z njim se je podrlo vse . . . In nekega dne sem stal, kakor Jeremija prerok na podrtiji jeruzalemski, na razvalinah svojega življenja in svoje sreče . . .

In z grozo sem si priznal: »Živim — pa sem vendar mrtev!«

»Da — mrtev!« — Kakor strašna obsodba večnega sodnika mi je zvenela in grmela ta beseda v duši.

In v strahu in trepetu so moje misli bežale izpred obličja Tvojega, kakor prokleti, nikdar mirujoči Kajn . . .

In vendar — duša moja je hrepenela nazaj k Tebi. Duša moja je čutila svojo praznoto in svojo

osamelost. In plakala je po Tebi . . . resničneje: plakala je po nečem izgubljenem, o čemer pa ni prav vedela, kaj da je . . .

No, jaz nisem mogel več najti poti do tega izgubljenega ,nekaj', ker jambori moji so bili potrti, jadra moja so bila strgana . . . in brez vodilnega kompasa sem brezciljno brodil in blodil po življenja vzburkanem nepoznanem oceanu . . .

Ah, mamica moja — zakaj se nisem obrnil na oni prvi poti v življenje, zakaj se nisem vrnil k tebi ter te plakaje poprosil:

»Ne pošiljaj življenja mojega ladjice v brezbrežno morje, da se ne potrgajo jadra, ne potro jambori . . . in jaz se potopim . . .«

* * *

Moj Bog — jaz sem Te izgubil! . . . Kakor izgubljeni sin sem Te zapustil ter sem odšel v tujino — na neznane poti, na steze zmot, na steze temne in nevarne, v kraje tuje in mrzle . . . v kraje, kjer sem z velikim hrepenenjem koprnel po svetli in topli in lepi domačiji mladostnih mojih dni in ogrevajoče me — vernosti . . .

Izgubil sem solnce svojega življenja. In ali more cveteti roža brez oživljajočih žarkov solnčnih? — Ali more brsteti gozd brez njih . . . ali more roditi iz osrčja svojega brez njih zemlja kak najmanjši sad?

In tako sem bil tudi jaz mrtev, ker me ni več obsijalo življenja solnce. In moja dela so bila dela teme, dela noči, dela — smrti . . .

Ah, jaz sem Te zanikal, ker Te nisem mogel najti. Žalil sem Te, ker Te nisem spoznaval.

A jaz sem hrepenel po Tebi, hrepenel kakor potnik v žgoči samotni puščavi po zelenem otoku, po brsteči oazi . . . Čimbolj sem se oddaljeval od Tebe, tembolj sem hrepenel po Tebi, ker je bilo srce moje tem nemirnejše, tem nesrečnejše . . .

* * *

Da, zanikal sem Te — in hrepenel sem po Tebi... Spominjam se neke epizode izza onih dni.

Bila nas je večja družba. Polagoma se je govorica naša zasukala na verska vprašanja. Mnogo se je besedičilo, marsikaj se je zasmehovalo, kar mi je bilo nekdanj drago, ljubo in sveto.

Jaz pa sem molčal. V meni ni živel več oni Bog, ki so se mu rogali ti ljudje. A vendar je ta njihov cinični sarkazem, te zaničljive in vendar tako plitve glose, rezal nekako v moje srce, v mojo dušo, v vse bistvo moje.

Res, jaz nisem imel Boga. A jaz sem ga iskal, hrepenel sem k njemu, plakal sem po njem . . . In nisem mogel umeti, kako se morejo ti ljudje s tako podlim in plitvim cinizmom rogati Onemu, ki sem jaz tako koprnel po njem, ki se mi je dozdeval — odkar sem ga izgubil — le tem večji, tem krasnejši, tembolj vreden vsega našega mišljenja in vse naše ljubezni . . .

In tedaj me je nenadoma prašala neka gospodična, kako jaz sodim o tej stvari . . .

Nekako neprijetno me je dirnilo to prašanje.

»Čemu prašate mene?«

Pogledal sem ji v črne oči. Nekaj nerazjasnivega, neumljivega je trepetalo v njih . . . Ali je tudi ona dvomila? Ali je tudi ta nežna deva že izgubila svojega Boga?

Ali tudi ona koprni s tako vročim hrepenenjem po njem kakor jaz? Ali ga tudi ona išče z obupano dušo in z drhtečim srcem . . .?

Zrl sem ji v oči — in nekaj mehkega, nekaj toplega je zavelo v moje srce in v dušo mojo.

In že sem nameraval odpreti usta v slavošpev Onemu, ki sem ga izgubil in s hrepenenjem iskal . . . a v istem trenutku sem se še enkrat ozrl na družbo krog sebe. In povsod sem videl zaničljivo se smehljajoče obraze modernih skeptikov in ateistov.

In tedaj sem se zbal teh plitvih ljudi. Sram me je postalo besedi, ki sem jih kanil govoriti z z vsem plamtečim ognjem svoje koprneče duše . . . Duša moja je postala hladna, mrzla.

In iz nizkega strahu pred ljudmi sem odgovoril ledeno in trdno:

»Boga ni!« —

Vse je molčalo. — Bilo je, kakor bi se družba vendarle zavzela nad apodiktično trditvijo mojo, izgovorjeno s takim prepričanjem.

V meni pa je zavpil neki velik glas:

»Lažeš!«

Nikomur nisem mogel pogledati v oči. Le gospodično, ki mi je zastavila ono prašanje in ki mi je bila tiste dni veliko bližja kakor vsa ta šumna družba krog mene, sem za trenutek pomotril od strani . . . Videl sem, da so ji ustnice trepetale. Oči so se ji razširile. Z nekim strahom in z nekako veliko bolestjo so zrle v me.

Jaz pa sem sklonil glavo in sam sebi sem govoril v svoji duši strašno obsodbo:

»Iškariot!« . . .

In polagoma mi je nekaj kakor velikanska skala legalo na srce in na dušo. Nisem mogel več strpeti v družbi. In šel sem iz sobe.

In tam zunaj v tihi, skrivnostni zvezdnati noči sem naslonil bolno glavo ob ograjo nekega vrta.

In zagledal sem se tja gori v nebo. In dolgo sem nepremično zrl tja gori v azur svoda nebesnega, v ta velikanski tempelj vsevečnega zidarja. Z nekim napol nezavestnim pričakovanjem sem vpiral svoje oči in pogled svoje duše tja gori v vsemira večne sfere, kakor bi pričakoval, da se odpre nebo ter pohiti angelj Gospodov sem dol k meni ter me v moji smrtni bolesti okrepča z kelihom nebeške tolažbe, s čašo čistega spoznanja večnih skrivnosti . . .

Krog mene pa je kakor v sladkem snu mirno dihala priroda božja; in pomladna noč je tiho plula nad menoj in krog mene . . .

Hipoma pa se nisem mogel več premagovati. In v tihi noči sem zaihtel in zaplakal kakor Peter apostelj, ko je zatajil svojega učenika . . .

Po čem sem pač plakal? Po njem, ki sem ga zatajil in ki sem ga iskal in ki sem hrepenel po njem...

In spet se spominjam drugega dogodka . . .

V pozni jeseni je bilo. — Zunaj je bila temna noč. Naletaval je gost, droben dež in tiho šumljaje je padal na strehe hiš.

Stal sem pri odprtem oknu v tretjem nadstropju. Spodaj se je nerazločno črnilo dvorišča črno kamenje. Bilo je globoko pod oknom in s temno nočjo se je zlivalo v nejasen kaos . . .

Moje srce je bilo žalostno in dušo mojo je že objemala obupa mračna noč. Svet, človeštvo, življenje in trpljenje — vsega tega mi je bilo že dovolj, vse to sem si želel že daleč za seboj, vsega tega bi se rad že rešil, otresel . . .

In tako osamelega sem se čutil, tako zapuščenega in tako slabega. Kakor lahen zamašek v širnem morju . . .

Ničesar nisem imel, ob kar bi se oprl. Iskal sem nekaj pozitivnega, nekaj stalnega in močnega, ob kar bi se naslonil, da bi se mogel boriti z življenjem . . . A ničesar . . . Zavrgel sem najmočnejšo oporo in sedaj je nisem mogel več najti . . .

Da, iskal sem svojega Boga — z obupom in groznim strahom sem ga iskal. Vedel sem, da se mi noga spodrsne, ako ga kmalu ne najdem, in da zdrsnem v prepad ter se raztreščim . . . A vendar ga nisem mogel najti.

In tedaj sem rekel duši svoji: »Če ga ni mogoče najti, čemu pa ga iščeš . . . !«

In tedaj je dozoreval v mislih mojih velik sklep.

In sloneč ob oknu sam zrl tja dol na dvorišče. Vse temno spodaj. Le zdajinzdaj je nekaj zalesketalo: — motni odsev vode, ki se je zbirala in zlivala med kamenjem . . .

Ob strehe pa je polutiho, enozvočno in uspavajoče škrebetal dež . . .

In vse me je nekako čudno omamljalo — ta tihi dež, ta neprodurna noč. In zevajoča globina pod menoj me je vabila, klicala. Zazdelo se mi je, da se odpira pod menoj neko veliko mehko naročje, da me sprejme vase liki trudno dete.

Nekaj nepoznanega mi je lezlo v ude — neka zaspanost, neka topla opojnost, vroča ekstaza. V glavi mi je šumelo, srce se ni več prav zavedalo svojega življenja, dušo pa mi je polnilo neko veliko pričakovanje, neko globoko neodoljivo hrepenenje. »Nemara pa najdem potem ono, po čemer sedaj zaman hrepenim, kar sedaj zaman iščem.«

In nagibal sem se bolj in bolj čez okno. Dihal nisem več — nisem si upal, nisem mogel. Roka mi je trepetala na mokrem, mrzlem zidu, težko kakor iz železa je ležala na vlažnem kamenju . . . še trenutek — in potem — —

V istem hipu pa je nevidna roka razgrnila pred mojo dušo gosto noč. In pred mene je splavala neka slika, ki sem jo videl že pred leti in ki sem malone že popolnoma pozabil na njo.

Na potovanju po sosednji Hrvaški sem nekoč prišel v neko staro vaško cerkvico. In v njej je visela na stranskem oltarju čudna slika. Vso sliko je tvorilo pravzaprav le gosto trnje. Pred trnjem je stal mlad popotnik, za trnjem pa Spasitelj. Oko njegovo je vabeče zrlo v trnje, in z milega obraza so mu lili svetli žarki ter v čudovitih barvah razsvetljevali goščavo povsem do nasprotne strani.

Mladi popotnik je svoje poglede s toplim hrepenenjem vpiral v trnje. Desnica njegova se je že iztegovala, da razgrne vejevje, in noga se mu je že ugibavala, da vstopi v bodečo goščavo ter pojde — za Njim . . .

In pod podobo je bilo zapisano z velikimi, skrbno izvedenimi črkami:

»Iščite me in našli me bodeite!«

Spomin na to sliko, ki je tako nenadno in tako čudovito slučajno oživela pred menoj, me je mogočno pretresel. In zazdelo se mi je, da je nekaj onih oživljajočih žarkov iz obličja Sinu človekovega posijalo tudi v mojo dušo . . .

In polagoma sem se dvignil raz okno — nekako iztežka, kakor bi me nevidne, a mogočne

roke vlekla tja dol v globino . . . Oddehnil sem se, kakor bi se prebudil iz smrtnega spanja . . .

Stopil sem za korak nazaj. A nehote — kakor prisiljen od nevidne, skrivnostne moči — sem se še enkrat sklonil nad okno ter se ozrl v globino, v mračni temi zevajočo pred menoj . . .

Zadrhtel sem, kakor list v jesenskem pišu . . .

»Moj Bog — to uro si mi bil blizu!«

* * *

In spet sem Te iskal

Neutrudljivo in brez nehanja in vsepovsodi sem Te iskal. Iskal sem Te pri svitu solnčnega dneva in v temnih nočeh sem Te iskal . . . Iskal sem Te v šumnih družbah in v tihi samoti sem Te iskal . . . Iskal sem Te v očeh nedolžnih dev, v njihovih srcih in v dušah njihovih sem Te iskal . . . Iskal sem Te v dremotnem mraku šuštečih lesov in v nemem, vnebokipečem gorovju sem Te iskal . . . S plakajočo dušo sem hodil na božja pota, da bi tam našel Tvoj sled, v cerkvá mističnih kapelicalah sem preklečal ure in ure, čakajoč, da začutim Tvojo sladko bližino, Tvoj oživljavači dih . . . V tihih samostanskih oratorijih sem Te iskal in v celico sem se zaprl, da bi Te našel . . .

Dneve, tedne, mesece in leta sem Te iskal z vso dušo, z vsem srcem sem hrepenel po Tebi. In vendar — nisem Te mogel najti . . .

Moj Bog, Ti veš, kolikokrat sem v tihih nočeh slonel ob oknu ter čakal, da se razodeneš duši moji. Nemara Te najdem v mirnem snu vsemira — sem mislil — nemara zasledim v tišini prirodni Tvojo bližino . . . In kolikokrat sem bedel v nočeh viharnih ter prisluškal, ali spoznam nemara v bobnečem gromu glas Tvoje vsemogočnosti, ali zapazim nemara v gorečem blisku odsvit Tvojega večnega veličastva.

Ah, vedel sem, da moraš nekje biti — a moja duša Te vendarle ni mogla najti, se ni mogla združiti s Teboj!

In šestokrat sem v onih tihih, sanjajočih in onih viharnih, gromovitih nočeh plakal po Tebi — s srcem bolnim in poraženim in obupnim, kakor je plakal s plačem velikim Janez Bogoslovec, ko je videl, da nihče ne more odpreti sedmeropečatne knjige apokaliptiške . . .

In tudi pred menoj je ležala skrivnostna knjiga. In tudi jaz nisem bil vreden, da bi jo odprl . . .

* * *

Nekoč pa mi je govoril neki skrivnostni notranji glas: »Ne najdeš Ga, dokler s solzami resnične in očiščujoče pokore ne opereš svoje duše vsakega, tudi najmanjšega madeža. Ne najdeš Ga, dokler z ognjem svete, najčistejše ljubezni ne očistiš svojega srca vsake pege. Ne najdeš Ga, dokler ne sežgeš v uničujočem plamenu samozatajevanja vseh vezi, ki te še priklepajo na nižine sveta. Ne najdeš Ga, dokler popolnoma ne otreseš s svojih nog prahu, ki priča, da še stopaš po zemlji. Ne najdeš Ga, dokler povsem ne odmrješ svetu in — samemu sebi . . .«

In tedaj sem šel — in z močno, železno roko sem iztrebil iz svojih misli vso ljubav do sveta in do samega sebe. In v srcu svojem sem sežgal vso ljuljiko in dušo svojo sem umil s pekočimi solzami očiščujočega kesa — le visokogoreči plamen ljubezni in hrepenenja po Tebi sem še pustil plapolati v njej.

In potem sem stopil pred Tvoj oltar — in iz očiščene duše moje se je dvignila pred prestol Tvoj najlepša, najvišja, najmogočnejša, najveličastnejša himna mojega življenja:

„RESURREXI . . .“

* * *

Da, jaz sem bil mrtev in sem spet oživel . . .

In sedaj, ko se mojega življenja dan nagiba k večeru, Te iskreno zahvaljujem, da me nisi za časa moje dušne smrti izbrisal iz knjige življenja, ampak

si mi milostno dal učakati veliki praznik mojega vstajenja in dušnega prerodenja.

In v zahvalo za ta preporod, za to slovesno, veliko vstajenje k novemu življenju, k novim ciljem, v zahvalo za novo, jasno plamtečo luč, ki si jo prižgal moji duši, tavajoči v temi zmot in dvomov, v zahvalo, da si odprl pred dušo mojo apokaliptiško knjigo ter si mi dal spoznati lepoto in dobroto Tvojo: — v zahvalo za vse to Ti zapojem mojega življenja večerni psalm . . .

Dvignem torej roke in dušo k Tebi ter molim svojo večerno molitev.

Pred vsem molim za domovino svojo. Z vsem srcem in z vso dušo Te prosim, daj, da potihne med brati vihar sovraštva, naj neha vserazjedajoči boj! Daj, da zasije na našo domovino solnce sloge, ogrevajoča luč bratoljubja! Naj bi bili vsi eno — ena duša in eno srce. Daj, da postane domovina slovenska svetel tempelj bratovske ljubezni; daj, da bo dragoceno svetišče ljubezni do Tebe, naj bode velik dom Tvojemu velikemu imenu . . .

Molim za roditelje svoje. Za nje molim, ki so prebedeli toliko noči ob moji zibelki, ob moji bolniški postelji. Molim za nje, ki so me vzgajali s solzami, ki so me živili z žulji svojih delavnih rok. Za nje molim, ki so pošiljali toliko vročih molitva pred prestol Tvoj za mojo srečo in za dušo mojo.

Bodi jim ti povračevavec in njih veliko plačilo! —

In za Lenico molim. Tudi nje ne zabi! Ohrani jo čisto, ohrani jo sveto, kakor sem jo jaz spoznal čisto in sveto ob najinem prvem srečanju. Za njo molim, ker je dušo mojo ogrevala čistost njene krasne duše, ker je življenju mojemu bila jasen in blesteč zgled njenega življenja svetost in neizkaljena neomadežanost.

Prosim Te, ohrani jo sveto, ohrani jo čisto! —

In še — še za nekoga bi molil. Prosim Te tudi za — komteso Nelo!

Naj bi nje ne omenjal? Ah, Ti mi odpustiš, ker veš, koliko sem trpel zavoljo nje.

Ti veš, kako sem drhteč v nemi boli dan na dan stopal pred obličje Tvoje, kako sem iztegal v tihem obupu roke svoje proti Tvojemu svetemu Sionu, proseč Te, da mi pomagaš ugasiti strast do nje, da mi rešiš mojo dušo.

Globoko v srcu je gorela ta velika ljubezen, gorela je z mogočnim plamenom, in jaz sem trepetal v vekovečnem strahu, da nemara kdo opazi ta veliki plamen.

In z nesrečnim, obupnim srcem sem taval po življenja stezi, a na ustnih sem moral imeti srečen nasmeh, da niso videli mojega zdvojenega srca in nesrečne ljubezni moje.

In že sem klonil pod težo te velike strasti do komtese Nele. Že sem se malone zgrudil pod breženom te skrivnosti in tega greha in že sem govoril duši svoji: »Glej, tvoja druga smrt!«

A Ti si me dvignil, še preden sem padel. In Ti si mi dal moč, da sem mogel zatajiti hrepenenje srca, da sem mogel ugasiti v njem razjedajoči plamen te skrivne ljubezni . . .

Res, še sedaj čutim tuintam v samoti svojega tihega življenja, v tišini dolgih večernih ur, v nočeh, prebedetih v mislih, spominih, kesu in hrepenenju nemirne duše — še sedaj čutim v takih plazečih urah, v teh temnih nočeh, da naju oklepajo še neke nevidne vezi.

A te vezi naju nikdar več ne združijo. Tako sva si že oddaljena, kakor bi živela v dveh različnih svetovih. In tudi ko se tuintam srečava, se srečujeva, kakor dva mrtveca. Le oči najine se zaiskre za hip živeje — ker se dve mrtvi srci nekako temno in nerazločno spominjata nekega velikega dogodka, neke velike ljubezni v nekdanjem, minulem, davnem — davnem življenju . . .

In zato si upam pred obličjem Tvojim omeniti tudi komtese Nele. In z molitvijo zbrano in vročo in kipečo Te prosim: Rosi v blagoslovljeni meri Tvojo srečo na vse njeno življenje! —

In za vse one molim, ki so mi storili kdaj kaj dobrega, ki so me ogrevali z ljubeznijo svojih src

in svojih duš. In za vse one molim, ki so s svojimi plemenitimi deli osramotili kdaj moja slaba dela ter tako povzročili, da sem zahrepenel po boljših, po vzvišenejših . . .

Molim za vse stiskane, za vse teptane in zaničevane. Hudo je stiskanemu in teptanemu. Gorje mu, če nima močne duše in ne ve, kje naj išče pomoči in rešitve! Zato pa jim bodi Ti spas in njih nepremagljiva moč . . .

In za vse one molim, ki so me kdaj žalili, obrekovali in poniževali. Prijatelje jih imenujem. Zakaj poskrbeli so, da me ni premagal napuh duha in napuh misli. Hvala jim, ker oni so storili, da se moja duša ni zadovoljila z vsakdanjega, brezpomenbena življenja plitvimi strugami, ampak se je razmišljajoč pogrezala v žitja skrivnostne globine. Nje moram zahvaliti, da je moja duša često v zapuščenosti svoji govorila sama s seboj, da je preiskovala samo sebe, da se je tožila, sodila in se tako spoznavala in spoznala.

Torej tudi za svoje neprijatelje molim k Tebi, moj Bog! — —

In napósled molim sam zase . . .

Pred vsem Te prosim ljubezni! Oživljaj jo v meni, da mi nemara ne ugasne, še preden dogori mojega življenja brleča lučica! Daj, da vedno polni in vedno giblje dušo mojo ljubezen do rodne zemlje, ljubezen do teptane domovine moje, velika ljubezen do naroda, ki sem izšel iz njega! Daj, da bodo vse besede moje svetel odsev vseobsežne ljubezni do trpečega človeštva! In vsa dela moja naj ogreva in ožarja visokoplamteči ogenj ljubezni do Tebe — daj, da bode vse ono kratko življenje, ki si mi ga še prisodil, kakor velik evangelij visoke tople ljubezni, ogrevajoče in dvigajoče k novim željam, k novim ciljem vse one, ki me srečavajo na življenja potih! —

Daj, da bo v dneh, ki jih še preživim, duša moja čista kakor solnca sveti, neomadeževani žarki!

Daj, da bode srce moje mehko kakor sanjajoče lune blede svit, nedolžno kakor trinajstletne deve deviški smehljaj!

Daj, da bodo hrepenenje moje in želje moje vedno čiste kakor brušen biser v kroni kraljevi!

Daj, da bodo vse misli moje svetel oltar Tvojemu imenu, dragocena posoda Tvoje slave . . .

Dodeli mi milostno, da stopim vsak dan pred Tvoj oltar, pred veličastvo Tvoje s psalmom zahvalnim, s psalmom slavečim Tvojo dobroto in usmiljenje Tvoje . . .

Daj, da bode resnica moja vedno kakor resnica svetopisemska, brez vse prevare in dvoumnosti . . .

Daj, da bodo vsa dela moja dišeč venec najkрасnejših cvetic, ki ga spletam Tvojemu imenu!

Daj, da bode molitev moja vsekdar dišeče kadilo, nad katerim bo imelo dopadenje Tvoje veličastvo . . .

Daj, da bodo besede moje, ki jih zapustim mojemu narodu, kakor besede knjige molitvene, v kateri ni nič nečistega in nesvetega! Daj, da bode v njih našel vsak, ki se bo kdaj zamislil v nje, najkрасnejšo molitev, ki mu bo blažila srce v sreči, ki mu bo tolažila dušo v dneh bede in dneh obupa, ki mu bo dvigala vse misli in vse želje in vse bistvo njegovo k Tebi še ob uri poslednji, ob ločitve uri, ko se tudi njema nagne na večer življenja kratki dan . . .

Mojega življenja dan se že nagiba k večeru . . . No, mene ne straši smrtni mrak. Pač pa me zanima velika, neprodirna skrivnost smrti. Kaj pač človek čuti tedaj, kaj misli, kaj gleda? Ali se mu odgrinjajo tedaj življenja in večnosti globoke uganke, velika čuda — ali jih nemara tedaj umeva? —

In ko se zgrne nad menoj veliki smrtni mrak, izročim svoje telo materi črni zemlji. Iz praha sem in v prah se vrnem! —

Le to Te še prosim: daj mi milost, da si odpojem od življenja težke hoje v slovenski zemlji. In daj, da mi kaka ljubeča roka zasadi na grobu žalujoče ciprese, da šume v tihih nočeh nad gomilo mojo, nad prahom mojim. In dve liliji mi naj zasade na grob in z modrookimi potočnicami ga naj okrase

— ker lilije in potočnice so bile vedno tako drage
mojemu srcu! —

Svojo dušo pa izročam oni veliki trenutek Tebi!

Daj mi po Svojem velikem usmiljenju, da mi
po oni prehodni noči iz tega v drugo, novo živ-
ljenje zasije lepši, veliki dan — dan brez večera
in brez mraka in brez noči, dan razžarjen z veko-
večnim plamenom večne ljubezni — veliki dan pri
Tebi in v Tebi! -- —



B

Za možem . . .

Slika iz našega kraja.

Spisal Podgoričan.

»In sedem žen bo tisti čas enega moža zgrabilo, rekoč: Svoj kruh bomo jedle in v svoja oblačila se bomo oblačile, le po tvojem imenu naj se imenujemo, odvzemi nam sramoto!«

Izaija, IV., 1.

I.

Komanov Marko je šel po vasi. Napol praznično oblečen je peljal za roko petletno hčerko, ki je komaj dotekala očeta.

»Lejte ga vdovca!« je dejal kmet Zaman delavcem na vrtu.

In takoj nato zavpije čez ograjo: »He — hej, Marko! Kako ti je vseč v novem stanu? Bo? . . .

»Ej, bilo bi . . . Toda? . . .«

In Marko postavi predse hčerko rekoč: »To! . . . To! . . . Ko bi tega ne bilo! . . .«

»Ej, pa si moral prej vedeti!« se zasmije Zaman.

Marko pa ni rad poslušal ohlapnega govorjenja, zlasti sedaj ne, ko je minilo komaj osem dni po njeni smrti. Zamrmra nekaj in gre s hčerko.

Zaman se je pa grohotal za njim: »Ta bode nosil kmalu šopek za klobukom.«

Takrat je pa vedela že vsa vas, da je vdovec Marko na vasi. Zaman je bil oblasten mož in je

govoril rad glasno, zlasti kadar se je s kom šalil. In ko se je zvedelo, da je na vasi vdovec, se je zbudilo v marsikaterem srcu sočutje, skipela je radovednost. Ljudje so postajali za vogali in se ozirali gori in doli, da bi videli vdovca, Komanovega Marka. Vsak ga je dobro poznal, vsak ga je tolikrat videl, tolikrat govoril ž njim, ko je bil še fant, potem mož; a vdovec je bil komaj osem dni in v tem času ni utegnil z vsakomer govoriti, a z vdovcem se vendar tako lahko govori . . .

Na Rojnikovem dvorišču so ženske izkidavale, ko se zasliši Zamanovo vpitje.

»Poglej, poglej, kaj ima Zaman, ker tako kriči!« pravi Rojnica. »Vsa vas ga je polna.«

Dninarica Liza šine na cesto, pa hitro odskoči nazaj, popravlja joč si lase, ki so se ji usipali izpod rute, pa pove skrivnostno: »Komanov Marko je na vasi . . .«

»Ta? . . . Ta vdovec? . . . Ali res?« se čudijo ženske, in prsti jim uhajajo v glavo, da si popravijo lase in rute; vse si ogledujejo predpasnike.

»Kaj išče?« omeni Rojnica, pa se pomakne k cesti, druge pa za njo, brskajoč z vilami po drobirju.

Dekla Marta je bila zadnja. Vse lase si je bila pogladila s čela, si prevezala ruto na glavi in popravila prsi. Rada bi stopila prav k cesti, toda ko si je ogledala bose noge, je videla, da so vse prižaste po golenicah od gnoja, da je kar zardela od sramote in se pomeknila nazaj. Sicer se ji je pa slučajno izpodrec razvezal, da so krila zdrsnila dotal; toda namesto prižastih nog se je pokazal raztrgan predpasnik, ki je tudi ni kdovekako priporočal, zato se je skrivala zadaj, da je ne vidi, kakršna je — vdovec Marko.

»Kam pa, Marko? . . . ga vpraša Rojnica. »Danes pohajkuješ, ko imamo vsi dovolj dela? . . . Varuj se, da česa ne zveš!«

Marko se ustavi.

»Briga me, kaj poreko! . . . K fari grem do župnika plačat opravilo za rajno.«

»O, sedaj seveda še nimaš drugih potov, pa jih bodeš še imel, hehehe! — Krepak si še.«

»Hihihi,« zahihljajo druge ženske; samo Marta je molče, toda hrepeneče gledala vánj.

»Kaj pa misliš, Rojnica? . . . Kaj? . . .«

»I — kaj? — Prost si zopet!«

»Jaz? . . . Glej jo! . . . Dva sta pa še doma . . .«

»I, kdo bi se menil za tak drobiž? . . . Dobiš jo, ako bodeš le želel . . .«

»Ne bodo se trgale záme, jaz pa tudi vánje ne bom silil, saj imam otroke . . .«

»Pa gospodinje ne . . .«

»E, bo že kako . . . Sicer pa še prve nisem odpravil. Nekaj bom še štel za njo . . . Dobra je bila . . .«

Otožen odide z otrokom . . .

Ženske se pa pomaknejo za njim z dvorišča, da vidijo vdovca.

In Rojnica, ki je imela moža, se posmehne zaničljivo in reče: »Ta je ne bo dobil. Le glejte ga, kako krivenca, pa tri otroke ima in pod nosom ščetine . . . Jaz bi jo rada poznala tisto, ki se bo smukala za njim . . .«

Marta in dninarice, ki niso bile omožene, pa niso videle nič grdega na Marku. Malo je res krivil noge, pa to ga ni kazilo, a brke pod nosom so se mu podale; otroke pa ljubi vsaka priletna devica . . .

»Ta jo dobi, kadar hoče,« ugovarja Liza . . .

»Gotovo! In ta tudi ne bode ostal brez nje,« pritrjuje postarna dninarica Čuka.

»Če bi ga ti vzela, druga vem, da bi ga ne,« jo zavrne zaničljivo Rojnica.

»Jaz precej! Pa tudi ti bi ga vzela brez premisleka, tudi ti — Rojnica! Sedaj seveda ne, ko imaš moža; ko bi ga pa ne imela . . . he — hej! . . .«

»Jaz, tega krivenceža? . . . Jaz? . . . O, za pet ran!« se zatogoti Rojnica. »Kaj pa misliš o meni?«

»Da bi ga vzela tudi takega, ki bi o berglah prišepal na vas, veš! . . . Sedaj si pa lahko izbirčna, ko ga že imaš.«

Marta hvaležno pogleda Čuko, se ji nasmehe in se je rahlo dotakne s komolcem, češ, prav si povedala.

Rojnica zardi v obraz od sramote, pa se zažene proti Čuki kričeč: »Kaj pa veš o meni, ti, ti, ki sama ne veš, kaj si . . . ti, ti, ki si ostala sama . . . ti, ki si grda, da te nobeden pogledal ni . . .«

»Grda gori ali doli, pa ponujala se nisem okoli. In tudi prežala nisem za nobenim, veš Rojnica, nič se ne togoti — kakor si ti. Ali več ne veš? . . .«

»Jaz sem prežala?« zavrisne Rojnica. »Ali ste slišale? . . . Čak! . . . Lej, pa te bodem . . .«

Rojnica zamahne z vilami proti Čuki in v očeh ji je bleščal ogenj sramote in togote.

»Jej! — Jej! . . . O, strah! . . . Čuka! . . . Rojnica! . . . O, Bog nas varuj!« vrišče druge ženske in ena pahne nazaj Čuko, druge se pa lotijo besneče Rojnice.

»Beži! . . . Ali si pri pameti?«

»Jaz ti pokažem! . . . Tvoj jezik!« sika Rojnica.

»Le daj me! . . . Pa je vendar res!« odgovarja Čuka trdovratno.

Pa bi se bile udarile, da jih ni osramotil Zaman.

Stal je na vrtu za ograjo in gledal za Markom, pa je videl, kako so se usule ženske z Rojnikovega dvorišča za njim. Pa se mu je dobro zdelo, Zamanu, da se je smejal in modroval: »Ej, te ženske! . . . Glejte, glejte! . . . Kakor čebele za medom.«

In videl je vse in slišal vse . . .

Ko je bila nevarnost, je šel z vrta in se grohotaje bližal: »Hahaha . . . Ali bi ga vse rade? . . . Rojnica enega nima dovolj . . . In Čuki se tudi cede sline . . . Seveda! . . . Hahaha . . . Možje smo vendar nekaj! . . .«

Kakor bi bil polil ženske z vodo. Togota je izginila in sram jih je bilo vpričo Zamana. Pa so bile brž enih misli.

»Kdo se meni za nje? . . . Kdo neki mara za katerega?«

»Ve! . . . Saj se boste še pobile za nje . . . Hahaha . . .«

»Zaradi dedcev! . . . I — kaj pak! . . . Kaj hlastaš! . . .«

Na vasi so se zbirali ljudje. Zato so se Rojnikove ženske pomikale na dvorišče.

Zaman je pa vpil, da ga je vse slišalo: »O, saj so pravili: Prišel bode čas, ko se ženske stepo za stol, ki je na njem sedel moški! . . . Hahaha!«

»Hahaha!« se zagrohotalo gledavci.

»In tisti čas je tukaj!« vpije Zaman s povzdignjenim glasom.

»Hahaha!«

»Na! . . . Ali ste videle?« izpregovori Liza.

»Ali si sedaj sita?« omeni Rojnica Čuki.

»Ali si ti?« jo zavrne ta . . .

Martino srce je pa nesel s seboj vdovec Marko. In ona je šla v duhu za njim in ga gledala, gledala . . .

Zdel se ji je najlepši, najboljši mož.

Zato je vpila njena duša:

»Marko . . . Marko . . . Marko! . . .«

Vleklo jo je za njim.

II.

In Marko je šel dalje po vasi otožen, miren; saj ni slutil, kake brazde so ostajale za njim . . . saj ni čutil, kako so ranljiva ženska srca . . .

Pred Škendrovo hišo sta imeli mati in hčerka čeber perila in sta menicali, ko pride mimo Marko.

Mati ga prva zagleda in sune hčerko šepetajoč: »Ali ga vidiš?«

Lenčika se ozre, zardi, pa se obesi na čeber, popravljajoč si zmršene lase, zgibajoč ruto po prsih, ogledujoč bele rokave . . .

In ko se približa, mu pomigne Škendrovka: »Marko, stopi sem, ako se ti ne mudi!« . . .

»Pa me bode videl tako! Kaj si bode mislil!« šepetne Lenčika, a vendar skrivaj pogleda na cesto, in v očeh ji je lesketalo hrepenenje.

Nekdaj so si bili Škendrovi in Komanovi v rodu, pa so šli še dandanes drug do drugega; ostali so si bili domači skozi rodove.

Zato stopi Marko z otrokom na tlak pred hišo in vpraša: »Kaj mi boste povedali, teta?«

»Boš ti kaj povedal . . . Kako pa sedaj?«

»Ej, da bi ne bilo tako! . . . Saj veste, teta! . . . Dobra je bila . . . Ž njo so zakopali tudi moje veselje . . . Hudo mi je . . .«

Obriše si solzo, ki mu je zalesketala v očeh.

»E, kaj hočeš! . . . Pretrpel si dosti ž njo . . . Dolgo je bolehala.«

»Ne rečem! . . . Trpel sem in trpela je tudi ona, pa ljubila sva se in tako bi še rad trpel . . .«

»E, pozabiš jo, mlad si še in drugo dobiš . . .«

»Drugo? . . . Da bi pozabil pokojno? . . . Jaz je nečem pozabiti . . .«

»Sedaj še ne, ko te njen spomin spremlja kakor senca, ker je ne moreš; pa senca izgine! . . .«

A Marko postavi predse hčerko in reče: »Ali jo vidite? . . . Ali ni ona? . . . Pa naj jo pozabim! Kako? . . . Kako? . . . Ah, teta, kako sem jo ljubil! . . .«

»Res, kakor ona.«

»Kaj ne? . . . In vidite, kako bi mogel trpeti, da bi jo pretepala mačeha? . . . Kako? . . . To mi povejte! . . . Veste, jaz ljubim otroke . . .«

»Prav imaš, saj si oče! Bo že kako! . . .«

Lenčika ga je ves čas pogledovala od strani in vlekla na uho njegove besede. Ko je slišala moža pripovedovati, kako je ljubil in kako še ljubi že pokojno ženo, je vstajala v njenem srcu neka neznana nevoščljivost, iskrena želja tako ljubljena biti, vstajalo je neutešljivo hrepenenje, biti ljubljena od njega, ki je bil za ženo čista, nesebična ljubezen . . .

»Bo že kako, tudi jaz pravim . . . Vdal sem se volji božji . . . Naj pa gospodinji On, ki mi je vzel ženo!«

»Le njemu se izroči!«

»Pa nas pridite ob priliki obiskat!«

»Pa tudi ti se nas ne ogiblji . . .«

In šel je dalje po vasi, do fare, do župnika . . . a ni šel sam, ni šla ž njim samo hčerka, pridružilo se je njima tudi srce Škendrove Lenčike . . .

»Ali si ga slišala?« ogovori mati Lenčiko, ko odide Marko.

»Rad jo je imel.«

»Kdo bi si bil mislil! . . . Ženiti se bode pa moral . . . Pa vsaka ga ne bode dobila! . . . Ali si videla, kako ima rad otroke? Otrokom se bode morala pridobrikati, drugače ga nobena ne dobi. O, je pač res: otročje srce je ključ do srca očetovega! . . . Da bi vsaj ti takega dobila! . . .«

Lenčika pa še bolj zardi in se še bolj nagne v čeber, a duša njena je hrepenela: »O, ko bi vsaj tega dobila! . . .«

In ko je tako hrepenela, so vstajali v njeni duši načrti in v ušesih njenih so zveneale materine besede: »Otročje srce je ključ do srca očetovega . . .«

In kmalu je razumela globoki pomen besedi; hvaležno je pogledala mater in duša je zavriskala: »Za njim! . . . Za njim! . . .«

Pot do fare pelje mimo korita za vasjo.

Ko se Lenčika spomni tega, ji zaigra po vsem životu.

»Za njim! Za njim! . . .«

»Mati, jaz grem prat!« reče Lenčika, ko naloži škaf mokrega perila.

»Ali ne pojdeš popoldne?«

»E, enkrat mi je oprati . . . A, sedaj se mi zdi, da ni pri koritu nobene druge; lahko bodem hitreje oprala, ker me nihče ne bode mudil.«

»Pa pojdi!«

Lenčika smukne v hišo, se pogleda v zrcalu, si poravna z glavnikom zmršene lase in premeni ruto za vratom. Preden pa gre, skoči v kamrico pod streho, odpre skrinjo in vzame nekaj v papir zavitega.

Odvije in veliko rdečebarvano medeno srce ji ostane v roki.

»O, ravno táko je še!« se ji izvije iz prsi. »O, da sem bila vsaj to kupila na semnju! Jaz ga ne bom snela, dati ga pravzaprav nimam komu, naj ga ima pa njegov otrok.«

Ej, Lenčika je bila dobro premislila, kako se pobere ključ do Markovega srca!

Medeno srce zavije nazaj, potisne v žep in gredoč še enkrat stopi pred zrcalo, ki je pa kar nič ni karalo. Mati ji pomaga zadeti škaf na glavo, in Lenčika gre.

Srečna je bila, zakaj vso pot ji je pravil neki glas: »O, saj druge poti ni nazaj, gotovo pride nimo korita in ti ga bodeš videla . . .«

A ko zavije po vasi, privpije za njo dekla Marta: »Čakaj, greva skupaj do vode! . . .«

»Kam pa ti?«

»Pa po korenje!« —

Marti ni bilo obstanka na Rojnikovem dvorišču. Marko je nesel s seboj njeno srce, in ona je morala za njim . . .

Pa kako? . . . Ali more? . . .

Posvetilo se ji je.

Rojnikova njiva leži prav ob poti do fare in na njivi raste pesa in korenje . . . ob tej njivi se vrne on.

In to je dobro!

»Za Markom! . . .«

Zasmeje se skrivaj in zasadi vile na kup, pa gre k yodnjaku, da si omije noge, ker so bile tako marogaste.

Tovarišice se ji čudijo in Rojnica se obregne:

»He, gospodična, kaj pa Vi? — Ali Vam smrdi?«

Ženske se zasmejejo, a Marta odgovori nedolžno: »Grem po korenje na njivo.«

»Kaj? . . . O, seveda! . . . Lejte, lejte, kako si prebira delo! Ali jo vidite? . . . Le brž primi vile!«

»Jaz grem po korenje . . .«

»Da bi te! . . . Ali ga nimaš za danes dovolj doma? . . . Jutri pojdeš ponj!«

»Jutri bode dež . . .«

Ženske se ji posmehujejo, a Marta se ni dala premotiti in je opirala roke in noge in poslušala

oni tajni glas, ki se mu ni mogla, ni hotela vpirati.

»Za Markom! . . .«

»Vidite jo? . . . Taka je . . . Prav taka! . . . Pa jo še časih hvalite in zagovarjate . . . Sedaj pa vidite, kako sluša! . . . O, človek bi se snel od jeze . . . Kar preteknila bi jo, če bi se ne bala sodbe . . . Tako pa . . . O, sam Bog nam daj skoraj Božič, pa naj gre potëm pulit korenje! . . . Čak! . . .«

Rojnica je rohnela, ženske so se ji smejale, Marta se je pa pod streho počesala, preoblekla ošpetelj in opasala bel, s čipkami obrobljen predpasnik . . . Gredoč je snela nov svitek in ga vrgla v procko, pa je šla po korenje na veliko jezo gospodinje . . .

»Vidite jo, kako se je nafrkala? . . . Vidite zlikani ošpetelj in nedeljski predpasnik? . . . Ha! . . . To nekaj pomeni! . . .«

»Kaj pa to?« se čudijo ženske in gledajo za njo ugibajoč.

A Marta je šla za njim . . .

III.

Za eno procko se kmalu napuli korenja, naj je zemlja še tako suha. Zato se je Marta obotavljala. Ko je izpulila koren, se je zravnila in se ozirala željno k fari. In pri tem ni mislila na korenje, mislila je nase in nanj . . .

»Vdovec je, in jaz sem sama, stara komaj trideset let, pa se mi jih ne pozna toliko. Skoraj bi mislila, da sem stara dvajset let, ko bi ne bila že dolgo na svetu, pa on seveda tega ne ve . . . In on je le malo starejši od mene in krepak je še . . . Res ima otroke, pa kaj to! . . . Strahovala bi jih . . . O, bi jim že pokazala, da bi mi ne zrastli čez glavo . . . Pa bi se zložno živelo . . . Seveda bi morala delati, pa saj trpim tudi sedaj celo za druge, a potem bi pa — zase. In to bi bilo dobro . . . Ej, pa kako bi bilo prijetno, ko bi ne bila več sama . . . Kako mora biti dekliču hudo, če ostane, ko si vedno

misli: lej, nihče ni maral zate . . . Ne, jaz ga moram dobiti! In tega dobim, tega Marka! Vse mu povem, kako bodem gospodinjala, . . . kako bodem strahovala njene otroke — le zakaj niso pomrli, — kako sem gospodarna; pa mi bode moral verjeti, ko mu povem, da sem si prislužila nekaj denarja, ker ga imam v hranilnici in nekaj še pri tej Rojnici, — o, saj ne bodem pri njej do Božiča, — pa ni vrag, da bi me Marko ne vzel . . . Kje pa dobi tako? . . . Lej, že gre! . . .

Hitreje se pripogiba in puli korenje; ko se pa natančneje ozre, vidi, da nekdo drug prihaja.

»Pa ga le še ni! . . . Lej, kako sem se bila prestrašila. Vem, da mi je šla vsa kri v glavo. O, pa kako sem čudna, zato mi sili kri v glavo, ker se pripogibam; bom pa bolj rdeča, morebiti mu bodem še bolj všeč. Pravzaprav bi se bila jaz že lahko omožila, ko bi bila taka kot druge, ki gredo venomer za njimi, da ga dobe tako ali tako; jaz nisem mogla biti taka, jaz sem čakala rajša pravega. In ta se mi zdi pravi, kakor nalašč zame. O, Bog je že prav naredil, da mu je umrla, . . . meni je bil namenjen, to vidim; samo ko bi teh otrok ne imel, ali pa ko bi samo pri teh bilo, pa kdo ve? . . . Dolgo ne bode mogel biti brez gospodinje. . . .«

Zdelo se ji je, da vidi nekaj črnega na poti od fare. Zasloni oči z roko, ker se ji je bleščalo, in motri ono črno stvar, ki se ji je bližala in bližala. Ko pa vidi otroka poleg človeka, ji zagomezi po vsem životu, vročina pritisne in kri se burneje pretaka po vseh žilah.

»On je!« dahne predse »Moj Marko! . . .«

Sedaj pa naloži procko s korenjem do locna, da je viselo na vse strani, potem si ogleda še enkrat gole noge in si uredi obleko, da bi ne bila kaka guba premalo . . .

Ko se Marko približa, izkuša Marta zadeti procko na glavo, toda — oj! — vse moči je izgubila; ni šlo in ni šlo, naj se je še tako vpirala. Zato se je proseče ozirala na pot proti Marku . . .

In on je videl Marto in procko in vedel, da je treba pomoči.

»Ti, neumnica, kaj pa nalagaš toliko, da ne moreš zmagati!« jo posvari Marko.

Pa on je bil dobrega srca. Stopi s poti med korenje in gre pomagat Marti.

»Odložiti bi bila morala, ko bi tebe ne bilo . . .«

»Zakaj pa nakladaš toliko, saj nisi samo za danes na svetu!«

Združene moči dvignejo procko od tal.

»Ti si pa res močna.«

Pogleda ga hvaležno in gre ž njim na pot.

Težko je bilo iti molče, težko govoriti o onem, kar je imela na srcu.

»Sedaj si opravil za njo, kaj ne?«

Marko prikima.

»Pa te je dosti veljala sedaj ob boleznih, kaj ne? Predolga je bila . . .«

»E, kaj to! . . . To nobenega nič ne boli, pa tudi ne skrbi.«

Marta je čutila, da ni zadela prave strune, pa je bila v zadregi, a on je molče peljal ob roki otroka.

»E, nisi užil dosti veselja ž njo, sedaj bodeš pa še trpel z njenimi otroki . . .«

»Saj so tudi moji, se bode že potrpele . . .«

Marta se vgrizne v ustnice.

»Pa otroci se morajo tudi strahovati . . .«

»O, po potrebi . . .«

»Pa se bodeš ženil, potreboval bodeš gospodinje . . .«

»Kakor bode treba, sam svoj gospodar sem . . .«

»Tako je! . . . Pa izberi tako, da bo kaj vredna! Zdrava mora biti, delavna in močna, gospodarna, pa tudi imeti mora kaj . . . Katera si prej ni nič prihranila, tudi potem ne bode varčevala. O, saj jih poznaš . . .«

»Glej, glej, kako skrbiš . . .«

»Veš, da! Dolgo te že poznam, pa bi rada, da bi se ti dobro godilo . . .«

In tako so prišli mimo korita, kjer je Skendrova Lenčika devala ravno posodo s perilom na glavo.

»Ti si pa močna,« se nasmeje Marko. »In hitro si oprala . . .«

»O, jaz bi ga bila več,« omeni Marta.

»Jaz pa bi bila tudi dvakrat toliko korenja prinesla kakor ti,« jo zavrne Lenčika in zardi od sramote.

Bala se je, da bi Marko uganil, da je čakala njega.

Marti se togotno zablisnejo oči.

»Težko hodiš Micika!« ogovori Lenčika Markovo hčerko. »Kaj ne, Micika je?«

»Da, njeno ime nosi,« potrdi Marko in vpraša otroka: »Poznaš teto?«

Hčerka prikima.

Gredoč vzame Lenčika tisti zavitek iz žepa in ga stisne Markovi hčerki: »Na . . . Pa spravi, bodeš doma pogledala!«

Toda otrok je vselej radoveden. Precej izkuša razviti. Ko pa ni šlo ročno, dá očetu.

»Poglejte!«

»Kaj si ji pa dala?« reče Marko, vzame zavitek in ga razvije.

V roki mu je ostalo rdečeopisano medeno srce.

»O, o, o . . . Micika . . . lej . . . lej! . . .«

»Lejte! Lejte! . . .« vzklikne Marta pomenljivo in z jeznimi očmi ošine Lenčiko, ki je povešala oči in rdela . . .

Ah, Marta je bila od togote kar rjava, in zaničljiv smeh se ji je prikazal na obrazu, da je kar pihala . . .

»Pa še zrcalce ima,« omeni Marko . . . Na, Micika! Vidiš, kako te imajo teta radi . . . Le spravi, bodeš doma pokazala!«

Dekletce ima v roki srce in gredoč ogleduje Lenčiko, in ko ji ta ponudi roko, se je oprime otrok ljubeznivo.

»Vedve bi bili kmalu prijateljici,« se nasmehne Marko radovoljno. »Ali imaš rada teto?«

Otrok prikima.

»O, otrok ve, kdo se mu dobrika,« pristavi Marta in korači srdita.

Šli so vstric po poti. Marko po sredi z otrokom. Ob levem kraju Marta s procko, na desnem pa otrok in Lenčika s škaфом.

Marta je koračila z nevoščljivo togoto v srcu, Lenčika z nejevoljo.

»Kaj se je prismolila?« sta mislili druga o drugi.

Za vasjo privozi naproti z volmi kmet Zaman. Na vozu pa so sedeli delavci in se šalili.

Marko in obe spremljevalki se umaknejo s pota. In ker je obe srce vleklo k njemu, sta stopili nehoté in nevedé obe s pota z Markom. Ena je stala na desni, druga na levi, ko so hibali voli z vozom mimo.

In ko so videli delavci vdovca Marka sredi žensk, so se suvali s komolci, si pomežikovali in namigovali . . .

»Viš! . . . Viš! . . . Viš! . . .«

»Hahaha . . .« se zasmije Zaman. »Da vidite! Ali nisem pravil? . . . Ta jo kmalu dobi! . . . He — hej, Marko! Tič si! . . . Komaj si pokopal eno, imaš že dve!«

»He, kako je moški sladak! . . . Kaj ne, punce?«

In voz je odšel.

Tudi Marko se je smejal in pogledal Marto na levi in Lenčiko na desni. Lenčika je bila rdeča od sramote in Marta od togote. Marko si je pa mislil: »To menda pa res nekaj pomeni!«

Pa se je še bolj smejal.

»Pa pojdimo, no, ker smo že skupaj!«

»Čeljust!« zavpije Marta za vozom.

Lenčika pogleda Marka in nato hitro pobira stopinje. Gorelo ji je na licih, gorelo pod nogami in jo peklo v srcu.

»Kaj bežiš . . . ali te je pogruntal?« vpije za njo Marta s škodoželjnim smehom in se ne umakne od njegove strani.

Lenčika je bežala pred njima, a ona sta šla za njo, in Marta si je mislila:

»Ni vrag, sedaj se bode vsaj name spomnil ta Marko!«

»Bog plati, Lenčika!« vpije Marko za njo, ko zavije domov.

Pa se vendar hvaležno ozre in odgovori:

»Nima za kaj!«

»Za eno srce!« se posmehne Marta. »Bog vé, kaj je z njim namerjala.«

»Kaj pa misliš —?« se začudi Marko.

»Ej, tihe vode . . .«

Marta zavije na Rojnikovo dvorišče, Marko pa gre svojo pot.

In spotoma je mislil na Marto in Lenčiko in obe primerjal kakor kupec blago.

»E, ta Marta je oblastna . . . Kako ti govori! . . . A Lenčika ima rada otroke. To sem videl! . . .«

In hipoma mu je vstalo vprašanje: »Katero bi ti vzel?«

Zasmejal se je pri tem spominu in spomnil Zamana.

»Hahaha . . .«

IV.

Rojnikove ženske so bile po dvorišču že vse pobrskale. Rojnica in Čuka sta si bili odpustili vse žalitve, pa so sedaj v zelniku osipajoč zelje složno trle Marto.

Rojnica je imela polna usta graje o njej tako, da so se druge kar čudile, da jo ima pri hiši tako žensko.

»Ali ste videle danes? Dela, kar se ji ravno ljubi; kadar pa ugleda ravno hlače na vasi, je ne udrži nihče; tako mrje za moškimi. Ako le more, prasne za njim, pa naj bode ta ali oni . . .«

»Dekleta, meni se nekaj sveti,« vpije Čuka. »Gotovo je šla za tem vdovcem.«

»A . . . a . . . a . . .«

»Jaz tudi to trdim, dekliči!« povzame Rojnica. »Pa je tudi res, le glejte: polno vežo ima korenja,

pa gre ponj samo zato, ker drži mimo pot do fare, kamor je šel Marko... Pa recite, če ni res tako!... Pa kako se je zlikala!... Ali je treba biti tako nafrkana, kadar napravlja za prašiče?... Ha?... Zakaj je pa drugekrat taka kakor kak zmazek, da se človeku gabi?... To mi povejte!...«

»Ima ga!...«

»Uh!...«

Nato se vrne Marta. Odpasala si je bila predpasnik in preoblekla ošpetelj, pa je bila zopet navadna zamazana Marta.

»Sedaj šele si prišla z njive?« bevske Rojnica.
»Koliko si ga pa prinesla?«

»I, koliko!... Eno procko sem ga narvala, pa je nisem mogla naložiti... Komanov Marko mi je moral pomagati...«

»Nikar vsega ne povej!« jo uščene Čuka.

»Ali jo vidite?... Ali vam nisem pravila?... Samo ako se hlače prikažejo, pa udri za njimi... O, bodeš kmalu lahko za njim blekinila, da bode le Božič...«

Marta zardi in se razsrdi: »Kaj mi pa hočete?... Za kom sem jaz šla?...«

»Kaj rasteš?... Saj si sama povedala!« jo zavrne Čuka.

»Jaz?«

»Ti!... Za Komanom si šla...«

»Vidite jo?... Taka je... Najprej sama vse pové, potem pa taji, ko jo obide sram.«

»Jaz za Komanom?... O, sv. Devica!... To ima pošten človek potem...«

»Kaj se delaš tako nevedno?... Kar povej!... Marko je tvoj!« ji nagaja Čuka.

»Marko?... Moj?... O, strah!... Sedaj pa vidim, da ničesar ne veste... Moj ni, ampak ena druga iz naše vasi ga lovi,« pripoveduje Marta.

»Katera?« se začudijo ženske in ugibljejo...

»O, saj sem vedela, da je nobena ne ugane... O, ta svetohlinka zna skrivati... Škendrova Lenčika tišči za vdovcem...«

»I, jej!... Ta mleza?...«

»Ravno ta!« . . .

»Sedaj se pa še na katero zanesi! . . . Pa zapuj, če moreš! Kako pa ti veš? . . .«

Marta se škodoželjno nasmehne in se pobaha:
»Sama sem videla . . .« —

»Ti? . . . Kje pa? . . . Kako je bilo? . . .

»O, da vam povem . . .«

Ženske stopijo krog Marte in se naslonijo na motike.

»Vidite, ta mleza vam zna . . . V družbi pred vsakim moškim gleda hinavsko v tla, skrivaj jih pa prestreza. O, nikoli ne bodem pozabila, kaj sem vse videla . . . Vidite, jaz sem na njivi korenje pulila. Ravno sem bila procko natlačila, ko pride ta Marko mimo. Videl je, da ne morem zadeti vsega na glavo, mi je pa pomagal . . . Potem sva pa šla skupaj . . . Tam pri koritu pa naju prestreže Škendrova Lenčika, ta pobožna dekle . . . Tam je čakala Komanovega Marka . . . Seveda je prala ondi, pa jaz sem jo izpregledala, zakaj je prala ravno takrat . . . Samo zaradi njega! . . . Veste, no! . . . V žep je segla, pa dala nekaj v papir zavitega otroku — Marko razvije, pa ostane v roki — — veliko . . . medeno — srce, z zrcalcem na sredi in branjem okoli . . . O, seveda se je sramovala mene, da je kar oči pogreznila. Ali ste slišale, da se tako srce kupuje otrokom? . . . O, jaz nisem tako neumna, da bi to verjela . . . Srce je bilo namenjeno Marku! . . .«

»Marku!« prikimajo ženske . . .

»Saj ga ni pustil otroku snesti, da bode prebral doma. E, on že vé, ni tako neumen . . . Boste videle, kaj bode . . . Za njim bode tiščala . . . In da more ženska taka biti . . . Rajna je še gorka, pa ta Lenčika že sili vánj . . .

»Sramota!«

»Da le more taka biti . . . Jaz bi tega ne verjela, ko bi mi kdo pravil, pa sem videla sama! O, pa še nekdo je videl . . .«

»Zakaj si se bila pa ti vendar tako naličkala?« jo zmoti Čuka.

»I — jej! . . . Zato si kaj mislite? . . . Zato? . . . Pa naj si človek dobro ime ohrani, ako more! . . .«

»Tako je, kakor sem rekla!« pravi Rojnica. »Pa menda ne mara za njo . . . Gotovo se mu je Škendrova usela na srce . . .«

»Jaz že ne bodem več pri vas,« zatuli Marta, pa zravna motiko in začne kopati. »To imam nameček za delo . . . O, ne bodem več pri vas, ne!« . . .

»Ker misliš, da ga bodeš dobila! . . .«

Nato Marta ne odgovori, ampak samo zdihuje. Lotile so se sedaj zelja tudi druge, a hkrati so obirale Marka in Lenčiko . . .

Škendrova Lenčika je pa bila otožna. Skrbelo jo je, kaj misli o njej Marko . . .

»Da bi te Marte ne bilo poleg, bi bila že kaj rekla otroku. Ah, pa ta mora biti za vsakim prva . . . Da je le ni sram . . .«

Molče je delala tisti dan in mislila samo nánj. Marko ji je bil vedno pred očmi in ji je ugajal bolj in bolj . . .

»O, ko bi ga vsaj dobila . . . Preskrbljena bi bila. Vsak ga hvali . . . In če ima otroke, kaj zato? . . . Rada bi jih imela, da bi me tudi on potem rad imel . . . Mati imajo prav . . . Nihče ne more svojih otrok zavreči . . . Pa tudi jaz njegovih ne bodem, ako me vzame . . . Njegova punčka se me ni nič bala . . . Kako je ogledovala tisto srce . . .«

Na Marto je bila pa vendar jezna. Da bi si malo olajšala srce, jo zatoži zvečer materi.

»Vi ne veste, Rojnikova Marta že smuka za Komanovim Markom.«

»O, saj pojdejo tudi druge za njim,« se zasmije mati.

»Za njim bodo šle?« vpraša Lenčika prestrašena.

»O, šle, šle . . . Pa še kako! . . . Pa samo ena bode dobila pravi ključ . . .«

»O, da bi ga vsaj jaz!« si misli Lenčika in premišlja, kako bi ga dobila.

V.

Markova žena je dolgo hirala. Vse rože, pa tudi padar in konjederka ji niso mogli pomagati na noge. E, kadar se človeka prava loti, kaže vsem zdravnikom zobe.

»Jaz sem dozorela za ta svet,« je dejala večkrat bolnica ravnodušno.

»Kmalu ji bode zazvonilo,« si je mislil Marko in brisal oči.

Ljubil jo je in želel samo, da bi ozdravela zaradi njega, zaradi otrok, pa napósled je vendar spoznal, da je to le prazna želja.

»Vdovec bode naš Marko,« so se menili njeni starši. »Ženiti se bode moral zaradi otrok, zaradi gospodinjstva . . . Škoda! . . . škoda! . . . Kaj ji je treba umreti, Marko je dober, uboštva ni, razumela sta se in hudega ji ni bilo. Ej, škoda, škoda! . . .«

Takrat se pa stari posveti.

»Veš kaj, stari, mu bodemo pa še eno hčer dali.«

»Da te treni! . . . Saj res, stara!«

»Jerica bi bila preskrbljena . . .«

»Na to nisem mislil . . . Kaj bode rekel Marko, ko mu jo ponudimo? . . .«

»Veš, ali mu je ni treba ponujati. Sam naj jo snubi!«

»Ako jo bode hotel.«

»Nastaviti se mu mora, da se ujame.«

»Ti si navihana!«

»Ej, človek si mora znati pomagati . . . Veš, Jerica naj hodi h Komanovim delat. Naj pokaže, kako zna gospodinjiti, pa se bode Marku priljubila in ni šent, da bi se ne naredilo . . .«

»O, ženske, ve znate! . . . Meni bi bilo prav . . .«

Kmalu potem je poznala ves načrt tudi Jerica.

»Pojdi, pa bodi priljudna, pridna in postrežljiva, tako, da te bode Marko pogrešal, ako mu ona umre . . . Veš, mož ne visi na vsaki kljuki! . . .«

Tako ji je naročila mati.

In Jerica je razumela in je šla h Komanovim. Pa je bila priljudna in pridna. Z bolno sestro je

bila osorna in zagatna, otroke je bunkala, da so kar bežali pred njo in večali, kadar je bila v hiši, sicer pa se je smejoč smukala za Markom venomer in ga vpraševala o tem in onem, pripovedovala sladko to in ono.

A on je gledal in poslušal in si mislil: »Glej, glej, ta bi pognala najrajša vse od hiše.«

In videl jo je, kako si svedra lase in jih spenja z dragimi bucikami. Videl je trdo likane predpasnike in bela krila s čipkami, s svilnatimi trakovi, garnirana vrhna krila, kočemajke z gostimi vrstami svetlih gumbov in našivov, pa se je smejal ob nedeljah in zmajeval z glavo.

Časih je dejal ženi: »Ti nisi bila taka . . . Glej, kako se nese, kako se ozira nazaj po sebi, da vidi, kako se gubi in pada krilo, kako ji ugaja šumenje trdih kril . . . Kaj neki bo? . . .

»Bog ve . . . Izvrgla se je . . . Saj prej ni bila taka . . .«

Marko je potreboval njene pomoči, zato je potrpel. Bolnica je zatožila sestro materi, ko jo je obiskala, pa brez uspeha. Mati jo je lehkodušno zavrnila: »Kaj češ, mlada je in zdrava; pustimo ji njeno veselje!«

Jerica je postala iz same priljudnosti vedno predrznejša.

Nekoč je brskala po skrinji. In ker je rada v vsako stvar vteknila nos, odpre tudi majhno škatlico. Ej, kako je zatrepetala. Med bombažem je zagledala nekaj blestečih uhanov in tak obroček. Hitro si ga primeri . . . Kakor bi bil za njo narejen, tako prav ji je bil. Kako se je to svetilo! . . . Kolikokrat si je želela svetlega prstana! In sedaj? . . . Želja je vstajala, pohlep je rastel, izkušnjava je zmagovala. Namesto v škatlico, stisne prstan v pest in ga spusti v globoki žep . . .

Pa ni bila kar nič vznemirjena zaradi tega, ampak potolažila se je: »E, saj bode tako sčasoma vse moje.«

Tisti prstan je bil kupil Marko svoji nevesti.

Sedaj se je pa bleščal ob nedeljah na roki njene sestre. Ko je šla v cerkev, je segla za vasjo v žep in ko je potegnila roko iz žepa, se je zableščal prstan na njej. Hej, kako je sukala roko, da se je videl prstan! Knjigo je držala vedno tako, da je mogla prst s prstanom položiti na najbolj očitno mesto. Vrstnice so to vidеле in se nevoščljivo suvale: »Lej! . . . Lej! . . . Ta ima pa fanta! . . .«

Jerici je bilo to všeč, da se je kar muzala in izraz njenega obraza je dejal: »Ve pa nič! . . . Ve pa nič! . . .«

Dekletom je bilo hudo, kakor bi jim bil kdo korenček strgal.

»Katerega pa imaš —? . . . Kdo ti je dal prstan? . . .«

»Kaj pa komu mari? . . .«

Ej, pa vendar ni dolgo bahala s prstanom in zbujala radovednost in nevoščljivost.

Marko je nekoč nekaj brskal v skrinji. Odpre tudi škatlico, da vidi zlatnino. Poročna prstana ga spomnita najbolj veselega dne njegovega življenja. Pogreši pa prstan, ki ga je bil dal svoji nevesti. Začudi se, ker ga je žena navadno skrbno hranila, pa jo vpraša: »Kje imaš pa prstan?«

»Jaz nikjer . . . Spravljen mora biti . . . Ej, ne bodem ga več nosila, akoravno bi ga rada . . .«

»Ha! . . . Prstana ni! . . .«

»Poišči, morda se je kam zatrkjal! . . . Jaz ga nisem nikamor dejala in vem, da je bil v škatlici.«

»Ha! . . . Kje je? . . . Kje? . . .«

Marko je izmetal vse iz skrinje in preteknil vse špranje in kota . . . Pa ni bilo prstana.

Naslonil se je in premišljal, kje bi bil prstan. Sam ga ni del nikamor, ona ga ni nosila, uiti ne more nikamor, pa ga vendar ni in ga ni.

»Kam je prešel?« se vprašuje nejevoljen.

»Pa je vendar čudno, kje bi bil?« se čudi ona.

Čez nekaj časa se pa spomni Marko:

»Že vem! . . . Že vem! . . . Ha, da se že prej nisem domislil! Jera ga nosi.«

»Menda ne.«

»Boš videla . . . Že onidan sem slišal, da nosi Jerica prstan. Na vasi so se pogovarjali in ugibali, katerega fanta ima. Jaz sem se pa potegoval za njeno čast, ker nisem videl nikdar nobenega prstana na njeni roki. Pa ga mora že nositi, ker drugače bi ne govorili.«

»Uh, kakšna je! . . .«

»Ta prstan sem dal jaz tebi in ona ga ne bode nosila nikdar. Le naj se obriše! . . .«

»Uh, kakšna sestra je to!«

Marko je bil še poln nejevolje, ko pride Jerica v hišo.

»He, punca! -- Kje je moj prstan?«

Jerica zardi in pobesi oči.

»Kdaj si mi ga pa dal?«

»Uh, sram te bodi! Prstan ti bode dal?« se oglasi sestra.

»Saj si ga sama vzela . . . Le brž nazaj ž njim! . . . Ne boš delala med dekliči zdražbe s prstanom . . .«

»Ali je to vama kaj mar?«

»Nič! . . . Kaj pa je tebi prstan mar? — He! . . . Le brž ga prinesi!«

Pa je šla na izbo v skrinjico in je jezna pri-tresla prstan v roki. Vrže ga na mizo in zasmehljivo reče: »Kateri ga boš pa dal?«

»Vun jo vrzi! . . . Domov jo spodi!« zastoka bolnica žalostna in jezna. »Ta bi še kmalu zdražbe naredila.«

»Kaj pa, če grem? — Saj imam kam . . . Misliš, da ga boš ti še dolgo nosila? . . .«

In Jerica se je vrnila k materi brez prstana. Kaj pak, povedala je, zakaj je prišla.

»Boš pa potlej prstan nosila, ko nje ne bo . . . Kaj misliš, da ti ga ne bode dal? — Komu pak? . . . Mu bomo že povedali, kaj se spodobi in kaj bi bilo prav.«

Odslej je Jerica hodila brez prstana k maši. Nič ji ni bilo všeč, pa si je samo želela: »O, ko bi vsaj tisti prstan dobila!«

VI.

Ej, kako se poda prstan na dekliški roki! Suhe mestne gospodične nosijo na dolgih prstih tanke obročke z velikimi belimi kamenčki, naša dekleta si pa krase žuljave, močne prste s širokimi zlatimi obročki z rdečimi kamenčki. Pa že vedo, zakaj. Kadar je tako, bodi ljubezen očita . . .

Škendrova Lenčika ni imela ljubega, pa tudi ne prstana. Ej, pa bi bila rada nosila prstan, in tudi za ljubim je hrepenela, za — vdovcem Markom. Tako daleč pa vendar še ni bila ljubezen, da bi se kazala na prstanu . . .

Takrat pa pride v vas Židek. Nosil je na jermenu prek ramen skrinjico. Hodil je po hišah, odpiral skrinjico in kazal strmečim ljudem suho zlato.

»Kupite, ljudje božji, kupite uhane, prstane, brožke! Kupite za svoje drage! Vse je samo čisto zlato! . . . Ha, vidite kako se to blešči? . . . Dam zastonj, samo kupite, kupite, da smo prijatelji! . . .«

In ljudje so si mencali oči, tipali mošnjčke, primerjali prstane, zbirali uhane in brožke. Ej, zlatinar ne pride skozi vas vsak dan! Židek je s prilizjenim smehom spravljajal denar . . .

Pri Škendrovih je bila Lenčika sama doma, ko pride v hišo Žid s skrinjico.

»Kupite! — Kupite! . . .«

Pa odpre skrinjico in jo postavi pred Lenčiko, da se ji je kar bleščalo.

»Uj!« se začudi Lenčika in prisloni bliže glavico.

To priliko pa porabi Židek in prime okroglo njeno bradico in jo uščene v lice.

»Hej, rožica! . . . Izberi! . . . Ako nimaš denarja, dam ti zastonj, samo . . .«

Lenčika zardi in ga tleskne po umazani roki, ter pahne skrinjico, da se je vse premešalo . . .

»Ti, Žid! . . .«

»Nič! . . . Nič! . . . Ako nečeš,« se smeje Žid, »ti pa ničesar ne dam . . . Viž li prstane? . . .«

Židek vklada premešano blago in Lenčika od daleč gleda one svetle stvari . . . Pa ji vstaja poželjenje za prstanom. Približa se zopet in si izbere prstan z rdečim kamenčkom. Primeri si ga, iztegne prste, pa jih zopet skrči in gleda prstan in ga gleda . . . Hej, kako ji je bil všeč, kako se ji je podal! . . .

»Koliko je ta prstan?«

»Ako hočeš, nič! . . .«

»Od tebe ga nečem, umazanec!«

»Tako pa, za te samo dve kronici, Bog me varuj izgube drugod! Vreden je najmanj deset kronec, pa tebi bi ga dal tudi zastonj, a ker ga nečeš, plačaj!«

Lenčika je bila v zadregi. Imela ni toliko, a ker bi bila prstan vendar rada imela, je bil Židek velikodušen, ga ji je dal za toliko, kolikor je imela . . .

Lenčika je bila vesela, da je dobila prstan tako poceni, Žid je bil zadovoljen, ker ga je tako drago prodal in je šel dalje za — dobičkom.

Škendrova Lenčika je nosila poslej ob nedeljah, ali kadar je šla malo bolje oblečena z domi — prstan . . .

Ker je bil prstan nov in se je še bleščal, je zbodel marsikoga v oči, in dekleta so si kmalu šepetala: »Viž jo! . . . Viž jo! . . . Ima ga! . . . Ni tako sveta ne, kakor se dela . . .«

Pa so od nevoščljivosti kar pihale.

Rojnikova dekla Marta je bila prstan kmalu ovohala. Takoj je bila prepričana, da ga ji je dal samo ta Marko in nihče drugi. Zato se je srdila na Lenčiko in Marka.

»Viž, zopet te je ena prehitela,« ji je dejal neki glas, in kri je vrela po njej. »Tako, prstan ji je dal! . . . O, to je tisto ‚srce‘ naredilo! . . . Le zakaj ga tudi jaz nisem kupila. Ej, kako bi se maščevala na to Lenčiko . . .«

Neke nedelje so srečale Marta in tovarišice Lenčiko za vasjo. Marti se zablisnejo oči togotno, in zaničljiv smeh ji zaigra na obrazu.

»Sedaj bodete videle!« namigne Marta tovarišicam.

Ko se srečajo, Marta ustavi Lenčiko.

»Kje si bila?«

Martine oči obvisе na prstanu. Zareži se zlobno in se začudi: »Lej!... Lej!... Pa imaš že prstan?... Kdo ti ga je pa dal?«

Lenčika zardi in izkuša skriti roko.

»Beži! . . . Beži! . . . Kdo bi mi dal prstan?«

Pa Marta ugrabi njeno roko in kaže prstan tovarišicam: »Vidite ga? . . . A—ha, ti ga je dal?... O, saj sem vedela!«

»Sama sem ga kupila . . .«

»Nikar ne taji! . . . Vsa fara že ve . . . Komanov Marko ti ga je dal!«

»Jej!« zavrisne Lenčika.

»Ti si dala njemu ,srce', on pa tebi prstan!«

»Hehehe!« prasnejo v smeh Marta in tovarišice.

Lenčika bi bila od sramote skoraj skoprnela. Nikamor ni mogla pogledati, niti odgovoriti ni znala, kaj. Iztrga se in zbeži domov.

»Vidite jo! . . . Vidite jo! . . . Ima ga!« se grohotajo za njo dekleta.

»Pa ga ne bode dobila!« se grozi Marta.

VII.

»Čak!« . . .

Tako se je grozila Rojnikova dekla Marta Škendrovi Lenčiki in je povsod pripovedovala, kako tišči Lenčika za Markom.

Snide se Marta ob priliki z Markovo svakinjo Jerico, ki je tudi nekđaj nosila prstan . . . pa vpraša hinavsko: »I, kaj pa vaši pravijo, da sta si vaš zet Marko in Škendrova Lenčika tako?«

»I, kako?« se začudi Jerica.

»I, tako, da se imata.«

»Ta dva? . . . Beži, beži! . . .«

»I — tako, res ne veste? . . . O, saj se mi je precej zdelo!«

»Saj tudi nič ni!«

»I, seveda ne! . . . Pa je! . . . Pa se imata! . . . Pa jaz vem! . . . Zakaj pa nosi prstan?«

»Kdo?«

»Ta Lenčika! . . . In Marko ga ji je dal.«

»Naš Marko? . . . Ne bodi, ne bodi tako porodna, pa me nikar ne draži!«

»No, saj pravim! . . . Tega nihče ne verjame! . . . Napósled bodem pa jaz na laži . . . Pa ga nosi, in Marko ga ji je dal,« poudarja Marta jezno, ker ji ni verjela.

V Jeričinem srcu vstane sumnja.

»I, kakšen pa je tisti prstan, o katerem praviš?«

»Zlat, pa precej širok in z rdečim kamenčkom na vrhu.«

»Pa si ga videla?«

»I, kajpak! Drugače bi pa ne mogla govoriti. Oni dan sem Lenčiko za roko prijela, pa sem si ga ogledala. Prav tak je.«

»Pa ga je on dal?«

»I, kdo pak? — Saj sem ji tudi povedala, ker jaz več vem kakor drugi ljudje . . . O, ta dva se imata! Pa še kako! . . .«

»Kaj pa veš? . . .«

Marte ni bilo treba prositi.

Jerica je kmalu vse vedela, zakaj Marta ji je na drobno razložila, kaj je videla in povrh, kar si je še izmislila.

»Torej zato ni privoščil prstana meni, da ga je dal njej . . . O, jaz vama zmešam!« si misli Jerica, in jeza jo je oblivala.

»Pa so vaši zadovoljni, da jo vzame?« izprašuje Marta na dalje.

»Naši? . . . O, da le zvedo, mu bodo že pokazali!«

»Kaj mu morejo? — Nič!«

»O, bodeš videla! — Tako? . . . Prstan ji je dal! . . .«

»Dal . . . dal! . . .«

»Pa ga bode tudi nazaj dala . . . Njegov prstan bodem jaz nosila.«

»Ti? . . .«

»Jaz! . . . Saj so naši rekli, da mora vzeti mene, pa me tudi bo, zakaj sem mu pa delala?«

»Tebe bode vzel? . . . A, zato!« se začudi Marta, in obraz se ji podaljša.

»Zato! Zato! . . . Viž, tako je, in prstan bode moj . . .«

»Tvoj?« se zareži Marta škodoželjno.

»Moj!«

»Saj ti ga ne bode dala nazaj!«

»Ga ji bom pa vzela!«

»Ti? . . . Hehehe! . . .«

»Jaz! . . . Bodeš videla . . . Ko jo dobim, pa jo razčesnem, da me bode pomnila.«

»Hehehe . . . Pa se udarita . . . za moža!«

To rekši gre Marta svojo pot in modruje: »Lej, lej, pa ga dôbi, ako moreš! . . . Dve silita vanj! O, ko bi bil Marko pameten! Od teh nobene, prav nobene, saj je nas drugih dosti, ki smo gorše in pametnejše. Ej, kako se ti ta Jerina nese, kakor bi nosila Marka že v žepu! . . . O, ko bi jaz mogla Marku oči odpreti! . . .«

Jerica je pa odslej imela druge, večje skrbi.

»Moj prstan! . . . Moj prstan! . . . In ta mleza ga nosi! . . . Uh! . . . Razčesnem jo, ko jo dobim, pa ga ji vzamem! . . .«

S tem strašnim naklepom v srcu je Jerica odslej ostrezala Škendrovo Lenčiko. Pa ji kar ni mogla blizu. Ob delavnikih sta se še kje srečali, pa takrat Lenčika ni imela prstana, pa ni mogla Jerica začeti, dasi je vse pokalo po njej. Zakaj potlej je bila zvedela tudi od drugih, da nosi Lenčika prstan.

Dobro je, da hodijo dekličiči nadlegovat za moža preljubega sv. Antona. Ta je že marsikatero dekle uslišal, ko se mu je goreče priporočala. Tam se dobe dostikrat tudi tekMOVAVKE, ki druga drugo izpodjedajo, pa se domenijo ondi z lepo ali grdo o svojih vzornikih, kar časih koristi . . .

Torej tam pod hribom, ki na njem kraljuje sv. Anton, se snideta neke nedelje Jerica in Lenčika, Lenčika se je vračala s tovarišicami od sv. Antona, Jerica pa je spela s tovarišičami k njemu na hrib . . .

»Vendar enkrat!« vzdihne Jerica hvaležno, ko vidi prihajati Lenčiko.

Strese se, ko se nekaj zabliska na Lenčikini roki.

»Uj! . . . Cak! . . . Sedaj boste nekaj videle!«
reče tovarišicam.

»Kje ste bile?« se zažene osorno Jerica in
stopi pred Lenčiko.

»Zgoraj! . . . Kam pa ve?«

»Pa gori!«

»Kaj imaš pa tukaj le? . . . He? . . . Pokaži!«
Jerica spretno ujame Lenčikino roko in brž
pogleda prstan.

To jo je presunilo, ko je videla prstan! Ravno
takega je nosila ona.

»Kdo ti ga je dal? zavrišči Jerica.

Lenčika zardi.

»Kaj te skrbi?«

»Njegov je! . . . Precej sem ž njim!«

Začne ji lomiti roko, da bi snela prstan.

»Ne vem, če blazniš kali? Pusti me!« se brani
Lenčika.

»Daj sem prstan, hinavka! — Prstan je moj! . . .«

»Ti blazniš! . . . Primate jo! . . .«

»Lenčika! . . . Jerica! . . . O, da vaju ni
sram! . . .«

»Sram naj jo bo, sram! — Vdovca lovi!«

»Lažnivka! . . .«

»Ta prstan je moje rajne sestre! . . . Komanov
Marko ti ga je dal . . . Prstan je moj! . . . Daj
ga sem!«

»Kaj meni Marko mari! — Prstan je moj!«

»Ha! . . . Tvoj! . . . Ti bom že dala! . . .
Sram te bodi, sram! . . . Za vdovcem, za našim
Markom drskaš in ga loviš! . . . Daj sem prstan!«

»Ali mi ga je on dal?«

»Kaj misliš, da ga ne poznam? On ti ga je
dal! . . . Hinavka!«

Vlečeta se za rokē in sikata druga v drugo.
Lenčika stiska pest, da ji ne more Jerica iztegniti
prstov, v obraz je bila rdeča od jeze in sramote.
Proseče se je ozirala v tovarišice, ki so se pa vse
poredno smejale. Ej, kaj takega se rado vidi.

Jerica je napenjala moči, da bi prišla do prstana.
Pa brez uspeha. Lenčika se ji je upirala.

»Ali ga ne daš zlepa?« sikne Jerica.

»Nak!«

»Na, pa še to!« vikne Jerica, z levico potegne Lenčiki ruto z glave, z drugo pa ošine po obrazu, da se ji kar kri pokaže na nosu.

»Na! Na! . . . Tu imaš! . . . To! Pa še to! . . . Pa še eno!«

Ruto ji je zagnala po tleh in jo obdelavala z rokami po glavi, da so se ji kar lasje razsipali in se ji kri cedila iz nosa in iz prask.

Lenčika se spusti v glasán jok.

Tovarišice so komaj ukrotile besnečo Jerico.

»Beži, Lenčika! Beži!«

»Jaz ji pokažem! . . . Jaz! . . . O, bode že videda! . . . Moj prstan!« je sikala Jerica . . .

Lenčika pobere ruto in jo ubere domov glasno se ihteča.

»Jej! . . . Jej! . . . Jej! . . .«

»Ha! . . . Jaz ti pokažem! . . . Jaz! . . . Boš ti prestrezala moške? . . . Ha! . . . Meniš, ako imaš prstan, da imaš tudi že njega? . . . Ha! . . . Marka še nimaš, pa ga tudi ne dobiš!«

Tako je kričala Jerica in zrla kakor zmagujoč petelin za Lenčiko ter jo pobrala potem po drugi poti domov. Jezila se je še, postajala in pretila za Lenčiko: »Čak! . . . Čak! . . .«

Tovarišice so se umeknile po ovinkih v vas, potem, ko so jih ločile.

Hehetale so se v pest in na glas, pa vzklikale hudomušno: »Ali ste videle? . . . Te! . . . Te! . . . O, ljubi prstanček! . . . O ljubi vdovček! . . .«

Tisti dan je imel potem mir sv. Anton.

VIII.

Vsa razmršena, okrvavljena in objokana pripopiha Škendrova Lenčika po vasi. Z eno roko je skrivala oči, z drugo pa vlekla ruto za seboj.

»Glejte! Glejte! . . . Kaj pa to?« so se izpraševali možje, ki so vasovali na klopeh ob hišah.

»I, kaj pa je? . . . O, za pet ran!« so vriščale sosede in se radovedne zgrinjale pri Škendrovih.

Vsaka bi bila rada pomagala, pa Lenčika je odklanjala sleherno podporo.

»Zaprte vrata!« veli prestrašeni materi.

Mati zaloputne ženskam vrata pred nosom.

»Kam rinete? . . . Nič vas ne potrebujemo!«

»Glejte! . . . Glejte! . . . Ha! . . . To pa vendar nekaj pomeni!« so se zgledovale ženske in se umikale z dolgimi nosovi. »Skriti hočejo . . . Pa se pokaže! . . . O, gotovo se pokaže, kaj je bilo.«

Postajale so v gručah, pozvedovale in ugibale, kaj je. In možje istotako. Niso radovedni tako, kakor so ženske, pa vendar morajo vse vedeti.

»Otrok moj! . . . Kaj ti je?« vpraša Škendrovka vsa prestrašena.

»O, mati! . . . mati! . . . dahne Lenčika in potok solz. ji lije po licih . . .

»Otrok! . . . Govori! . . . Kaj ti je Lenčika?«

»O, nič! nič!«

»Pa vsa krvava! . . . Vsa zmršena! . . . Vsa opraskana! . . . Jej! . . . In vsa objokana! . . . Povej, kdo te je? . . . Povej, da mu izpraskam oči!« vika mati.

»Jerica me je! . . . Jerica! . . . Ta, ki bi rada Komanovega Marka.«

»Ta? . . . Tebe? . . . Pa zakaj?«

»Zaradi Marka! . . . šepetne Lenčika in zakrije oči.

Škendrovki se je nekaj posvetilo, pa vpraša hčerko: »Ali bi ga tudi ti rada?«

»O, rada . . . rada!«

Mati se nasmehne.

»Pa sta se! . . . Pa tako grdo! . . .«

»Ona me je!«

»Ti pa nje nič?«

»Nič!«

»O, jo bodem pa jaz! . . . O prvi priliki, ko jo dobim! . . . O, jaz ji razbrazdim obraz, da bode vedela, kdaj se je mojega otroka doteknila!« se je hudovala Škendrovka.

»O, mati, nikar! . . . Kaj si bo mislil Marko! . . . Kaj bi dejal! . . .«

»Kaj meni mar!«

»Pa je meni! . . . Jaz ga imam rada . . .«

»Ti? . . .«

Lenčika se umije in obriše, pa sede z opraskanim obrazom na klop, kamor potegne tudi mater. Premagana sicer, je vendar s polnim upanjem pripovedovala materi, kako hrepeni za Markom, kako rada bi bila njegova . . .

Škendrovka je kimala in pritrjevala.

»O dober bi bil, dober, ta Marko!«

Medtem je bila oživela vsa vas. Bojne priče so se bile vrnile in šlo je od ust do ust, in mlado in staro se je zgrinjalo na vasi, da prerešeta in presodi ta dogodek.

»Takega pa še ne, kar vas stoji! . . . O, da jih ni sram! . . . Zaradi vdovca se stepo!« pri-rahtata Rojnica in Marta na vas . . . »Ali že veste?«

»I, kaj bi ne! . . . Saj smo videle!«

Govorilo in smejalo se je vse vprek.

»Takó so se! . . .«

»O, pa še kakó! . . .«

»Katera je bila hujša?«

»O, ta Jerina! . . . Naenkrat ji je bila v laseh in očeh, pa ji je kar kožo potegnila z nosa!«

»Pa zakaj? . . .«

»Zaradi nekega prstana . . . Pravijo, da je Komanov Marko dal Lenčiki prstan! . . .«

»Pa bi ga Jerina rada? . . .«

»I, kajpak! . . . Odtodi jeza.«

»Ona mu je pa srce dala!« se oglasi Marta.

»Saj bi mu ga tudi ti, ko bi ga maral.«

»Hahaha!«

»Vse gredo za njim!«

»Kdo se zmeni zanj?«

»O, še se bodo teple zanj, še! . . .«

»Pa še kako se bodo! . . . O, da jih ni sram!«

»Ali se vam to čudno zdi?« se oglasi Zaman.

»To je že od nekdanj tako . . . Rože se obračajo za solncem, dekleta pa za možem!«

»I — kajpak! . . . Tako je! . . .«

»O, jaz sem še druge reči videl . . . Marko je dve hkrati prepeljal!«

»Čeljust!« se oglasi Marta.

»Ali jo vidite? . . . Ta, ta Marta tišči za njim in pa tista, ki jih je dobila. Varuj se, da tudi tebe kdo ne preobrazi!«

»Jav! . . . Jav! . . . Pa naj si ohrani človek dobro ime! Le čakaj!« zapreti Marta in zbeži domov osramočena.

Tudi druge ženske se umaknejo, zakaj nobena ni hotela stati za tarčo Zamanu.

»Hahaha!« se je grohotal za njimi Zaman. »Vse so enake . . . Glejte jih! . . . O, jaz sem vedel!«

Martino srce je bilo zopet polno upanja, pa je modrovala: »I, menda vendar ni tako neumen, da bi vzel teh katero, ki se očitno pretepata zanj in gasramotita. Saj menda ni še na glavo pal! . . . Kaj si neki misli Marko o meni? . . .«

IX.

Tudi Jerica je domov prijokala.

Videla je tisti prstan na Lenčikini roki. In ravno tak prstan je nekdaj sama natikala. In sedaj! . . . Ona ga nosi! . . . Ah, ko bi ji bil samo prstan dal, naj bi ji ga dal, naj bi ji dal še enega, toda dal ji je še več, o, dal ji je svoje srce, Marko ji je dal sebe, in za njim je hrepenela sama.

»O, Marko, o, Marko!«

Zato bi bila Lenčiko najrajša raztrgala, ugonobila, da bi ji ne bila na poti. Prstan ji je pulila iz roke, toda hotela ji je izpuliti Marka.

»Marko! . . . Marko! . . .«

Seveda ji je od togote kopitljalo srce. Ko je pa šla sama domov in ji je izginila izpred oči Lenčika, je začela Jerica premišljati in takrat se ji je zdelo, da je bil morda ta boj za prstan brezuspešen, da si ni priborila Marka, kakor si ni prstana. Pri tem spoznanju jo je zbolelo srce, prsi so ji postale pretesne vsled srčne bolečine.

»Marko! . . . O, moj ljubi Marko!« zaječi, in solze se ji udero po licih.

In ko prijoka domov, zaječi: »O, mati, mati, ko bi Vi vedeli! . . .«

Mati je bila vsa prestrašena in vpraša osupla:
»Jezes! . . . Jerica! . . . Kaj pa ti je? . . .«

»O, ko bi Vi vedeli!«

»Kaj? . . . Kaj? . . . Povej vendar! . . .

Jerica še enkrat milo zaječi, potem pa pove s trgajočim glasom: »Naš Marko je dal Škendrovi Lenčiki prstan! . . .«

»I, kakšen prstan?« vpraša mati in se čudi.

»I, tistega, saj veste! . . . Pa rad jo ima! . . .«

»Beži! . . . Beži! . . .

»Boste videli! . . . Pa vzel jo bode! . . .«

»Ne bodi! . . . Ne bodi! . . .«

»No, boste videli . . . Jaz bodem pa še tako! . . .
Zakaj je pa Lenčiki dal prstan in ne meni?«

Sedaj je pa začelo iti tudi materi po glavi.

»Kaj pa, če bi bilo res?« si misli stara in pozveduje o vsem . . .

In čimbolj je Jerica pripovedovala, tembolj je bila stara prepričana, da je res tako, in v njenem srcu je vstajala togota, in oblastnost se je pasla.

Ko Jerica pove, kar je vedela, se razkorači stara: »Ha! . . . Jaz mu pokažem, jaz! . . . Tako? Prstane že razdaja! . . . Za ljubicami iztiče! . . . Tja grem, pa mu povem, kar mu gre! . . . O, bode že zvedel, kaj se spodobi . . . Za ženo je vendar sestra prva! . . . I, seveda! Sedaj, ko smo ga mi izkopali iz nesnage, bode pa nam hrbet obračal . . . Sedaj lahko! . . . Hvaležnost, hvaležnost! . . . Té ni! . . . Dobro mu hočemo, pa neče in neče! . . . Kaj ni bila rajna dobra? Še preveč! . . . Objedel se je! . . . Pa jaz mu pokažem! . . . Jerica, le obriši se! . . . Tvoj bode, ali pa nobene! . . . Mi imamo tudi še nekaj besede! . . . Ne bode delal ne, po svoji glavi! . . . Pa otroke ima! Misli, da bode druga ženska potrpeła ž njimi tako, kakor domača? . . . Ne boš, Marko! . . .«

Materine besede so bile hladilni balzam na Jeričine srčne rane. Solze so se posušile. Srce je bilo zopet polno upanja in je vriskalo: »O, Marko bode moj! . . . Lenčika, šk! šk!«

Mati izpregovori s starim nekaj besed, pa se odpravi.

X.

Komanov Marko je doma pestoval . . . Drugi moške so ob nedeljah šli v gostilno ali so pa vasovali, a vdovec Marko je moral pestovati, ker ni imel kdo drugi. Najemati pestunje ob nedeljah ni mogel, niti hotel, da se je kaj prihranilo . . .

In takrat pri otrocih je mislil vselej na ženo. In v takih primerih je tudi premišljeval o gospodarstvu in čimdalje bolj spoznaval, da tako ne more biti, da je hiši treba gospodinje in otrokom matere.

»Oženil se bom, da bode zopet red,« je sklenil tiho sam pri sebi in ugibal, kje in kako bi se ženil, da bi se prav oženil.

Ko je tako časih sedel sam pred hišo, je videl v duhu pred seboj dolg izprevod znanih dekličev polagoma pomikati se mimo, tako počasi, da je ogledal vsako, precenil vsako. Vrstile so se druga za drugo: Lenčika, Marta, Jerica in polna kopica drugih. In njegove oči so najdalj visele ob Lenčiki, srce ga je vleklo k njej, in časih se je zasačil, da občuduje le Lenčiko v dolgem izprevodu, da vseh drugih ne vidi, da jih ne mara, ne te Marte, ne Jerice in nobene druge. V takem trenutku se je spomnil, kdaj se mu je Lenčika tako prikupila. Spomnil se je, kako je prišel z Marto do korita, kjer se je njima pridružila in dala njegovi hčerki medeno srce. Takrat ni čutil, kaj to pomeni, a čim večkrat se je spomnil tega, tembolj je bil prepričan, da ga nekaj vleče k njej.

»Ko bi to vzela,« je menil večkrat sam pri sebi in mislil na tisto 'srce', na Lenčiko in na ženitev.

Tiste nedelje je sedel pri njem sosed in ga je izpeljal to in ono. Vedeti je hotel, ali se oženi, ali kako, ker je videl, da mora kako prekreniti, ker brez gospodinje ne more biti. Obračal je Markove misli na to in ono žensko ter jo hvalil, da je dobra, da ima denar . . .

Pa čimbolj je sosed Markove misli navajal drugam, tembolj so silile h Škendrovi Lenčiki, k oni ponižni, blagi deklici, ki ima srce tudi za otroke.

»Oženim se, pa tako vzamem, da bode imela rada otroke,« je povedal pozvedujočemu sosedu.

Več pa ni hotel povedati ta Marko, a sosed je bil za enkrat zadovoljen in je hitel domov, povedat ženi, da bode Marko skoraj ženin.

Marko je sedel sam z otroki, govoril ž njimi in mislil na Lenčiko, pa premišljal, ali bi jo snubil, ali ne. In srce mu je dejalo: »Snubi jo! . . . Vzemi jo! . . .«

In takrat, mrakovi so padali, prišumi okoli ogla tašča. Marko osupne. Tašča se je držala napeto kakor obnebje pred nevihto. Pogledala je Marka ostro, kakor bi mu hotela predreti v skrajnji kotiček njegove duše.

»Vi tukaj? . . . Pa tako kesno?« vpraša plah in začuden.

»Ali ti ni prav?«

»I, prav! . . . Kaj sem Vas kdaj podil od hiše kali? Noč bo, pa se mi čudno zdi, ker šele sedaj prihajate.«

»Saj bi ne prišla! . . . Pa če človek take reči zvé, mora iti.«

»Kaj pa je? . . . Kaj ni prav? . . .«

»Pa pojdiva v hišo, da se pomeniva, ker ni, da bi se zunaj take reči menila!«

»Kakšne?«

Marko vstane in nese dete v hišo, drugo pograbi tašča.

Gredoč premišlja Marko, kaj bi bilo, pa se ni mogel domisliti ničesar.

»Tak' tako!« začne tašča. »Lepe reči sem zvedela o tebi . . . Ha! . . . Komaj si pokopal rajno, imaš že ljubice . . . Tak' tako ljubezen imaš do rajne, do otrok in do nas? . . .«

»Kakšne ljubice imam?« skipi Marko.

»Kar molči! . . . Vse vem . . . Vse je očito . . . Da greš ti tako narejati . . .«

»Kakšno?«

»O, uboga naša Jerica! Vsa je bila zaverovana v te. Samo nate je mislila, pa ji greš tako narediti, da revica kar blazni in gotovo bode zbolela, tako ji je hudo.«

»Zakaj? . . . Kaj sem jaz kaj kriv?«

»Kdo pak! . . . Ti, ti, pa nihče drugi. — Veš, da je vedno mislila nate, in vsi smo bili zadovoljni, da se vzameta, kar bi bilo edino prav . . . Pa to narediš!«

»Kaj sem pa vendar naredil Jerici? . . . Še pogledam je ne!«

»Kje je pa tisti prstan? Ha? . . . Ali ga nisi dal tisti mlezi, tisti Škendrovi Lenčiki, da se sedaj postavlja ž njim? . . .«

»Prstan?« se začudi Marko. »Prstan? . . . Da bi bil jaz Lenčiki prstan dal? . . .«

»Nič ne taji! . . . Dal si ga . . . Dekle je samo videlo. Zato ji gre ob pamet . . . O, moja dobra hčerka! . . . O, uboga Jerica! . . .«

»Jaz nisem dal nobenega prstana, tudi Škendrovi Lenčiki ne!« jo zavrne Marko.

»Kaj bodeš tajil! . . . Saj ga dekle, naša Jerička dobro pozna . . . Saj ga je že nosila, sedaj ga je videla pa na Lenčikini roki. O, ne boš utajil ne! . . . S to mlezo se pečaš! . . .«

Marko se zasmee.

»Sedaj se pa še posmehuj! . . . To imam za dobroto, da smo s teboj v žlahto stopili . . .«

»Jaz se Vam ne posmehujem, ampak neumno se mi zdi, da Vam prstan po glavi roji.«

»I, roji! . . . Saj mora rojiti! . . . Jaz sem mislila, da bodeš dal prstan naši Jerici, pa ga daš tisti Škendrovi, ki nihče ne mara za njo . . . Veš, sram te bodi!«

»Ali poznate tudi Vi tisti prstan?«

»Kaj bi ga nè, saj mi ga je rajna dostikrat pokazala. V temi ga poznam!«

»Prav. — Sedaj pa poglejte!«

To rekši odpre skrinjo, vzame škatlico in jo odpre, pa pokaže prstan.

»Ali ga vidite? . . . Ali je pravi? . . .«

Stari se pobesi nos in osramočena prizna: »Ravno tisti je . . . O, da se je tako premotila! . . .«

»Kaj pa komu ta prstan mari?«

»I, mari! . . . Ako bi jaz koga rada imela, bi se tudi brigala zanj . . . Pa kdo ji je prstan dal? . . . Pa ravno takega! . . . O, da se je naša Jerina tako premotila in jo tako premikastila, tako opraskala . . .

»Katero?«

»To Škendrovo Lenčiko.«

»Zakaj?«

»Zaradi tebe in tega prstana.«

»Zaradi mene?«

»Zaradi tebe! . . . Ti si tega kriv!«

»Jaz? Kako vendar? . . . Za božjo voljo!«

»Zakaj pa nisi Jerici precej prstana dal? . . .

Pa bi tega ne bilo.«

»Jaz naj bi Jerici prstan dal?«

»I, kako pak!«

»Takole! . . . Vidite?«

Pa potegne s prstom pod nosom.

»Jerico poznam in ji nikoli ne dam prstana.

Pa tudi izbirali mi ne bosta vedve nobene, da vesta! . . .«

»Pa jo boš vzел!«

»Pa si jo bom sam izbral!«

»Jerico bodeš vzел!«

»Ko bi je ne poznal! . . . Pa jo poznam!«

»Kaj ni pridna in čedna?«

»Le imejte jo!«

»Tak' je ne bodeš vzел!«

»Nikoli!«

»Ha! . . . Bomo videli! . . . Ako Jerice nečeš, pa nobene, nobene, da veš!«

»Hahaha! . . . Tisto pa, kakor bo!«

Tašča ga jezno pogleda in gre.

»Zaradi mene je bila Lenčika tepena, zaradi mene? . . . Tega bi ne bil nikdar mislil,« si je dejal potem Marko in še bolj mislil na njo.

Ko Jerica zvé, da ima Marko še oni prstan, je bila potolažena, ker je mislila, da Marko za njo še ni izgubljen, pač pa jo je zelo skrbelo, kje je dobila Lenčika tisti prstan, ki je tako podoben onemu.

»Le kdo ga ji je dal?«

Toda nihče ni vedel, ampak mislil si je vsak: »Nihče drug kakor ta Marko.«

XI.

Komanov Marko se je bil naveličal vdovstva. Brez gospodinje ni mogel biti več in otrokom je bilo treba matere. Smejal se je, ko ga je hčerka izpraševala: »Ali bodo teta še takega srčka dali?«

»O, še, še! . . . Le pridna bodi!«

Pa se mu je dobro zdelo, da tudi otrok ni pozabil Lenčike.

»Lej! . . . Lej! . . . Kako ti otrok pozna!« je dejal sam pri sebi in še bolj mislil na njo.

Napósled ni imel nobenih dvomov več. Zavrgel je bil Jerico in Marto ter vse druge, ki so se mu tako slučajno nastavljale in je šel snubit Lenčiko.

»Ti si bila enkrat zaradi mene tepena, kaj ne?« jo je vprašal Marko.

Lenčika zardi.

»Pa po nedolžnem . . . Zaradi prstana, ki ti ga nisem bil dal . . . Na, ako hočeš, dam ti ga sedaj! . . .«

Lenčika ga pogleda hrepeneče, a on ji ponudi prstan.

»O, ravno tak je!« vzklikne Lenčika nehote in ga ogleduje.

»Ali ga že imaš?«

»O, kajpada! . . . Pa ravno takega!«

»Torej potem mene ne maraš? . . . I, kdo ti ga je pa dal?«

»Ód juda sem ga kupila sama.«

»A, zatorej je Jerica planila po tebi, hahaha... Ali si še huda na njo? . . .«

»Nič več... Je vsaj vedela, da te imam rada...«

»Ali me imaš? . . . Pojdeš li z menoj? . . .«

Lenčika pogleda mater.

»Ako je záte,« meni mati.

»Všeč si mi in pa otroci te imajo radi. Micika te kar ne more pozabiti. S tistim ‚srcem‘ si se bila tako prikupila.«

Lenčika si natakne prstan in ga ogleduje, zadovoljno se smehljajoč.

»Pojdeš z menoj?«

»Marko, s teboj pa, kamor hočeš,« dahne Lenčika in mu stisne roko.

»Veš, otroke imam.«

»O, ti so potem tudi moji.«

»Pa se vzemita, ker se imata tako rada!« pritrди mati, ko je videla, da sta tako drug za drugega.

»Pa bodeš imela otroke rada?«

»O, rada, rada!«

»Pa mene tudi?«

»I, kajpak, tudi! . . .«

»Pa bo pomanjkanje in trpljenje.«

»E, kaj tisto! . . . Da bodem le tebe imela . . .« Lenčika je bila nevesta.

V nedeljo so potem oba vrgli raz leco ljudem y zobe.

»Hahaha,« se je zasmeljal v predzadnji klopi Zaman in je sunil s komolcem soseda. »Ali slišiš? . . . O, jaz sem vedel, da bode tako.«

»I, kaj pa hoče?«

»Mora se, da bode imel vsaj mir pred ženskami. Kako so pa šle za njim . . .«

»Ta Lenčika?«

»O, druge še bolj! . . . Jaz sem videl . . . Rojnikova dekla se je kar metala za njim in ta Jerica, sestra rajne, se je pa tepla zanj.«

»Kaj praviš! . . .«

Takrat je pozvonilo.

Rojnikovi Marti je udarila vsa kri v glavo in na srce ji je pala teža; ko bi ne bila tako trdnih nog, pa bi se bila zgrudila. Tako se je pa zdržala in do konca maše ji je odleglo.

Ko je šla s tovarišicami domov, začne: »Pa ga je dobila.«

»Ga je . . .«

»Vdovca, . . . hihhi . . . pa koliko je trpela zanj . . . Ve ne veste . . .«

»Vemo . . . Tepena je bila . . .«

»Pa še kako . . . In kako je drsala za njim. Jaz sem videla . . . ‚Srčke‘ mu je kupovala, da ga je ujela. Pa še misli: Bog vé, koga je dobila . . .«

»Vdovca . . .«

»Pa troje otrok . . . hihhi . . . Zibala bode
lehko precej.

»Hehehe! . . .«

»Jaz bi ga že ne marala, naj bi se mi še tako
ponujal.«

»Vdovca? . . . Saj se nam še fantov ne manjka . . .«

»O, vdovca pa že ne! . . . Rajša sem sama
do konca . . .«

»Hehehe! . . .«

Jeričina mati je pa razlagala prijateljicam in
znankam o Marku.

»Nič ne rečem, je že . . . Pa Bog vé, kako
dobro se rajni ni godilo, zato ga Jerica ni hotela . . .
O, saj se ji je ponujal . . . Jaz je pa nisem hotela
siliti, se bode že še možila . . . Veste, naša Jerička
je izbirčna; vsak ni za njo . . .«

»Pa vendar pravijo, da se je enkrat tepla za
Marka.«

»O, kako je svet zloben! Za neki prstan se je,
ker je mislila, da je od rajne, ki bi ga bila rada
imela za spomin, ker jo je tako rada imela . . .«

»Tak' tako!«

»Tako! . . . Tako! . . . Svet pa narobe obrne.«

Jerica je pa sama drobila domov; za tovarišijo
kar ni marala.

»Tak' prstan ji je bil pa vendar dal! . . . Pa
je tajil! . . . O, ko bi bila jaz vedela! . . . Še bi jo
bila, še . . .«

Tako je modrovala po poti.

Ko sta šla Marko in Lenčika od poroke, je
gledala Marta nevoščljivo izza vogala in mislila:
»Kdaj bodem pa jaz tako? . . . Da bi bila to ve-
dela! . . . Veliko 'srce' s štirimi papirčki bi mu bila
kupila . . . O, sedaj bodem že vedela . . .«

Prestregel ju je tudi Zaman.

»Ali ti nisem pravil, Marko? . . . Pa danes
gresta sama! Vesta, kje smo se bili srečali? . . .
Druga je pa ostala.«

»I, kajpak! . . . Obeh ne morem vzeti . . .«

»Prav si izbral . . . Na srečo! . . .«

Ko sta bila Lenčika in Marko sama, se ga je oklenila okrog vrata in ga stiskala: »Moj Marko! . . . Moj Marko! . . . Moj ljubi mož!«

Marko se je smejal in jo poljubljal.

»Moja Lenčika! . . .«



„Pastirica“.

Povestica.

Spisal dr. Fr. Zbašnik.

Kot majhno, komaj nekoliko mesecev staro otroče so jo bili prinesli iz Trsta v te planinske, od visokih gorskih vrhov obdane kraje . . .

Kdo ji je bila njena mati, kdo oče njen, ni vedel nihče. Samo to je bilo gotovo, da jo je spravil greh na svet, ker bi drugače ne bila prišla v najdenišnico. In pa o tem ni dvojil nihče, da bo trpela ona za ta greh . . .

Ime pa ji je bilo Amanda!

Čudno, nenavadno ime — ime polno bridke ironije! . . .

* * *

Mihec Podplat je bil reven posestnik v Stahovici. Navzlic temu pa, da v njegovi hiši ni bilo kdove koliko jela, se je vendar pogostoma jezil, da se pri njem ni hotela zglasiti štorklja. Zelo zelo si je želel, da bi se tudi pri njem enkrat »podrla peč«, in upal je dolgo, da se bo, toda zamán! . . .

Ko pa je bila njegova Uršika prestopila ono mejo starosti, ko ji ni moglo pomagati nobeno zdravilo več, ji reče nekoč: »Glej, druge hodijo v Trst po otroke, zakaj bi ne šla ti? . . . Takega drobiža imajo tam neki zmeraj dosti, in če jemljejo najdence in najdenke na hrano in v rejó ljudje, ki

jim ne manjka lastnih otrok, ali celo taki, ki stradajo, zakaj bi si ne preskrbela kakega otročeta midva, ki nimava ne sina, ne hčere, pa vendar toliko imenja, da izhajava za silo!... Kdo pa nama bo pasel na stara leta — in pomagal pri delu? . . .«

»I, pa grem, če hočeš!«

»Pa dekleta mi izberi, ne fanta! Prestar sem že, da bi se ubijal s fantom; dekle se laglje obvladuje! . . .«

In Uršika je šla. Čez nekoliko dni pa se je vrnila z Amando.

To je bil praznik za Mihca tisti dan! Ko je bil otroka zagledal, se mu je razblinil obraz, in ta dan se mu ni več zravnal v navadne gube. Ko bi se bil zgodil z njegovo Uršo tak čudež, kakor se je bil s sveto Elizabeto, pa bi ne bil mogel biti bolj vesel, nego je bil! . . .

»Glej, glej kako gosposko je videti!« je ponavljal venomer; iz brezzobih ust pa so se mu odcejale neprenehoma sline po suhi ščetinasti bradi, tako je zijal in se režal . . .

»Dobro si izbrala Uršika!« je hvalil svojo staro. »O ti presneto punčè ti, kako je fletno! . . . Poglej vendar, kako se mi smeje! Hihih! . . . kakor bi me poznalo! . . . Kosmata kapa, nemara da sem pa njenemu očetu podoben, hihihi! . . .«

»I saj si mu nemara res!« pritrди Uršika. On pa dvigne otroka, ga posadi na svoja trda, koničasta kolena ter ga jame ujčkati.

Hopsa, hopsa, hopsa! . . .

Toda to otročetu ni bilo nič kaj po godu. Obraz se mu skremži in iz malih ustec se pridrevi močan, krepák glas, podoben vranjemu krokanju . . .

»Pa ne več no, pa ne! . . . Lačno bo lačno!« pripomni Urši.

»Saj je ravnokar pila!«

Toda Uršin ugovor ni pomagal nič. Morala je stopiti zopet v vežo po mleko. In ko ga je prinesla, je nalival Mihec z njim sam otroka in sicer dotlej, da mu je v grlu zagrgralo in mu je začelo mleko iz ust nazaj udarjati.

»Pa ne več, no, pa ne! . . .«,

In položil je otroka na posteljo.

Tako iz sebe je bil Mihec tisti dan, da je pozabil celo na svoj vivček, ki ga je sicer vedno tiščal med svojimi škrbinastimi čeljustmi ter basal s tobakom, ali pa tudi — s suhim leskovim perjem, kadar je bila prevelika suša v njegovih žepih . . .

Vse njegove misli so se vrtile danes samo o tem, kako bi stregel otroku, ki je bil tako srčkan, tako fleten . . .

To je bilo prvi dan. Pozneje pa je bilo drugače!...

* * *

Mihec je pogledal rad nekoliko globoče v kozarec, naj je bilo v njem že vino ali žganje. Če je bilo žganje, morda še rajši . . .

In čim starejši je postajal, tembolj se ga je lotevala ta slabost.

Po cele dneve je presedel v gostilni, kadar je bilo kaj drobiža, doma pa še mnogokrat soli ni bilo na ognjišču! . . .

»Požeruh, požeruhasti, vse boš pognal po tistem svojem suhem grlu!« ga je večkrat oštevala Urša. On pa je odvrnil: »Pognal . . . pognal! . . . Naj poženem! . . . Za koga naj pa varčujem? . . . Za tisto morda, ki poleg tebe spi? . . . Je li mar moja ali tvoja . . .?«

In tako se je zgodilo, da je bilo otroče večkrat lačno nego sito. Pa je le raslo in si pomaglo, in ko je bila Amanda stara sedem let, je vedel že vsakdo, da bo iz nje kdaj krasno dekle. Kakor se razločuje nežna eksotična cvetka od divje rese, tako se je razločevala ona od drugih vaških otrok. A to ji ni bilo na korist!

Neolikan kmet ne trpi nič težje v svoji sredi, nego kar se odlikuje ugodno od njega. In večina Stahovčanov se tisti čas še ni mogla prištevati olkancem . . .

Obregal se je na njo, kdor se je mogel. Paglavci so se zaletavali vanjo in jo lasali; njene vrstnice se niso hotele igrati z njo, ker so videle,

da jo vse sovraži; a odrasli ljudje so bili brezobzirni dovolj, da so ji pregnali vse iluzije in ji izdali, da nima ne očeta, ne matere . . .

»Tržačanka, tržačanka, tržačanka . . .« ji je dónelo od vseh strani na uho. — »Tržačanka« in »pri-tepenka«, to sta bili dve imeni, s katerima so jo nazivali. Amanda — Amanda . . . Ne, to ljudem ni šlo v glavo!

V njenem otroškem srcu pa se je začelo vsled tega nekaj vršiti; njeno srce je postajalo polagoma drugačno; ogorčenost, srd, upornost so dozorevali v njem ter ji zbudjali misli, ki so bile z njeno mladostjo dostikrat v kričečem neskladju! . . .

»Oče — mati! . . .«

Odkar je vedela, da nima ne očeta, ne matere, sta ji bili ti dve besedi vzrok žalosti in bolesi . . .

Srce se ji je upiralo, da bi bila svojega rednika in svojo rednico še kdaj imenovala tako, in če so ji usta kdaj iz navade izrekle besede »oče« ali »mati«, jo je zaskelilo vselej v prsih, kakor bi ji bil potisnil kdo kako ostrino vanje. Da, prišlo je tako daleč, da jo je bolelo, če je čula druge otroke klicati očeta ali mater . . . Vzporedno s tem pa so ji vstajale želje, burne neutešne želje, da bi mogla strani od tod, strani iz tega kraja, kjer je bila tako sama, tako zapuščena, tako tuja! . . . Pretesno ji je bilo postalo v zadehli sobi njenih rednikov, in njene misli so ji neprenehoma uhajale, tja . . . tja . . . kam? — tega sama ni vedela prav! . . .

»Oh, oče — mati!«

Ali je še kje kak otrok, ki nima očeta in matere? . . . To bi bila rada vedela, to bi bila rada do-gnala! Znala bi bila rada, če je še kje na svetu kako tako revešče, tako zapuščeno in nesrečno, kakor je bila ona . . .

»Oče — mati!«

»Iskat ju pojdem, kadar bom velika«, si je de-jala. — Začela je tudi razmišljevati, zakaj sta jo pustila strani od sebe, in to ji ni šlo nikakor v glavo. Zakaj, zakaj?« — to vprašanje jo je mučilo tako, da se je razjokala vselej, kadar si ga je stavila . . .

»In zakaj sem ravno tukaj?«

Zdelo se ji je, da bi ji bilo povsod bolje nego tu. Od dne do dne sta ji bolj mrzela nje rednika. Mihec pa, »njen dobrotnik«, kakor se je rad nazival njej nasproti, je slutil menda to, zakaj čim dalje pogosteje je padala njegova koščena pest po njenem suhem šibkem hrbtu . . .

Če mu žganje ni bilo po volji, po katero jo je bil poslal, ali če ni mogel dohiteti telička, ki je bezljalo pred njim, ko ga je gnal na vodo — vse eno, trpeti je morala Amanda za to! . . .

Ali nekega jutra mu je ušla. Njena ogorčenost je bila prikipela do vrha, in njena upornost je silila na dan. Ker druge poti ni vedela, je bežala ob Bistri, ki je tekla skoz Stahovico in sicer proti njenemu izvirku navzgor . . . Z vsakim korakom, s katerim se je oddaljila od sovraženih ljudi, ji je postajalo laže pri srcu . . . Bežala je celo četrt ure. To je bila zanjo, ki ni bila še nikamor prišla iz vasi, nezaslišana daljava! . . .

Potem pa se je smatrala dovolj varno in hotela se je počiti . . .

* * *

Na tistem mestu, kjer se je bila ustavila, je ležala sredi Bistre velikanska skala. Brez dvojbe se je bila utrgala nekdam od enega hribov, ki dvigajo ob obeh straneh svoje strme vrhove proti nebu, ter treščila s hruščem in grmenjem v sredo struge, kjer se je zarila v zemljo in obtičala v njej. Ali temu je moralo biti že dolgo, zakaj njeno površje je bilo sprhnelo in se izpremenilo deloma v prst, tako da je ni preprezal zdaj samo mah, ampak je bujno rasla tudi trava po njej. Iz semen pa, ki jih je bil nanesel veter iz bližnjih gozdov semkaj, so bila skalila celo drevesca, ki so bila zdaj že dokaj velika . . .

Tako je bila ta skala povsem podobna malemu otočku . . .

»Ko bi mogla tjekaj!« si misli Amanda.

To pa ni bilo tako težko, kakor je bilo videti na prvi pogled. Iz struge je molelo vse polno kamenja. Kakor lahkonoga divja koza začne skakati preko tistih — še en nekoliko napornejši skok, in bila je na skali! . . .

Ha, kako veselje! Tu je bila zdaj sama, prosta, daleč stran od neusmiljenih ljudi! Kaj se je brigala zdaj za Mihca Podplata, kaj za svojo rednico? . . . Kdo ji je mogel tukaj kaj? Tukaj je bila sama svoja, tukaj je bila kraljica! . . . Kako lahko ji je bilo pri srcu, kako prosto, veselo so ji dihale prsi! Tički, ki je ušla iz kletke, mora biti tako, kakor je bilo zdaj njej! . . . Nepopisno razkošje se je lotevalo njenega otročjega srca ter ji jemalo skoro zavest . . . Čudne misli so se ji podile po glavi, druga drugo izpodrivaje, a telo ji je strepetavalo v sladki grozi vsled nepoznate radosti, ki ji je polnila dušo! . . .

Vsi udje so ji bili nekako prijetno trudni, zaspani . . . Uleže se na mehki mah in zre sanjavo v svet . . . Toda vse ji je plesalo pred očmi . . . Šuštenje drevja, ki je oklepalo veje nad njeno glavo in žuborenje bistrh valčkov ob obeh straneh skale ji je donelo na uho kakor iz daljave prihajajoče harmonično petje, kakor godba polna najslajših melodij . . . Dobrodejni hlad, ki je vstajal iz mrzle gorske vode in rahli veter, ki je dihal v njena senca, sta jo omamila popolnoma — veke ji zastro oči, in prijeten sen objame njeno drobno lepo glavico . . .

Spala je dolgo . . . Na oni strani je bil priropotal po vegasti, kameniti poti voz. Mlad fant je poknil z bičem, potem pa zaukal iz polnih krepkih prsi, da je odmevalo od hriba do hriba . . . To jo je splašilo po koncu . . .

»Kje sem?«

Strmeč si je mela oči. Toda izpametovala se je kmalu in njen obrazek, ki se ji je med spanjem radostno smehljaj, se ji hipoma zresni . . .

Ali naj gre domov? . . .

V trebuhu ji je bilo tako neprijetno, tako prazno . . .

Ozre se proti nebu. Solnce je stalo že visoko.

»Ne, ne grem in ne grem! . . .«

Na severni strani otočka je delala voda majhen tolmun. Bila je na tem mestu globoka in vsled tega zelenkasto modra. Na dnu je bilo mnogo večjih in manjših postrvi, ki so zdaj postajale, zdaj bliskovito švigale od kamna do kamna. Amanda je opazovala z zanimanjem zigravanje rib. In tudi nenavadna barva vode jo je mikala. In hkrati se ji zbudi želja, da bi se spustila v to lepo čisto vodo, prav tja na dno, kjer so ribice živele tako brezskrbno življenje . . . Usede se ob skali, tako da so ji visele noge nad vodo, se prime za neko vejo ter se začne spuščati počasi nizdol . . . Zavedala se je popolnoma, kaj bi storila, če bi zdrsnila v vodo. Slišala je dostikrat praviti, kako varljiva glede globočine je čista voda, in znala je, da bi bila to njena smrt, če bi se spustila vanjo.

A voda je bila tako lepa, tako čista, da jo je kar žežalo po njej. Nevidna moč jo je vlekla in vabila doli, in bolj in bolj jo je sililo srce, da bi se spustila v mehko naročje kristalne vode. Oj, potem bi bilo vsega konec! Potem bi več ne hrepenela zaman po očetu in materi; potem bi je več ne psovali ljudje in nje rednik ne bi mogel več stresati svoje jeze nad njo! Da, baš radi njega bi storila kaj takega! Gotovo bi ga jezilo, ko bi je več pretepavati ne mogel! Ali pa bi se začel kesati, da je ravnal tako grdo ž njo! Vedel bi morda, da jo je pripravil on tako daleč, in vest bi ga pekla! . . .

Vse, kar je prebila hudega v svojih otroških letih, ji stopi pred oči. Srce se ji krči ob grenkih spominih, zasmili se sama sebi, in solze se ji zasvetijo v očeh . . .

Medtem pa je drsela bolj in bolj nizdol. Že se je dotikala njena bosa noga vodne gladine . . . Roka, ki se je ž njo držala za vejo, je bila že popolnoma stegnjena in ji je postajala vsled teže života trudna, mrtvična . . . Par trenutkov še in ne bi se mogla obdržati več! . . . Vleklo in vabilo pa jo je še vedno doli . . . Kar prifrči povodni kos, se potukne najprej v vodo, potem pa obsedi na bližnji skali, otesajoč se kapelj, ki so se bile prijele njegovega perja . . .

To je dalo njenim mislim hipoma drugo mer!... Zalostne razmere, v katerih je živela od tistega časa, ko se je zavedala življenja, so bile vzrok, da se je vdajalo časih njeno srce prezgodnjemu obupu, toda njena otroška narav vendar ni bila popolnoma zamorjena. Nepričakovani prizor, ki se je bil pojavil pred njenimi očmi, je zbudil njeno pozornost in jo odtegnil prejšnjim temnim mislim. Oprijemši se trdneje za vejo, se zavihti in mahoma je bila spet na skali. Z razširjenimi očmi in odprtimi usti opazuje nato počenjanje povodnega ptiča. Trikrat, štirikrat je švignil v vodo, a vselej zaman, napósled pa je Amanda opazila, da je imel v svojem podol-gastem, ravnem kljunu majhno ribico, ko je bil prišel izpod vode. A tedaj je odfrčal in ni ga bilo več nazaj! . . .

Nekaj časa je strmela še proti oni strani, kamor je bil odletel, potem pa se je obrnila drugam. Še si ni bila ogledala svojega vsega kraljestva!... Tolmun s svojo mirno, lesketajočo se vodo je ni zanimal več. Ulegla se je zdaj na trebuh ob drugem robu, kjer so se valčki burno podili drug za drugim skakljajoč od kamna do kamna in pojoč svojo ena-komerno pesem . . .

In zdaj se ji je zbudila spet želja, da bi mogla s temi bistrimi, žuborečimi valčki, ki so tako ne-utrudno hiteli dalje, kakor bi jih gnalo neutešno hrepenenje iz teh tesnih, temnih, pa v lepše in ve-selejše kraje . . .

Osmuknila je vrbovo vejo in začela metati list za listom v deroče valove . . . Nekaj časa so se motali in sukali semintja, se približevali mestu, od koder so imeli nastopiti pot v nepoznate kraje, a zopet vračali se, kakor bi se jim bilo težko ločiti od rodne zemlje, dokler jih ni jezno pograbil vrtinec ter jih pognal dalje . . . A še so se ustavljali in upirali oprimajoč se kamenja in poluta na njem, naposled pa je pridrl močnejši val med nje ter jih odplaval s seboj . . .

Amanda je gledala za vsakim listom posebej, dokler ji ni izginil izpred oči. A še potem so ga

spremljale njene misli . . . Kam ga privedejo pač valovi? . . . Čula je praviti, da se stekajo vse vode v morje. Ah, v morje bodo pripluli končno ti listi, v morje! . . . O da bi mogla z njimi! . . . Niso li mar tudi nje prinesli od morja semkaj? . . . Oj tam morata biti pač njen oče in njena mati! . . . Tja bi šla rada, tja ju pojde iskat, kadar bode velika! . . .

Srce ji je zadrhtelo spet od koprnenja po onih dveh, ki sta jo bila zatajila, ki sta jo bila tako neusmiljeno zapustila in izročila tujim rokam! . . .

V dolini se je bilo že zmračilo, a tudi na skalnatih vrhovih v nebo kipečih snežnikov se je krčila ter bolj in bolj pojemala solčna luč. Počasi, a neudržno se je pomikalo solnce nizdol. Dospevši za gorske grebene je pomežiknilo še nekolikokrat, potem pa ga ni bilo videti več. Samo posamezni čopiči njegovih žarkov so strepetavali še na nebni modrini, pa pikali, kakor pika slikarjev kist na platno, na belkaste oblačke, ki so čepeli na večernem obzorju, ter jih zagrinjali v pestre, od hipa do hipa izpreminjajoče se, in iz nianse v nianso prehajajoče se barve . . . Najprej čisto blede so postali hkrati v sredini rumenkasti, a ob roboh zlati; nato sta se strnili obe barvi, in postali so oranžasti; zatem rožnati, nato svitlordeči, karminasti in temnordeči, naposled vijolčasti in umazano modri, dokler se niso izpremenili v dimaste kepe . . .

Dokler je nebo na zahodu žarelo, je zrla Amanda vsa zadivljena vanje. Zdelo se ji je, kakor bi se odpirala nebeška vrata pred njo. A ko so se pokazale temne lise ob vrhovih, za katerimi se je bilo skrilo solnce, se spomni, da mora domov. Groza jo je izpreletela pri misli, da bi prenočila tukaj na samem. Sicer pa se tudi nje želodec ni dal nič več ukazovati. Spusti se v tek proti domu, veseleč se ovsenjaka, ki si ga nadrobi v piskerček mleka . . .

A čakalo jo je tudi še nekaj družega doma.

Mihec, njen dobrotnik, je stal tisti čas, ko je hitela ona proti domovju, na vežnem pragu in spletal brezovo šibo. Opravljal je ta posel oprezno in premišljeno, kakor da bi bil Bog ve kako važen. Ko

pa je bila šiba spletena, je švignil parkrat po zraku z njo, da je glasno zažvigala, potem pa pokimal zadovoljno z glavo in dejal: »Ta pa ta! . . . Čakaj, spak, jaz ti že pokažem! . . . To se te bo oprijemala, da bo kaj, hihhi . . .«

* * *

Čimbolj se je Amanda zavedala, da jo vse črti in sovraži, tem ponosnejša je postajala, tembolj je prezirala ljudi. Kakor kraljica, mirno in samozavestno, je stopala mimo njih, ne meneč se za njih opazke, ne za priimke in psovke, ki so jo ž njimi obkladali in obsipali . . .

Mogoče, da ji je bil ta ponos že prirojen, da je ta samozavest izvirala iz njene nravi; vsekakor pa je bila sovražnost, na katero je naletela, kamorkoli se je ozrla, nemajhen vzrok za to, da sta se njen ponos in njena zavest potencirala naposled v nepogljivo trmo.

Njen rednik je spletel zanjo že marsikatero šibo; marsikaterikrat še je kazal njen život sledove neusmiljenih udarcev; še često se je vila vsled bolečin, ko jo je pretepeval njen dobrotnik, in nešteto solz je še potočila — a njena samovolja vsled tega ni bila omejena! . . . Kadar se je je lotilo tisto koprnenje po samoti, kadar je hotela pozabiti malo na to, kar jo je obdajalo, je šla tja na svoj otok, ali kamor že jo je vleklo srce, ne brigaje se prav nič za to, je li komu prav, ali mu ni prav! . . .

Mihec Podplat pa se je naposled naveličal, boriti se zoper neukrotljivost svoje rejenke. In ko je bila prišla spet pomlad v deželo, in je bila Amanda blizu na tem, da bila izpolnila dvanajsto leto, je dejal: »Čakaj me, ti cafudra tržaška, ti! . . . Videti hočem, ali bodem imel kdaj mir pred tabo, ali ga ne bom imel! . . . Past mi pojdeš gori na planine . . . Pasja noga, zakaaj pa te prav zaprav imam! . . . Kaj bi plačeval vedno jaz drugim za to, da pazijo na moja živinčeta! Plačujejo naj rajši drugi meni, da bo vsaj kaj za pijačo! . . . Velika si že zadosti in za družega itak nisi na svetu! . . .«

Ko pa je bil prišel tisti čas, je gnala Amanda v družbi z drugimi pastirji in pastiricami živino svojega rednika in še par drugih sosedov, s katerimi se je bil ta dogovoril glede paše, na planine gori. Srce ji je poskakovalo pri tem od nepopisne radosti. Zavest, da ostane do jeseni z doma, da cele mesece ne bo videla svojih odurnih rednikov, niti ne tistih, ki so jo preganjali in sovražili, jo je navdajala s srečo, kakršne dozdej še ni občutila. Iz doline vun, gori na višavo, odkoder bi se ozirala lahko v brezmejno daljavo, odkoder bi videla morda celo kraje, kjer živita njen oče in njena mati, si je že davno želela! . . . In zdaj se ji je imela izpolniti ta želja! Najrajša bi bila zavriskala od veselja! Drugi so ukali in peli, a to vse je bilo le tako iz navade! Njej pa se je bilo bati, da ji ne raznese prsi, ako ne da duška mogočnim, silnim čutom, ki so ji polnili srce . . .

In vendar je molčala, ko so vsi drugi vpili in kričali! Tiho je stopala za svojo čredo in z nobeno besedico ni izdala tega, kar ji je navdajalo dušo. Samo roko je položila časih na srce, ki ji je tako silovito utripalo, kakor bi ga hotela potolažiti, kakor bi ga hotela prisiliti, da se umiri . . .

In slušalo jo je to njeno srce, ki je bilo tako navajeno zatajevanja . . . Začelo je bítí pravilneje in gnalo je ni več tako dalje kakor izpočetka. Toda ko je bila na vrhu, ko se ji je odprl nenadoma pogled v širni, nepoznani svet, tedaj ji je odreklo spet pokorščino, tedaj ji je strepetalo iznova, iznova ji je zapodilo kri proti glavi, da se jo je lotevala skoro omotica . . .

A njej zdaj niti na um ni hodilo, da bi ga bila tešila! . . . Drugi so se bili hitro posedli, utrujeni od dolge poti, ona pa, akoravno so se ji šibila kolena, je stala nepremično in strmela v sinjo, semintja v prozorno meglico se zagrinjajočo daljavo . . . Doli v dolini se je bila že odvadila smejati; tesno skup stisnjena so bila navadno njena ustna; tu gori pa so se ji razklenila v vesel nasmeh, da so se kakor biseri zalesketali njeni lepi, beli zobje . . .

Smejale se je nevede in nehote, smejala se je, ne da bi znala zakaj, smejala se je in pozdravljala s svojim smehom ta božji svet, ki je bil tako lep tako krasen! . . . A njeno srce je bilo in tolklo še vedno burno ter prekipevalo od sladkih, doslej nepoznatih čustev! . . .

O, zdaj je bila prosta, prosta! Zdaj je niso več srečavale povsod krmežljave oči njenega rednika, zdaj se ji ni bilo treba bati več suhih, koščenih pesti njegovih, niti ne njegove brezovke. In zdaj ji ni nič več zaviralo pogleda tja proti oni strani, kjer sta gotovo zdihovala po njej — njen oče in njena mati! . . .

Bila je srečna, nepopisno srečna.

Pričeli so se zanjjo prvi lepi dnevi in zdelo se ji je, kakor bi bila dozdej samo sanjala, sanjala težke sanje, in kakor da bi bila zdaj šele pričela živeti . . .

Sicer so se nje tovarišice in tovariši trudili na vso moč, da bi ji tudi tukaj grenili življenje. Zlasti med pastirji so bili nekateri, ki so ji bili nadležni; eni iz gole sirovosti, drugi odrasli pa, ker se vplivu njene lepote niso mogli odtegniti in so izkušali tešiti svojo napol prebujeno poželjivost s tem, da so se zaganjali vanjo. A ona se je izogibala družčine, kolikor se je le dalo. Zjutraj je bila zmeraj prva na nogah, zvečer pa se je navadno vrnila šele, ko so se drugi spravljali že spat. Nekaj časa so se drugi spotikali baš nad tem; a ko so izprevideli, da se ne zmeni za njih zbadanje in da se trdo-vratno drži svojih navad, so jo začeli puščati v miru. Napósled je prišlo tako, da se niso brigali več zanjjo. Oni so hodili svoja pota, ona svoja. Bila je sama, zmeraj le sama . . . In ne enkrat se ji ni stožilo po družbi, ne enkrat ni občutila potrebe, da bi govorila s kom! . . . Navzlic temu pa je intenzivno delovala njena duša. Da, baš kadar je ni nihče motil, so se ji najbolj snovale misli in baš tedaj je bilo najbogatejše in najživahnejše njeno čustvo-vanje. Njeno življenje tu gori na planini je dobivalo nešteto novih vtiskov, ki so bili vir novim mislim,

novim čutom — in tako se nikdar ni dogodilo, da bi se je bila lotevala dolgočasnost in naj tudi po cele dneve ni izpregovorila z nikomer besedice . . .

Resna, sama v sebe zaprta, je bila vendar nenavadno dostopna za vsak, tudi najnavadnejši prirodni pojav.

Ko je bila zapustila dolino, je bila ondi že minila prva pomlad. Zvončkov, trobentic, vijolic, vsega tega že ni bilo več spodaj, tu gori pa je iznova klila pomlad. Po kotanjah je ležal še sneg in se topil, iz njega pa so zvončki kar v celih gručah dvigali svoje bele, sveže glavice. In zvončke je imela ona tako rada, rada za to, ker so ji vselej oznanjevali tisti čas, ko bo mogla zapustiti nizko, tesno, zakajeno sobo, ki se je privaditi ni mogla in ni mogla, in ki se ji je zdela kakor ječa od tistihmal, ko je bila zvedela, da se ni rodila v njej. Zdaj pa je pozdravljala te srečne oznanjevalce ljube prostosti tu gori kakor stare znanke, kakor drage prijatelje, ki so se bili pred kratkim poslovili v dolini od nje ter se preselili sem gori na višavo njej na ljubo! . . .

In koliko drugih stvari je bilo, ki so jo zanimale, ki so zbujale pozornost njene otročje duše! Da, zdaj je bila spet otrok! One mračne misli, ki so bile posledica žalostnih razmer, v katerih je živela dozdej, in ki se jih doli v dolini nikoli ni mogla iznebiti prav, so jo zapuščale, polagoma sicer, a dosledno, in vsak dan, ko je prisijalo na jasnem obzorju zlato solnce, jo je dobilo bolj veselo, bolj srečno in zadovoljno. Zdaj je bila spet trok, zdaj je imela celo spet veselje do igre — a igrala se je sama! Bila je srečna samo toliko časa, dokler je človeški glas ni spominjal njenega dosedanjega življenja. Za to ji je bila prva skrb, da z nikomer ni prišla v dotiko. Ločila je svojo čredo od črede drugih, potem pa se vdajala svojim domišljijam ter si kratila čas po svoje, čisto po svoje . . .

Trgala je cvetice in pletla vence iz njih, ali pa je gradila iz kamenčkov, ki si jih je nabrala polno krilo, gradove in hiše — najrajša pač take

hiše, kakršna je morala biti ona, ki sta v njej prebivala njen oče in njena mati tam v daljnem mestu! . . . Časih pa se je ulegla tudi na hrbet in po cele ure zrla v modro nebo ter opazovala oblake, ki so se v raznih podobah kakor velikanske slike pomikali dalje in dalje, dokler niso izginili za v nebo štrlečimi vrhovi sivoglavih snežnikov . . .

Dogodilo se je pač tudi, da se je je lotevalo ono burno, ono neutešno hrepenenje, ki jo je mučilo vedno v dolini tako hudo in ki jo je sililo in sililo, da bi se podala v tuj — neznan svet, da bi se podala iskat ona dva, ki sta ji bila najdražja, najdražja in najljubša na svetu, ne da bi ju bila poznala, ne da bi ju bila videla kdaj! Zlasti kadar je pokrivala vso nižavo sivkastomodra megla, da je bilo videti, kakor bi se bilo zgrnilo morje nad njo in so bili posamezni griči in hribi, ki so moleli iz nje, podobni malim otočcem, so ji uhajale misli tja v obmorsko mesto, kjer je bila zagledala luč sveta. In budila se ji je časih želja, da bi se te megle izpremenile res v morje in da bi čeznje prijadrala ladjica ponjo ter jo odvedla tja, kamor ji je tako koprnelo njeno mlado srce. Vendar pa se je vedno spet potolažila.

»Kadar bom velika . . . kadar bom velika, pojdem tja«, si je dejala. Zadovoljila se je s tem, da sme zdaj vsaj zreti proti onim srečnim krajem! . . .

Toda prišel je tudi te tolažbe konec. Prišel je čas, ko je bilo treba iti spet v dolino. Pogosta slana, ki je pokrivala zjutraj tla, je dala sklepati na to, da se tudi sneg kmalu zglesi, in nekega dne je zbor pastirjev in pastiric sklenil, da se odrine navzdol.

Vse je vriskalo in ukalo, ko so nastopili pot proti domu, samo Amandi je bilo, kakor bi se ji hotelo utrgati srce. Komaj je zadrževala solze in noge so ji odpovedovale službo vsled vznemirjenja, ki se je je bilo polotilo. Samo misel, da se vrne spet spomladi in da potem iznova priroma sem gori, jo je držala pokonci . . .

Tretjikrat že je bila prignala Amanda svojo čredo na planine in čisti in čvrsti zrak, ki ga je dihala tu gori, je delal čudeže na njej. Poprej slabotna in suha, da bi bil koščice preštel lahko na njenem životu, je bila zdaj krepka, da, za deklico petnajstih let skoro prekrepka. Kakor kipi in vihra na kviško roža, ako jo presadé iz neugodnih na ugodna tla, tako je rastla in se razcvetala Amanda, prav kakor bi hotela nadomestiti, kar je bila zamudila v neprilichnih razmerah. Bilo je postalo iz nje kar nenadoma to, kar so ji nekateri že davno prorokovali: krasno, dražestno dekletce! Lica so ji bila sicer še vedno malo bledikasta, a polna, žame-tasta, in po njih je bila razlita milina, kakršna odseva s snežnih lilijnih cvetov, kadar so obzarjeni od mokrega jutranjega svita. Na njenih fino zaokroženih ustnih pa je počival zdaj vedno, in naj se je držala tudi resno, čudovit smehljaj, napol otožen, napol vesel, izraz zadovoljnosti, spojene s tiho resignacijo . . .

A ta izprememba ji ni bila na srečo. Ako so jo njene tovarišice zavidale in sovražile že prej, so jo zdaj še bolj, in še pogosteje so ji doneli zdaj nelepi priimki na uho. Huje še pa je bilo to, da so bili pastirji čimdalje predrznejši njej nasproti. Ustavljati se niso mogli vplivu njene krasote, in pogosto se je dogodilo, da se je morala boriti zoper pojave nebrzdane strasti. Marsikateri se ji je približal izlepa, a ko je izprevidel, da nima nikakega zmisla za njegove ljubeznivosti, se je izkušal oškodovati s tem, da se je začel rvati z njo . . .

Ona pa se je postavila vselej kar najodločneje v bran. V kolikor ji je nedostajalo moči, ji jo je nadomeščala pa njena okretnost in umnost. Marsikateri predrznež se je vračal z zateklim in razpraskanim licem osramočen iz dvoboja. Za nekaj časa pa je taka reč vselej izdala. Sicer je tudi ona občutila mnog udarec, a iz tega si ni storila mnogo. Bila je zadovoljna, da si je priborila mir . . .

Čim več preganjanja pa je trpela, tembolj je rasel njen ponos, tembolj se je zavedala svoje

vrednosti in veljave. Živela je v prepričanju, da jo čaka še lepa bodočnost in da se ji prej ali slej nasmehlja sreča. Nobene trdne podlage ni imela ta njena vera, a vendar bi ji je ne bil mogel omajati nihče, tako trdno prepričanje je imela v svojo usodo! . . .

To zaupanje, to prepričanje so rodile pač tudi njene burne želje; a da ostanejo želje premnogokrat neizpolnjene, tega na srečo ni vedela! — —

Lepega poletnega dne je bilo. Nebo je bilo temnomodro in okoli in okoli ni bilo uzreti najmanjše meglice na njem. Doli v dolini je moralo biti vroče, a tu na višavi so prihajale hladilne, pozivljajoče sapice od bližnjih snežnikov, da so se prav lahko prenašali navpično na zemljo usipajoči se solnčni žarki.

Amanda je ležala kraj majhnega studenca, ki je izviral izpod sive, z mahom obrastle skale ter melanholično mrmraje curljal čez breg navzdol. Ta kraj ji je bil že nekaj časa najbolj priljubljen. Trije borovci so rastle nekoliko korakov strani od studenca; tem je bila, Bog zna iz kakega vzroka, prizanesla sekira. Med njimi na tleh se je nahajalo velikansko mravljišče. Poredni pastirji so ga bili že premnogokrat razkopali, a mravljinici so ga znosili vedno zopet vkup, najbrž ker niso mogli najti v obližju primernejšega prostora za svojo zgradbo.

To mravljišče je bilo Amandi v največjo zabavo. Po cele ure je časih opazovala, kako so se drobne živalce trudile, da bi si popolnile svoj dom in s kakim naporom so se borile za svojo hrano. Opazovala je, kako so mravljinici brez prestanka drevili semintja, kako so se srečavali, dotikali se s tipalnicami eden drugega, sporazumevali se ter izkušali z združenimi močmi obvladati to, kar posameznemu izvršiti ni bilo mogoče . . .

Kadar pa ji je bilo tega dovolj, se je pomeknila bolj proti studencu in tam je brazdala ali z rokami po mrzli vodi, ali pa je pustila, da ji je hladna studenčina tekla preko nog . . .

Toda tistega dne se je bila naveličala že vsega in zato se je ulegla vznak ter zrla v jasno nebo, katerega modra barva je bila tem temnejša, čim više se je nebo spenjalo.

Nekoliko niže doli se je pasla nje živinica. Amanda je bila vsa zamaknjena v svoje domišljije, ko se začujejo stopinje nad njeno glavo. A ona bi se bila težko zmenila zanje, če bi ne bile mahoma utihnile ter jo opozorile na to, da se je nekdo ustavil za njo. Zasuče torej oči navzgor in zapazivši, da res stoji nekdo nad njo, se prevali tako, da je ležala zdaj na trebuhu. Začudi se. Pred njo sta stala dva človeka. Enemu se je poznalo na prvi pogled, da je tujec in da je gosposkega rodu. Bil je še mlad, lep in je imel čisto novo, iz finega blaga narejeno tako obleko, kakor jo nosijo hribolazci. Drugi je bil domač človek in brez dvojbe njegov vodnik. A videlo se jima ni, da bi bila prišla kdo ve s kako visokih hribov. Morala sta imeti kak drug opravek tu gori.

Amanda je bila tako iznenadena, da ji prvi hip niti na misel ni prišlo, da bi vstala. Šele ko se ji je tujec prijazno nasmejal, se je zavedla in skočila pokonci. Strmela je, a tudi tujcu se je brala osuplost na obrazu. Čudil se je njenemu krasnemu obrazu, njeni stasiti rasti, njeni graciozni postavi. A nič manj se ni čudil njeni nedostatni opravi. Na sebi je imela nekoliko čez kolena segajočo srajčico, in še za prst krajše, že pred par leti ji pomerjeno, na mnogih krajih zašito in semtertja zopet na novo raztrgano krilce — drugega nič. A morda je baš ta nedostatnost njene obleke provzročevala, da je prišla krasota njenega tako lepo razvijajočega se telesca do tem večje veljave. Tujcu so kar nehote obtičale oči na njenih, od kolen doli golih, a tako nežnih in pravilnih nožicah, kakor jih še svoj živ dan ni videl prej.

Ko pa se mu je bil vrnil pogled spet k njenemu obrazu in so se njegove oči ujele z njenimi, takrat je obstal res očaran. Zdelo se mu je, zročemu v njeno veliko lepo oko, kakor bi gledal v večnost,

tako nekaj neizmernega, nedoločnega in skrivnostnega je odsevalo iz njega . . . Dolgo je imel vprt svoj pogled vanjo, ne da bi bilo spravilo njo to v kako zadrego. Gledala ga je samo malce začudeno, kakor bi ne mogla umeti, kaj pomeni vse to . . .

On se naposled zdrami. Napije se studenčine, radi katere ga je bil pripeljal na to mesto vodnik, potem pa reče temu v jeziku, katerega Amanda ni razumela: »Tukaj ostanem. Bolj prikladnega mesta ne dobim. Čez štirinajst dni pridite spet pome in po moje stvari!«

A preden je vodnik odšel, je Amandi še povedal, da je tuji gospod slikar, in jo vprašal v njegovem imenu, li pusti, da jo naslika.

»Pa zakaj?« odvrne Amanda naivno.

»Zato ker si lepa!« ji veli odgovoriti tujec.

S tem odgovorom je bila Amanda izredno zadovoljna. Smeje se prikima. To je bil prvi človek, ki je prijazno govoril z njo in takoj mu je bila vdana z vso svojo dušo! . . .

Še tisti dan je pričel slikar z delom. Postavil je stojalce, na katerem je slonela deščica s platnom, odločenim za risanje, zapičil pred njim enonožen stol v zemljo ter zravnal njo v primerno situacijo.

Lotil se je z veliko vnemo svojega posla.

Delal se je že mrak, ko je slikar namignil Amandi, da bodi zadosti za danes.

Drugi dan pa je odšel spet na vse zgodaj z njo na dotično mesto in neprenehoma je delal več ur, ona pa je z največjo potrpežljivostjo in požrtvovalnostjo vztrajala v položaju, ki ji ga je bil odkazal. Nepremično je zrla v njegovo lepo lice in s slastjo je prestrezala njegove poglede, ki so se od platna, na katerega je risal, vedno zopet vračali k njej. Večkrat je kaj izpregovoril z njo. Njegovega jezika ni umela, a poglobila se je v njegovo dušo tako, da je skoraj vselej zadela pravo ter storila tisto, kar ji je velel. Njegove besede so ji donele tako prijetno na uho, da bi ga bila vedno poslušala. Časih je tudi pristopil k njej, ji zasukal malce gla-

vico, položil eno ali drugo roko nekoliko drugače, potem pa se vrnil spet na svoj sedež.

Njo pa je izpreletela vselej sladka groza, in ves život ji je vzdrtel v nepoznani slasti, kadar se je je doteknila njegova roka. O ta roka se je čutila drugače, nego koščena pest njenega rednika! In še z večjo vdanostjo mu je služila in še z večjo skropuloznostjo si je prizadevala, da bi zadostila tudi v najmanjšem oziru njegovim zahtevam in željam. Dostikrat so ji umirali že udje, kadar je le predolgo strpela v eniinisti legi, a za to se je smatrala oškodovano tisočkrat potem, ko ji je privoščil nekoliko oddihljaja, ko se ji je tako prijetno smehljaj, nagovarjal jo in božal s svojo mehko roko po licu in po glavi . . . To je bilo pravo krepilo zanjo in z največjim veseljem mu je bila spet na uslugo.

Tako je šlo dan za dnevom. Slika se je širila in izpopolnjevala bolj in bolj. Slikar je delal neumorno, dokaz, da mu je bilo resno na njegovem delu, da se ni igral, ampak da je hotel ustvariti nekaj velikega, lepega. Čimdalje več prirode je bilo na platnu. V ozadju, daleč stran, so kipeli proti nebu vrhovi snežnikov z vsemi svojimi zarezami, grapami in zobovi, nato pa je prišla bližnja okolica; oni trije borovci, skala, izpod katere je izviral studenec, trava, cvetice, vse, vse, kakor je bilo v resnici. Tudi ovac in krav, ki so se pasle v obližju okrog, se ni pogrešalo. Amanda se ni mogla načuditi spretnosti umetnikovi, in zdel se ji je kakor višje bitje. Njeno strmenje pa je bilo še večje, ko je dal slikar vsaki stvari tudi še primerno barvo. V neposrednji bližini seveda ni razločevala ničesar; videla je le vse polno barvastih pik in pack eno poleg druge; a ko ji je pokazal podobo v neki oddaljenosti, je na njej kar vse oživel, posameznosti so se združile v celoto in tu je videla zdaj tudi sebe takšno, kakršna je bila v resnici, da bi je ogledalo ne bilo moglo pokazati resničnejše . . .

S solznimi očmi je strmela vanj. On je zapazil to in ji rekel: »A to postane še vse večje, lepše in popolnejše, to vse je šele študija . . .«

Umela ga ni, a če bi ga bila, bi se ji bilo zdelo nepotrebno, napraviti iz te slike še drugo, popolnejšo, ker zanjo je bila že ta čez mero lepa.

Slikar je pokazal podobo tudi Amandini tovarišiji. Pastirji so zijali kakor topi v sliko, pastirice pa so rajše zrle v tla, ali pa so pogledovale postrani na Amando ter se zaničljivo namrdavale . . .

Slikar si je napravil tudi še par drugih črtic o Amandi in sicer v drugačnem položaju, nego na prvi sliki. Izkušal je tudi posneti jutranjo in večerno zarjo, kakršna se je kazala na tem jasnem kraju njegovim očem, in posrečilo se mu je tudi to čudovito, tako da so bile videti barve na platnu kakor pristen odsev jutranjega ali večernega neba.

Ko pa je prišel vodnik po njega, je bil slikar zadovoljen z uspehom svojega neumornega dela in truda. Z nepritajenim veseljem je spravil svoje reči skup ter jih izročil vodniku.

Potem pa je stopil k Amandi, položil obe roke na njen obrazek, pogledal ji še enkrat prav globoko v njene oči, poljubil jo parkrat na čelo in ustna, venomer prijazno govoreč z njo, stisnil ji nato še velik srebrn denar v pest ter odšel za vodnikom, ki je stopal že proti dolini navzdol.

Amanda pa je strmela z odprtimi ustmi, kakor bi ne umela vsega tega, strmela kakor strmi človek, ki se je silno prestrašil. Da pride tako, tega ni mislila . . . Stekla je par korakov za njim, ko je odhajal, pa se zopet ustavila. In to se je ponovilo nekolikokrat, da je bilo videti, kakor bi hotela za njim, pa da se ne upa prav. On se je večkrat ozrl in vedno zopet ji je mahal z desnico ter se poslavljal od nje. Ona pa je še samo strmela . . . In ko je bil izginil njenim očem, izginil za večno, in ko se je zavedla, da ga ne bo videla več, nikdar več, tedaj se ji je zasukalo pred očmi, noge so se ji zašibile, in onemogla se je zgrudila na tla . . .

Amanda ni poznala sama sebe več, tako se je bila izpremenila vsa njena narav, odkar je bil odšel oni lepi, dobri tujec. Grenkoba ji je bila napolnila srce, in kar je poprej ljubila, to je sovražila poslej. Med jagnjeti je imela svoje ljubljence, ki jih je poprej s posebno pazljivostjo negovala, jih ljubkala in jim stregla — zdaj jih ni mogla videti več! Če so se ji živalce približale, jih je zapodila srdita v stran, da so preplašene odbežale . . .

Kako srečna je bila še pred kratkim na teh zračnih višinah, kako se je veselila zlate prostosti! Zdaj tega veselja ni občutila več! Zdaj se ji je zdelo, kakor bi bila prikovana s težkimi verigami na skalne snežnike, kakor bi se je oklepale trde, jeklene roke, ki so jo s silo zadrževale, da ni mogla — za njim!

Oh, da, za njim, za njim jo je vleklo srce! A kako, ko ni vedela kam, kako, ko je ni hotel seboj... Časih se ji je zbudil srd do njega. Čemu je bil prišel sem gori, čemu je bil tako prijazen z njo, zakaj je ni pustil na miru, zakaj ni šel mimo nje! . . . Ali ji je kdaj še kak človek povzročil kaj hujšega nego on? . . . O kaj so bili vsi udarci njenega rednika skupaj proti temu, kar je trpela zdaj radi njega! Kaj je bila ona zunanja skelina proti bolečini, proti pekoči boli, ki ji je zdaj radi njega razdevala ubogo srce! In vendar navzlic vsemu temu ga sovražiti ni mogla! Srdila se je nanj, a sovražila ga ni! Sovražila je vse drugo, njega pa je ljubila! Po njem je koprnela, po njem je hrepenela noč in dan! . . .

Če se je zdaj ozirala v daljavo, ni mislila več na očeta in mater. Le njega je iskala, le njega bi bile uzrle rade njene oči! . . .

»Bog zna, kod hodi, Bog zna, kaj dela? Zakaj ne more biti poleg njega, zakaj mu ne more gledati večno v lepi obraz, v njegove žarke oči? . . .«

Te misli so ji prešinjale pogosto glavo. »Zakaj, zakaj je ona uboga, revna pastirica, navezana na ta kraj, na te ljudi, on pa je tako odličen gospod? . . .«

Zdaj prvič se je zavedala svoje revščine. Pogledala je svojo razcapano obleko in zardela je v obraz od sramote. In tako jo je videl! Kako mu je mogla biti všeč, kako bi jo bil mogel imeti rad? ... Če bi bila oblečena tako, kakor je slišala, da so oblečene mestne gospodične, o potem bi bilo morda drugače, potem bi nemara ne bil šel od nje! Najrajša bi si bila zdaj z života strgala te cape! Samo ko bi bila imela obleči potem kaj drugega! . . .

Zbudil se ji je zdaj hkrati srd celo do njenih staršev, ki so se tako iznebili vseh dolžnosti do nje ter jo prepustili revščini in nesreči! . . .

Časi se je pač zazibala tudi v sladke sanje . . . Predstavljala si je, da ni uboga pastirica, da je lepa mestna deklica, oblečena v dragoceno obleko, in da hodi z njim roko v roki pod visokimi mestnimi hišami! . . .

Toda za tako samoukano je prišlo vselej razočaranje, in spoznanje ji je le še pomnoževalo grozno srčno bol . . .

Tudi prejšnja samozavest jo je bila zapustila zdaj. Poprej je stavila vse svoje upanje v prihodnost — zdaj ni upala ničesar več! Zdelo se ji je, kakor da je bil ta človek, ki se ga je bilo tako oklenilo njeno srce, edini, ki jo je mogel rešiti iz kremljev neusmiljene usode, ki ji je mogel podariti lepše življenje. Ker tega ni bil storil, ker je bil odšel brez nje, so se ji zdele vse nade puhle, prazne, neumestne . . .

In vendar ni jenjala koprneti po njem! . . . Brez upa, brez nade je bila; vedela je, da se ne vrne več, vedela, da vse nje hrepenenje nima zmisla, a vendar si ni mogla pomagati, vendar je še zmeraj stegovala roke za njim. . . . Pozabiti ga ni mogla in ga tudi hotela ni! Vsaka misel na njega ji je bila vzrok groznih muk, in vendar se ni izkušala iznebiti teh misli, instinktivno sluteč, da bi praznoto in puščobo, ki bi se naselila potem v njenem srcu, prenašala še teže nego to bol, ki ji jo je povzročeval spomin na njega. Hotela je misliti nanj in naj ji je pri tem še tako krvavelo srce! . . .

Ce je bila pri studencu rada že prejšnje čase, je bila zdaj še rajša. Ulegla se je časih tako, kakor je ležala tistikrat, ko jo je slikal in po cele ure je strpela v taki situaciji, domišljujoč si, da sedi on še vedno na svojem stolu pred njo ter da jo še vedno ogovarja in se ji smehlja . . . Spominjala se je pri tem, kako je stopil časih k njej, kako se je doteknila njegova roka njene glave ali njenega života in pri vsakem takem spominu je zadrhtela po vsem životu . . .

Njena domišljija je bila tako živa, da ga je časih res videla pred seboj in da je čula njegov glas. Dajal ji je svoja znamenja in se ji smehljaj, ona pa se mu je odsmihavala ter izkušala ustreči vsaki njegovi želji. Te iluzije, ki so jih rodile njene neutešne želje, so se ji pojavljale čimdalje pogosteje in kakega dne se je dogodilo, da je videla njegovo podobo, kamorkoli se je ozrla. Zdaj je šel po stezi proti njej, zdaj se ji je zdelo, da ga vidi sloneti ob kakem drevesu. Stekla je često proti strani, kjer ga je videla. S smehljajočim obrazom in utripajočim srcem mu je hitela nasproti, dokler se sladka prikazen ni razpršila ter se izpremenila v neusmiljeni nič! . . .

Potem pa jo je tem huje bolelo in peklo pri srcu. Časi je kar blaznela vsled takih prevar in z rokami in čelom je tolkla ob deblo, ob katerem je videla stati prej njegovo podobo. Bilo ji je nekako tako, kakor je žejnemu človeku, ki vidi v bolno razvneti domišljiji venomer vodo pred seboj, pa mu izgine izpred oči, kadar se hoče skloniti do nje. A žeja, ki je mučila njo, je bila hujša od telesne žeje . . . In ta ogenj, ki je gorel v njenem srcu, je dobival bolj in bolj na moči in bolečina, ki ji je zaman iskala hladila, je postajala večja z vsakim dnem . . .

Največ pa je trpela ponoči.

Izpočetka je še spala nekoliko. Prijetne sanje so se ji menjavale z mučnimi. To se je dalo še prenašati . . . Toda sčasoma se je je začelo spanje izogibati in poslej ni imela nobenega oddihljaja več.

Pri srcu jo je peklo in rezalo brez prenehanja, njena razburjenost je rastle, in lotila se je je neka nestrpnost, ki ji niti ponoči ni pustila, da bi bila ostala pod streho.

Bežala je vun pod milo nebo . . . Prijazno so zrle zlate zvezde z jasnega neba na njo, a ona se ni brigala za nje! Jokala je in tožila, tožila na glas v tiho noč, ki je imela pokoja za vse, samo zanjo, samo zanjo ne! . . . Podnevi je zadrževala solze, a zdaj so ji tekle v potokih, zdaj je jokala, kakor bi si hotela izjokati srce iz telesa! . . .

Noči so bile tu gori mrzle, a nje to ni motilo. Saj je bilo še vedno premalo hladila za njeno pekočo bol! Njene tovarišice in tovariši so jo dobili večkrat zjutraj vso trdo na onem mestu sključeno, kjer se je nahajal v zemlji še sled od jamice, v kateri je tičal nekdanj slikarjev stol . . .

Tako duševno trpljenje in tako življenje ni moglo ostati brez nasledkov za njeno zdravje. Začela je vidno hujšati, in hud kašelj, ki se je je lotil, je pričal jasno, da se je naselila bolezen v njene prsi . . .

Ko so tisto jesen gnali živino domov, so pastirji šepetali drug drugemu: »Prihodnjo pomlad pa Tržičanka ne bo pasla z nami! . . .«

* * *

Zima je bila nastopila z vso svojo krutostjo. Burja je brila in vršela, piskala in tulila, da se nihče ni upal izpod strehe; z neba pa so se usipale goste snežinke razne velikosti, vrtile se in sukale nekaj časa po zraku, potem pa se spuščale na zemljo, popolnjujoč belo odejo, v katero je bila zagrnjena.

Pri Mihčevih so imeli bolnika.

Amanda je ležala na trdi klopi poleg peči zavita v revne cunje. Bila je bleda, prepadla in sama kost in koža jo je še bilo . . .

Njene velike, lepe oči so zrle mrklo v nizki, zakajeni strop... Semintja je zamolklo zajejala, oprla se na roke, kakor bi se hotela dvigniti s svojega trdega ležišča, potem pa se onemogla zgreznila spet nazaj...

Dolgo se je držala pokonci, dolgo se je borila zoper bolezen, ki se je zajedala bolj in bolj v njeno truplo. Časi je pač že niso hotele več nositi noge, a leči navzlic temu ni hotela. Vstala je vsako jutro z drugimi vred, potem pa je omedlevala in se vlačila po sobi iz enega kota v drugega.

Semtertja je izvlekla iz nedrija oni srebrni denar, ki ga ji je bil stisnil tujec v roko ob slovesu, pogledala ga je z rosnim očesom, pa ga dela spet nazaj. Imela ga je vedno skritega ondi. Časi, kadar jo je le preveč peklo v prsih, kadar ji je le preveč utripalo srce, ga je položila na bolečo stran in kakor bi ji bila kovina potegnila bolečino iz mesa, ji je odleglo, in srce se ji je umirilo . . .

Ta dar, ta spomin, je bil njena tolažba, njeno zdravilo.

Ali nekod je bila premalo pazljiva . . . Njen rednik je uzrl v njeni roki lepi denar, in preden se je prav zavedla, je stal poleg nje in jo držal za roko.

»Kaj pa imaš to, kaj?« jo je vpraševal in njegove drobne, sicer tako motne in mrtve oči so se zabliškale in razžarile, kakor bi bilo hkrati prešinilo novo življenje vse njegove ude. Bila je že dolgo huda suša v njegovih žepih in v njegovi skrinji in nekaj časa že je bil zelo čemeran, ker ni bilo ničesar, s čimer bi si bil poplaknil zasušeno grlo, razen vode, ki je pa svoj živ dan ni cenil. Tem prijetneje je bilo sedaj njegovo presenečenje in večje njegovo veselje, ko je ugledal v Amandinih rokah denar, za katerega se je dalo kupiti v obilici pijače, bodi si vina, bodi si žganja, ki je imelo v njegovih očeh še več veljave nego vino.

»Daj sem to, daj, to pride kakor nalašč! . . .«

»Ne, ne, ne, tega ne dam!« je vpila obupno deklica in se zvijala, da bi se mu izpulila iz koščenih rok. »Tega ne dam, tega ne dam, to mi je dal on . . .«

»Kakšen on? . . . Glej ga spaka! . . . Kaj meni mar tisti on? . . . Semkaj, ti pravim! . . .«

In boril se je še dalje z njo. A Amanda je zbrala vse svoje moči in tiščala je in tiščala dragi

spomin v svoji pesti, pa glasno je jokala, tako da se je naposled celo Urši zasmililo dekletce.

»Pusti ji to! . . . Čemu ji jemlješ? . . .« je rekla svojemu možu.

Morda se je postavila tudi radi tega na stran deklice, ker je vedela, kaj namerava njen mož in da ona ne bo nič imela od tega denarja.

A Mihec jo je nakratko odvrnil, rekoč: »I — baba — neumna! . . .«

Amanda se ni mogla ustavljati več. Odprla je pest in denar je izginil v Mihčevem žepu . . .

Njej pa je bilo, kakor bi ji bil iztrgal srce iz prsi! . . . Zdaj je bila tudi ob to tolažbo! Ti neusmiljeni ljudje ji niti tega niso privoščili! . . . Sesedla se je na klopi in od tistega časa ni vstajala več . . .

Ko pa se je bila raznesla po vasi novica, da je Amanda bolna, začeli so ljudje prihajati k Mihecu.

»Bolniki se morajo obiskovati!« tako jih je učila vera in pokorili so se temu nauku. Prihajali so vsi tisti, ki je zdrave niso mogli videti, a ne da bi jo pomilovali, ampak ker jim je bilo to v nekako zabavo. Ko je bila še lepa, zdrava, je niso mogli trpeti, zdaj pa so jim z nekakim zadovoljstvom zastale oči na njej. In vsakdo, ki jo je videl, si je mislil na tihem: »Dobro, da nisem na njenem mestu!« In ko so se vračali domov, so pravili drug drugemu in vsakemu, ki so ga srečali, da bodo pri Mihčevih kmalu imeli mrliča.

»Hm, torej bo kmalu spet nekaj novega!« si je mislil ta, ki je pripovedoval in oni, kateremu je pravil, in zadovoljna sta šla vsaksebi . . .

Ljudje so se kazali zdaj hkrati dobre ubogi tržaški prinesenki.

»Kaj boljega ji morate skuhati!« je velel večkrat kdo, Mihec pa je hitel zatrjevati, da ima vsega, česar si le poželi.

Bil je zdaj časi tudi on ljubezniv z njo in privoščil ji je semterja kako prijazno besedo.

»Prehlajena si, prehlajena!« ji je dejal . . . Le lepo se stisni k peči, da se pregreješ!«

In porival jo je še bolj k razbeljeni peči, dasi je bila po eni strani života že vsa opečena, njegova žena pa je mašila še bolj mala, okrogla okenca z žaganjem in cunjami, da bi ne prodrli kak dih zdravega zraka v zasmrajeno sobo. Zraka niso pustili notri, pač se je smel valiti dim po sobi, prihajajoč izpred ognjišča in iz pip, iz katerih so kadili Mihec in obiskovavci, da je ubogo bolnico kar dušilo in da jo je še huje naganjal kašelj.

O bili so to previdni ljudje in dobri so ji bili! . . . Nekoč pa je prekosil Mihec sam sebe. Pospel se je do nečuvvene ljubezni in požrtvovalnosti . . .

Za denar, ki ga je izvil Amandi iz rok, je bil kupil tudi večjo količino spirita, prilil mu nekoliko vode, pa namočil v njem suhih brinjevih jagod. To je bil Mihcu brinjevec in brinjevec je cenil on nad vse pijače. Nekoč si je bil privoščil tega izdelka svoje umnosti toliko, da ga je čutil prav pošteno, a kadar ga je imel Mihec v glavi, mu je bilo zmeraj nekako mehko pri srcu. In tako se je zgodilo, da je občutil tistikrat hkrati nenavadno usmiljenje z bolno Amando. Pristopil je k njej, približal stekleničico, v kateri je imel pijačo, k njenim ustom ter začel vlivati vanjo žgočo pijačo. In nič ni pomagalo, naj se je še tako branila!

»Le pij, le, taka reč pokrepča in da moč!« ji je prigovarjal.

Posledica tega je bila, da se je lotil Amande še hujši kašelj, toda Mihec se je obrnil navzlic temu ponosno k sosedom, ki so bili v vasi, ter jim rekel: »Pa naj reče kdo, da ji ne damo! . . . Vsega ima dosti, vsega! . . .«

Amandi so pojemale telesne moči, a njena volja je bila še energična in njena zavest je bila neskaljena . . . Vedela je, da se ji bliža smrt, a upirala se je z vso silo tej misli. Nekoč je začela govoriti na glas: »Umreti nečem . . . umreti nečem še, nečem . . .!«

»Hihhi, nečem!« se je zasmeljal Mihec, ki je to slišal. »I kdo te bo pa vprašal, če hočeš, ali nočeš! . . . Umrla boš, jaz bom imel pa stroške s teboj! . . .«

Amanda ni odgovorila, a krepko je zmajala z glavo. Hrepenenje po življenju se je ponavljalo v njej z neoslabljeno močjo, in njeno srce, ki ji je bilo rodilo toliko neizpolnjenih želj, je čutilo in koprnelo zdaj še ravno tako ali še bolj kakor tedaj, ko je bila še zdrava. Da to ubogo srce! Koliko je trpelo, kolikokrat je bilo varano v svojih upih in nadah, in vendar, vendar se ni dalo krotiti niti zdaj! Še zdaj se je spajalo s sladkimi sanjami, še zdaj je zahtevalo za se pravic, še zdaj je hrepenelo po uživanju, po sreči! . . .

O kako so uhajale Amandine misli še vedno vstran odtod, v daljne, tuje kraje! . . . Ljudje, ki so bili okoli nje, so momljali in govorili, ona pa jih ni čula; vrtili so se in sedali krog nje, a ona jih ni videla; ona je videla pred sabo one prelestne slike, ki jih ji je njena živa, od neutešnih srčnih želj podžgana domišljija od nekdanj stavila pred oči; videla je v duhu pred sabo veliko, bogato mesto, videla morje in ladje na njem, videla svojega očeta in svojo mater, videla in slišala njega, ki ji je bil nad vse ljub in drag . . .

Oh, iskat jih pojde, vse jih pojde iskat, očeta, mater in njega, da, zlasti njega! . . . ki je odnesel njeno podobo s seboj, a tudi ona je pridržala njegovo! Bila ji je neizbrisno vtisnjena v srce! . . .

In čimbolj so pojemale njene telesne moči, tem intenzivneje je delal njen duh. Govorila je zdaj pogosteje nego prej, in naj je bilo njeno govorjenje dostikrat tudi zmedeno, vendar so pričale njene besede, kako energično delujejo še njeni možgani in kako živo čuti še njeno srce . . .

»Na planino grem, na planino! . . .« je začela klicati neke sobote popoldne. »Na planino! . . . Na planino! . . .« je ponavljala.

In izkušala se je dvigniti s svojega ležišča, toda ni šlo več . . .

»Ti pa že pojdeš na planino, ti!« je dejal Mihec, potiskajoč jo nazaj na klop. »Hihih, kaj ji na misel ne hodi! . . . Na planino pojdeš, kajpakda! . . .

Toda na katero? . . . Na onole, vidiš tam, pa še prav kmalu! . . .«

Skozi okno se je videlo k cerkvi sv. Lenarta, ki je stala, obdana od pokopališča, na nizkem, prijetnem gričku. In tjekaj je kazal Mihec s svojo roko, hladno, brezčutno, kakor bi tako mlado življenje ne imelo niti najmanjše vrednosti na svetu...

In izkazal se je preroka!

Amandino burno, neutešno srce je nehalo še tisti dan hrepeneti . . . izkoprnelo je in se umirilo za večno . . .

* * *

Prav tisti čas pa, ko je Amanda na trdi klopi v nizki zadimljeni sobi počasi izkašljevala življenje, je žel v daljnem velikem mestu mlad slikar veliko, hrupno slavo za podobo, ki jo je bil razstavil.

Govorilo in pisalo se je spričo te slike mnogo o novi slikarski tehniki, o slikanju »en plein air«, o svetlih, čistih barvnih zvokih, o prirodnosti in istinitosti barv; in prav tedaj sta se začela rabiti pogošteje tudi izraza »impressionist« in »intentionist«, ki označujeta novo, moderno mer v slikarstvu . . .

Poudarjalo se je, kot posebna vrlina razstavljenе slike tudi to, da dehti iz nje pristen, planinski vonj in da je na njej vse zgolj природа in življenje . . .

Slika je predstavljala mlado pastirico prelestne lepote sredi planinskega milieuja . . .

Pastirica pa je bila Amanda . . .

Uboga Amanda, kaj je tebi tega treba bilo?! —



Č

Čez trideset let.

Spisal Jos. Kostanjevec.

I.

Sveti večer je. Začelo se je ravno mračiti, a sneg, ki je ležal po zapuščenih trških ulicah, se je še vedno svetlikal ter nekoliko odganjal nastopajočo temo. Hkrati pa je začelo vnovič snežiti, izprva nekam redko in drobno, a vedno gosteje in v večjih kosmičih. Po vzduhu je plulo neko rezko vršenje, ki je bilo slišati, kakor šum perotnic, ki ga provzročata jata mimoletječih sov. Semtertja je od daleč z gore priplul na uho votli zvok kmetiške pištole ali puške ter se razlegal po dolini. Po hišah so zablestele luči, mečoč svoje žarke v ta metež, a ura v zvoniku je udarila pet . . .

Zdravnik dr. Lemut je prav tačas počasi pri-sopihal od nekega oddaljenega bolnika po stopnicah v svoje stanovanje. Na vratih ga je sprejela ženka z veselim vzklikom, in za njo se je pririla trojica otrok, ki so radostno pozdravljali svojega očeta.

»Hvalo Bogu, da si le doma! To bode veselje nocej!« je dejala doktorica ter pomagala slačiti možu vrhno suknjo.

Kmalu nato so se zaprla vrata za vsemi.

Doktor je stopil v svojo sobo, po kateri se je razširjala mehka toplota od visoke glinaste peči, a zrak je bil nasičen z vonjem po pečenih jabolkah.

»Precej dolga in huda pot je bila to. Voziti sem se mogel samo dopod hriba, a potem je bilo treba trdo stopati do vrha. No, samo da je prestano!« je govoril doktor ženi ter stopal nekoliko časa po sobi gori in doli.

»Hvalo Bogu, da si le doma!« je ponovila zopet ona ter še dostavila: »Le malo potrpi, takoj bođe pripravljena večerja, da se okrepčáš.«

In odšla je iz sobe. Otroci pa so ostali pri očetu.

Doktor je hitro preobul čevlje ter si nateknil na noge gorke suknene domače šolne. Kako se je takoj čutil okrepčanega, kako zadovoljnega sredi svoje družinice, sredi svojih otrok!

Sédel je v naslanjač ter takoj vzel mlajšega dečka in malo hčerko, vsakega na eno koleno ter ju začel gibati, da sta odskakovala. Starejši pa je držal sestrico zadaj pod pázduho ter jo privzdigoval še više. Vesel smeh se je razlegal po sobi, a ne samo drobni smeh otročji, pač pa tudi debelejši smeh očetov, ki se je v tem hipu pomladil sredi svoje dece.

»Papa, ali bođe kmalu prišel Ježušček?« vpraša starejši deček.

»Prav kmalu, ako bodete pridni!«

Veselo so tlesknili vsi trije otroci z rokami ter se ozrli proti vratom bližnje sobe, v kateri so vedeli, da bodo nocoj obdarovani.

Nedolgo potem se je v oni sobi bleščalo bo-žično drevesce v najsijajnejšem blišču. Rdeče, modre in bele svečice so bile razpostavljene po koncih zelenih vejic ter razsvitljale pozlačena jabolka, rumene pomaranče, posrebrene orehe, lešnike in drugo različno sadje. A med vsem tem so se vili od vrha navzdol dolgi in tanki, zlati angelski lasci, ki so se svetlikali, da je kar migljalo pred očmi. Visoko na višku drevesca je plaval krilat angel v svetlo-belem oblačilu . . .

Okoli drevesca so skakali otroci, vsak s svojo škatlo, ki jim jo je prinesel Ježušček ter se divili obilim darovom, ki so jih dobili. Oče in mati sta

jih opazovala z radostjo v srcih in vročimi željami, da bi pač njih življenje bilo tudi v prihodnje vedro in jasno, brez posebnih nesreč, brez bučnih dogodkov. Postavila sta se v duhu za dolgo vrsto let nazaj, v ono dobo, ko sta bila še sama otroka, ko sta še sama občutila na ta večer vso nedolžno srečo, ki zdaj preveva njiju ljubljence.

Tedaj se je pa hipoma oglasil zvonec v veži.

Doktor in njegova žena sta se pomenljivo pogledala, kakor bi hotela reči: »Torej tudi nocoj!«

Vtem je že javila dekla, da je zunaj mož, ki želi gospoda doktorja.

Ta je stopil v vežo, izprašal došleca ter se kmalu nató zopet vrnil v sobo.

»Tako moram v hribe, dve uri hoda odtod,« je dejal ženi, ki je pri teh besedah prebledela.

»Za božjo voljo, ne hodi, ako ni posebne sile! Morda lahko počaka do jutri!«

Soprog jo pogleda ter reče rahlo jo zavrnivši: »Ljuba moja, — dolžnost je dolžnost! In poleg tega je tudi sila!«

Čez nekoliko trenutkov je bil že opravljen. Tičal je v gorki suknji, kapo je imel čez ušesa, a na nogah visoke čevlje. V rokah je držal mali kovčég s potrebnimi zdravniškimi rečmi. Sklonil se je, prijel vsakega otroka po vrsti, privzdignil ga ter poljubil na belo čelce. Nato je podal ženi roko ter molče odšel iz sobe . . .

* * *

Zunaj je snežilo vedno gosteje in gosteje. Zdravnik je stopal mimo razsvetljenih trških hiš vun v viharo noč. Ničesar ni izpregovoril, njegove misli so bile še vedno doma v prijazni sobi sredi ljubljene družine. Težko mu je bilo pri srcu in razmišljal je, kako težaven je pač stan zdravniški. Vsako minuto, bodisi podnevi ali ponoči, mora biti pripravljen, da priskoči na pomoč bolniku. Kolikrat se sam podaja v nevarnost, da reši drugega; kolikrat je res tudi sam žrtva svojega poklica! Ali ako pomisli, kolikrat se mu posreči, da reši življenje

človeško, življenje, ki je neobhodno potrebno svojcem, koristno občini, okolici ali morda vsemu narodu, ko pomisli nadalje hvaležnosti, s katero ga obsipljejo oni, ki jim je otel ljubljenega očeta ali mater, ki ji je smrti iztrgal k srcu prirastlo dete, tedaj je obilo odškodovan na svojem trudu, tedaj šele občuti sladkost, ki jo napravlja tudi — neizprosna dolžnost!

Tako razmišljujoč je doktor polagoma pozabil na dom ter tudi ni toliko občutil, da stopa po sila težavni poti. Že davno so se bile poskrile zadnje trške hiše in čez plan se je razlegal glas velikega zvona, vabečega k polnočnici. Sneg pa je bil vedno večji, in mož, stopajoč pred zdravnikom, je delal gaz le s težavo. Čez četrte ure sta dospela pod hrib. Tam se je nehala pravzaprav vsaka pot, in ozkega kolovoza, ki se je vil navzgor, ni bilo razločevati vsled prevelikega snega. Tam so pa tudi že čakali trije drugi ljudje, ki so imeli pomagati pri gažnji, ker se je bilo bati, da bi bil samo eden premalo.

Šlo je počasi navzgor. Svetlo je bilo še dokaj, posebno ker je bila mesečna noč, dasi ni mogel mesec prodreti oblakov, iz katerih se je vedno vzdržneje usipal novi sneg.

Pred doktorjem so stopali vsi štirje vodniki, po dva in dva skupaj. Bredli so sneg že čez kolena. a poteptali so ga sproti toliko, da se je dalo že za silo stopati za njimi.

Doktor si je prižgal smotko ter vlekel iz nje dimove oblačke. Govoril je s spremljajočimi ga možmi le malo, a toliko bolj je poslušal njihove dovtipe, ki so jih raztresali skoro pri vsakem koraku.

Pot se je vila izprva navzgor med gostim grmovjem, ki je pa iz snega molelo samo še vrhno svoje vejevje. Zdaj pa zdaj se je stresel posamezen grm, kakor bi ga zazeblo, in sneg je zdrknil raz njega. Semtertjã je zaškrtal na tanki vejici zaostal uvel list, a iz gošče se je oglasil zdajpazdaj zategel žvižg male sove.

Prišli so bili na malo planjavo. Na sredi, kakih sto korakov pred njimi, so stali trije hrasti, drug

blizu drugega. Bili so videti oddaleč kakor trije velikani z razprostrtimi, visoko proti nebu segajočimi rokami. Njih rogovilasto vejevje je črtalo debele, pošastne sence v belem snegu.

Tam na drugem koncu planjave je bilo videti, kakor bi nekaj švignilo čez sneg ob parobju gošče, a to tako naglo, da ni bilo razločiti, kaj je. Od daleč pa je temnela gosta meja, ki se je razprostirala proti vrhu, a na desnici in levici se spuščala v globok jarek. Nekje v tem jarku je zalajal lisjak, a ta glas je bil tako tožen, nekam mrtvaški, da so se doktorju zježili lasje.

Čez vso prirodo pa je bilo razlito nekaj svečanega, nekaj skrivnostnega . . .

Dasi je bila pot dolga, vendar ni doktor čutil skoro nobene utrujenosti, tako je vplivala nanj ta čudovita okolica.

Polagoma je prenehalo snežiti, od severa je priplula ostra sapa in semtertjã se je pod nebom že pretrgal oblak, izpod katerega se je zasvetila modra krpa. In v tej krpi je zableščala zvezda za zvezdo.

Hodili so že nad dobro uro, ko se je pot nagnila navzdol, a odtod čez pol ure spet vkreber. Ko so prišli na vrh, je ležala pred njimi v mesečnem svitu mala vas z nizkimi, kmetiškimi hišami in podolgovatimi gospodarskimi poslopji. Na njivah, nekoliko oddaljenih, so prezebali leseni kozelci.

Vodnik, ki je bil prišel po doktorja, je dejal: »To je Bukvica, zdaj smo doma! . . .«

Sredi vasi je stala nekoliko večja hiša, krita z opeko in od zunaj lično pobeljena. Pred njo je ograjeno dvorišče z vodnjakom, a na desnici hlevi za živino. V kotu je na verigi lajal velik pes ter se zaletal proti prišlecem.

»Tukaj je Hrustova hiša, vstopimo!« je dejal zopet prvi vodnik, tolažeč psa.

V istem hipu so se odpehnila vežna vrata, in vsi so izginili v hiši . . .

II.

Zdravnik je stopal po precej strmih stopnicah navzgor v prvo nadstropje. Hrustovka, priletna, že nekoliko sključena žena, mu je svetila. Po stopnicah mu je pripovedovala to, kar je doktor že večinoma vedel od vodnika.

»Ojej, jej, kaj človeka vse doseže na svetu! Kdo bi si bil mislil kaj takega! Ti moj ljubi Jezus, res si ni človek varen svojega življenja niti eno minuto. Ako je v postelji, ga lahko zasači potres; ako je na polju, trešči vanj; ako je na poti, se mu izpodrsne, da tebebi z glavo ob kamen; ako je v kleti, ga zaduši okuženi zrak! Kdo bi si bil mislil, kdo bi si bil mislil! Popoldne vam gre ubogi človek po lestvi pod streho, da bi otresel dolí nekoliko snega, ker ga je Bog dal toliko. In sam Bog vedi, kako je to bilo, ali mu je bilo namenjeno, — zgornji klin se stre, joj, in on je na tleh in se ne more več pobrati! Nesli smo ga v hišo in od tistikrat vedno toži o groznih bolečinah v prsih. Poslali smo po duhovnika, a ta je svetoval, da pokličemo tudi Vas, gospod doktor! Lepo Vas prosim, pomagajte, ako je še mogoče! — Jezus, Marija!«

Tako je tožila Hrustovka, doktor pa je dejal: »Hočemo videti!«

Stopila sta v izbo. Doktorju je nasproti udaril neki zadehel zrak, ki je bil toliko čutnejši, ker je prihajal iz preveč zakurjene sobe. Hkrati so mu stale na čelu potne kaplje, ki si jih je hitel brisati z belim žepnim robcem.

Slekel je suktnjo, odložil klobuk in palico ter pristopil k postelji, na kateri je ležal ponesrečenec.

Ta je stokal in težko dihal. Njegov obraz je bil mrtvaško-bled, a oči so mu zrle nekam preplašeno izpod gostih, sivkastih obrvi. Z globokimi gubami razorano čelo je bilo obdano od kratkih, črnih, s sivimi pomešanih las, ki so bili videti na sencih, kakor bi bili tja prilepljeni.

Postelja je bila jako čedna. Izpod rdeče, skoro nove odeje so se videle čiste, snežnobeke rjuhe od

domačega debelega platna, in pod glavo je imel bolnik čistoprevlečene, mehke blazine. Ob postelji je stala mala mizica, pogrnjena z belim, doma nalkvačkanim prtičem. Na njej je bilo večje razpelo od malca, a na vsaki strani srebrn svečnik s komaj načeto, dolgo svečo. Poleg tega je ležala debela molitvena knjiga in na njej molek s svetlečimi, jagodami. Tla pred posteljo je celo pokrivala temno obšita lisjakova koža z gosto, rjavo dlako.

Tudi druga oprava v sobi je bila čedna in je kazala imovitega gospodarja.

Doktor je potipal in preiskal bolnika zelo natančno. Semtertja ga je kaj vprašal, toda s kratkimi, določnim vprašanji ter prikimal.

Nató je privzdignil glavo ter pogledal v strop, kakor bi nekaj razmišljal.

Čez nekoliko časa mu je dal nekoliko kapljic iz male stekleničice, ki jo je bil prinesel s sabo. Kmalu nató je bolnik nekoliko zadremal.

Tedaj je pa dejal doktor ženi poluglasno: »Teško bode kaj iz njega, na drobu je pokvarjen.«

Žena se je stresnila in zdihnila.

»Ako ima še kaj spraviti v red, naj stori kmalu!« je poudarjal doktor takoj nató ter sedel na ponujeni mu stol.

Hrustovka pa je tarnala na tihem: »Jejmine, jejmine, kdo bi si bil kaj takega mislil! Dragi gospod, povem Vam, ako umre, bode pri nas vse narobe. Moj Bog, moj sin . . .«

Dalje ni mogla. Bolnik se je v tistem hipu prebudil ter preplašeno pogledal okoli sebe. Ko je zagledal ženo in zdravnika, se je zavedel in govoril s slabim glasom in v presledkih: »Čutim, . . . da gre . . . z mano . . . h koncu . . . Pokliči . . . otroke . . . gori! . . . Pa tudi . . . Škrjanec in . . . Malik naj . . . prideta! . . .«

Doktor se je hotel odstraniti, toda Hrustovka mu je pošepetala: »Prosim ostanite še nekoliko časa, morda bode Vaša navzočnost marsikaj predrugačila.«

Nehotó je obsedel.

Kmalu nató se je soba oživila z novimi obrazi. V njo sta stopila najprej s Hrustovko Škrjanec in Malik, soseda Hrustova, ki sta spodaj čakala doktorja, da bi pozvedela, kako in kaj. Hrust je živel z njima v lepem miru in kadar sta česa potrebovala, jima je rad pomagal, ker ju je cenil kot poštenjaka. Za njima sta prišli dve Hrustovi hčeri, ena osemnajstletna, druga dvajsetletna, a nazadnje njegov sin Jakob.

Škrjanec in Malik sta stopila k postelji ter vprašala skoro hkrati: »Kaj želiš od naju, sosed? Ali ti ni nič bolje?«

Hrust se je izkušal nasmehniti ter je odgovoril: »Kmalu . . . bode . . . bolje, . . . toda . . . sedita!«

Nekoliko časa je nastala tišina. Vsi so posedli, kamor je slučajno nanoslo.

»Torej hišo in sploh vse posestvo dobi moj sin Jakob, ako izpolni mojo zadnjo željo, da . . .«

Hrust je govoril počasi, z rezkim, ostrim glasom ter se je oddihal skoro pri vsaki besedi.

»Vaša želja mi je znana, a se ne more nikdar izpolniti, oče!« se oglasi Jakob takoj odurno ter se zravna kvišku. »Le dajte hišo in vse, komur hočete, moj delež mi tako ne izostane.«

Vsi so se spogledali, Malik je celo nekaj zagodrnjal, a Jakob je takoj dostavil: »Da tako je!«

»Za božjo voljo, Jakob!« je viknila mati. »Pomisli, da govoriš morda zadnjič s svojim očetom!«

V tem hipu se je oglasil vnovič bolnik: »Ti torej nočeš? Zapomni si, da je bil tvoj oče vedno poštenjak! In kot poštenjak ti na zadnjo uro naklada dolžnost, ki bi jo ti moral izpolniti že sam ob sebi! Vprašam te zadnjič: ali hočeš?«

Njegov glas se je tresel od razburjenosti in užaljenosti.

»Ne govorite preveč in ne razburjajte se, sicer Vam bode škodilo. Govorili ste že itak preveč,« je dejal v tem hipu zdravnik bolniku. »Vam pa, mladi fant, svetujem, da drugače ravnate s svojim očetom, posebno ob tako resnem času!«

»Kaj Vam to mari?« odgovori Jakob ter pogleda v tla.

Škrjancu se je nehoté pri teh besedah skrčila pest in grdo je pogledal Jakoba. Toda v tem trenutku je zdihnil bolnik poluglasno: »Slabo mi je!«

Doktor skoči k postelji, Hrustovka prime razpelo, da bi ga umirajočemu potisnila med prste. A bilo je prepozno. Hrust je bil izdihnil zadnjikrat. Na njegovem obrazu se je grozno črtala ravnokar prestana duševna boleost in čeljusti so bile trdo stisnjene . . .

»Sin ga je umoril!« je siknil Škrjanec.

Vse je popadla neka groza, in zašibila so se jim kolena. Hrustovka je pokleknila k postelji ter zaplakala. Za njo so pokleknili tudi drugi. Samo Jakob je stal sredi sobe. Srpo je zrl na posteljo in na mrtvega očeta, a v srcu se mu ni ganilo nobeno sočutje.

Tedaj je pa hipoma začutil, da se ga je oklenila trda roka. Kakor otroku so se mu upognila kolena in nehoté je moral poklekniti. Doktor ga je bil potisnil k tlam, rekoč: »Tako! — Ali dobro si zapomni to uro!« —

III.

Doli v rebri so imeli Hrustovi obsežen vinograd. Razprostiral se je skoro gori do vasi in je imel najlepšo prisojno lego. V njem so pridelovali najboljše vino v vsej okolici. Človeku se je res razveselilo srce v prsih, ko je pozno poleti gledal te zdrave trte, ki so se spenjale po visokih drogih. Izpod zelenega, širokega listja se je svetlikalo belo in črnogodno grozdje, večinoma samo v velikih, dolgih grozdih. In še na jesen je bilo listje teh trt zeleno kakor pomladi, prav kakor bi se bilo porodilo pred nekoliko dnevi.

Hrustovo največje veselje je bilo, ko je delal v tem vinogradu. Skrbno je dan za dnevom stopical od trte do trte ter jo negoval kakor je vedel in znal. Vedel je za vsako jagodo, vedel za vsak grozdíč, v koliko da je že dozorel. In težko, da se

je zmotil za nekoliko litrov, ko je pred trgatvijo ocenil bodoči pridelek. Vedno ga je bilo toliko, kolikor ga je označil.

Tudi njegov sin Jakob je bil ponosen na ta vinograd. Ni mu bilo treba šele velevati, ko je bilo delati v njem. Še preden je napočil zor, je stopal navadno tja doli, vesel in žvižgajoč.

Da, tistikrat so bile še vesele razmere pri Hrustovih! Stari je imel sina rad, ta je delal za hišo, krega in prepira ni bilo nikdar med njima. Sreča je bila doma v Hrustovi družini in dnevi so ji potekali v delu in zadovoljnosti. In premoženje se je množilo! . . .

Nekega poletnega popoldne pred dvema letoma je Jakob delal v vinogradu prav v prvi vrsti ob poti, ki se je vila iz vasi. Solnce je pripekalo, da so mu silile potne kaplje v dolgih curkih čez obličje ter da si je moral večkrat potegniti z žepno ruto čez ogoreli obraz. Ali to ga ni nikakor oviralo v delu, marveč še prav vesel je bil te vročine. Kolikorkrat se je sklonil kvišku, tolikrat mu je pogled splaval po lepih nasadih, ki so se širili pod njim in ustna so se mu zaokročila v nasmeh, ki je kazal srčno zadovoljnost. Na bližnjem topolu vrh poti se je oglašal debeloglavi škržat, in njegov glas se je čul, kakor bi se drgnili dve suhi vejici neprestano in neizmerno hitro druga ob drugo . . .

Jakob se je zravnal kvišku, da bi si pretegnil nekoliko utrujene ude. Zamahnil je z rokami okoli sebe ter jih napósled dvignil visoko nad glavo. Toda v tem hipu jih je spet spustil ob truplu navzdol, njegove oči so se izbulile ter zrle nepremično čez ograjo. Ob poti je stala stara, košata jablan, a pod njo v senci je sedela mladenka poleg pletenice, iz katere so ob straneh šilile nekatere zelenobojne steklenice s kratkimi vratovi. A Jakoba ni zanimala niti lepa pletenica, niti niso njegovih oči vabile zapeljive steklenice, pač pa je pogled njegov tičal neprestano na nenavadno lepem obrazu dekličinem.

Deklica je morala imeti kakih osemnajst let. Njen obraz je bil rdečeličen in okrogel, a njena polt mehka in žametasta. Izpod nizkega belega čela je zrlo dvoje črnih, kakor oglje žarečih oči z velikimi svilenimi trepalnicami. Izpod zelenkaste rute so silili gosti, črni, modro se izpreminjajoči lasje. Oblečena je bila v navadno kmetiško obleko, kakršno nosijo dekleta ob nedeljah. Vsa njena postava je bila nekam gosposka in prikupljiva. Male, drobne roke je držala na sključenih kolenih, a bile so videti rjave in utrujene od dela.

Listje na jablani je zašumelo v lahni popoldanski sapici ter svetlikajoč se strepetavalo, in senca njegova je plesala po dekličini obleki ter migljala, kakor bi bila živa.

Jakob pa je stal že precej dolgo nepremično in niti mislil ni, da bi se zopet poprijel dela. V glavi se mu je porodila tačas samo ena misel in ta je bila, kako bi deklico ogovoril. Moj Bog, kolikrat je že kaj takega storil, ne da bi morda šele razmišljal, kaj naj reče! Kadar je slučajno srečal mladenko, nikdar ni bil v zadregi za prvo besedo. A danes je bilo to vse drugače! Nič pravega mu ni hotelo na um. In to, kar mu je bilo na koncu jezika, je hitro pogoltnil. Vse, kar je hotel ziniti, se mu je videlo neumno. Prvič v svojem življenju se je danes bal, da bi njegove besede ne razžalile deklice, ki jo je zdaj videl prvič.

Tedaj mu je pa prišel na pomoč gol, nenavaden slučaj.

Po poti doli od vasi se je pridrvil velik pes, za katerim se je rožljaje vlekla veriga. Jakob je takoj spoznal domačega Sultana. Stresel se je, zakaj poznal je njegovo ljutost. Niti časa ni imel, da bi razmišljal, kako se je zgodilo, da se je pes odtrgal ter divjal okoli. Kakor bi trenil, se je dvignil čez ograjo in v tem hipu je bil na poti. V dveh skokih je stal poleg deklice, ki je hkrati prestrašena viknila ter izkušala vstati. Ali noge so se ji zašibile in neka težka, nevidna roka jo je tiščala k tlom.

V tem trenutku je bil blizu njiju že tudi pes. Kakor bi ga bil kdo nenadoma udaril po glavi, je obstal in začel renčati in začel kazati močne in ostre svoje zobe. Tedaj se je pa tudi že premeknil ter iztegnil vrat predse.

Deklica si je zastrla obraz z rokami ter v strahu pričakovala, kaj bode.

Tedaj je pa Jakob izpregovoril samo besedo: »Sultan!«

Pes je kakor iznenaden privzdignil glavo ter zganil z ušesi. Takoj na to je začel migati s košatim repom ter se vlačiti po trebuhu vedno bliže in bliže, cvileč ter privzdigujoč prednje noge, kakor bi hotel Jakobu pogladiti čevlje. Jakob pa se je sklonil, ga potapljal z desnico po glavi, a levica je že držala verigo. Sultan se je razveselil ter skočil kvišku, z glavo sileč Jakobu skoro do prsi.

»Tako, zdaj je dobro in vsaka nevarnost pri kraju«, je dejal Jakob obrnivši se k deklici. »Kakó je bilo to dobro, da sem bil v bližini!«

Privezal je psa k deblu ter pristopil k deklici.

Ta se je v tem času otresla strahu ter hvaležno pogledala Jakoba. On pa je prisedel k njej in, čudno, jezik, ki se ni dal še pred nekoliko časom nikakor omajati, se je gibal zdaj prav spretno in vztrajno. V kratkem je Jakob vedel, kdo je mladenka, odkod je, kje je bila in vse drugo, kar je treba vedeti mladeniču, ki se zanima za kako dekle. Sedela sta drug blizu drugega že čez pol ure, a sama nista vedela, kdaj in kako jima je preteklo toliko časa.

Ali naposled se je bilo treba vendar ločiti. Deklica je vstala, Jakob ji je pomagal zadeti pletenico na glavo ter šel ž njo še do konca vinograda, ko je stopala po poti navzdol. V ovinku ji je podal svojo žuljavo desnico ter rekel: »O priliki pa že pogledam tja doli k vam. Morda že to soboto proti večeru!«

»No, pa pridi!« mu je odgovorila ona ter se nasmehnila, da je bilo videti dve vrsti drobnih belih zob.

Ko sta se že razstala in bila nekoliko korakov drug od drugega, sta se hkrati obrnila, da bi pogledala drug za drugim. Jakob se je zasmel ter gledal za njo, dokler je bilo še videti njeno krilo, a ona je zardela ter hitela naglo nazdol . . .

Jakob je zopet dospel počasi v vinograd. Prijel je za delo, da bi še dokončal preostanek v prvi vrsti. Ali komaj je odščipnil nekoliko predolгих pogankov, že se mu ni ljubilo več. Nikakor mu ni hotelo izpod rok. Bilo mu je, kakor bi se mu žile napolnile z neko težko tvarino, ki nikakor ni hotela krožiti po njih. Glava pa mu je bila polna dozdej nepoznanih misli in načrtov. Obrnil se je ter stopal proti osredku. Tam je rastle mehka trava, a med njo gruče pisanih poljskih cvetic. Na koncu nekoliko višje je sameval star gaber ter delal prijetno senco, ki so čestokrat delavci v njej používali svoje skromno kosilo. Pod ta gaber se je danes zleknil Jakob. Legel je na hrbet, podvil si roke pod glavo ter zrl kvišku v sinji nebesni svod. Po zraku so plesale mušice, tam daleč na zahodu je plul majhen siv oblaček ter se krčil in krčil, dokler ni izginil popolnoma kakor dim. Doli v jarku se je oglašala penica, a po travi mimo njega se je svečano premikal dolg izprevod mravljincev, ki ga je spremljala s svojo brenčečo godbo čebela, ki je stikala za strdjo od cvetice do cvetico. Nedaleč od tam se je slišal šepet vodice, ki je po malem jarčku skrivnostno in rahlo polzela od kamena do kamena niže, vedno niže.

No, Jakoba vse to živahno življenje okoli in okoli ni brigalo prav nič. Imel je opraviti preveč sam s sabo. Njegove misli so bile še vedno pri njej, ki se je danes sešel prvičkrat z njo. In te misli so bile tako žive in tako določne, da so jih njegova ustna nehote ponavljala poluglasno.

»Lej, lej,« si je dejal, »Pavlina ji je ime. Takih imen je pač malo v naših krajih. Toda priznati je treba, da se prav lepo glasi: Pavlinica, Pavlinka in tudi Pavla! In tam doli stanuje v mlinu pri Repiču in šele teden dni je tam doli. Kako je že pravila? Doma je z Gorenjskega, a oče in mati, ki je bila

sestra Repičeva, sta ji nedavno umrla in ji nista zapustila drugega, kakor pridne roke in obilico lepih naukov, ki seveda tudi nekaj veljajo. Stric Repič pa jo je vzel k sebi ter bode skrbel zanjo prav po očetovsko, saj tako nima nič otrok; a vrhutega je premožen, prav premožen. No, in danes, ko je prvič prišla v Bukvico, da nakupi, kar treba, danes sem jo videl slučajno tudi jaz in upam, upam, da jo bodem odslej videl še večkrat! Kako je že rekla? »No, pa pridi!« Saj bodem tudi prišel, na to se lahko zanašaj!»

Jakob je govoril še dolgo in še več, a večinomoma je ponavljal to, kar je mislil prvokrat. Pred dušnimi očmi pa mu je stala vedno in še vedno jasneje podoba Pavlinina . . .

Sultan je bil vtem zaždel pod jablano, s prvima nogama, iztegnjenima predse. Na njiju je bil položil debelo, rjavonoso glavo ter semtertja zaspano odprl rdeče oči.

Solnce je že bilo zašlo, ko ga je Jakob odvezal ter zamišljen stopal ž njim proti domu . . .

* * *

Tam doli v jarku se dan za dnevom in noč za nočjo vrte visoka, širokolopatasta mlinska kolesa. Razdrobljene vodne kapljice se prše na vse strani ter izpreminjajo raznovrstne barve v jutranjih in večernih solnčnih žarkih, ki silijo na kolesa skozi ozkolistnačo vejevje starih vrb, rastočih ob desnem bregu bistrega potoka. Le redkokdaj potihne šum v mlinu, največkrat samo ob nedeljah in praznikih. Mlin sam na sebi je majhno prizidano poslopje, ki se naslanja na čedno, v pritličje in eno nadstropje zidano kmetiško hišo. Ta že po svoji vnanjosti kaže imovitega gospodarja, in tak je bil v resnici Repič, ki je tukaj gospodaril že dolgo vrsto let.

In proti temu mlinu se je prvo soboto po svojem sestanku s Pavlino odpravil Jakob. Pozno zvečer je že bilo, ko je stopal navzdol po poti med visokim grmovjem. Ko je bil že dospel do majhne planjavice nad mlinom, se je prikazal izza gore

mesec ter razlil svojo svetlobo po vsej okolici. In v tej svetlobi se je zablestel prav blizu beli mlin, pojavila so se temna, vrteča kolesa ter zasvetlikala se je srebrna voda.

Jakob je stopil oprezno še nekoliko korakov dalje. Stal je kmalu v ozadju poslopja. A v tem hipu so zahreščale stopinje v pesku, in preden se je mogel skriti, je zagledal pred sabo Pavlino. Njen beli predpasnik je bil nekoliko privihan, menda od škafa, ki ga je nosila na strani, a na glavi ni imela ničesar.

»Ali si ti, Pavlinka?« je dejal Jakob tiho. »Nič se ne ustraši, jaz sem, Jakob!«

Pristopil je bliže nje ter ji podal roko.

»Toda greš gotovo po vode; ali smem s tabo?« je vprašal dalje.

Deklica, ki se je bila prej res ustrašila, se je kmalu pomirila in rekla: »Zakaj ne, saj je blizu!«

Skupno sta stopala do bližnjega studenca. Hodila sta tako blizu drug poleg drugega, da sta se skoro dotikala. A Jakob je moral delati veliko manjše korake kakor navadno, ako je hotel da sta hodila vstrično. Toda to mu je bilo nekako ljubo, saj je bilo prvokrat, da je nekaj storil zaradi nje. Ko sta bila pri studencu, je vzel Jakob Pavlini škaf iz rok, prijel korec ter nalil vanj vodo. A ko ga je hotela ona zadeti na glavo, jo je prijel za roke ter ji začel govoriti to in ono, največkrat pa ji je ponavljal, da je doma iz dobre in premožne hiše, da je edini sin, ki bode podedoval lepo premoženje in kako bi bilo prav, ako bi bila ona kdaj njegova žena. In ko ji je tako govoril, je bil njegov glas tako mehak in izrazit, da je nehoté rahlo odmeval v njenem srcu, in polt na njegovih rokah, s katerimi je stiskal njene, se ji ni videla več tako žuljava in hrapava kakor prej; hipoma je bila voljna in prožna kakor gosposka.

In tako sta stala že nekoliko časa, ne da bi mislila na razstaneek. Šele ko so se začuli od mlina sem glasovi, je ona hitro pograbila vodo ter odšla.

»Jutri se zopet vidiva,« je dejal Jakob, stisnil ji še zadnjič roko ter odšel po rebri navzgor.

V njegovem srcu se je naselila neka dozdej nepoznana radost. Ko je bil nekako sredi poti do doma, se ni mogel več zdržati. Srce mu je prekipelo in zaukal je na glas, da je odmevalo v tihó mesečno noč. Ko je dospel domov, ni mogel spati, ampak je stopil med fante na vas. In zapeli so čno:

Je pa davi slan'ca pala,
Na zelene travnike . . .

* * *

Tak je bil začetek ljubezni Jakobove in Pavline. Odslej je bil Jakob ob vsaki priliki pri mlinu. In z vsakim dnevom in obiskom je rastle njegovo nagnjenje do deklice. Oba sta bila srečna in sta si prerokovala najlepšo bodočnost. Repič je bil kmalu opazil to razmerje med svojo varovanko in Jakobom, a rekel ni ničesar, saj je poznal Jakoba, da je pošten in priden. O priliki pa je vendar stopil tja gori v Bukvico k Hrustu ter napeljal in zasukal govoricó na to stvar. In zvedel je, da bi Hrust ne imel nič proti taki zvezi. Zadovoljen je odšel

Od prvega sestanka pri studencu je poteklo skoro leto dni. Tedaj se je pa Repiču zazdelo, da je Pavlina že nekoliko dni nenavadno zamišljena in redkobesedna. Vsako delo, ki ga je prej vedno opravljala tako veselo in urno, ji je skoro začelo zastajati in semtertjà jo je Repič celo presenetil, ko si je skrivoma potegnila z ruto preko oči. Tudi njena zdrava barva na licih je izginila in pojavila se je na njih rumenkasta bledica in lica so se vidno podaljšala. Okoli oči pa so nastali veliki, črni kolobarji.

»Kaj je neki to?« je dejal Repič nekega večera svoji ženi. »Punca je bolna in treba hode koga vprašati, da nam svetuje, s čim naj jo zdravimo. Saj menda vendar ni kriv tega Jakob? Res že nekoliko časa prihaja k nam bolj poredkoma in zadnji teden ga menda celo ni bilo; toda to menda

ne bode. Da bi le mogel govoriti z njo, ali kolikokrat se pripravim, da bi jo vprašal, vselej me zapusti beseda. Prav kakor neka nevidna moč mi brani izpregovoriti!«

»Bog ve, kaj bode iz tega?« odgovori Repička ter zdihne.

Nekoliko časa nastane tihota. Repička si da opraviti pri postelji, odgrinjajoč odejo. A njene oči se skrivoma večkrat obrnejo k možu, ki sedi pri mizi ter si zamišljen podpira glavo. Videti je bilo, da bi še nekaj rada izpregovorila, toda si ne upa. V zadregi nekolikrat zakašlja, a napósled se vendar ujunači in pravi: »Vidiš, to je tako, hm, to je tako! To se pravi, punca ni pravzaprav bolna, to vidimo me ženske bolje. Zato je nikar ničesar ne vprašuj! Bolje je, da je ne vprašaš, sicer bi jo spravil v zadrego. In pa ... saj to ni nič hudega, se reče ... nič hudega, ako ... ako ... no, ako jo Jakob — vzame! Sicer pa ... «

Žena ni utegnila vsega izpregovoriti, Repič je takoj uganil, kako stoje stvari. Hlastno je vstal, nekako tako pogledal ženo, kakor bi jo hotel z očmi prebosti. Usta so se mu odprla, da bi še nekaj rekel, a iz njih se je izvil samo nerazločen glas. Tedaj je pa stopil korak dalje in molče je hodil po sobi gori in doli. Šele čez kake pol ure je privzdignil glavo, ki jo je imel dozdej uprto vedno v tla, pogledal ženo, ki je sedela na stolu poleg postelje ter rekel z nizkim, votlim glasom: »Pojdiva spat, čas je že! . . . «

* * *

Dan je potekal za dnevom, prvi podoben drugemu, v vednem delu in neprestani skrbi. Pavlina je bledela vedno bolj, sledovi solza so črtali neizbrisne brazde v njena mlada lica. Cele noči je prečula v postelji, časih celo pri oknu, neprenehoma zroča v temno noč. A ko je zjutraj zarja ordečila nebo nad bližnjimi hribi, ko je solnce zvedavo pomolilo zlati svoj obraz izza njih, tedaj je stopicala s težko glavo in tresočimi koleni iz svoje sobice po

vsakdanjih svojih opravilih. In vsako delo je opravljala tako, da se je videlo, da njena duša ni pri njem, pa so njene misli daleč, daleč proč.

Jakoba pa ni bilo več blizu. Zastonj si je ubijala glavo, kako in čemu da jo zanemarja, ko ji je vendar še pred nedavnim časom izpolnjeval vsako najmanjšo željo, ki se je bila komaj porodila v njeni duši. Prvi teden, da, ves mesec ga je vsak večer pričakovala na navadnem shajališču, nestrpno zroča navzgor po poti. Ako je v bližini zdrgetal list, ki ga je bil zganil rahel vetrič; ako je zaškrtal drobni pesek pod nogo podlasice, ki je smuknila čez pot: vselej ji je srce začelo hitreje biti in noga se ji je nehoté premeknila njemu nasproti. Toda vselej zaman, — njega ni bilo in ni hotelo biti! Sčasom ji je izginilo vsako upanje, da bi se še kdaj sešla. A vendar je še hodila tja gori k studencu, toda samo iz navade, samo zato, da je bila lahko sama in nemotena. Ni ji več utripalo srce v pričakovanju in strahu, nastal je v njem mir, toda oni grozni, mrtvaški mir, ki veje nad grobovi. Semtertja jo je sicer še obšla misel, da bi stopila sama tja gori na vas, da bi poiskala Jakoba ter ga vprašala po vzroku njegovega vedenja, večkrat mu je hotela celo pisati, a vedno se je v njej zbudil hkrati tudi prirojeni ponos in ukrenila ni ničesar. In živela je v neki omotici, v neki nezavednosti . . .

Jeseni pa, ko so se jablane šibile pod zlatorumenim svojim sadom; ko so vozovi škripali pod težo poljskih pridelkov, ki so se vozili z njiv: se je oglasil pri Repičevih v mlinu otroški jok. In tekla je zibelka, ki so jo zibali zaporedoma: Pavlina, Repič in mati Repička, kakor je imel kdo čas. V zibelki pa se je zvijal mali Mihec, ki je navadno prekričal cele popoldneve . . .

IV.

Repiču se je tudi čudno videlo, da ni Jakoba več na izpregled. Časih, ko je bil dobre volje, je izkušal kaj pozvedeti od Pavline. Toda ta je odgovarjala vedno le redkobesedno, ali pa je celo molčala,

tako da ni vedel, pri čem da je. Ob takih prilikah se mu je pa vselej zmračilo tudi čelo in njegova žena je morala slišati marsikaj, kar ji ni bilo ljubo. Toda tudi sam sebi je očital, da je premalo pazil na punco ter toliko verjel Jakobovemu poštenemu obrazu. No, kolikor toliko se je pa potolažil, ko se je spomnil Hrusta, ki se je bil izrazil, da bi ne imel nič proti tej ženitvi. In Repič je vedel, da je Hrust mož stare korenine, ki še nikdar ni snedel svoje besede. Vendar je vzlic temu razmišljal, kaj misli Hrust sedaj, ko se je to dogodilo, ako sploh kaj ve o tem. Treba je bilo tedaj, da bi sam zopet stopil tja gori do njega. Toda odlašal je dan za dnem; vedno je še skrivaj mislil, da se utegne še zgglasiti Jakob. Ko je pa videl, da čaka zastonj, se je odločil neki večer na poset . . .

Hladni večeri so že bili, in nad gorami je proti noči polegala siva megla, od katere se je širil vlažen, neprijeten zrak. Ljudje so že radi posedali po končanem delu za ognjišči ali v zakurjenih sobah, kjer je semterja tudi zapel kolovrat. Nastala je ona doba, ko je treba žgati luč tudi v kmetiških hišah.

Hrust je sedel v sobi pri tleh zraven kuhinje. Noge je bil iztegnil po klopi poleg peči, a hrbet je naslonil na malo blazino, ki mu jo je donesla žena. V ustih je imel pipo ter tako napol ležeč, napol sedeč, puhal goste oblake dima proti stropu. Videti mu je bilo zadovoljstvo na obrazu. In to zadovoljstvo so provzročale misli, ki so ravnokar vstajale v njegovih možganih. Pretehtaval je svoje dozdanje življenje in videl je, da je bilo, odkar se je zavedal, pa do danes vedno posvečeno resnemu delu in trudu. A videl je tudi, da to delo in ta trud nista bila zastonj, marveč sta mu prinesla blagostanje, poleg katerega se bode lahko odpočil na stare dni. Prav tako je bil srečen v svoji družini, imel je pridno ženo, dobre in delavne otroke, ki mu bodo nekdaj zatisnili oči k večnemu počitku. Česa je hotel še več?

V sobi je bil sam. Na mizi je brlela petrolejka a na steni je tiktakala velika starinska ura v dolgem,

do tal segajočem lesenem oboju. Iz kuhinje pa se je čulo govorjenje žene in obeh hčerá, ki so si dale opraviti še z različnimi nujnimi opravili in posli.

Tedaj je pa stopil v hišo Repič. Mati in hčeri so se spogledale in nobeni ni bilo prav lahko pri srcu. Vedele so, čemu se je zglasil, a vedele so tudi, da oče nima ne duha ne sluha o tem, kar se boče zdaj vršilo. Vendar so gosta sprejele prijazno, in Hrustovka ga je na vprašanje po očetu odvedla v sobo. A takoj je zopet izginila vun ter z neko hlastno naglico nadaljevala svoje delo . . .

Ko je stopil Repič pred Hrusta, se je ta nekoliko sklonil kvišku ter odzdravil na njegov »dober večer«. Takoj pa je dejal nekam začuden: »I, kaj pa je tebe prineslo, Repič?«

»Hm, kar malce takole sem prišel . . . tako . . .« je odgovoril Repič v nekaki zadregi.

»Glej, glej, kar tako si prišel! No, mene veseli . . . toda sedi, pa pokramljajva kaj! No, kaj je pa pri vas novega?«

Repič se je popraskal za ušesi ter strmел nekoliko časa v Hrusta.

»Glej ga no, saj res še ničesar ne ve!« si je mislil na tihem. In to mu je bilo jako neljubo. Sam ni vedel, kako bi zdaj začel, kako bi Hrustu povedal novico.

»Novega? Hm . . . nič . . . no, se reče, nekaj pa vendarle!« je težko iztisnil iz grla Repič.

»No, kaj delaš tako skrivnostno! Kaj je tisto nekaj, nekaj?«

»Eh, skoraj si ne upam povedati, Hrust!«

»Kaj boš tisto, kar povej, kar povej, name se lahko zanašáš!«

Repič se je nagnil k Hrustu ter mu naglo in hlastno nekaj zašepetal na uho. Takoj nato se je oddehnil, kakor bi bil prevalil velik hlod ter zdihnil.

Hrust pa je skočil kvišku, kakor bi ga bil pičil gad ter strmел v Repiča. Njegove oči so se izbulile in prijel se je za glavo.

»Človek, ali veš, kaj govoriš! Ali je to resnica?« je zavpil, da se je razlegalo po hiši. »Ah, saj mora

biti resnica! Že nekaj časa sem zapažam v hiši, da morajo imeti neko skrivnost pred mano. In zdaj mi je znana ta skrivnost!«

Stopil je nekoliko korakov po sobi gori in doli. A kmalu se je ustavil pred Repičem ter dejal: »Dobro, tako je tedaj! . . . Kaj pa ti praviš k temu, ali si me prišel zasmehovat?«

Repič ni vedel, kaj bi odgovoril. Hrust pa je stisnil roke na hrbet, se nagnil nekoliko proti njemu ter dejal: »Ti ne veš, kako so me zadele tvoje nesrečne besede! Vidiš, ravnokar, malo preden si ti prišel, sem sanjal o svoji sreči. Ponosen sem bil nase in na svojo družino, ponosen na svojega sina, a zdaj . . . no . . . zdaj, saj veš, kako mi more biti pri srcu!«

Zopet je stopil po sobi ter mrmrajoč korakal gori in doli. Repič je vstal ter se mu približal. Položil je roko na njegovo ramo ter dejal: »Potolazite se, res je hudo in verjemite mi, da je bilo in je še hudo tudi meni, prav tako kakor Vam! Toda kar je, to je! Midva nisva temu kriva, a najina dolžnost je, da delava vsak po svoji moči in vesti, da se to zlo vsaj popravi, ker se ne da odpraviti!«

Hrust nekoliko časa molči ter premišljuje. Potem pa reče resno in počasi: »Dobro, prav imaš! Kjer je kdo grešil, tam naj dela pokoro!«

To rekši je stopil k vratom ter jih odprl.

»Pokličite mi Jakoba!« je dejal nekam odurno. »Pride naj precej semkaj!«

Naglo je skočila starejša hči na dvorišče in odtod v hleve, kjer je prej pokladal Jakob živini. Toda zdaj ga ni bilo več tam. Klicala je glasno njegovo ime, stopila nato k sosedu, kamor je časih zahajal Jakob, a nikjer ga ni bilo.

Ko se je vračala, je srečala Lukačevega Franceta ter vprašala: »Ali si videl kaj našega Jakoba?«

»Haha, ti iščeš Jakoba? Ali ne veš kje je? Haha, ali ne veš kam zahaja, ko Vi že spite? No, le potrpi, boš že zvedela!«

Smejaje se je stopal dalje ter konci hiše zaukal na glas.

Manica pa je hitela domov in tresla se je kakor šiba na vodi . . .

»Torej, ni ga!« je dejal Hrust s stisnjenimi zobmi. »Dobro, bo že prišel!«

Kmalu nato se je Repič poslovil ter sam s sabo nezadovoljen koračil proti domu.

Hrust pa je bil tako razdražen in jezen, da so besede njegove težko kakor kladivo na nakovalo padale na navzočno družino. Pozno v noč je že bilo, ko se je odpravil Hrust, da bi pogledal, ali Jakob že spi.

Vrnil se je v spalnico še nezadovoljnejši — Jakoba ni bil našel!

V.

Do sosednje, nekoliko večje vasi Zagradca, je bilo od Bukvice pol ure hoda. Pred letom dni je bila tam na javni dražbi prodana večja hiša, ki jo je kupil neki tujec, ki se je tamkaj takoj naselil s svojo ženo. V tej hiši je otvoril malo prodajalnico, a zraven je imel tudi gostilno. To je bila edina prodajalnica in gostilnica v tej vasi; ni čuda torej, ako je bila dobro obiskovana. No, tujec, rekali so mu Prato, je imel dobro namazan jezik in vsakemu, ki se je zglasil, je vedel toliko pripovedovati, vedel ga je tako zase pridobiti, da se gotovo nikdar več ni ognil njegove hiše, ako ga je le pot mimo vodila. Prato je bil Lah in ker je po laški navadi zategaval, so ga ljudje poslušali radi že spričo tega, da so se smejali njegovi čudni govorici. Toda Prato je bil tačas že bolan. Njegov ozki, izsesani obraz se je z vsakim dnevom še bolj sušil in polt na ušesih in rokah mu je bila vedno prozornejša. Zraven je pa tako nekako čudno in suho kašljal, da so si že začeli nekateri pošepetavati, češ, dolgo ne bode trave tlačil. In večinoma ga je vsak pomiloval.

Prato je imel še mlado, jako lepo ženico. Bila je sicer nekoliko majhnega stasa, a živahna in poskočna kakor veverica. Na licih so ji cvetle rdeče rože in njena polt je bila prožna in zametasta, Nosila se je vedno napol gosposko, in vse na njej

je bilo čedno ter se je lepo prilegalo njenim okroglim, polnim udom. Tudi ona je bila zgovorna in pri vsaki besedi se je smejala, da so se kazali drobni, beli zobje. Okoli svojega moža se je vedno rada sukala; ob vsaki priliki in nepriliki, zlasti pa kadar je bilo navzočnih mnogo ljudi, se mu je laskala z besedami in ga hvalila. Zraven ga je gledala tako ljubeznivo izpod rumenih obrvi, da je moral vsak čutiti, kako se imata rada in kako sta srečna. Zato so ljudje pomilovali tudi njo, ko so videli, kako ji soprog hira od dne do dne. Otrok nista imela.

Umevno je, da je bilo ljudstvo zelo razočarano, ko se je nekega dne razneslo po vasi, da je ta zakon srečen prav tako, kakor je srečnih mnogo drugih, ki imajo za zajutrek kreg in prepír, za kosilo kletvino, a za večerjo batine!

Vaški fantje so raznesli, kako so neki večer že pozno slišali pri Pratu ropot in skakanje, kakor bi se dva tepla ter lovila okoli miz in stolov. A vmes je bilo čuti zmerjanje in vpitje moškega in ženske. Posebno pa je vpil ženski glas ter privoščil možu, naj bi ga bilo kmalu konec! Padale pa so besede vse vprek, laške in slovenske, slovenske in laške! Šele čez dolgo so se zaprle z ropotom neke duri, a potem je vse utihnilo. Gotovo je bil eden njiju zbežal v drugo sobo ter se zaklenil.

Ljudje so si drugo jutro šepetali na ušesa marsikaj, a kdor je imel količkaj opraviti v prodajalnici, je hitel tja, da bi videl kake sledove snočnega nastopa. A vsakdo se je vrnil ter si moral obstati, da ne ve, pri čem da je. V prodajalnici je bilo vse kakor po navadi. Mož in žena sta govorila med seboj prijazno, skoro presrčno, ter se pogledovala, kakor bi ne bilo med njima nikdar žal besedice!

V tej zadregi so se zatekli k Pratovi dekli ter jo izpraševali. Ali ta je trdila, da ne sliši in ne vidi nikdar ničesar slabega čez dan, a ponoči da spi, kakor bi jo kdo ubil. Fantje so pa še vedno trdili svojo. Tako sta v vasi nastala hipoma dva tabora, eden, ki je verjel ter se rogal Pratu in njegovi ženi,

a drugi, ki ju je pomiloval, posebno tudi zato, ker sta bila zdaj toliko obrekovana! . . .

Pred nekoliko meseci pa je Prato legel v posteljo, iz katere ni več vstal. V štirinajstih dneh ga je bilo stisnilo in odnesli so ga tja doli med štiri zidove. Žena njegova je jokala ter se ni dala potolažiti. Vedno je bila rdeča okoli oči ter si jih brisala z belim predpasnikom . . .

Predpustom pa so napravili fantje v njeni krčmi ples. Harmonika je cvilila po taktu, fantje so poudarjali s petami ter vrtili dekleta v divjem kolobarju. Tedaj so pa tudi vdovi Pratovi izginili sledovi solza, in vesel smehljaj ji je neprenehoma krožil okoli ust. In bila je zopet živa in gibčna in kadar jo je kdo vprašal, naj pleše ž njim, se je privila k njemu, položila bele svoje roke v njegove in zavrtela se je ž njim kakor vrtavka. A kadar ji je kdo po plesu ponudil pijače, je prijela kupico, ga žareče pogledala ter izpraznila kupico navadno do dna.

Ko je bilo tisti večer dospelo veselje do vrhunca, so se zglasili v krčmi tudi nekateri fantje iz Bukvice. Med njimi je bil Jakob Hrustov.

Jakob ni hotel plesati. Sedel je za mizo, opazoval ples ter pil še z nekaterimi drugimi. Zraven pa je nehoté tudi mislil na Pavlino ter se vpraševal, kje da je zdaj, kaj dela, ali misli kaj nanj in še mnogo drugega, po čemer se vprašujejo zaljubljeni ljudje. Tedaj je pa zapazil, da ga vdova Pratova vedno in vedno pogleduje. Kadar je privzdignil oči, vselej so se srečale z njenimi in njen pogled ni bil navaden in vsakdanji, pač pa gorak, žgoč. Nehoté je vselej povsesil svoje oči, a nehoté jih je moral tudi takoj zopet povzdigniti. Nekako čudno mu je postajalo pri srcu, neki strah se ga je polotil. In pomislil je na Pavlino. Greh se mu je videlo, ko bi še nadalje zrl v te zapeljive oči, greh nasproti Pavlini. Najbolje je, da bi vstal ter odšel, si je mislil ter res segel v žep po denar, da bi plačal. Ko je hotel poklicati natakario, tedaj je pa zagledal one vdovine oči tako blizu sebe, da se je

nehoté stresel. Vdova je stala pred njim ter v tem hipu ga vprašala s sladkim svojim glasom, čemu nič ne pleše. Njeno lice je bilo žareče od obilega plesa, a njen topli dih ga je žgal v obraz.

Kakor v neki omotici, nevedé in nehoté, je Jakob potlačil svoj denar v žep, prijel vdovo okoli pasu ter se zavrtel ž njo po sobi. In plesal je, da so mu stale potne kaplje na čelu ter se počasi pocejale po licih v debelih curkih. Vdova pa mu je strastno stiskala njegove roke, in njena glava je skoro slonela na njegovih prsih.

Ko je Jakob po prvem plesu sedel zopet na svojem prostoru, je zvrnil naglo kozarec vina vase in takoj nato še enega. Vse se mu je vrtelo v možganih in skoro ni vedel, kje mu stoji glava. Tam iz nasprotnega konca mize pa so še vedno bile uprte vanj oči vdovine . . .

Bilo je že proti jutru. Petelini so se oglašali po svilih in vrhove golega drevja je zibal oster sever, ko je stopal Jakob proti domu. Za prvim plesom je prišel drugi in tako je bil preplesal vso noč. Ko je bila med plesom odšla vdova nekoliko iz sobe v temno vežo, tedaj je bil celo stopil Jakob za njo in sam ni vedel kdaj, že jo je bil poljubil na mehka ustna. Nikakor se mu ni branila, a od tedaj je moral misliti vedno nanjo, in ako se mu je vsilila v spomin podoba Pavlinina, vselej je stresel z glavo, kakor bi se s tem stresljajem mogel otresti tudi Pavline in vseh lepih spominov njene ljubezni. Zdaj pa je stopal zamišljen proti domu in ni se mu ljubilo poslušati robatih šal svojih tovarišev, ki so bili precej vinski. Po glavi mu je šumelo in vrelo, a neki notranji glas mu je pravil, da je bil nocoj zopet na razpotju svojega življenja. Toda je li krenil na pravo, ali na nesrečno pot, to je imela pokazati šele bodočnost. Ko je došel domov, se je zaril v seno, kar je storil menda ob tako nenavadnem času prvič v svojem življenju . . .

Jakob je bil vdovi obljubil, da v kratkem zopet pride k njej v gostilno. Toda takoj drugi dan si je dejal: »Ne, nikdar več ne pojdem tja!« Neki

večer se je odpravil, da obišče Pavlino. Že nekoliko dni ni bil pri njej in dejal si je, da ne ravna prav, ako je več ne obišče. Kakor po navadi je stopal navzdol, a danes s trdnim sklepom v srcu, da je ne zapusti nikdar, saj mu je žrtvovala vse! V takih mislih je došel na križpot. Ena pot je vodila navzdol k mlinu, a druga v Zagradec. In tedaj se ga je lotila izkušnja. V tem hipu so mu zažarele pred očmi vdovine oči, zaslišal je njen mehki, vabeči glas, začutil njeno sapo na svojem obrazu in — izginila je podoba Pavlinina. Njegova noga, ki se je že premaknila navzdol proti mlinu, se je hipoma ustavila, obrnil se je in — krenil na desno proti Zagradcu. Pavlina ga je čakala zaman . . .

Odslej je bil Jakob skoro vsak dan pri Pratoški. Prihajal je v hišo od zadaj in prav tako odhajal, da ga ni dolgo nihče opazil. Pratoška ga je pa v kratkem času tako omamila, tako zvalila v svoje mreže, da si ni vedel pomagati. V začetku se je semtertja še izkušal iztrgati, še mu je večkrat vstajala podoba Pavlinina pred očmi, še je časih stopil tja doli k mlinu, a kmalu je opustil tudi to in živel je odslej samo Pratoški.

Ljudje so naposled vendar to opazili ter majali z glavami. Že dolgo niso imeli Pratoške več tako v čisljih kakor prej. V njeni hiši se je dogajalo marsikaj, kar se je balo belega dneva. Tudi pri Hrustovih so razen starega vedeli vsi, kje je Jakob zamrežen. Mati mu je to večkrat na skrivnem očitala, izkušala ga pripraviti na pravo pot, a njen glas je prav tako, kakor prijazni opomini njegovih sester, ostal glas vpijočega v puščavi!

Tudi oni večer, ko se je zglasil Repič pri Hrustu, je bil izginil Jakob v Zagradec.

In prav tisti večer sta dolgo dolgo v noč sedela vdova in Jakob v majhni skriti sobici pri napol zatisnjeni svetilki ter se domenila, da se vzameta, naj velja, kar hoče.

Drugo jutro je vstal Hrust na vse zgodaj. Čemerno je stopil pred hišo ter povzdignil oko proti nebu, da bi videl, kakšno vreme se napoveduje. No, nebo je bilo jasno, a doli po jarkih in dolinah se je kuhala gosta, mlečnobela megla, iz katere so semtertja moleli drevesni vrhovi kakor jadreniki na ladjah. Po gnojišču je brskal trop vrabcev, a na zidu je stala ter se priklanjala rdečegrla tašica, privzdigajoč svoj kratki sivkasti repek. Iz daljave se je oglašal zvon in po zraku je krožil roj drobnih, črnih mešic.

Hrust je stopil v hlev, pogledal po živini, a ko se je vrnil od tam, je zagledal Jakoba, ki je bil ravnokar stopil na dvorišče. Oče je pogledal sina od vrha do tal, potem pa dejal rezko in kratko:

»Ali si dobro spal?«

»Dobro, oče!«

Stari se je ustavil pred sinom, mu pogledal v oko ter dejal, bistro ga opazujoč: »Tile črni kolo-barji pod tvojimi očmi in rdeči robovi okoli vehic ne pričajo o tvojih besedah! To vse kaže samo, da nisi nič, ali pa da prav malo spal! Kje si ponočeval?«

Jakobu je šinila kri v lica in povesil je svoje oči. Še nikdar ni stari dozdej tako govoril z njim. Izprva ni vedel, kaj bi odgovoril, tako je bil osupel. Ali kmalu se je ojačil. V njegovem srcu se je zbudila neka trma in je odprl usta ter se glasno zasmejal.

»Kaj Vam to mari, naj spim, kjer hočem. Dosti sem star, da vem, kaj delam,« je dejal skoro na to.

Staremu so se napele žile na obrazu in skrčila se mu je pest. Že je hotel sina udariti, a o pravem času se je premislil.

»Dobro, recimo, da mi to nič ni mari,« je rekel s hripavim glasom. »Ali nekaj drugega mi je mari! Stopi z manoj v hišo, tam se domeniva!«

Stopil je naprej, a Jakob je nehoté šel za njim.

Ko sta dospela v sobo, zapre oče vrata ter pravi: »Snoči je bil Repič pri meni! Kaj sta imela s Pavlino?«

Jakob molči.

»Kaj sta imela s Pavlino, te vprašam vnovič!«
zavpije Hrust.

»Ako je bil Repič tukaj, tedaj Vam je gotovo
tudi povedal, kaj sva imela,« odgovori Jakob jezno.

»In kaj misliš zdaj storiti, ko se je to zgodilo?«

»Nič!«

»Nič? Prav nič?«

»Prav nič!«

»Čakaj fant, jaz ti povem, kaj bodeš storil! —
Takoj danes pojdeš tja doli v mlin in takoj danes
bodeš — snubil Pavlino! Edino ta pot je prava in
poštena, edino po njej se da še popraviti vsaj ne-
koliko tega, kar si zakrivil! — Si slišal?«

»Jaz ne pojdem nikamor in je tudi nikdar ne
vzamem! Zakaj pa je bila tako neumna!« je odgo-
voril Jakob ter se obrnil, da bi odšel.

Hrust je stopil za njim. Njegova roka je padla
težko na sinovo ramo in njegov glas je bil trd
kakor železo ko je dejal: »Čakaj!«

Jakob se je nehoté ustavil. Stari pa je na-
daljeval: »Glej, hiša Hrustova je bila dozdej po-
štena. Vse, kar si je pridobila, si je pridobila v potu
obraza in s krvavimi žulji. Najmanjša stvarca se
nas ni po krivici prijela. Pokonci lahko nosimo
glavo, vsakemu lahko pogledamo v obraz. A ti . . .
ti . . . ti si zdaj — kradel! Čast in poštenje si
kradel! Ali nočeš te časti in tega poštenja povrniti,
vsaj kolikor je mogoče povrniti?! Ali hočeš, da
bode zdaj, zdaj po tolikočasnem obstanku naša
hiša umazana, da bode umazano naše in tvoje ime?
Povej! . . .«

Jakob je skomizgnil z ramami pa dejal: »Žal
mi je, oče, ali jaz ne morem!«

Ne da bi čakal daljnje očetove pridige, se je
obrnil ter odšel. Ves dan se je ogibal očeta, a zvečer
ga zopet ni bilo nikjer . . .

Odslej se je pri Hrustu vse izpremenilo. Sin se je ogibal očeta, a kadar sta skupaj trčila, vselej je nastal kreg in prepir. Sin se ni hotel vdati, a stari je ostal pri svojem sklepu. Najhujši nastop pa je nastal tedaj, ko je stari po naključju zvedel, kam Jakob zdaj zahaja. To je bil ogenj v strehi! Hrust je zagrabil poleno ter letel za sinom, ki mu je komaj ušel. Hrustovka in sestre so jokale, a sosodje so se zgledavali. In hiša Hrustova je prišla že zdaj v slabo ime . . .

Dnevi so potekali. Za jesenjo je nastopila zima, a zima je prinesla božični večer in z njim tudi prinesla nesrečo v hišo. Na Sveti dan pa je ležal na mrtvaškem odru stari Hrust, ki se je moral ločiti z bridko zavestjo, da njegov sin ni na pravi poti, da so njegovo hišo napolnili dnevi žalosti in nesreče . . .

VI.

Po Hrustovi smrti je začel gospodariti v hiši Jakob. Ker je bil Hrust umrl brez testamenta, je bil prisojen njegovim trem otrokom vsakemu enak delež, a Jakob je bil priznan za pravega gospodarja. Sestri njegovi sta ostali v hiši, a njun delež se je vknjižil na posestvo. Smrt marsikaj izpremeni, tako je predrugačila tudi življenje v Hrustovi hiši. Resnega moškega glasu starega Hrusta ni bilo več slišati, kakor v prejšnjih časih, ko se ni opravilo v hiši nobeno delo, kjer ne bi bil zraven Hrust sam. Jakob se ni toliko brigal za delavce in posle. Le semtertja je pogledal, kaj delajo ali jim sam odkazal kako opravilo, sicer jih pa puščal, da so se trudili kolikor se je . . . njim samim ljubilo. Da je navzlic temu šlo še vse nekam redno in prav, se je bilo zahvaliti stari Hrustovki, ki je pazila s svojim bistrim očesom, kolikor je vedela in znala. Sestri Jakobovi pa sta že začeli skrbeti vsaka zase; saj sta vedeli, da ne bodeta s svojima dotama vedno pri hiši.

Razen tega je pa bilo od smrtnega dne Hrustovega dalje med posameznimi udi družine vse nekam napeto. Jakob se ni nobenemu upal prav

pogledati v oči ter se je ogibal sester in matere, kolikor je mogel. Prve dni sicer ni zahajal nikamor. Zgodaj zvečer je legal spat in zjutraj je zgodaj vstajal. A že čez dober teden je nekega večera izginil in se vrnil šele proti jutru. Od tega dne je redno odhajal vsak večer po večerji, včasih še prej, ter se vračal navadno zelo pozno. Čez dan je pa bil skoro vedno čemerin in govoril je malo.

Domači so dobro vedeli, kam Jakob zahaja. Toda nihče se mu ni upal o tem namigniti. Dobro so poznali njegovo trmo in da bi bila vsaka beseda zastoj. Mati si je sicer večkrat dejala, da je njena dolžnost izpregovoriti. Toda vselej, ko je nanesla prilika, da bi lahko kaj omenila, ji je zastal jezik, in beseda ji ni hotela iz grla. Ljudje pa so že skrbeli za to, da so Ilrustovi zvedeli vse, kar se je godilo v Zagradcu pri Pratovki. In kmalu so bili popolnoma prepričani, da je Pratovka kriva vsemu ter da se bode Jakoba držala z vsemi svojimi silami. Ilrustovki je bilo od dne do dne huje pri srcu. Ali molčala je še vedno, toda zatekla se je k molitvi. Nešteti njeni zdihljaji so sleherni dan puhteli proti nebu in mnogo maš se je bralo za »dober namen«. Toda vse je bilo zastoj. Ni še preteklo dolgo, ko so ljudje prinesli Ilrustovki novico, da se bode Jakob skoro poročil. Pratovka da se že hvali s tem okoli.

Tedaj je pa Ilrustovka sklenila, da mora govoriti s sinom, naj velja, kar hoče.

In res, neko noč, ko je bila že davno odbila polnoči, in je Jakob ravnokar bil prišel domov, so zaškripala tudi vrata sobe, kjer je spala Ilrustovka. V njih se je pojavila ona sama, držeča v roki ostanek goreče sveče. Njena desnica se je tresoč dvignila, skrčila ter potem počasi napravila križ na nagubančenem čelu, na ustih in prsih. Nato je stopila Ilrustovka lahko po mostovžu na nasprotni konec. Pred zadnjimi vrati je postala, kakor bi še nekaj razmišljala, a skoro nato je potrkala rahlo na duri ter dejala poluglasno: »Jakob, ne ustraši se, jaz sem!«

Nato je odprla sobo ter stopila v sinovo sobo.

Jakob je že ležal v postelji znak na hrbtu. Roke je držal pod glavo ter zrl kvišku v strop. Odeja mu je bila zdrsnila napol doli čez stranico, da so bile prsi razodete. Toda to mu je delo dobro, to ga je hladilo, zakaj na njegovem obrazu je bilo videti, da je razgret in razburjen. Vsa kri mu je silila kvišku v glavo, da je bila videti zabrekla in zabuhla.

Hrustovka je stopila k mizi, položila nanjo svečo ter se potem ozrla po sinu. Ta se ni zganil. Kakor prej je zrl v strop, kakor bi ne bilo nikogar pri njem.

Ona pa je pristopila k postelji, prijela odejo ter jo privila kvišku in pogladila. Nato se je nagnila nad sina, kakor v nekdanjih časih, ko je mirno snival v zibeli. Njeno oko je ljubeče obviselo na njegovem obrazu, in roka se je iztegnila, da bi ga prekrižala.

A tedaj je on izpregovoril osorno: »Kaj hočete tukaj ob tem času?«

»S taboj moram govoriti, sin moj!« je dejala rahlo starka ter sedla na stol zraven postelje. »Glej, dolgo že odlašam, morebiti predolgo, da ne govorim s tabo, kakor bi bila moja dolžnost.«

»Še danes bi bili to lahko opustili,« je zagodrnjal Jakob.

»Ne, zadnji čas je, Jakob! Glej, kako smo bili v naši hiši srečni še pred nedavnim časom! Kako nam je šlo vse po sreči. In kar je bilo najdragocenejše, je bilo to, da sva imela s tvojim pokojnim očetom sina, ki nama je bil v čast in veselje. In ta sin si bil ti, Jakob! Le spomni se na one čase, ali ni bilo tistikrat lepo? Ali nisi bil srečen, ko si videl, kako te ima rad oče, kako te ljubimo vsi? Zakaj bi ne bilo lahko še zdaj tako? Res je, očeta ni več; a verjemi mi, da naju zdaj vidi, da gleda na naju in da te bo z onega sveta blagoslovila njegova roka, ako . . . ako . . . izpolniš njegovo zadnjo željo. Jakob, sin moj, poslušaj besede svoje matere, ki te je rodila, ki te je vzgojila v skrbeh

in strahu za tvoje telesno zdravje, poslušaj jo v tem hipu, ko skrbi tudi za tvoje duševno zdravje, ko te hoče rešiti pretečega pogina! Poslušaj me, — izpolni zadnjo željo očetovo!»

Jakob je dozdej še vedno mirno ležal. Niti žilica se ni ganila na njegovem obrazu. Tedaj je pa mati vstala, se nagnila vnovič čezenj ter rekla počasi in rahlo: »Jakob, Pavlina tam doli v mlinu, pravijo, da boleha, zelo boleha. Pravijo, da boleha zavoljo tebe!«

Te besede so čudno vplivale na Jakoba. Poteze na njegovem obrazu so se ublažile in njegovo oko se je hipoma zasolzilo.

»Da je bolna, pravite?« je dejal nekam sočutno.

»Da, bolna, zelo bolna, in samo na tebi je, da jo ozdraviš!«

Starka je začela upati. Vidno se je razveselila.

Toda v tem hipu je bil že Jakobov obraz trd kot prej. Le mimogredé ga je bil zadel žarek spomina na nekdanje dni, nehotóma, siloma, a že je odplul in zapustil še hujšo, še strašnejšo temo.

»Kaj mi mari!« je dejal zopet osorno. »Jaz moram gledati, kje in kako meni bolje kaže, zato me ne izkušajte več pregovarjati! Kar sem si namenil, to bom storil!«

Mati si je zakrila obraz ter zaplakala. Spustila se je pred posteljo na kolena ter ihtela.

Ali pred Jakobovimi očmi je stal v tem hipu drug obraz, obraz, ki je polnil vse njegovo bitje in ta obraz mu je govoril: »Ne vdaj se, nikar se ne vdaj!«

In ta obraz je tudi zmagal. Materine solze niso imele nasproti njemu nikake moči. Pred njim se je razpršil v prah spomin na očeta, izginil zadnji sled nekdanje ljubezni do Pavline . . .

* * *

Čez mesec dni so v župni cerkvi oklicali Jakoba in Prato vko prvokrat. Isti popoldan je stopal Jakob takoj po kosilu proti Zagradcu, kjer se je ustavil nekako do večera. Ko se je vračal proti

domu, je nehoté obstal na razpotju. Višja pot je vodila po rebri navzgor v Bukvico, a spodnja okoli griča proti Repičevemu mlinu in odtod. zopet gori v Bukvico. Ta pot je bila veliko daljša.

Jakob je privzdignil klobuk, da bi si ohladil vroče čelo. A tedaj mu je šinila v glavo misel, da bi šel po spodnji poti, saj je večer lep in časa tudi obilo. Neka čudna moč ga je gnala tja okoli in dasi je nekolikrat zmajal z glavo, češ, da jo krene po gornji poti, vendar mu je noga nehoté stopila na spodnjo, in šel je dalje proti mlinu.

Bil je lep pomladni večer. Skoro sleherni grm v jarku je imel svojega slavca, ki je sladko-otožno svojo pesem žvrgolet, da se je človeško srce moralo topiti v teh prečudnih glasovih. Tudi Jakobu je bilo tako nekako mehko in gorko pri srcu. Po zelenečem drevju je pihala rahla sapica, po vzduhu je plul prijeten vonj po smrečju, ki je rastlo nekoliko više, a v jarku je žuborela nagajiva vodica. Vse se je spajalo kakor nalašč v omamljivo celoto ter vplivalo na Jakoba, kakor vpliva na živce sladko-opojna pijača.

In tedaj se mu je zopet natihoma prikradla v spomin — Pavlina. Čudno! Vedel je, da je več ne ljubi, da mu je že davno tuja, a vendar ga je nekaj vleklo, vleklo z vso neodoljivo silo, da bi jo nocoj še videl, samo še enkrat videl v svojem življenju! Nehoté je pospešil korake . . . da, . . . mora jo videti!

In videl jo je, res jo je videl! . . .

Ko je zavil okoli griča, odkoder se že vidi Repičev mlin, je zaslišal hipoma blizu sebe glasove. Od nasprotne strani je prihajalo po poti, ki vodi semkaj od reke, nekoliko mož. Nekaj so nosili v svoji sredi na nosilnicah, ki so jih bili napravili iz jelšjih vej.

In prišli so do Jakoba.

Tedaj so se pa vsi ozrli vanj ter ga gledali s preplašenimi, izbuljenimi očmi. A nekdo je izpregovoril:

»Le dobro si jo oglej!«

In Jakob je pogledal na nosilnico in prebledel. Tam je ležala — Pavlina, ki si je bila sama končala življenje v valovih.

Kakor bi ga kdo podil, je planil kvišku v breg ter izginil za grmovjem . . .

A videl jo je, res jo je videl! . . .

VII.

Nekaj dni po tem dogodku je Jakob hodil semtertja kakor brez glave. Ni se mu ljubilo niti delati, niti jesti, niti piti. Navadno je hodil po hlevu okoli živine, časih pogladil lepo rejeno žival po tolstih bedrih, semtertja tudi prinesel pest soli, da jo je lizala sivka ali rjavka z dolgim svojim jezikom iz njegove roke. Najčešče pa je prečepal kje v kakem kotu ter si podpiral glavo z rokami. Strmel je v tla, a časih se tudi zganil, plašno se ozrl okoli sebe, kakor bi mu kdo stal za hrbtom. Iz vsakega kota pa ga je žalostno gledala podoba Pavlinina. V vsaki senci, ki je hušknila mimo njega, v vsakem najmanjšem šumu, ki ga je povzročil odpadel list, je videl njo, samo njo, ki je sedaj že počivala v hladnem, hladnem grobu . . . Mraz ga je stresel, kadar je nenadoma zaškrtnila stopinja za njegovim hrbtom in srce mu je utripalo, ko je mrak polegal na trudno zemljo . . .

In tedaj je začel razmišljati, ali bi ne pustil svoje sedanje zaročenke, ali bi ne bilo bolje, ko bi ostal samec.

Hrustovka je videla, kaj se godi v Jakobovi duši. Smilil se ji je, a zraven se ji je naselila v srcu neka nada, da bi morda sedaj še bil čas, ko bi se dalo kovati vroče železo, da bi pustil vsaj Pratovko. Ako se ne da več popraviti ona nesreča, naj bi se vendar preprečilo vsaj najhujše zlo, ki je po njenem prepričanju obstalo v tem, da pride v hišo taka ničvredna ženska, kakor so opisovali ljudje Pratovko.

In neki dan, ko se ji je videl Jakob najbolj žalosten, torej za posamezne vtiske najbolj sprejemljiv, ga je izkušala vnovič pregovoriti.

Ali to je bil ogenj v streho. Jakobov značaj je bil tak, da se ni dal nikomur pogovarjati. Ako bi ga bila Hrustovka prepustila samemu sebi, da bi bil sam razmišljal, da bi sam storil po svoji volji, mogoče, da bi se bil premislil, mogoče, da bi se vsa ženitev razdrla. A materini opomini so zbudili v njegovem srcu samo odpor. Komaj je slišal prve besede iz ust materinih, že je vstal, nemirno prekoračil vežo ter izginil iz hiše.

In tisti dan je zopet prvokrat stopal v Zagradec, in tisti dan je bila odločena tudi njegova usoda . . .

Ni se brigal za besedičenje ljudi, ni se brigal za ves svet, a tri tedne potem je bila v Zagradcu poroka, in vzela sta se Jakob in Pratovka . . .

* * *

Jakob se je nastanil s svojo ženo na Bukvici. V Zagradcu je oddal gostilnico in prodajalnico pod račun, da bi se toliko laže brigal za kmetijo. In res se je poprijel gospodarstva z vso odločnostjo in vse je kazalo, da bode šlo lepo in po sreči. Kar je imel ženo, se je ves predružačil; iz prejšnjega lahko-miselneža, kakršen je začel biti, odkar se je bil spoznal s Pratovko, je postal zopet nekdanji resni in delavni Jakob, postal je misleč mož . . .

VIII.

Trideset let je minilo od tistikrat. Moj Bog, že trideset ur je mnogo, ako človek težko česa čaka; cela večnost je že trideset dni, a kaj šele trideset tednov ali mesecev! In kaj se vse človeku prigodi v tridesetih letih! A, ko je teh trideset let minilo, kako kratka se nam vidijo, prav kakor bi nas od prvih dni te dolge dobe ločila ena sama, kratka noč! . . .

Zunaj je bila zopet zima. Sneg je zopet pobelil griče in brda in, ker je pihala ostra burja, je zmrzovalo in škripalo pod nogami. A notri za gorkimi pečmi je bilo udobno in prijetno, in ob dolgih večerih so se v toplih sobah prebirale knjige, pripovedovale pripovedke o zakletih devicah in viteških gradovih, o

roparjih, o palčkih in velikanih. In pokazala se je zraven marsikatera moška in pametna, a tudi šaljiva in zbadljiva beseda . . .

Na Sveti dan popoldne je sedela v trgu v gostilni »Pri trti« večja družba gospodov. Mala soba v ozadju je bila natlačeno polna, in družba je bila precej glasna.

Že proti večeru pa je v to družbo prišel tudi dr. Lemut. On je še vedno dohtaril v trgu, in ljudstvo ga je imelo rado. Ni je bilo hiše ne v trgu, ne daleč na okoli, kjer bi že ne bil pomagal, kjer bi že ne bil izkazal kake dobrote. A mož se je precej postaral. Na glavi so mu bili lasje že precej redki, a še ti beli, kratko pristriženi. Tudi brada mu je bila osivela, in bil je videti kakor bel golob. Toda njegovo oko je bilo še vedno živahno, izraz na njegovem obrazu še svež in mladosten. Videlo se je, da v njem prebiva še čil, neobrabljen duh.

»Hej, doktor, le brž semkaj!« je zakljical nekdo. »Komaj smo čakali, da se oglasiš. Kako je bilo snoči?«

»Ljubi moj, preveč vprašanj naenkrat! Počakaj vendar, da sedem in si poplaknem grlo,« je odgovoril doktor počasi, ko je slačil debelo svojo suknjo ter jo obešal na kljuko.

Nato je sedel za mizo na stol, ki mu ga je takoj nekdo pripravil. Pogladi si je z desnico kratko brado, pogledal najprej po zbrani družbi, a takoj nato proti stropu ter se potem odkašljaj.

»Torej?« se oglasi zopet prvi glas.

»Torej? — No, čujte torej!« odgovori doktor. »Kar sem na svetu, a temu je že dolgo, dolgo, nad šestdeset let, vedno sem bil prepričan, da pride za vsakim grehom pokora. Trdno sem bil uverjen, da se vse maščuje, maščuje že tukaj na tem svetu. A snoči je bila ta moja vera še bolj podkrepljena, potrjena po groznem slučaju, ki je strdil kri v mojih žilah. Toda, poslušajte!«

Doktor je izpil pol čaše vina ter se nekoliko zamislil. Skoro nato pa je nadaljeval: »Vsi, kolikor vas nocoj tukaj sedi, vsi prav gotovo poznate Hrustovo hišo v Bukvici. Najpremožnejša je v vsej okolici

tudi še dandanes, kakor je bila v prejšnjem času. Snoči je bilo ravno trideset let, ko sem moral ponoči iz srede svoje družine v velikem snegu na pot proti Bukvici. Stari Hrust, oče sedanjega gospodarja, se je bil pobil; padel je bil od nekoč in vsled težkih poškodb še tisto noč umrl. Ko sem bil oni večer došel v Hrustovo hišo, je bil bolnik še popolnoma pri zavesti ter je hotel napraviti oporoko. Pri tej priliki je opozoril sina, naj vzame deklico, ki jo je prej ljubil, a jo je zdaj zavoljo druge zapustil. A sin ni hotel o tem ničesar slišati. Postal je sirov in s svojim vedenjem pospešil smrt očetovo. Stari Hrust je umrl, ne da bi odnesel s seboj sinovo obljubo, da hoče »pokoro delati tam, kjer je napravil greh«, kakor je stari sam dejal. In ko so vsi drugi pokleknili okoli postelje, ki je na njej ležal mrtvec, je stal samo sin kvišku, in nobena žilica se ni ganila na njegovem obrazu. Tedaj sem ga pa jaz potegnil k tlom ter mu dejal: »Dobro si zapomni to uro!«

Pozneje, ko je bil Jakob sam gospodar, niti mislil ni več na ta dogodek. Vse prošnje materine, da, celo smrt prve njegove izvoljenke, ki je bila skočila vsled žalosti v vodo, ga niso ganile; storil je, kar je bil sklenil in se poročil s svojo sedanjo ženo.

In navzlic vsem besedam ljudi, da ne bode ta zakon srečen, nasproti vsakemu domnevanju, se je v teku let izkazalo prav nasprotno. V Hrustovo hišo se je naselila sreča za stalno. Kamor je ganil, kamor je krenil, kar je počel, vse mu je izteklo prav. Godilo se je prav tako, kakor se govori: »Ako je vrgel krajcar v zrak, je pobral petak!«

Z ženo sta se razumela izvrstno. Prav to se je videlo ljudem najčudneje. Vedeli so, kako se ona prej nikakor ni mogla razumeti s prvim svojim možem; šepetali so si celo, da je ona bila kriva njegove prežgodnje smrti. In zdaj je bilo narobe! Njej in možu se je videlo na obrazu, da se razumeta, da se imata rada. Celo hlapci in dekle, ki sicer tako radi vse ovohajo in razkrijejo, tu niso mogli najti ničesar, kar bi bili mogli raznašati. Nehote so ljudje sčasoma pozabili vsega ter začeli spoštovati Jakoba in njegovo ženo.

Dokler je bila Hrustovka še živa, ni se imela ničesar pritožiti. Mlada je ni gledala od strani, pač pa ji je dopuščala, da je smela delati po svoji volji in previdnosti. To je starki tako ugajalo, da se je že semtertja pokesala, zakaj je Jakobu branila take žene. Ko je zatisnila oči, je bila trdno prepričana, da bi njen sin ne mogel dobiti boljše žene.

Sestri Jakobovi sta se dobro omožili, in nista se imeli pritožiti, zakaj Jakob jima je izplačal delež do zadnjega vinarja ter dodal še nekoliko iz svojega. Malo je hiš, kjer bi se tako godilo, kakor se je pri Hrustovih.

Ali navzlic temu je bilo časih Jakobu tesno pri srcu. V nočeh, ko ni mogel spati, se mu je časih vendar videlo, da ni njegova sreča popolna, da visi nad njim še nekaj, kar mu boče zagrenilo življenje. V takih nočeh se je premetal po postelji in vstajala mu je pred očmi podoba pokojnega očeta in podoba Pavlinina. In tedaj je bil prepričan, da ga v tem življenju gotovo zadene kaj nenavadnega, kaj groznega . . .

In res ga je zadelo to!»

Doktor je zopet izpil pol kozarca vina ter se nekoliko oddehnil. Vsi so ga verno poslušali ter pričakovali, kaj jim boče še povedal

Čez nekoliko hipov je nadaljeval: »Snoči, torej čez trideset let, prav na isti večer, sem moral zopet na Bukvico. Ves dan mi je nekaj pravilo, da bodem moral še nocoj od doma, in nisem se varal. Proti deseti uri so me klicali k — Hrustu. Osupnil sem, in verujte mi, ako vam rečem, da sem takoj vedel, da si boče nocojšnji dogodek v zvezi z onim dogodkom pred tridesetimi leti. In nisem se varal.

»Kaj se je pa zgodilo?« vprašam nestrpnno moža, ki me je prišel klicat.

»Gospodar na Hrustovini umira. Nekdo ga je nocoj pobil s kolom, ali kali. In pravijo, da je bil ta nekdo — njegov sin France!« mi odgovori mož.

Mraz me je stresel pri teh besedah. A naglo sem se odpravil ter odšel proti Bukvici. Počasi sem dospel gori in tudi v Jakobovo hišo.

In prav na tistem kraju kakor pred tridesetimi leti in v tisti sobi, kakor oče njegov, je danes ležal gospodar Jakob. Ko sem vstopil, se je ravno nekoliko zavedel. Molče mi je pomignil v pozdrav. Pristopil sem k njemu, ga preiskal, obvezal, a takoj sem vedel, da je tukaj vsa pomoč zastonj.

To je tudi bolnik takoj uganil. S slabim glasom je izpregovoril: »Dobro vem, da ne bodem dolgo, in verujte mi, prav nič mi ni žal. Dal sem Vas poklicati ne toliko zaradi tega, ker sem potreboval zdravniške pomoči, kakor zaradi tega, da Vam razodenem svoje srce.«

Ko sem svetoval, naj neha govoriti, ker se preveč muči, je odkimal z glavo ter rekel: »Prosim, pustite me, kmalu hočem dokončati! — Ali se še spominjate na nocoj trideset let? Tudi tistikrat ste bili tukaj, in zato Vam nočem ponavljati tega, kar Vam je že znano. Vaše besede: »Dobro si zapomni to uro!« so se uresničile. Bili so časi, ko sem mislil, da je vse pozabljeno, ko me je sreča obsipala z vsemi svojimi darovi; a bili so semterja tudi časi, ko bi bil rad videl, da bi me zadelo kaj bridkega. Vse bi bil vzel kot pokoro za nepokornost in upornost, ki sem jo oni večer in tudi že prej kazal proti svojemu očetu. A nič ni hotelo priti! Šele za zdaj se je prihranilo vse skupaj! In povem Vam, da vse nesreče na svetu niso nič proti biču, ki ga spletajo staršem lastni otroci. Tak bič je spletel meni tudi moj sin.«

Govorjenje mu je delo težko, in moral se je dolgo oddihati, preden je mogel nadaljevati.

Potem je pa govoril: »Moj sin France je imel znanje z neko deklino iz vasi. Ta deklina ni nič vredna, in jaz sem bil proti temu, da bi to znanje nadaljeval. Vidite torej — isti slučaj, kakor pri mojem pokojnem očetu in meni! Tukaj moram takoj omeniti, da je bil France kot edini sin po svoji materi silno razvajen in vaje, da se mu je izpolnila vsaka želja. Zraven je pa tako nesrečnega značaja, da se hitro silno raztogoti in v takem stanju ne ve, kaj dela. Ker mu jaz na vse prigovarjanje nisem dovolil nadaljevati te zveze, je prišlo med nama do

burnih nastopov. A nocoj sva prišla zopet k temu predmetu. Ker sem mu enkrat za vselej prepovedal, da ne sme misliti več nanjo, gã je premagala jeza toliko, da je zgrabil poleno ter me udaril po tilniku.«

Bolnik se je moral zopet oddehniti in je nekoliko časa zaprl oči. Omedlel je ter se šele čez dolgo zavedel.

»Toda ne mislite, da sem ga preklel; ne, naredi naj, kar hoče, — kakor je kazen zadela mene, tako bode nekđaj i njega. A jaz sem šele zdaj spoznal svojo pregreho, ki sem jo storil nad svojim očetom,« je nadaljeval nesrečnež s slabim glasom. »In pokoro, ki mi jo je Bog naložil, to grozno pokoro prenašam potrpežljivo in upam, da mi Bog ž njo izbriše greh, ki je tako dolgo gorel na moji vesti.«

Doktor je umolknil ter gledal zopet po družbi. Na obrazih večine gospodov je bila videti neka resnoba, in gotovo je bil v tem trenutku vsak prepričan o doktorjevih besedah, da se mnogokaj maščuje že na tem svetu.

»Ostal sem še dolgo časa pri Hrustu,« je nadaljeval doktor, »a proti jutru je omedlel ter se nič več zavedel. Okoli njega je bila žena, v sobi so bili hlapci in dekle, a onega, ki je bil v prvi vrsti poklican, da bi mu zatisnil oči, onega, ki je pretrgal s kruto roko nit njegovega življenja, onega ni bilo zraven. Bog ve, kam je odšel po svetu s slabo svojo vestjo! . . . Okoli šeste ure danes zjutraj se je Jakob zbudil iz omledevice, pogledal po okoli stoječih ter dejal glasno in razločno: »Odpuščam mu! . . .« Takoj na to je začel smrtni boj. Vsem, ki so bili okoli njega, so stale solze v očeh . . .«

Doktor je umolknil.

A umolknili so iz večine vsi drugi gosti, ki so poslušali njegovo povest. Edini mladič, ki je bil med njimi, nekega trgovca sin, si je vihal komaj vidne črne brčice pod nosom ter se porogljivo nasmihal. Nató se je nagnil k svojemu sosedu ter dejal poluglasno: »Vraga, vidi se, da se doktor stara!«



D

Z diplomo in brez diplome.

Noveleta.

Spisal J. M. Dovič.

I.

Mesec sečan! Kako si poln življenja! Ženini si izbirajo neveste, mladina raja in se smeja, možje modrujejo za pečjo in ob zeleni mizi, solnčni žarki se igrajo s steklom v oknih in snežena plast se lesketa v tisočerih biserih.

Na naslanjaču je sedela gospodična Milena. Žarki zimskega solnca so poigravali na orientalski preprogi, zagrinjajoči njene noge, in na njenih licih je okenski zastor slikal tresoče se senčne podobe. Podvojena senca!

Vso zimo je gospodična prebila v sobi in v postelji. Počasna tuberkuloza ji je grizla nit življenja.

Kaka razlika! Lansko leto še vsa polna življenja: na vseh veselicah iskana plesavka, v vsaki družbi dobro došla razveseljevalka, a zdaj osamela bolnica, zroča smrti v obraz.

Bila je edinka davčnega kontrolorja. Mati ji je umrla v zgodnji mladosti. Vzgajala se je v raznih penzionatih, a naposled je bivala pri svojem upokojenem očetu. Ta jo je ljubil kot svojo edinko, ljubil slepo, — zato pa se je Mileni ukoreninila marsikaka strast, ki je pospešila lepemu, a šibkemu telesu dosledno hiranje. Pokojna mati je prinesla kot hči bogatega trgovca v hišo lepe novce. Priženil je

kontrolor tudi dvonadstropno hišo in ni mu bilo treba ščediti. Milena se je bogastva dobro zavedala.

Toda zdaj je mlado življenje uničeno. Le up, ta neugnani sel, je še ostal. Up, da utegne ozdraveti, je bil odslej njen edini tolažnik.

Močneje je solnce posijalo izza oblakov. Visoka dva oleandra sta srkala vase dnevno svetlobo in peresa pelargonij na oknih so se prašila ob trepetih solčnih žarkov.

— Gospodična Milena! Dr. Maser se je zglasil.

Te besede je govorila hišna, kukaje izza zavese prednje sobe.

— Naj vstopi!

In vstopil je dr. Maser, okr. zdravnik. Majhna, širokopleča postava se je priklonila pred gospodično Mileno. Drobne oči so plašno, a zavestno švigale po sobi in ustnice so zatrepetale s sarkastičnim nasmehom.

— Kako se počutite, gospodična?

Milena ni marala zanj, toda potrebovala ga je. Čutila je poudarek njegovega pozdrava, zato odgovori hladno: Vi zdravite ljudi, ozdravite še mene!

— Predvsem je potrebno, da mi zaupate.

Milena ga pogleda s trudnim, toda pomenljivim očesom. Doktorjeve oči pa so trenile in niso mogle vzdržati pogleda bolničinega.

— Kolikor bode potreba, že, gospod doktor!

— Pokažite mi jezik!

Bleda Milenina lica so se pordečila, ko je zdravnik zahteval jezičjo žrtev, in ustnice so se ji trenutno nasmehnile.

— Izvolite mi podati desnico! ukaže spet zdravnik.

S tresočo roko je doktor pritiskal na žilico in gledal na žepno uro.

Nato pritisne uho na Milenin hrbet in posluša . . .

— Lojza! zavpije gospodična.

— Nič se ne bojte, miljena Milena! Vse mora biti. Saj sem Vam rekel, da mi zaupajte! tolaži zdravnik bolnico.

Hišna Lojza se prikaže izza zavese. Doktor pa hitro pristavi: Lojza, pojte semkaj, da Vam povem, kako morate ravnati z gospodično!

In dr. Maser razlaga in naroča v ljubljanski slovenščini, kaka zdravila in v kaki meri in v kakem času naj daje svoji gospodični.

— In kdaj pridete spet, gospod doktor?

— Pojutrnjim, gospodična, ako me poprej ne pokličete. Klanjam se!

In dr. Maser odide.

— Tako se bojim tega človeka, a sama ne vem, zakaj pravzaprav. Zato sem te poklicala, Lojza!

— Posebno na dobrem glasu res ni ta Vaš doktor, toda ne bojte se, gospodična! Bolan človek je vsak bolj bojazljiv.

— Dokler sem bila toliko pri moči, da sem se vozila v Ljubljano, je bilo že še. Mestni zdravniki so tako vljudni in postrežljivi. A zdaj ne morem več iz sobe, in vsa zdravila tako nič ne pomagajo. Poklicala sem ga, tega brtavsa, da ne porekó ljudje, da si še zdravnika ne privoščim.

— Kakšen okus je morala imeti res njegova soproga, da si ga je natvezla na glavo. Ko je bil samec, so se dekleta bala, hoditi k njemu po zdravila; a tudi zdaj še ni dosti bolje, kakor čujem.

— Skrbi me, ker Žan toliko občuje ž njim. Docela ga prestroji po svoje. Že sem mu rekla nekaterikrat, naj ne zahaja v njegovo družbo. Toda Žan ga zagovarja, kakor bi bil njegov oče.

— Medicinca sta oba, zato se ne smete čuditi, gospodična, da se ujemata.

— Ah, tak medicinec! Da bi Žan imel biti tak, kakor dr. Maser, takoj razderem zaroko.

— Roke se Vam tresejo, gospodična, in kri Vam sili v glavo. Nikar se ne razburite, ker to Vam je na kvar. Poklicala bodem papana.

Lojza izgine iz sobe, Milena pa nasloni glavo na naslanjač. Ali kašelj jo je pohitel — — —

II.

Ko dr. Maser stopi na prag, mu prihiti naproti mladenič suhega obraza in slokega života. Črne brkice so sedele ponosno pod tankim nosom in desno stran visokega čela je zakrivala črnolasa preča. Črne oči so zapeljivo zrle izpod obrvi in mala usta so se skoro zlobno posmehovala.

— Zdravi, gospod doktor! nagovori mladenič zdravnika in salutira s palčico ob klobuku.

— Zdravi i Vi, gospod Gaber! Kaj že spet zalezujete svojo golobičico?

— Ali ste bili Vi, gospod doktor, drugačni v mojih letih?

— O, bil sem, bil, in še precej! Ako bodete le zdihovali v ljubezni potegih ter sanjarili o srednjeveških vitezi, ki se potikajo pod okni svojih dulcinej, ne bodete nikoli srečni.

— A kako naj ukrenem? Poučite me, gospod doktor!

— Zavedajte se pred vsem, nadaljuje dr. Maser, idoč proti domu, svojemu spremljevalcu, zavedajte se, da ste medicinec, da ste materialist, da se klanjate Darwinovi teoriji. Zato nikar ne čakajte milostnih pogledov gospodične Milene, ampak posezite »in medias res«. Stopite pred njo in recite: Gospodična, jaz ne morem več čakati. Dolžniki me pritiskajo, moje študije bodo letos pri kraju, oče in mati sta mi pomrla, sam, tako sam ne morem več plavati po revni življenja. Odločite se, ljubezen ni sebična, podajte mi roko, da se združiva na veke.

Mladenič molči. Dr. Maser pa nadaljuje: Kar hitro se odločite, drugače je Vaša namera prekrižana. Milena ne bode več dolgo tlačila trave, in kaj Vam pomaga, ako gre brez zakona na oni svet? Bodite torej praktični in glejte, da se bogato prvokrat oženite! Zagotavljam Vas, da se oženite tudi drugič.

Žan Gaber molči. Dušni razpor se ga pollašča in ideal pa materija se bojujeta v njegovem srcu. Čutil je, da ga vleče nase mnogo bolj Milenina

hiša in denar kakor ljubezen do nje. Toda hotel je hinavčiti in zato odgovori: Ali, gospod doktor, tako umazan pa vendar ne maram biti. Ljubim jo že dve leti in poslušal bodem Vaš nasvet, toda ne Vaših razlogov. Ljubezen naj naju zedini, ne denar!

— Haha, torej naj vaju zveže ljubezen! se nasmeja dr. Maser s pikrim nasmehom.

— Misli so proste, gospod doktor! Toda jaz ostanem pri čisti ljubezni. Tako dobrega otroka, kakor je Milena, jaz ne bi mogel voditi za nos. Tako pokvarjen nisem.

— Je že dobro, gospod Gaber! Jaz Vam zagotavljam svojo podporo — vkljub Vašemu idealu — haha! Saj se poznamo. Toda pazite, da Vas spet črna suknja ne podere na tla. Gospod Fronc je homeopat in dober hišni prijatelj rajne Milenine matere. Na smrtni postelji je težko premagati klerikalnega zmaja. Torej bodite pripravljeni na vse!

— Vi ste prehud pesimist, gospod doktor! odvrne mladenič, toda zdravnik je že izginil za pragom svoje hiše.

Žan Gaber, medicinec četrtega leta, je bil sin profesorja Gabra, ki je umrl za legarjem z ženo vred v enem tednu. Žan je bil takrat osmošolec, njegova sestra Ida pa je izvršila pripravnico ter je postala učiteljica. Ta je podpirala svojega brata, kolikor ga je mogla. Toda Žan se je kljub raznim podporam zadolžil, in ti dolgovi so ga pekli — a pekli zato, ker ni nikoder več dobil na posodo. Tudi Milena mu je doposlala zadnje leto precej denarja — a Žan je bil slab gospodar, in še toliko vsota mu ni nič teknila. Zato je čutil, da bode moral ostaviti Dunaj, ako se mu nenadoma ne odpre nov vir dohodkov. In dr. Maserja beseda je padla na rodovitna tla. Žan je sklenil na vsak način vprašati Mileninega očeta za roko in srce njegove hčere. Vedel je, da Mileno hitreje pregovori in zato se je sklenil najprvo zglasiti pri svoji zaročenki.

— Danes ali nikoli! To uro bode moja usoda odločena, je govoril Žan Gaber sam pri sebi, ko je popravljal doma svojo toaleta.

Stanoval je pri svoji sestri, ki je bila v službi na Grebencu. Ida je imela vsak čas priti iz šole in zato jo je počakal, da ji razodene svoje namere.

— Oh, ljubi Žan, kakor te ljubim, tako se bojim, da ne bode nič iz tega. Pomisli: bolnica je, in spraviš jo lahko s takim nastopom v smrtno nevarnost.

— Ti ne poznaš sveta, ljuba Idica! Nič ne skrbi! Jaz že vem, kako je treba govoriti pri taki reči.

— Gospod Fronc prihaja zadnje čase večkrat v hišo in gotovo ji odsvetuje.

— E, kaj! Jaz ji že opišem gospoda Fronca, da ga bo kmalu sita.

— Žan, ne prenegli se! Gospoda Fronca naša trška gospoda spoštuje. Tudi gospod kontrolor je njegov prijatelj.

— Zato ravno je treba, da prekrižamo to prijateljstvo in da mu vzamemo vpliv, ki ga ima pri trški gospodi vsled svojih »kugljic«. — — Toda hitimo! Čas je drag.

In Žan se zavije v zimsko suknjo in se ozre še enkrat v ogledalo. Potem pa hiti na plano. Led je hreščal pod nogami in legak veter je zibal ivje po zraku. Gori v stanovanju pa je učiteljica Ida slonela na divanu in zdihovala:

— Ah, bojim se za svojega brata. Tako čuden je in nič več si ne da svetovati. Bog me tolaži!

III.

V gostilni »Pri zajčji nogi« sta sedela tisto popoldne dva gosta pri elipsasti marmornati mizi. V kotu je sedel širokopleči zdravnik in držeč za vrček iztegal svojo glavo čez mizo. Njemu nasproti pa je sedel medicinec Žan Gaber in zamišljeno, pa poslušno zrl v svojega sopivca. Skrivnostno in zaupno sta se pogovarjala in dasi ju je krčmar Lipec parkrat motil s svojimi vprašanji, mu nista

odgovarjala. Bil je sicer veren pristaš svojih gostov in tudi prijatelj, toda zaupali mu vendar vsega niso. Prekmečki se jim je zdel, dasi se je pačil po mestno in obleka njegova je kazala gosposkega človeka.

— No, zdajle govori, priprl sem vrata, reče dr. Maser.

— Sprejela me je po navadi. Govorila sva o boleznih. Jaz sem jo tolažil. Ali odgovorila mi je tako odločno, da ne ozdravi več, da se ji nisem upal odločno ugovarjati. Ko pa preideva na najino zaroko, sem začel napeljevati vodo na svoj malin. Pravil sem ji, kako težko mi je, nadaljevati svoje študije, kako se mi smili sestra, kako mučno je živeti v negotovosti — — — Drugi semester se prične, a jaz ne morem od tebe, Milena!

— In ti me ne pozabiš, ako jaz umrjem?

— Tudi ko bi, golobičica moja, prisegam pri ljubezni svoje matere, da ostanem tako. Idealna je najina ljubezen, naj sega ta ideal onkraj groba.

Solza se je zalesketala na njenih trepalnicah, in podala mi je molče roko. Njene oči pa so obvisle na mojih . . .

Pretresel me je njen pogled in moja beseda. Skoro sem si želel, da bodi moja prisega istinita.

— Beži no, idealist! Haha! se zagrohoče zdravnik, da je krčmar odprl vrata. Prinesi še eno merico, Lipec!

— In potlej? sili zdravnik mladeniča nadaljevati.

— In ti zagotavljaš, da boš podpiral mojega očeta v starosti? me popraša nadalje Milena.

Milena pritisne na hišni brzojav in Lojza se pokaže pri vratih.

— Ali je že papa doma?

— Ravnokar je prišel.

— Pokliči ga!

V sobo stopi gospod kontrolor. Brez ovinkov ga Milena vpelje v najin pogovor. Vedel sem, da ji oče ne odreče ničesar.

— Papa, ali dovoliš, da se midva poročiva?

— Zadnjo željo, da bi ti odrekel, Milena?

— Žan zagotavlja, da te sprejme kot svojega očeta.

— Lepo je to od tebe, predragi mi Žan!

In potem smo še mnogokaj govorili. Le nekaj mi je zagrenilo ta veseli trenutek.

— No, in to je? popraša hitro zdravnik.

— Saj veste, da se glavnega vprašanja še nisem doteknil.

— No, in testament?

— Dejala mi je, da je že vse oskrbljeno. Še gospoda Fronca ima nekaj poprašati.

— In to ti je povedala? Hm, ne vem, kako bo. Ti klerikalci morajo imeti povsod svoj nos. Pa si rekel na to?

— Molčal sem. Zadovoljen sem bil že toliko, da ji nisem upal kaliti njenega veselja. Dobra duša je vendarle!

— E, kaj dobra duša! Zdaj je na tem, da Fronca pridobiš ali pa vsaj notarja, ki bode najbrž testament delal. No, z notarjem bodem že jaz govoril.

— S »kugljicarjem« pa si jaz ne upam nič narediti.

— Jaz pa še manj. No, upajmo! Začetek je dobro zastavljen.

Lipec prinese pivo.

— Pa si dolgo nosil, Lipec! reče zdravnik.

— Sem ga šele nastavljal.

— Ali sinjevaški gospod kaj pride k tebi, Lipec?

— A, gospod Fronc se ustavlja z vozom največ v župnišču. Časih je rad zahajal, a zdaj me imajo duhovni gospodje za liberalca.

— Ha, torej si liberallec? Prav je, da si! Saj ti klerikalci ne dajo nič izkupiti. Ali to pa vendar veš, kdaj kaj pride na Grebenec?

— Oni teden sem ga videl iti mimo. Pravili so, da ga je kontrolorjeva poklicala.

— Ali domači gospodje ne zahajajo nič k Mileni?

— Ni mi znano. Najbrž pa jo bode gospod Fronc z vsem »uglihal«, ker sta s kontrolorjem posebna prijatelja.

— Ali kontrolor nič ne zahaja k tebi?

— E, malokdaj. Popoldne pride časih na kozarec piva, zvečer pa nikoli. Lipec se je premeteno nasmehaval. Dasi so ga imeli njegovi pivci v drugi sobi časih za norca, vendar zabit ni bil in je pre-dobro poznal slabosti svojih gostov.

Pivca sta plačala in odšla. Zdravnik je šel po svojih opravkih, Žan Gaber pa je zamišljeno korakal proti domu.

Ravno je mislil zaviti v stransko ulico, koder je stanoval, kar pridrečesani mimo njega. Postane, pogleda — gospod Fronc je smuknil mimo njega s svojo »žametasto« kobilico.

— Ali gre v župnišče ali gre k Mileni? S tem vprašanjem ga gre zasledovat. —

Gospod Fronc je izstopil pred kontrolorjevo hišo.

IV.

Urno poskoči sinjevaški gospod raz sani in izgine v veži. Bil je tenak možak bledega obraza, zadovoljnega pogleda. Dasi je že Abrahama videl, ne prisodil bi mu na prvi pogled niti štírideset let. Bil je ekspozit v Sinji vasi, ki je bila eno uro oddaljena od trga Grebenca. Že več kakor deset let je pasel sinjevaške duše. V trgu je bil že star znanec. Poprej namreč je služboval kot kaplan na Grebencu. Bil je izobražen, prikupljive zunanosti in modre govorice. Ali župniške izkušnje ni šel nikoli delat. Dasi so mu stanovski tovariši prigovarjali, naj gre in prosi za kako faro, niso ga pregovorili. Marsikakemu človeku zagreni kak neprijeten dogodek ure življenja. In tako se je tudi gospodu Froncu usela v srce neka beseda višjega predstojnika, da je ni pozabil, in posledica te nepozabljivosti je bila, da se ni odločil za župniško izkušnjo. Ljudje pa so ga povsod ljubili, koder je služboval. Zlasti rad je pomagal bolnikom in koder je on bival, tam je imel okrajni zdravnik malo opraviti. Bil je homeopat in kot takega so ga ljudje poznali daleč na okoli. Za politiko se ni brigal dosti nikoli, in zato so ga cenili tudi politični nasprotniki. Le

dr. Maser in nekaj mladih tržanov tudi njega niso marali. Zdravnik je bil odločen nasprotnik vsakega duhovnika in zato tudi gospoda Fronca ni vpošteval. Vrhutega je tičalo v njegovem srcu nekaj zavisti, ker je sinjevaški gospod dajal zdravila. Rad se je pošalil v družbi, da vse Froncove »kugljice« sné na tešče. Sinjevaški gospod pa je vkljub temu dostikrat kontroliral okrajnega zdravnika in ker je res na zdravila precej razumel, ni bilo lahko dr. Maserju potlačiti vpliv in ugled gospoda ekspozita.

V Sinji vasi so bili že dolgo časa brez domačega duhovnika. Zato so z veseljem sprejeli voljo gospoda Fronca, da je pripravljen, preseliti se v Sinjo vas. Brž so šli prosit knezoškofa, da jim dekretira grebenskega kaplana. In prošnja je bila uslišana. —

Ko stopi gospod Fronc v prednjo sobo, ga je že pričakoval gospod kontrolor. Z obrazom, ki je kazal zagrenelo veselje, ga sprejme in mu ponudi stol. Kontrolor je bil mož šestdesetih let z osivelo brado in prikupljivo zunanostjo. Črne oči so gledale motno v ravnodušni obraz duhovnikov in, posedši ga na stol, začne:

— Prav je, da ste prišli, gospod Fronc! Poklicali bi bili trških gospodov katerega, toda Vas smo bolj vajeni. Milena je izrazila željo, da bi rada spet z Vami govorila.

— Gospod kontrolor, upanje za ozdravitev Vam jaz težko dam. Ranocelstvo je v tem veku res čudovito napredovalo, da zdravniki kar čudeže delajo, toda pri notranjih delih je diagnozo težko spoznati. Gospodična boleha za tuberkulozo. In ta je skoro neozdravljiva, zlasti če je bolezen že tako daleč kakor pri gospodični Mileni. Novejše čase so učeni zdravniki sicer našli pravi vzrok tej bolezni. Na pljučih se namreč napravijo male glivice in te se strahovito hitro množe, dokler ne končajo vsega organizma. Toda specifičnega zdravila zoper bistvo jetike še niso pogodili.

— Gospod Fronc, kakor se Vam zdi bolj prav, pa ukrenite! Toda danes ima Milena druge želje.

Sama ne misli več na ozdravljenje. Pač pa se hoče popolnoma spraviti z Bogom in svetom.

— Pametno to, gospod kontrolor!

— In še več. Danes je obljubila svojemu zaročencu roko in srce ter želi, da se poroči, preden umrje — — —

Kontrolor je pomenljivo pogledal duhovnega gospoda. Ta pa povesi glavo in molči. Napósled pa prekine molk in vpraša:

— In želi Milena poroke?

— Saj Vam bode sama povedala. Kar vstopite!

Mračno je bilo v sobi. Le pred kipom Matere božje na postavcu je brlela rdeča luč.

— Dober večer, gospodična! Ali motim?

— Ah, nikakor ne, gospod Fronc! Zlasti danes sem že ves popoldan mislila na Vas. Ali ste mi prinesli kaj zdravil?

In se ironično nasmehne. A takoj dostavi: Nič več ne maram za zdravila. Dovolj sem jih že požila. Božja volja se zgodi! Rada bi le še, da se docela odpovem svetu ter živim le za oni svet.

— Prav tako, gospodična!

— Ali nekaj Vam imam povedati. Vam se bode zdelo morda nespametno, toda kaj hočem? On želi in zadnje želje mu ne odrečem.

— In ta bi bila?

— Ah, tako težko povem. Zdela se Vam bode lehkomišljena.

Ekspozit vidi težko izpoved bolničino in zato ji pomaga:

— Vi se želite poročiti?

Bolnica prikima. Precej časa sta molčala oba. Napósled izpregovori duhovnik:

— Ali želita oba poroke?

— Poudarjal je besedico »oba«.

— Menda že, odgovori bolnica smehljajoč.

— Gospodična, to je resna stvar!

— Ah, kako bi ne bila resna — poroka na smrtni postelji! Toda, kako naj naredim oporoko? To je vprašanje, ki me muči. Svetujte!

— Ali zapišete vse svoje imetje zaročencu?

— Težko se odločim. Zaprisegel je, da ne vzame nikoli nobene druge, ako jaz umrjem. Ali ni to ljubezen in žrtev?

Ekspozit prikima, a ne reče besede.

— In ko bi v pismo postavili, da je dedič vsega mojega imetja, ako se ne poroči? Kaj menite?

— S tem ni nič, gospodična! Vi dvomite torej sami o njegovi idealni ljubezni? Od Vas bi bila prevelika žrtev to. Naredite tako: svojega očeta naredite za glavnega dediča; on Vam bode izpolnil gotovo vse želje, še bolj kakor Vaš ženin.

— Moja misel je, duhovni gospod, da polovico svojega imetja volim za dobrodelne namene, zlasti za trško bolnico. Drugo polovico pa naj dobode moj papa ali moj ženin.

— Najbolj pametno je, da volite drugo polovico očetu. Ta bode že vedel, kaj ukreniti nadalje.

Milena se zamisli. Napósled izpregovori:

— In Žanu ničesar?

— Pač! Dokler ne izdela svojih študij, naj mu oče da vsako leto šeststo goldinarjev. Potem bode pa že živel.

— Modra je ta! V tem sva zgovorjena. Še jutri pokličem notarja. Ali zdaj bi Vas pa še prosila, da potolažite mojo dušo.

In duhovni gospod potegne štolo iz žepa — —

Medicinec Žan Gaber pa je še hodil pred hišo gori in doli ter premišljal svojo bodočnost.

Pač ni slutil, da je tako blizu svojemu idealu.

V.

Sinjevaški gospod je sporočil trškemu župniku, da se mislita poročiti medicinec Žan Gaber in kontrolorjeva hči Milena. Kontrolor sam je nesel sporočilno in priporočilno pismo do župnika. Ta je obljubil stvar podpirati in pospešiti. Naročil je, naj pride ženin k izpraševanju, nevesto pa hoče doma obiskati.

V nedeljo sta bila klicana vse trikrat in v ponedeljek se je vršila v kontrolorjevi hiši lepa in ganljiva slovesnost.

Soba je bila okižena s cveticami. Lojza je pripravila na postavcu okusen altarček. Dva svečnika sta svetila ob razpelo in trški župnik je stal pred postavcem s poročno knjigo v roki.

Nevesta je sedela v naslanjaču, oblečena v belo obleko. Srebrn venec se je lesketal v zlatih laseh, in mir se je bral na bledih licih, na vdrtih očeh in izsušenih ustnicah. Poleg nje je stal mladi ženin z belo mašno, črnim frakom in belimi rokavicami. Nemirno se je prestopal in nepričakovano čakal končnega govora.

Ob steni sta stala dr. Maser in sinjevaški eks-pozit. Prvi je vihal svoje brke in gledal v tla, drugi pa je s sklenjenimi rokami zrl na sv. razpelo.

V ozadju pa so stali kontrolor, Ida in Lojza.

Kratke so bile besede župnikove, a krepke in ganljive. Stari kontrolor je brisal solze iz oči, Lojza je držala robec nad obrazom, župniku se je tresel glas, dr. Maser je stresal z glavo, gospod Fronc pa je nepremično zrl v razpelo. Le Ida je zrla vesela v poročenca.

Milena se je držala na smeh in držala ženina za roko. Ta je poslušal plašno, gledal strmeč, a krepko stiskal nevestino roko.

S počasnim glasom popraša ženina, če hoče Mileno za svojo pravo soprogo. Ravno tako nevesto. Oba sta odgovorila: Hočem.

Še jima je položil štolo okrog sklenjenih rok, poškropil z blagoslovljeno vodo in nateknil zlata prstana.

Poroka je bila končana.

* * *

Štirinajst dni pozneje pa je gospodično Mileno poljubil smrtni angel. Špet je bila zbrana taista družba okrog mrtvaške postelje. Župnik je pritiskal sv. razpelo na bolnične ustnice, sinjevaški gospod je počasi izgovarjal molitve za umirajoče, klečoč pred razpelom, kontrolor je držal za roko levico, bolničnin mož desnico, dr. Maser je gledal na uro, Lojza in Ida pa sta klečali ob koncu posteljnjaka.

Še en zdihljaj, sapa zastane, bolnica premine. »Na svidenje!« so ponayljali zadnjo besedo gospodične Milene — — — Žolti kanarec na oknu pa je žvrgolel svojo pesem — — —

Osem dni potem je bila oporoka razglašena. Dr. Maser je hitro letel do doktorja Decembra. Rotil ga je, naj oporoko ovrže. Toda dr. December, ki je videl že toliko sirot jokati, ki je znal razvozlati še tako zatrjeno pravdo, ki je pognal že toliko posestnikov iz hiše, dr. December mu ni znal dati sveta.

Oporoka je bila izvršena. Trški župan je v živih barvah slikal revežem blago in rodoljubno srce rajne kontrolorjeve hčere, ljudje pa so privoščili Žanu Gabru njegovo kariero in govorili: »Dobro ga je izplačal!«

Le dr. Maser je v gostilni »Pri zajčji nogi« zabavljajl čez klerikalce in proklinjal »kugljice« sinjevaškega gospoda.

Idealni ženin je šel nadaljevat svoje študije in Ida je šla ž njim. Nikoli več ju ni bilo na Grebenec.

Gospod Fronc pa še zdravi dušne in telesne rane ter posluša žoltega kanarčka, spomin gospe Milene, kdaj tudi njemu zapoje pesem »Na svidenje!«



E

Popótovanje Nikolaja Nikiča.

Spisal Ivan Cankar.

I.

Nehalo je deževati, in zapihal je mrzel veter. Na zahodu je obrobila oblake rdeča svetloba in na zvonikih se je zalesketalo mokro zlató. Ali ta svetloba je trepetala kakor umirajoča sveča; žarki so bledeli ter se dvigali in že so segale široke sence preko cest in poslopij ter zagrinjale mesto v vlažno sivo haljo.

Nikolaj si je zavihal ovratnik, da bi se ne prehladil; stopal je varno in oprezno, zakaj po tlaku so se razprostirale rumene luže. Njegov spremljevalec Dioniz se ni brigal mnogo za te stvari; hodil je malomarno in njegov prozorni havelok je frfotal veselo po zraku.

»Stopiva tu notri; krčma nedostojna, toda vino pošteno!«

»Kakor se Vam zdi«, je odgovoril Dioniz ter zavil s svojim znancem v dolgo temno vežo. Na pragu je stal krčmar, debel človek s čemernim obrazom in s pisano čepico na glavi. Krčma je bila res nedostojna. Od stropa je visela umazana svetilka ter razsvetljevala četvero sivih sten. Stolov ni bilo; ob stenah dolge, rdeče pobarvane klopi; mize sirovo rezane in še vlažne in umazane od razlite pijače.«

»Še vse kakor nekdanj! . . .« Nikolaj se je ozrl po sobi in poseben smehlaj mu je zatrepetal na ustnicah.

»Cele dolge večere sem presedel v tej beznici; takrat ko sem bil še velik in ponosen človek . . . ko je bila še prihodnost pred menoj. Zató zahajam najrajši tusem.«

»»Ali ste bili tudi Vi kdaj velik in ponosen človek?««

»Nič več o tej stvari . . . pijva!«

Zaspani krčmar je prinesel vina, obstal za trenutek poleg mize, študiral svoja gosta ter se vrnil k durim.

Nikolaj je pokusil vino, nató se je naslonil ob zid ter se zagledal v strop. Iz njegovih očí je sijalo nekaj sanjavega, pol veselega, pol otožnega. Zapalil si je smotko.

»Dà, Dioniz . . . to Vam je življenje, kakršno je moje! Popótovanje . . . človek nima dóma, in Vi ne veste, kaj je dom. Posebno ob nekaterih časih, na Sveti večer recimo, bi se človek najrajši razjokal. Čuti se takó osamljenega in . . . starega! Dà, starega! Zdi se mi kot da bi imel vse življenje za seboj . . . kot da bi se preganjal po svetu samo še zategadelj, ker se je pač treba poganjati . . . Dà, dà, kadar pijem to čudovito vino s Trške gore, se me prime zmerom melanholija.«

Dioniz je naslanjal glavo v dlani. Njegov kozarec je bil prazen.

»Glejte, meni niti treba ni vina s Trške gore; predrago je zame. Tudi brez vina me obide melanholija, če le stopim na cesto in vidim par neumnih obrazov. In celó tega ni treba. Kadar sedim v svoji sobi, moram delati z vso glavo in z vsem srcem, ali pa misliti na kakršnokoli budalost; če bi mislil náse, bi vzel vrv ter se obesil; na stropu moje sobe je namreč močna železna kljuka, vrag védi čemú. Mene zeló ženira ta kljuka, pohujšuje me.«

Dionizu je stopila kri v lica in njegov kozarec je bil vdruzič prazen.

Nikolaj je stresel z glavo; pogladil se je po čelu ter se glasno zasmel. Odmevalo je samotno in dolgočasno kakor po mrtvašnici.

»No, no . . . prosim Vas! Takó daleč ni treba tirati teh stvari. Živi se, kakor je. Vse je odvisno od človeka samega. Če Vas doletí kaj neumnega, se zavijte v suknjo ter si mislite, da se Vam nič ni pripetilo. Človek je nesrečen samó, če se ukvarja s svojo nesrečo. Predstavljajte si, da se Vam godi imenitno, in godilo se Vam bo imenitno!«

Dioniz se je nasmehljajal.

»In takó dalje! . . . Ali ste že kdaj umirali?«

»»Nikoli«, je odgovoril Nikolaj začuden in prestrašen.««

»Glejte, jaz umiram skoro vsak večer. Zdi se mi, da prihaja moja zadnja ura. Moje srce zastane, in v prsih mi je prazno. Ne morete si misliti, kako je človeku, kadar umira. Spomni se, da ni v svojem življenju napravil ničesar dobrega, ničesar velikega, in od žalosti in kesanja umira tudi njegova duša. Samó zató bi izpraznil rad najmanjši predal svojega srca, da bi mi ne bilo tako težko, kadar pride zadnja ura . . .«

»»Kaj Vam prihaja na pamet!««

»Na stran torej; to so grenke stvari . . . in vino je sladko . . .«

In Nikolaj je naročil drugo steklenico. Molčala sta nekaj časa obá. Nikolaj se je igral s kozarcem; napósled je nekoliko vzklonil glavo ter pogledal Dionizu naravnost v oči z veselim, skoro otroškim smehljajem.

»Ali se kdaj spominjate na Heleno?«

Dionizu se je čelo nagubalo, in v senca mu je stopila rdečica.

»Dà, spominjam se . . .« je odgovoril počasi in nekako zlovoljno; ozrl se je v Nikolajev obraz, in ko je zapazil njegov nedolžni smehljaj, je stisnil ustnice; nató si je natočil vina ter izpraznil kozarec na dušek.

»Spominjam se, da . . . Nekoč sem popótoval — izgubljen človek — po naši prostrani domovini in tako sem prišel v najlepši kraj na svetu. Zelena dolina, sredi doline potok, ob potoku z belim peskom posuta cesta in ob cesti, skrite v drevju, lepo pobeljene hiše. Nad dolino nizek holm, poraščen z

visokimi kostanji. Takó sem romal navzgor po beli poti, pred visokimi kostanji. Moje srce je bilo mirno in lahko, četudi so bili čevlji strgani in so bile moje hlače skresane . . . In takrat sem videl žensko, kakršne nisem videl v svojem življenju ne prej ne pozneje. Prišla je mimo, Bog védi odkod; jaz sem slonel ob kostanju in kostanj in bela cesta pred mano in ves zeleni gozd in vsa zelena dolina tam dole vse se je zazibalo pred mano. Na ovinku je izginila za kostanji bela obleka in je izginilo dvoje velikih, mokrih, nedolžnih oči . . . Kaj mislite, kaj se mi je hotelo, da bi storil v tistem trenutku?«

Nikolaj ga je prašal z očmi.

»Pogledal sem na debelo vejo nad sabo, in žal mi je bilo, da nisem imel vrvi pri sebi . . .«

»»Ne budalite . . . to so ekstravagance, nič drugega!««

»Niso ekstravagance. Pomislite! . . . Človek ugleda pred sabo nekaj čudovitega in spozna, da je to edini cilj njegov. Če spozna obenem, da tega cilja ne more doseči, kaj mu potem ostane, prašam Vas? Če je pameten, se obesi, in stvar je pri kraju! No, jaz se nisem obesil in se tudi ne mislim. Meni je usojeno, da nosim to breme do konca . . .«

Nikolaj je molčal ter se igral s prstom po razlitem vinu na mizi. Smehljaj je izginil z njegovega obraza.

»Zakaj je niste poiskali?«

Dioniz ga je pogledal začuden.

»Ona sama bi bila rada govorila z Vami,« je dostavil Nikolaj tiše in mukoma, ne da bi se ozrl Dionizu v oči. Nató je zamahnil z rokó ter nada-ljeval hitro in razburjeno.

»Vi ste, oprostite, čuden človek! Tiste ekstravagance . . . vrag jih vzemi! Čemu ne živite, kakor žive drugi ljudje? Res, Vaša usoda ni lepa in Vaša pot je bila trnjeva. Toda izbrali bi si bili lahko samí široko belo cesto, in ne bilo bi Vam sile. Tudi svoje visokoletéče cilje bi lahko dosegli; tako pa jih ne dosežete nikoli. Sami ste si postlali!«

»Zakaj ste se razburili?« je odgovoril Dioniz mirno in nalahko. »Gotovo, odprtih mi je bilo sto stezák, ali jaz hodim rajši po trnju nego po blatu. Tiste široke ceste so namreč zeló blatne. No, nazadnje: Kaj mi je danes huđega? Diurnist! — Kdo bi se pritoževal? Res bi bil lahko kaj drugega, in čudno se mi zdi, da je toliko ljudi na svetu, ki so popolnoma nevedni in nemoralni in kljub temu . . . niso diurnisti. Ali naposled je treba tudi premisliti: Kaj bi bilo s temi ubogimi ljudmi, če bi jaz zasedel njih mesta? Kakor pravi Heine: »Biserje temu in onemu rakev.« Tako je vse v redu.«

»Pijva! Napravili ste me nervoznega.«

Ali Dionizu je seglo vino v glavo in ovladala ga je posebna veselost.

»Kako dober človek ste Vi, Nikolaj Nikič! Ali so vsi bančni agentje takó dobri ljudjé? . . . Prej, ko ste mi povedali, da bi bila Helena rada govorila z mano, Vam je bilo težko pri srcu. Vi ste namreč zaljubljeni vanjo . . . «

»Jaz?«

»No, glejte! Take stvari se poznajo na očéh. Pogledali ste v stran in v tistem trenutku sem se prepričal, da ste zaljubljeni vanjo. To ni nič huđega in nič pohujšljivega. Tudi jaz sem zaljubljen vanjo in rečem Vam: dal bi svojo desno roko, da bi mogel poljubiti čipke njenega krila . . . Pijva torej! — In kljub temu ste mi povedali, da bi bila rada govorila z mano; kaj takega je težko povedati, če je človek zaljubljen . . . Ne jezite se, prosim! . . . «

Nikolaju je bilo sitno; zdelo se mu je, da je odprla tuja roka vrata njegovega srca ter brskala brez spoštovanja po skrivnostih, ki jih je skrival celo sam sebi. Dionizu se je poznalo, da je mnogo pil. V suha lica mu je stopila kri, svetle oči jetičnega človeka so se lesketale v posebni luči. Govoril je hitro in s slastjo, kakor govori človek, ki nima pogostokrat prilike, da bi izpraznil svoje srce.

»Vi ste plemenit človek, zato se pred Vami lahko ponižam. Časih, glejte, se mi zdi, da mislim previsoko o sebi, da se vse tisto, kar sanjam o svoji

prihodnosti, ne bo nikoli uresničilo. V tistih žalostnih urah čutim, kako nizko stojim, — tako nizko, da bi bilo treba nadčloveške moči, če bi se hotel pospeti tja gor, kamor gledam v svojem hrepenenju . . . Ali že to je slabo znamenje, da sanjam. Kolikor lepše in predrznejše so sanje, tembolj umazana je resnica; tako je zmerom. In iz lepote in predrznosti svojih sanj sklepam, da je moj položaj zelo žalosten . . . Ali Vas dolgočasim?»

»»Ne, toda jaz mislim, da se po nepotrebem vdajate pesimizmu.««

»Motite se; pesimist nisem. Ko bi bil pesimist, bi pustil pri miru svoje prepričanje in svoje visoke načrte ter bi se brigal samo, da bi se dokopal po kakršnikoli poti do boljšega kruha. Ali na žalost nisem pesimist in zato se nikoli nisem brigal, da bi se dokopal do tistega zaželjenega kruha. Kosil sem ob svojem prepričanju in večerjal ob svojih načrtih.«

Pil je hitro, da se mu je razlilo vino po prsih.

»Ne mislite, da bledem. Bojim se, da ne bi dovršil življenja svojega brez koristi. Sanjal sem dovolj; zdaj so moje sanje konkretne pred mano in razvrstim jih z večjo roko. V mojih predalih je popisanih papirjev vse polno, in v moji glavi je misli še več. Preštudiral sem natanko, koliko časa bo treba, da sezidam to poslopje, polutretje leto, to je trideset mesecev. Nič več in nič manj. Zdaj se bo nehala vsa brezsmotrna razbrzdanost fantazije, in pričelo se bo hladno, filistrsko delo.«

»»Kakšno bo to delo?»«

»Poslopje: kamen na kamen; če Vam pokažem enega samega, ne boste razumeli vrednosti in pomena . . . Pol zgodovina, pol filozofija; ne spada v nobeno rubriko. Podobno bo kvečjemu tragediji; kdor piše zgodovino našega naroda — ne tisto oficialno zgodovino, ki se peča z zunanjostmi — piše prva dejanja tragedije; glavni junak je pasivna natura, — pravijo, da take nature ne sodijo v tragedijo, toda estetiki so abotni ljudje. Ekspozicija je tako jasna, in konflikt tako naraven, da je katastrofa

neizogibna, če se Bog ne usmili tega klavnega junaka. To je okvir, je glavna poteza, ali glavna stvar ni. Mene zanima najbolj ta del tragedije, ki se vrši ravnokar. Ta del je namreč humorističen intermezzo . . .«

Nikolaj je molčal. Poslušal je Dioniza in otožnost mu je legala na srce.

»Vi sami, Dioniz, ste ta junak. Kaj ste napravili iz svoje mladosti? Razdrobili ste svojo silo v malenkostih, zapravili ste se v sanjah . . .«

Čutil je, da govori brezobzirno, toda besede so mu stopale siloma na jezik.

»Veličastno delo pred sabo, ali če stopite korak naprej, se umakne tudi delo; nikoli ga ne dosežete, nikoli ne dovršite . . . Kakor človek, ki hodi po ravni cesti o polnoči in se izkuša z luno: hiti in tudi luna hiti med oblaki, obstane in tudi luna obstane; ne prehití je nikoli . . . Take načrte nikdar začetih in nikdar dovršenih del pošlje Bog v tolažbo nesrečnim ljudem, tistim pasivnim junakom, ki jih življenje ubija, ker ga ne razumejo.«

Dioniz je prebledel, a Nikolaju je bilo, da bi se razjokal.

»Oprostite mi, Dioniz, nisem Vas mislil žaliti. Verjemite mi tudi, da gledam na Vas in na Vašo prihodnost z veselim pričakovanjem in da ste mi vredni več, kakor tolpa onih ljudi, ki delajo, a bi bolje storili in bi več koristili, da bi držali križem roke. Ne hudujte se nad mano, Dioniz!«

Obraz Dionizov je ostal teman in resen.

»Ali ni skoro čas? Da ne zamudite!«

Nikolaj je pogledal na uro, nato je poklical krčmarja ter plačal. Odpravila sta se molče, a med vratmi je prijel Dioniz Nikolaja za roko ter opomnik z malovažnim glasom in kakor mimogrede:

»Mislite si, da nisem govoril ničesar. Časih mi prihajajo na jezik besede, ki imajo z mojimi mislimi le malo opravka. Če se Vam zdi, da sem naiven človek, se motite . . . In še to: kadar vidite Heleno, ne zinite o meni besede. Meni ni prijetno, če govore o meni ljudje, ki jih . . . spoštujem . . .«

Poslovila sta se sredi ceste. Ko se je Dioniz že okrenil ter stopil korak v stran, ga je držal Nikolaj še zmerom za roko. Bilo mu je težko in rad bi izpregovoril ljubeznivo besedo, toda ženiral se je, kakor da bi stal pred človekom večjim in plemenitejšim od sebe. Gledal je za njim, ko se je zibala samo še nejasna, črna postava po slabo razsvetljenih ulicah.

»Bog Vas živi, Dioniz!«

Dioniz se ni več okrenil; izginil je za oglom, in njegovi koraki so utihnil.

Nikolaj je stopal urno, zakaj bilo je pozno in pot do kolodvora je bila še dolga. Tlak se je bil že posušil, ali bilo je hladno kakor v novembru. Svetilke so gorele medlo in dolgočasno in ljudi skoro ni bilo na cesti.

Hudo mu je bilo, da se je bil razgrel brez vzroka in celo neopravičeno in da je govoril tako krivično in sirovo, kakor dotlej nikoli v svojem življenju. Nikolaj Nikič je bil miren, resen in pošten človek, kakor so vsi tisti ljudje, ki imajo zdrava, polna lica, jasne oči in goste lase. Žalil ni nikoli nikogar; bil je srečna natura, ki ne pride nikoli z življenjem navzkriž, ki zna povedati resnico z nerazžaljivimi besedami in ravna pošteno, ne da bi imel škode od tega.

Na kolodvoru je bilo živahno. Peron je bil poln, in samo še zaostali popotniki so stali pred blagajnico. Nikolaj je pohitel po karto, se preril skozi gnečo ter stopil v kupej drugega razreda.

V kupeju ni bilo nikogar, kar je bilo Nikolaju zelo pogodi. Ali najbrž ga je bil šele ravnokar kdo ostavil, zakaj dišalo je močno po parfumu in po dobrem tobaku . . . Vlak je zažvižgal, in plinove svetilke pred kolodvorom so izginile v daljavo.

Nikolaj je odgrnil zagrinjalo pred oknom. Noč je bila prelepa, vse nebo posejano z zvezdami. Izmed vzhodnih hribov se je vzdigal mesec, velik in rdeč, ali še hladen in brez svetlobe. Kolikor više je vstajal, tembolj se je širil srebrni kolobar krog njega; rdeča barva je bledela, a obenem je dobivala žarkov in

gorkote. Proga se je vila po neizmerni ravni; šele tam daleč, v temni noči, se je širila temna stena gozdov. Ob progi je tekla široka reka; časih se je zazdelo Nikolaju, da sliši njeno zamolklo šumenje. Zdaj pa zdaj se je zasvetil val v trepetajočem žarku mesečine, kakor da bi bila padla srebrna školjka na mirno gládino.

Nikolaj je gledal, ali polagoma mu je legal spanec na trepalnice. Od zaužitega vina mu je bilo toplo, le časih mu je šinil po hrbtu in po nogah prijeten mraz. Ovil je suknjo tesneje krog kolen ter naslonil glavo ob okno.

Mislil je samo nejasno; misli in slike so se menjavale v njegovem spominu brez posebne zveze. Ali čutil je na srcu zmerom še nekaj težkega. Za trenutek se ni mogel domisliti, kaj je napravil slabega, kako se je pregrešil. Ali hipoma mu je stopil pred oči obraz Dionizov, in zazeblo ga je po vsem telesu.

»Moje srce je trdo . . . oprostí mi, Dioniz, kakor Bog oprostí!«

Trepalnice so se mu nekoliko vzdignile in v poluspanju se je ozrl po široki ravni. Sredi poljane je stalo golo, posušeno drevo; dolge veje so se iztezale ter segale v široko kakor pohlepne koščene roke. Ali Dioniz je spoznal, da to ni bilo golo drevo in da to niso bile preperele veje.

Tam po poljani je hodila smrt s silnimi koraki; kadar je vzdignila koso, je segla z njo do neba. Hodila je po poljani ter zamahovala s silno koso in padale so glave lepo cvetočih rož. Nikolaj je zapazil med njimi glavo Dionizovo: vdrta lica, jetične oči. Kosa je zažvižgala po zraku in — —

Nikolaj je zdihnul globoko in trepalnice so mu zlezle na oči.

II.

Vlak je zažvižgal, vozovi so se stresli ter obstali. Nikolaj se je zdramil; skočil je prestrašen kvišku, pogledal skozi okno ter čital napis na nizkem kolodvorskem poslopju.

»Orešnik!«

Samotna postaja, oddaljena od vasi dobre pol ure. Nikolaj je pograbil urno svoj mali kovčég ter stopil iz kupeja. Na peronu ni bilo skoro nikogar. Zaspan uradnik je stal ob progi; na klopi poleg vrat je sedela sključena ženska, zavita v dolgo sivo ruto, tako da se je videl izza nje samo koščeni nos. Svetilke so gorele klavrno; razsvetljevale so le za silo peron in vežo.

Nikolaj se je ozrl; nobenega voza in sploh žive duše nikjer. Za kolodvorom se je razprostirala temna in tiha ravan; cesta, posuta z belim kamenjem, se je svetila v mesečini.

Stisnil je glavo globoko v ovratnik ter se odpravil na pot.

Čudno je človeku, kadar je sam sredi samotne, neizmerne noči. Sliši glas svojih korakov in obstane; zdi se mu, da hodi nekdo za njim. Ozre se in naokoli stoji molčeče tiho drevje; niti list se ne gane. Obide ga posebno čustvo, — ne bojazen, toda nekaj sladkega, nemirnega. Njegove misli dobe peroti, pospno se svobodno k zvezdnatemu nebu, frfotajo s perotmi ob srebrnem kolobarju lune . . . Prihajajo spomini, jasni in bujni kakor nikoli. Kar je človek doživel, vidi v posebni luči; bisere koplje iz svoje preteklosti . . .

Nikolaj se je spominjal, kako je hodil prvokrat po tej poti. Zdela se mu je takrat dolgočasna in vsakdanja. Vrhutega ni dobil v Orešniku poštenega prenočišča; spal je na trdi postelji, in sanjale so se mu same neumnosti. Prihodnji dan se je napotil na grad po opravilih. Gospodar ga je sprejel prijazno; ko sta sedela po opravljenem delu pri steklenici vina, je prišla v sobo gospodarjeva hči. Nikolaj je vstal ter se priklonil; začutil je v licih gorkoto in od tistega trenutka se je vedel nerodno in otroče.

Helena Ratejeva je bila takrat sedemnajstletno, komaj razvito dekle. Njeno telo je bilo vitko in gibko, njene kretnje so bile mehke, valovite, kakor jih dobe navadno samo omožene ženske. Polt njenega obraza je bila čudovito fina, prozorna in bela, nadahnjena z rdečico tako nalahko, kakor da bi odsevala na

licih samo rožnata boja tapet ali rdečih rož na vrtu ali trepetajoča, umirajoča svetloba zašlega solnca. Oči so gledale jasno, nekoliko začudeno, kakor gledajo oči dveletnih otrok.

Nikolaj je govoril z njo komaj par besed, par vljudnih fraz. Prihodnji dan se je poslovil in ko se je vračal po cesti proti kolodvoru, je spoznal, da se je izpremenilo vse v njem in okoli njega. Videl je vso čudovito lepoto te samotne pokrajine, zakaj tudi sam se je čutil osamljenega in otožnega.

Srečal se je pozneje z Ratejem pogostokrat v mestu, in jeseni, v oktobru, je popotoval vdrugič na orehovski grad. Popotoval je po opravkih, ki nikakor niso bili nujni in bi se dali opraviti pismeno. Toda Ratej ga je vabil, in Nikolaj se je naposled odločil, četudi je bil nezadovoljen sam s seboj. Ko je kupil karto, je stal nekaj časa še na peronu in obšlo ga jè, da bi se vrnil. Ali stopil je v kupej mehanično, kakor bi ga vodila nevidna roka. Bilo ga je sram, a njegovo srce je bilo veselo vznemirjeno.

Tisti oktobrski dnevi so bili nenavadno lepi. Zrak je bil čist in svež, solnce je sijalo še zmerom s poletnim žarom, in le na polju in drevju se je poznala pozna jesen. Pot, ki je vodila med kostanji po holmu navzgor, je bila vsa pokrita s širokim, zlatorumenim listjem; padalo je na tla polagoma, obešalo se na spodnje veje, trepetalo in frfotalo po zraku, kot da bi se branilo svoji usodi z zadnjo nezavedno močjo.

Nikolaj je ostal na gradu tri dni in ko se je vračal v mesto, so dobile njegove oči teman in moten izraz, so se prikazale gube ob njegovih ustnicah.

Takrat je bil na gradu vsakdanji gost Albin Rekar. Nikolaj ga je poznal že prej in ni mu bil simpatičen. Rekar je bil mlad, komaj tridesetleten mož, zelo elegantno oblečen in izredno izobražen. Njegov obraz ni bil posebno lep; oči globoke in pogled blaziran, ob ustnicah dvojne ostrih, dolgih gub, ki so dajale obrazu nekaj samozavestnega in prezirljivega. Ali kadar se je smejal, je zasijala v

njegovih očeh in na vsem obrazu vesela, zaupna razposajenost, in v takih trenutkih se je Nikolaju zdelo, da bi ga prosil oproščenja, da bi se kakorkoli ponižal pred njim. Rekar je bil slikar; delal je malo in popotoval mnogo. Mudil se je v Orešniku, svoji rojstni vasi, samo slučajno in za par tednov.

Stari Ratej se je brigal samo za svoje obširno posestvo; malokdaj je prišel v družbo in tudi obedoval je najrajši sam; časih ga do večera ni bilo domov, a kadar se je vrnil, je bil utrujen in legel je kmalu spat. Bil je molčeč, osoren človek. Goste obrvi so mu segale skoro do oči, njegova postava je bila široka in plečata; hodil je, kakor da bi nosil na ramah težko breme. Soproga mu je bila preprosta ženska, ki je imela najrajša opravila s hlapci in deklami.

Rekar se je bil napravil na gradu povsem domačega. Postavil si je na dvorišču enostaven ateljé in če je stopil iz njega na prag, je imel najlepši razgled po dolini. Trdil je, da tam doli ne more delati, ker se čuti tesnega in ponižanega, če ne stoji njegov ateljé vsaj tako visoko, kakor srednje velik zvonik. Navadno je sedel na klopi, kadil cigarete ter gledal v dolino s poluzaprtimi očmi. Zaklenil se je v ateljé samo, kadar je bil slabe volje.

Tisti dan, ko je prišel Nikolaj na posete, je bila na gradu večja družba: učitelj iz Orešnika, nekoliko uradnikov in mlada gospodična, hči nekega posestnika iz okolice. Vrnila se je bila pred kratkim iz mesta, in na njenem radovednem, skoro lokavem obrazu so se še poznali sledovi inštitutskega življenja.

Sedeli so vsi pod košatim kostanjem pred gradom. Ratej je stal na pragu, ogrnjen v lahko jesensko suktnjo; odpravljal se je z doma. Ko je ugledal Nikolaja, se je zjasnil njegov obraz; pozdravil ga je prijazno, skoro iskreno, a nato je zakričal v vežo:

»Ali je pripravljena soba?«

Znotraj je odgovoril tenák glas, in nekdo je hitel z urnimi koraki po stopnicah navzgor.

»Danes imate družbo, gospod Nikič . . . poslužite se je! Je itak nedelja in vrhutega moram po opravkih. Narediva jutri svoje stvari . . . Pojdite torej in predstavite se! Z Bogom!«

Stisnil mu je roko in ko je šel mimo družbe, je privzdignil nekoliko klobuk, ne da bi se ozrl.

Najprvi je vstal Rekar ter pozdravil Nikolaja z veselim in razposajenim obrazom.

»Solidnost prihaja v našo družbo, gospôda . . . Bog Vas živi, Nikolaj Nikič! Kaj je novega v mestu?«

»Nič ni novega. Klanjam se, gospodična Helena!«

Izpreletelo ga je toplo, ko je stisnil njeno ozko, belo roko in sklonil je glavo v poluzavedni želji, da bi poljubil te otroške prstke. Ozrl se je razmišljen po družbi: dolgočasni papirnati obrazi. Rekar mu je pogledal v oči, spačil ustnice v komaj vidnem nasmehu ter se obrnil v stran.

»Ali pojdete z nami v Leševje, gospod . . . Nikič?« je prašal učitelj, suh človek z redko, rdečo brado in zgrbljenim, od dela ali od skrbi upalim obrazom.

»V Leševje?«

»Tam je namreč veselica nocej,« je pojasnjeval Rekar. »Seveda pojdete z nami, drugega dela itak nimate . . .«

Nikolaj je sedel četrť ure z njimi, ali bilo mu je nekako neprijetno. Čutil se je samega, kakor se čuti človek, ki vé, da ni družbi neobhodno potreben. Vstal je kmalu ter se odpravil v svojo sobo, da bi se umil ter si osnažil obleko.

Iz sobe se je videlo samo po gozdu in v ozko dolinico, ki je ležala med hribovjem kakor zelena latvica. Grad je stal na robu nizkega gričevja, ki se je vzdigalo skoro neposrednje in strmo iz ravnine.

Lagák veter je pripogibal vršičke kostanjev; šumelo je neprestano in skoro se je videlo, kako se je polagoma odvijala od vejevja rumenolistnata halja. Časih se je vzdignil posamezen list nad vrh drevesa, se stresel kakor v strahu ter izginil med

vejevje. Solnce je stalo že nizko na zahodu, četudi je bilo še zgodaj popoldne. Žarki njegovi so bili svetli in gorki.

Nikolaju je bilo pri srcu otožno, sam ni vedel zakaj. Zdelo se mu je, da je slab in majhen in nepotreben, da bi ga nihče ne pogrešil, če bi to uro zatisnil oči za zmerom . . . Napósled je stresel z glavo ter stopil po sobi s trdimi koraki. Njegove misli so se mu zazdele smešne in otročje.

Popoldne, blizu pred mrakom, se je odpeljal z družbo v Leševje. Zasedli so dva voza. V prvem so sedeli Rekar, Helena, Nikolaj in ona gospodična iz mesta, v drugem je bilo troje uradnikov, in med njimi je sedela dolgočasna ženska s širokim belim klobukom; Nikolaj je prej nikoli ni videl.

Med potjo je govoril skoro sam Rekar, ki je bil nenavadno veselo razpoložen. Prižgal si je nešteto cigaret, ali vsako je vrgel po prvem dimu v dolgem kolobarju preko ceste. Nikolaja je ženiral njegov globoki, svetli pogled, — pogled ljudi, ki živé svoje resnično življenje samo zase, kadar jih nihče ne vidi.

Spominjal se je Nikolaj, da so govorili med potjo o Dionizu. Rekar se je naslonil na blazino, pogledal v nebo ter izpregovoril s posebnim, napol šaljivim, napol trpkim naglasom.

»Da . . . Dioniz . . . Vi ga poznate, Helena?«

»Ne, ali rekli ste že, da je hodil tod okrog; rada bi ga poznala.«

»Interesanten človek. Iz naše družine je. Jaz mislim namreč, da bi živel na njegovem mestu prav tako, kakor živi on, — in narobe. Če bi on imel denarja, bi zapravljajl denar in samega sebe in svojo moč in svoje telo in svojo dušo . . . kakor delam jaz . . .«

Helena se je ozrla nanj s prestrašenimi očmi, ali on je ni videl.

»Tako je pri nas. Imenujte mi človeka ki je bil ustvarjen za to, da bi napravil kaj velikega, — in ki je resnično kaj storil! Delajo samo tisti, ki niso bili ustvarjeni za to; hvála jim — zakaj tem

večja je njih zasluga! . . . In vendar bi bilo krasno, da bi tak človek napravil tisto, kar leži v njem od rojstva . . . Ali tako nosi s seboj svojo veliko nalogo in se ubija v zavesti, da je ne izvrši nikoli, da živi brez cilja in brez koristi. Zakaj to je pravilo, ki se ne dá razveljaviti in ki ne pozna izjem: nekateri se uničijo pred časom sami in nekatere uničijo drugi. Dioniz se uničuje sam in drugi ga podpirajo pri tem, kolikor je v njih moči, — a jaz — —«

»»In Vi?««

Rekar je opazil njen plašni obraz; zamahnil je z roko ter se glasno zasmel.

»O meni ni govora . . .«

Nagnil se je bliže k njej ter ji pogladil roko. Nikolaj je pogledal na polje; ko se je Rekar zasmel, ga je izpreletel mraz po kosteh . . .

Pot je bila dolga. Vila se je med travniki in polji, mimo samotnih hiš in posameznih gruč golega drevja.

Na odprti poljani je bil veter močnejši in raznesel je zadnje ostanke listja naokoli po travnikih. Ko so se bližali Leševju, je solnce zašlo, in sence so se razgrnile čez vso ravan . . .

Veselica se je vršila že popoldne; blagoslavljali so čitalniško zastavo. Zvečer je bila zabava v čitalniški dvorani. Rekar ni gledal mnogo na oder, kjer so igrali igravci-diletanti staro burko; oziral se je po poslušavcih in zabaval se je izvrstno. Tudi Heleni se ni videlo, da bi jo posebno zanimale stvari na odru; toda njen obraz je bil srečen: lica sveža in vroča, oči vesele. Nikolaj se ni brigal niti za oder, niti za avditorij; bil je slabe volje in razmišljen. Po igri so zapeli kmečki pevci nekaj pesmi, in tisti stari, enostavni, melanholični napevi so vplivali na Nikolaja s čudovito silo; stopile so mu solze v oči. Ozrl se je nehoté na Rekarja; videl je teman obraz in obupu podobno žalost v očeh . . .

Po veselici so se pomudili v krčmi komaj pol ure, nato so se odpravili domov. Noč je bila lepa, četudi je bila polovica neba prepreženega s prozornimi

oblaki. Časih se je pot zasvetila v mesečini, a takoj so zopet priplavale široke sence preko poljane.

Nikolaj je molčal in gospodična poleg njega se je dolgočasila. Ni ga niti vznemirilo, ko je glasno zazehala ter se naslonila ob njegovo ramo. V drugem vozu so se smejali, da se je razlegalo po tišini naokoli.

Rekar in Helena sta sedela tesno drug ob drugem ter govorila malo in poluglasno. Nikolaj je opazil, da sta se držala za roko, in videl je tudi, kako so se lesketale Helenine oči v mokrem ognju.

Rekar je ukazal vozniku, naj postane.

»Kaj mislite, ali bi ne bilo bolje, da bi se malo izprehodili?«

Nikolaj je razumel posebni naglas v Rekarjevih besedah.

»Ne . . . vozili bomo počasi . . . Pridite za nami . . .«

Hotel je reči še nekaj, ali obmolknil je in v licih je začutil mraz.

Helena in Rekar sta ostala zadaj. Nikolaj se je ozrl; videl je ob cesti dvojje temnih postav, spojenih v eno.

»Vozite kakor prej . . . pot' tako ni več dolga!«

Pozneje je zatisknil oči ter zastokal, kadar se je spomnil tistega večera. Nebo se je razprostiralo pusto in neizmerno nad samotno pokrajino; sence so bežale preko planjave, segale s silnimi rokami od vseh strani ter legle mrzle in temne na njegovo dušo.

Gospodična se je naslanjala težko ob njegovo ramo; ko se je sklonil niže ter ji pogledal v obraz, je zapazil, da je zadremala . . .

Helena in Rekar sta prišla na grad pol ure pozneje. Nikolaj ni čakal nanja; šel je takoj v svojo sobo ter se slekel. Ko je legel na posteljo, mu je prišlo na misel, da je umazan in sebičen človek, in da je njegova žalost nečista in neopravičena. Zdihnil je ter zatisknil oči, da bi zaspal, a zaspati ni mogel do jutra.

Dopoldne drugega dne je opravil z Ratejem svoje posle; nato se je šel izprehajati.

S Heleno in Rekarjem se je srečal šele pri večerji. Ratej je točil močna vina, in Rekar in Nikolaj sta pila mnogo. Nikolaj je pogledal Heleni samo enkrat v obraz, a pozneje ni imel več moči, da bi se ozrl nanjo. Njene oči so bile izpremenjene; gledale so zamišljeno, a obenem je bilo v njih nekaj samozavestnega, odsev neizmerne, zmagoslavne radosti; njena lica so bila bela kakor prej, toda to je bila belota razbeljenega železa; ustnice so bile napete in živo rdeče.

»Kako napreduje Vaše delo, gospod Rekar?« je prašal Ratej s komaj vidnim ironičnim nasmehom v očeh.

Rekar je skomizgnil z ramami, ne da bi odgovoril.

»Zakaj nam ne poveste ničesar o svojem velikem delu? Zaklepate se, kakor da bi se bali naših oči. Toda varujte se! . . . Jaz pridem kdaj ter se vtihotapim potihoma, polagoma . . . niti čutili ne boste, ko Vam bom stala za ramo . . . in potem zopet po prstih, potihoma, polagoma — —«

Rekar jo je pogledal s temnim, sovražnim pogledom, in beseda ji je zastala. Videlo se je, da je siloma zadrževala solze in jecala je plašno: »Nisem mislila resno . . . nisem Vas hotela žaliti . . .«

Rekar je odgovoril kratko in hladno: »Tudi jaz nisem mislil resno!«

Nato je nadaljeval lahko in skoro veselo: »To je delo izmed tistih del, gospod Nikolaj Nikič, o katerih sem govoril med potjo. Izmed tistih del, ki niso nikoli dovršena. Delo samo na sebi je veličastno, kakor je veličastno vse, v čemer počiva vsa človeška duša. Ali to je: — to delo ni nikoli začeto in nikoli dovršeno. Pozna ga samo tisti, v čigar duši spi, in se raduje nad njim v svojih najlepših urah. Žalostna je ta stvar, če se premisli . . . Le časih pade žarek od tega spočetega, a nikdar porojenega dela ter se utelesi. In že to je nekaj: ljudje občudujejo ta posamezni žarek, ta odpadek od

neskončnega bogastva; kako bi se šele čudili, da bi videli bogastvo samo! Ali glejte, to se ne zgodi nikoli. Zakaj kakor sem rekel: — tisti ljudje, ki so ustvarjeni za tista veličastna dela — ali se spominjate? No, glejte!«

Helena se je zgenila na stolu; vstala je hitro ter odšla iz sobe. Rekar je to komaj opazil; govoril je dalje in pil. Nikolaju je bilo srce težko.

Čez nekaj minut se je Helena vrnila v sobo in njen obraz je bil resen in žalosten.

Rekar je naslonil glavo ob dlan, a nenadno je udaril s kozarcem nalahko po mizi ter izpregovoril s trdim, skoro osornim glasom, ne da bi pogledal komu v oči: »Izmed vseh teh ljudi sem jaz najslabotnejši in najničvrednejši . . . Jaz vem, da bo to moje zadnje popotovanje in da se to pot definitivno zakopljem, — ali vkljub temu pojdem. Listje odpada in kadar odpada listje, me prime usoda pod pazduho . . . Gospod Ratej, ali bo trajalo moje premoženje še dve leti?«

Ratej je pomajal z ramami.

»Kakor Vas je volja . . . Vi ste me postavili za oskrbnika, denar je Vaš. Toda kakor veste, je hiša že v tujih rokah; ostane še nekaj sveta.«

Rekar je gledal s temnim pogledom predse. Napósled se je pogladil po čelu, in obraz se mu je razjasnil.

»Zdaj pojdete odtod . . . gospod Rekar?« je vprašala Helena s tihim glasom; njena lica so bila bleda, in ob ustnicah se je prikazalo dvoje gub, ki jih prej ni bilo.

Rekar je pogledal v tla.

»Moram! . . .«

Nadaljeval je jecaje in neodločno:

»Napósled . . . Bog vedi, kaj se zgodi . . . In tudi nevarnosti ni zraven nobene. Kar sem govoril, so bile samo . . . abstraktne fraze. V svet moram . . . zaradi svojega dela . . . Tukaj mi je tesno . . . če le zganem s komolci, zadenem ob plot . . .«

Helena je gledala vanj nepremično, z velikimi, mokrimi očmi.

Nikolaj je vstal; čutil je globoko zaničevanje do tega človeka in pljunil bi mu bil najrajši v obraz. Ali obenem mu je bilo pri srcu, da bi pokleknil predenj ter ga prosil, naj ostane

Tako so prihajali v njegovo dušo prejšnji časi in tedanji bolestni nemir se je spajal s sedanjo tiho vdanostjo v posebno, sladko-otožno razpoloženje . . .

Nekje v bližini je zalajal pes; Nikolaj je vzdignil glavo ter opazil čudoma, da je prehodil vso dolgo pot do vasi. Ob cesti, za sadnim drevjem, so stale nizke hiše. Bilo je že blizu jutra in tupatam se je zasvetilo okno.

Potrkal je s pestjo na vrata gostilnice; po dolgem času so se oglasili koraki, in prišla je odpirat stara, suha ženska, zavita v sivo ruto.

»Ej, Bog Vas sprejmi, gospod Nikolaj Nikič... Z jutranjim vlakom?«

»»Ali je soba prazna?««

»Prazna, samo postelja ni pogrnjena. ~~Potomste~~,
tako j bo vse pripravljeno.«

Hitela je pred njim z brlečo lučjo v roki po lesenih, vegastih stopnicah v edino nadstropje.

V sobi je bilo mraz; stene so bile gole in še nedavno pobeljene; le nad posteljo je visela sveta podoba.

Ženska, ki je bila prišla odpirat, je prinesla pernic in odeje. Nikolaj si je sezuval čevlje.

»Ali je kaj novega na gradu?«

»»Eh . . . na gradu! . . .««

Odgovorila je z zategnjenim glasom, ki je ležalo v njem nekaj pomilujočega in škodoželjnega obenem.

Nikolaj je preстал s sezuvanjem ter se ozrl nanjo.

»No?«

»»Rakovo pot gre vse skupaj . . . saj boste itak videli . . . Stari pije in zapija in dekle . . .««

»Kaj je z njo?«

»»Kaj je z njo? Jaz ne vem, kaj je z njo . . . No, Bog se je usmili . . . Lahko noč in dobro spite!««

Nikolaj je bil vznemirjen. Imel je pač svoje nazore o ženskem blebetanju, ali vkljub temu se mu je srce stiskalo v nerazumljivi bojazni.

III.

Kosil je v Orešniku, a po kosilu se je napravil na grad. Bilo mu je težko in neprijetno, ko je stopal po znani poti po holmu navzgor. Takrat je bila pozna jesen, a danes so kostanji zeleneli in pihal je vlažen aprilov veter.

Okrog grada je bilo vse tiho; hlapci so bili na polju. V veži mu je prišla naproti gospodinja, in Nikolaju se je zdelo, da se je jako postarala. Poteze njenega nekdanj lepega obraza so bile rezke in globoke, oči so ležale v rdeče obrobljenih jamah. Oblečena je bila kakor dekla; na glavi je imela podvezano ruto, iz katere je gledalo par kodrov sivih las.

»O . . . pozdravljeni, gospod Nikič!«

Obrisala si je roko v predpasnik; Nikolaja je razveselil izraz iskrene radosti, ki se je prikazal v njenih očeh.

»Moj mož je v veliki sobi; prosim pojdite tja!«

Šla je pred njim ter je odprla vrata.

»Gospod Nikič.«

Ratej je sedel za mizo, vso pokrito s papirji. Ob njegovi desni strani je stala na majhni mizici tasa s steklenico in kozarcem. Iztegnil je roko preko mize, pozdravil Nikolaja ter ukazal prinesiti še en kozarec in novo steklenico.

Nikolaju se je zdelo, kakor da se je Ratej tekom leta zdebelil in da je njegov obraz bolj rdeč in zabuhel, nego je bil prej.

Govorila sta hladno in malo, kakor da bi se bila v tem času drug drugemu odtujila. Nikolaj je zapazil v Ratejevih očeh nekaj lokavega, nelepega. Tudi se mu je zdelo čudno, da je Ratej v svojem vedenju in v svojih besedah nekako poudarjal, da stoji kot posestnik više nad navadnim bančnim agentom. Nikolaj je bil v nekaterih ozirih zelo bister in tako je spoznal že iz tega vedenja, da je Ratej zavozil; — kako daleč da je zavozil, tega si takrat še ni mislil. Uganil je po priliki šele pozneje iz različnih opomenj, iz zlovoljnih, napol razumljivih

besed in iz nervoznosti, s katero se je Ratej ogibal razgovorom o gospodarstvu. Prej sploh ni govoril o drugih stvareh. Ker je imel Nikolaj to pot več opravila po vaseh naokoli nego na gradu, je zvedel, od drugih ljudi, da se je Ratej nenadno in popolnoma izpremenil; pil je in igral, na polje in na žage ga ni bilo nikoli več . . .

Nikolaju je bilo tesno poleg tega človeka in odgovarjal mu je napósled prisiljeno in kratko. Ratej je gledal vanj s svojimi majhnimi, topimi, zalitimi očmi; njegove ustnice so bile debele in mokre; govoril je glasno in nekoliko hripavo, a smejal se je hrupno, da se mu je stresalo debelo telo. Kolikor več je pil, tembolj je bil zgovoren; primeknil je svoj stol bliže k Nikolaju, polagal mu roko na ramo ter se sklanjal z glavo k njemu; Nikolaju se je studila težka vinska sapa, ki je prihajala hropeče iz Ratejevih ust.

»Ali ste slišali o nesreči Rekarjevi? . . . Sam je dejal, da letos propade, in glejte, — propal je. Izpolnila se je usoda . . .«

»Koliko je resnice na tej stvari?«

»Vse je resnica, gospod Nikolaj Nikič! Usoda njegova se je izpolnila. Življenje ga je ubilo, kakor je sam hotel.«

Ratej je govoril počasi ter gledal Nikolaju lokavo v obraz.

»Kakor je sam hotel, zapomnite si to, gospod Nikolaj Nikič! . . . Ljudje lažejo strahovito . . . Ljudje lažejo, lažejo!«

Kri mu je zalila lica in prijel je Nikolaja trdo za roko.

»Ali sem mu jaz ukazal, da naj hodi po svetu, da naj se uniči? Jaz mu nisem ukazal ničesar; stal sem ob strani: ‚Delaj, kakor te je volja!‘ — Ali sem njegov varuh? Premoženje je bilo njegovo; zahtevaš li denarja, tu ga imaš, tvoj je! . . . Ljudje lažejo, lažejo!«

»Vi niste krivi, prav imate!«

Ratej je za trenutek molčal ter gledal Nikolaju pazljivo v oči, kakor da bi dvomil nad odkritosrčnostjo njegovih besed.

»Ce bi hotel pograbit vse premoženje njegovo, meni bi se niti poznalo ne bilo; dovolj sem imel... Ali je bil greh, da sem jaz pokupil njegova posestva? Če bi jih jaz ne bil, bi jih bil kdo drugi. Plačal sem, kakor je sam hotel, — moje roke so čiste... Vi ste pameten človek, Nikolaj Nikič, z Vami je lahko govoriti... Pomislite, prosim: ali je kaj greha na tem, da sem kupil Rekarjeva posestva? Ali sem ga uničil jaz, če sem mu izplačeval kupno ceno? Ali je kaj greha na tem?«

Nikolaj je spoznal, da na stvari ni bilo greha, toda vkljub temu se mu je zazdel Ratej hipoma oduren in sirov.

»Ljudje lažejo. Pravijo, da sem ga s svojo uslužnostjo uničeval, — da sem pustil otroka na cesto... Pravijo, da sem se polakomnil njegove hiše, njegovega polja in njegovih gozdov... da sem kupoval od otroka, kakor se mi je hotelo... Pravijo, da sem napravil greh, ki ni zapisan ne v božjih zapovedih, ne v človeških postavah in ki je vendar velik greh... Odgovorite mi, Nikolaj Nikič!...«

Nikolaj je pomolčal; napósled se je ozrl v stran ter izpregovoril z neodločnim glasom: »Nisem Vaš sodnik, gospod Ratej!«

»Le govorite, kar povejte jasno svoje misli, Nikolaj Nikič!« je nadaljeval Ratej hlastno in z nekoliko trepetajočim glasom. »Jaz vem, kako je v Vašem srcu tole uro. Imate popolnoma prav; Vi ste bister in pameten človek. Poglejte me, jaz sam čutim tisti greh, ki ni nikjer zapisan! Jaz vem, da tisto posestvo ni moje, da leži božja roka na njem. Tisto polje ne bode nikoli rodilo, in hoje se bodo posušile v tistih gozdih, vse po vrsti. Zatorej strani! Jaz ne bom nikoli oral na tistem polju in nikoli ne bom sekal po tistih gozdih...«

Vzdignil je kozarec.

»V tem kozarcu, glejte, je raztopljena veličastna hoja; Bog vedi, morda je cela njiva v njem. Pijte!«

Nikolaja je bilo strah; izpraznil je bil en sam kozarec, ali vino mu je stopilo v glavo in motno

mu je bilo pred očmi. Ratej je postavil kozarec na mizo; ko je vstal, se je skoro opotekel. Na njegovem obrazu se je prikazala uporna samozavest, in žile so se mu napele na čelu. Tudi Nikolaj je vstal.

»Kakšen greh pa je to, hudiča? Kakšna neumnost pa je to? . . . Vi vsi, ki ste boljši od mene, pridite tusem ter mi pogledjte naravnost v oči! Ni ga, ki bi osramočen ne upognil glave. Jaz sem pameten človek, in Rekar je bil norec; to je ves razloček. Kdo me more križati zaradi tega? Ali sem jaz Bog in usoda in natura? . . . Ne bojte se, Nikolaj Nikič! Sedite in pijte!«

Dekla je prinesla svetilko. Nikolaj se je poslovil ter odšel v sobo, ki je bila navadno pripravljena zanj. Pod stopnicami mu je prišlo na pamet, da bi odšel brez slovesa ter prenočil v Orešniku. Toda premislil se je ter stopal počasi navzgor.

Stal je nekaj časa pri oknu ter gledal po gozdu razmišljen in brez jasnih misli. Polagoma in brez določnega vzroka mu je segalo v srce nekaj neizmerno grenkega, in oči so se mu osolzile. Morda je prihajal ta čut velike, tihe žalosti tam od gozda, ki se je razprostiral, dokler je seglo oko. Vrhovi dreves so se še svetili v solncu, toda polagoma je svetloba ugašala in sence so vstajale od tal, plazile so se od vzhoda kakor tihega morja valovi ter se razgrinjale preko doline. Nikolaj je stal ob oknu do poznega večera, ko so se zasvetile na nebu prve zvezde. Ugledal je nad gozdom veliko, temnordečo ploščo in v tistem hipu se je spomnil večera, ko se je vozil z Rekarjem in Heleno proti Leševju.

Ostavljal je sobo. Stopnice so bile temne in tipal je z rokami, da bi našel pot. Zunaj je bilo še nekoliko svetlo; iz oken velike sobe je sijala rdeča luč.

Po stezi, ki je vodila iz gozda na grad, mu je prišla naproti Helena, s tihimi, trudnimi koraki, glavo nekoliko sklonjeno. V polutemi se je zdel Nikolaju njen obraz nenavadno upal; oči so bile prevelike in preresne za njena ozka in še zmerom otroška lica.

»Gospod Nikič . . . kako ste me razveselili!«

Nikolaj ni vedel besede. Držal je njeno drobno roko v svoji; polagoma se je sklonil ter se doteknil z ustnicami njenih mrzlih prstov.

»Kaj ste delali, da Vas toliko časa ni bilo? Poldrugo leto je že, kar ni bilo v naši hiši dobrega človeka.«

Opazil je, da je bil njen glas globokejši in mehkejši kakor nekdanj; ležala je v njem grenkoba prestanega trpljenja. Tudi njen smehljaj je bil grenak in napol prisiljen; njene oči se niso smejale več.

Šla sta počasi proti velikemu kostanju pred gradom ter sedla za mizo, kjer je sedela nekdanj družba, ki se je odpravljala v Leševje. Ko je že sedel, je Nikolaj zapazil, da je zasedel Rekarjevo mesto. Pod kostanjem je bilo skoro čisto tema; samo žarek iz okna je padal na Helenin obraz, in Nikolaj je zapazil dvoje globokih, od solza izkopanih brazd pod njenimi očmi.

Pri nas se je mnogo izpremenilo v tem času, gospod Nikolaj!«

»Mnogo se je izpremenilo . . . in tudi Vi ste se izpremenili, gospodična Helena!««

»Kakor se vse izpremeni v senci.«

Nikolaja je dušilo v grlu. Vstal je ter stopil bliže k njej.

»Verjemite . . . dal bi bil svojo srčno kri, da bi se to ne bilo zgodilo . . . četudi . . . Razpolagajte z mano, gospodična Helena!«

Hotel je povedati vse kaj drugega; jecal je in besede so mu izginile. Helena se je nasmehljala.

»Jaz Vam zaupam, gospod Nikolaj, Vam edinemu. Vi ste tudi edini, ki bi Vas hotela česa prositi; drugega ni nikogar, čisto sami smo zdaj . . . Ali ostanete pri nas čez noč?«

Nikolaj je sédel na svoj prostor; kri, ki mu je bila prikipele v glavo, se mu je vrnila v srce, in bilo mu je hladno.

»Ostanem, ali mislil sem že oditi.«

»Ne da bi me pozdravili?««

»Ne da bi Vas pozdravil! Želel sem Vas videti in zato sem prišel; ali mislil sem v zadnjem trenutku, da bi bilo bolje — — No, to je bila neumna misel. Verjemite mi, da se čutim srečnega v svoji žalosti, kadar . . . «

Helena mu je pogledala v obraz, in Nikolaj je umolknil, osramočen in nezadovoljen sam s seboj. Vstala sta ter se vrnila v grad. Ko sta se poslovila, se je ozrla vanj z velikim, iskrenim pogledom, in Nikolaju je zatrepetalo srce.

Od okna je videl doli pod kostanj in predstavljal si je še enkrat tisto minuto, ko je sedel poleg nje. Hipoma so mu privrele vse tiste odkritosrčne, ljubeznive, sočutne besede, ki bi jih bil moral govoriti. Stiskal je njeno mrzlo drobno roko, in na njene prste so padale solze iz njegovih oči. Položil je prednjo vso svojo globoko, vdano ljubezen, ne da bi oskrunil njenih spominov na onega človeka, ki je gledal nanjo iz teme s svojimi svetlimi, vdrtimi očmi ter čuval svojo posest . . .

Legel je na posteljo v mučnih mislih, ki so prehajale polagoma v težke, neprijetne sanje.

IV.

Zgodaj zjutraj je odšel v okolico po opravilih. Ratej mu je dal voz ter ga povabil na kosilo.

Ponoči se je vreme izpremenilo. Pihal je od juga topel veter in preko neba so begali oblaki; zjasnilo se je za hip, a takoj se je zopet solnce skrilo, in ravan se je zavila v sence . . .

Nikolaj se je vrnil na grad precej utrujen, a vendar zdrav in svež. Govoril je z različnimi ljudmi o vsakdanjih stvareh, in to mu je prepodilo žalostne misli, ki so ga bile obšle ob zori, ko je odprl oči in se spomnil prejšnjega dne. Lica njegova so bila rdeča, in gledal je veselo in jasno.

Ratej je bil pri kosilu malobeseden. Ko sta ostala sama pri vinu, je izpraševal Nikolaja o njegovih potih, o mestnih novicah, doteknil se je celo politike, a razgovora prejšnjega večera ni omenil z nobeno besedo. Vendar se mu je poznalo, da ni

molčal nalašč in da se ni ženiral; njegovo vedenje je bilo naravno in mirno; govoril je, kakor se govori navadno z dobrim znancem. Vstal je kmalu ter si je dal napreči voz; Nikolaj ga ni prašal, kam se odpravlja; ali ko mu je dal Ratej roko, je opazil v njegovih očeh nekaj temnega in nemirnega, — tisti izraz, kakor ga ima človek, ki misli storiti nekaj nelepega: »Kaj te briga? To je moja čisto zasebna stvar!«

Nikolaj je stal pred gradom ter gledal za vozom, ki je hitel navzdol po peščeni poti ter izginil v par minutah za kostanji; prikazal se je čez nekaj časa v dolini, a potem je zavil na široko cesto proti Leševju . . . Ko se je Nikolaj ozrl, je ugledal ob oknu Heleno; pozdravil je ter stopil v hišo.

Helena mu je prišla v veži naproti.

»Ali se dolgočasite, gospod Nikič?«

»»Ne, meni ni nikoli dolgčas, kvečjemu v mestu v neprijetni družbi . . .«

Stopila sta v sobo blizu obednice. Preproge so bile temne, stene tapecirane v zamolklordečih barvah, tudi pohištvo je bilo temno in nekako težko masivno. Zunaj je bil jasen dan, a le malo svetlobe je prodrlo izza gardin.

Helena je sedla h klavirju.

Komaj so zazveneli prvi mehki, tihi glasovi, se je zgrnila po sobi sladka, skrivnostna otožnost in Nikolaju je bilo blago in težko obenem. Videl je pred sabo Helenin profil in takrat šele je zaslutil, koliko je pretrpela ta čista duša neizkušenega, veselega in zaupnega otroka. Prej so stale njene obrvi v dveh finih valutah visoko nad očmi; zdaj so se znižale in delale so strogo, ravno črto; njene ustnice so bile prej polne in nedoločno zarisane; zdaj so bile krepko začrtane, skoro pretanke. Tako je legla na njen obraz, na njene mehke, zrele kretnje resna melanholija, in Nikolaju se je zdela nepristopnejša in svetejša kakor kdaj prej. Ali to ga ni žalostilo, niti se ni čutil tujega poleg nje . . .

Vsa soba je bila polna otožnih pesmi; izpod njenih trepetajočih, hitečih prstov so vstajali zamolkli

glasovi, se spajali ter umirali. Nikolaju se je zazibala duša v sanjah in preživel je čudovito uro. Spoznal je takrat natanko, koliko je lepega in sladkega v njegovem srcu; spoznal je in — kar ni mogel prej nikoli: vse lepe sanje svoje in vse svoje sladke želje je ovil v najkrasnejše besede slovarja ter jih položil pred njene drobne noge z vdanim trubadurskim priklonom. In z milostnim smehljajem na kraljevskih ustnicah je sprejela ona njegov ponižni dar ter mu ponudila v zahvalo svoje drobne mrzle prstke, da jih je poljubil . . . Dvomi in žalost in resignacija, — vse je izginilo brez sledu iz njegovega srca. Čemu dvomi in žalost in resignacija? — Življenje leži pred veselimi očmi kakor zelena pokrajina, polna srebrne rose in solčnih žarkov. Nikjer sence, nikjer nerodovitnega osata, — vse samo svetlo solnce in samo sočno zelenje. Senc v resnici niti ni in ni osata. Samo kadar je človek bolan, vidi stvari, ki jih ni, vidi strahove. Treba je samo veselo pogledati, in sence izginejo in osat se izpremeni v cvetoče rože. Vse je odvisno od človeka samega. Svet je lep in dovršen, ne pozna nesoglasja, ne pozna nesreče. Ali ljudje, ki imajo nezdravo kri, opazijo pege celo na solncu, opazijo trnje na roži. Treba se je samo otresti bolezni, melanholijo je treba pregnati — in solnce sije čisto, kakor je sijalo . . .

Helena je zaprla klavir.

»Hvaležen sem Vam neizmerno, gospodična Helena! Zakaj ne nadaljujete?«

Helena se je nasmehljala, ko je videla blaženi; sanjavi izraz na Nikolajevem obrazu. Vstal je težko in bal se je skoro, da bi ne izginilo tisto sladko in ugodno čustvo, ki je leglo v njegovo srce.

»Ali se Vam hoče na izprehod, gospod Nikič? Spremite me!«

Šla sta počasi po gozdni poti navzdol. Nikolaj je opazil, da pot ni bila več tako skrbno posuta, kakor nekdanj in da je pričela na nekaterih mestih poganjati trava. Na drevju se je prikazovalo zelenje; popki so se odpirali in močan, skoro pretežak pomladanski duh se je širil naokoli.

Nikolaj se je čutil veselega in zadovoljnega. Njegova ljubezen je izgubila vso grenkost in otožnost. Prej se mu je zdela kakor bolestno-sladko breme, ki ga je časih težilo z neizmerno silo, da je stokal od bolečine. Zdaj je hodil lahko kakor brezskrben otrok.

Helena se je ustavila pred polupolomljeno klopjo, črno in izjedeno od vlage. Stisnila je ustnice, in Nikolaj je samo pogledal v njene oči in četudi ni rekla besede, je razumel natanko.

Tod sta hodila, morda že v pozni jeseni, ko je ležalo zgrbljeno listje vsenaokoli, in sedla sta na to klop. On, Rekar, je bil v tistem trenutku vesel in svoboden; govoril je o svojem velikem delu, o svojem življenju, ki je ležalo takrat pred njim v vsej svoji neizmerni lepoti. Stisnil jo je k sebi kakor otroka, — kakor majhen dragulj na bogatem plašču svoje slave. Oklenila se ga je okrog vrata in čutila je, kako je bogatela v njegovem bogastvu, kako jo je vzdigal visoko na svojih silnih rokah. Takrat je pritrepetal slučajno svetel žarek izza rumenega listja in je zaigral na njenih licih in prav na njenih očeh, tako da je stresla s trepalnicami; ona se je zasmejala, in tudi on se je zasmejal in se sklonil ter jo poljubil prav na tisto mesto, kjer je bil zaigral veseli solnčni žarek . . .

Šla sta dalje. Helena je molčala, a Nikolaju je bilo to prijetno, zakaj čutil je toliko, da ni vedel, o čem bi govoril.

Prišla sta mimo gruče kostanjev, ki so stali v kolobarju ob poti. Ob kostanjih so bile v polukrogu postavljene klopi, a gladko odsekan štor na sredi je bil namesto mize. Helena se je ozrla in je zgenila nalahko z obrvmi.

»Tukaj je sedel Rekar najrajši . . . ker se vidi izza vejevja po dolini . . .«

Njen glas je bil tih in zamolke

Tukaj je sedel morda z njo v tistem poznem času, ko je bilo drevje že golo in mokro, zakaj izza listja se odtod ne vidi v dolino . . . Sedela sta tukaj, in njegov obraz je bil mračen in upal kakor

v najtemnejših urah. Čutil je, kako trepeče poleg njega v strahu njena duša, kako se ozirajo njene oči plašno in proseče nanj. Ali takrat je bilo njegovo srce trdo in prazno. Objel jo je mirno z levico, ali njegova roka je bila tako mrzla, da se je streslo njeno telo v mrazu in strahu. Govoril je o divjem, krasnem življenju tam zunaj, in ona je videla v njegovih očeh, kako ljubi to divje, krasno življenje, kako hrepeni po njem njegova nemirna duša. Čutila je obenem, da je njena ljubezen preresnična, preotročka in preslaba, da bi ga mogla navezati nase z močnimi vezmi; čutila je, kako se izvija polagoma iz njenih rok in stopa v blato . . . ne da bi se ozrl nanjo, zakaj v njegovem srcu je toliko studa, žalosti in kesanja, da noče oblatiti njene nedolžnosti s pogledom svojih blaznih oči . . .

Hodila sta po gozdu skoro do večera, a govorila sta malo. Helena se je čutila mirno in varno; poleg Nikolaja ji je bilo lahko pri srcu, kakor da bi poznal vse njene skrivnosti in vso njeno žalost. Strah jo je bilo, da bi se ne poslovil prehitro ter je ne ostavil same v teh velikih praznih sobah poleg tujih obrazov. Vedela je, da jo ljubi, ali to je ni vznemirjalo; samo nekaj otožnega jo je oblilo, in srce se ji je stisnilo, kadar je čutila na svojem obrazu njegov gorki pogled.

Vračala sta se proti gradu.

Šla sta navzgor po veliki poti. V strani je stal visok, star kostanj z dolgimi, preperelimi vejami; samo par popkov je poganjalo na koncu spodnjih vej, a na vrhu je bilo vse posušeno. Helena se je zdrznila in prijela je Nikolaja za roko.

»Ta kostanj je lani še rodil . . . Tukaj se je poslavljal Rekar . . .«

Pogledala ga je z velikimi suhimi očmi; njene ustnice so ostale poluodprte, kakor pri otroku, kadar ihteč zaspi. Nikolaja je obšel mraz do nog.

Tukaj se je poslavljal Rekar . . . Morda ji ni niti naravnost pogledal v obraz. Dal ji je roko samo mimogrede, osramočen in obsojen, a vendar preslab, da bi se ubranil grehu. Ona se je ozirala

naokoli in je iskala pomoči; zakaj videla je, kako se poslavlja življenje iz njenega srca. Čakal je, da izpusti njegovo roko; a ona je stala in trepetala; upala je, da se okrene v zadnjem hipu, da stopi z voza in jo vzame v naročje in se vrne z njo v grad. Ali on je stopil v voz, zapel si je suktnjo; pomeknil klobuk na čelo . . . in voznik je zašvignil z bičem. Voz se je premeknil, kolesa so zahreščala po pesku . . . Bog s tabo! Stala je, in njeno srce je kričalo za njim, kakor kriči bolan otrok za materjo . . . Zakaj to je samo šala, hotel se je samo poigrati z njenim srcem. Še ta trenutek stopi z voza in pohiti navzgor in jo objame . . . Voz je izgubil za ovinkom, in Rekar se ni ozrl . . .

Šla sta okoli grada in Nikolaj se je začudil, ko je ugledal Rekarjev ateljé. Vse je bilo še tako kakor nekdanj, samo deske so bile od dežja izprane in razjedene.

Vstopila sta. Ilovnata tla so bila razgrapanana in prašna. V kotu je stal primitiven stol, drugega pohištva ni bilo. Deske so bile na nekaterih mestih razpokane; pol stropa je bilo pokritega s šipami, ali steklo je bilo zamazano in deloma razbito. V ozadju je slonelo ob steni stojalo; široka deska je bila pregrnjena s platnom.

»Tukaj je Rekar delal . . . Ali bi radi videli njegovo veliko delo?«

Stopila je k stojalu ter odgrnila pregrinjalo . . . Na deski je bilo razpeto platno, vse vprek pomazano s kričečimi barvami. Samo na enem oglu se je videl ostanek obraza: eno samo veliko, široko odprto oko je gledalo srepo in prestrašeno iz platna.

»To je njegovo delo . . . Tisti zadnji večer, preden je odšel, sem stala tam zunaj in gledala skozi razpoko; vrata je bil zaklenil. Stal je tukaj na sredi, roko iztegnjeno, ter uničeval . . . Njegov obraz je bil tako bled . . . kakor mrliški . . .«

Ustnice so se ji tresle in počasi se je iztisnilo iz njenih oči dvoje velikih, svetlih solz ter zdrknilo po licih navzdol. Nikolaj je stopil k njej. Hotel je

reči nekaj tolažilnega, vsakdanjega, toda pred njo mu je vztrepetalo vse telo; skoro se ni zavedal, ko je pokleknil na koleno, sklonil glavo ter pritisnil njeno roko na svoje čelo.

»Oprostite mi . . . za Boga . . . oprostite mi mojo ljubezen . . .«

Vstal je kakor v sanjah; čutil je, da je bil za trenutek slab in otročji. Helena ni odgovorila; pogledala ga je začudeno in plaho.

Poslovia sta se pred gradom molče in resno; Nikolaju se je zdelo, da je zaigral še tisto, kar mu je bilo ostalo.

V.

Vstal je pozno, ker je bil zaspal šele v jutro. Od Rateja se je poslovil v veži, hladno in nakratko. Videl je, da je bil Ratejev obraz zabuhel in da so bile njegove oči bolj nego navadno rdeče in zalite. Tedaj se je spomnil, da se je bil ponoči nenadno prebudil: zunaj je nekdo kričal s hripavim glasom, a drugi so ga mirili; ženski glas je zajokal, nato je nekdo odurno zaklel; vrata so se hrupoma zaprla, spodaj so odmevali še nekaj časa koraki, a potem je vse utihnilo. To mu je šinilo hipoma mimo oči, a obenem se je domislil, s kakšnim lokavim obrazom se je odpravil Ratej prejšnji dan od doma . . .

Od Helene se je poslavljajal strahoma in kakor osramočen. Dal ji je roko in pogledal jo je boječe in v zadregi.

»Oprostite mi — —«

»»Hvaležna sem Vam od srca, gospod Nikolaj! Posetite nas zopet!««

V njenih očeh ni bilo nič užaljenega in nič zlovoljnega. Ko se je ozrl z voza še enkrat proti gradu, je videl, da je stala pred vratmi in gledala za njim . . .

Nebo je bilo mračno; sivi, mirni oblaki so se raztezali od izhoda do zahoda, le časih se je mokro zagrinjalo pretrgalo in pokazal se je košček svetlega neba. Veter je pihal nalahko in drevje se je stresalo v nezavednem pričakovanju.

Preden še je dospel voz do Leševja, je zapihal od juga močan, topel veter, oblaki so se vznemirili, razkropili se za trenutek, a takoj se zopet združili in zgostili, in pričele so kapati debele kaplje. Nikolaj se je zavil v suknjo, privihal je ovratnik in pomeknil klobuk na čelo. Voznik je švignil po konjih, in gosti oblaki prahu so se vzdigali za vozom. Pričelo je deževati močneje, in prah se je izpreminjal v blato. Na kolena in celo na rame so mu brizgale umazane kaplje. Ko se je ustavil voz pred prvo gostilnico v Leševju, je lilo v gostih curkih, in Nikolaj je bil docela premočen.

Izročil je suknjo in klobuk krčmarici ter stopil v gosposko sobo. En sam gost je sedel v kotu pri oknu ter čital stare časopise.

Nikolaj je sedel k drugi mizi, a ko se je vzdignila izza časopisa debela plešasta glava samotnega gosta, je vstal ter ga pozdravil. Gost je iztegnil roko preko mize in odzdravil z lenim, zanspanim glasom.

»Ali ste bili na gradu?«

»»Na gradu, gospod davkar! . . . Dovolite?««
Prisedel je in si dal prinesiti vina.

Davkar je bil debel, neokreten človek, rdečega mozoličastega obraza in zalitih oči. Prihajal je iz urada vsako uro za nekaj minut v krčmo; delo je prepuščal kontrolorju, kontrolor adjunktju in adjunkt praktikantu.

»Na gradu ni več prijetno . . .«

Ozrl se je v Nikolaja, kakor da bi pričakoval zanimivih novic.

»Izpremenilo se je nekoliko,« je odgovoril Nikolaj hladno.

»»Stari je bil snoči tukaj; kartal je vso noč in napósled se je hotel pretepati. Siloma so ga spravili na voz.««

Nikolaju je bilo neprijetno; čutil se je sam nekako osramočenega in ponižanega pred tem škođoželnim, dostojnim človekom, ki bi nikoli ne pal tako globoko, da bi zakartal svoje premoženje in da bi ga morali siloma spravljati na voz.

»Tako je, če se človek zapije . . . Meni se nič ne smili Ratej, ne. Tak človek ki ima umazane roke in se je obogatil po Bog vedi kakšnih potih, naj se uničuje, kakor mu je drago. Tudi z Rekarjem je ravnal . . . ali Vam je znano, kako je ravnal z njim? Vi ste bili ob tistih časih večkrat gori.«

Nikolaju je šinila kri v obraz.

»Meni ni znano nič slabega. Pošteno je ravnal z njim . . .«

»»Hm . . . dà dà . . . Opeharil ga je, če bi radi vedeli. Dajal mu je denarja, da se je fant izgubil in zapravil . . . in on je pri tem napolnil svojo malho . . . če bi radi vedeli! Jaz napósled nimam nič zraven . . .«

Davkar je vstal nekako zlovoljen, oblekel suknjo ter odšel.

Nikolaj je ostal v krčmi do poldne. Sedel je nekaj časa zamišljen, a potem je hodil po sobi s trdimi koraki, roke sklenjene na hrbtu. Ko se je spomnil na davkarja, je spačil ustnice ter pljunil v stran, kakor da bi bil ugledal pred sabo blatno golazen . . .

Prej je morda pil ob njegovi mizi, Bog vedi, kolikrat; stal je pred njim z upognjenim hrbtom in sladkim obrazom . . . ne da bi kaj pričakoval od njega, — ponižaval se je samo, kakor se iz notranjega nagiba in brez sebičnosti ponižuje pasja natura. In danes, ko »so ga morali siloma spravljati na voz«, — danes je dobila ta natura zopet svoje dostojanstvo in pljuje na čevelj, ki ga je še pred dobrim letom oblizavala . . . Fej! . . .

Kosil je brez apetita in po kosilu je dal takoj napreči. Ratejev voznik se je vrnil na grad še pred poldnevom; krčmar je dal Nikolaju vegast, staromodni voz z okroglo zeleno streho; boljšega je bil vzela neki gosposki. popotnik, ki se je mudil dva dni v Leševju in se je odpeljal navsezgodaj v Orešnik na kolodvor.

Dež je polagoma ponehaval; pršilo je samo še v drobnih kapljah kakor iz megle. Toda pot je bila,

strahovita; blato čez in čez, da so se na nekaterih mestih vdiral kolesa skoro do osí.

Ali Nikolaj ni pazil mnogo na pot; glava mu je bila polna težkih misli.

Spomnil se je tistega večera, ko je sedel v mestni krčmi in spomnil se je besed, ki jih je govoril pijani Dioniz o svojem veličastnem delu. Obraz Dionizov mu je stopil jasno pred oči, in v tistem trenutku je zapazil nenavadno podobnost med Dionizom in Rekarjem. Isti globoki, nemirni pogled, — pogled jastrebov, ki leži ob cesti z zlomljenimi perotmi in nima več toliko moči, da bi se ubranil vranom . . . Spomnil se je na tisto večerjo pri Rateju, ko je Rekar povedal, da odpotuje, in je Helena vstala s prebledelim obrazom. Čutila je nezavedno v svojem srcu, da se Rekar ne vrne več, in tudi na njegovem motnem in upornem pogledu se je poznalo, da je vedel, kam se odpravlja . . . Nikolaj se je spomnil nenadno tiste samotne hoje, ki jo je videl nekoč na poljani: — smrt je hodila po poljani s silnimi koraki in pod njeno koso so krvavele rože . . . padale so ponosne glave znamenovanih ljudi . . .

Zdramili so ga iz misli zategnjeni glasovi romarske pesmi. Sklonil se je izpod strehe in pogledal na cesto.

Visok, nekoliko sključen starec v obnošeni obleki je nosil spredaj križ iz temnega lesa. Stopal je trdno in težko po blatu, da mu je brizgalo čez kolena; oškropljen je bil do vrata, in na nekaterih mestih se je bila že strdila na njegovi obleki blatna plast. Pel je z visokim prijetnim glasom, a poznalo se mu je, da je utrujen; oddehnil se je glasno za vsako tretjo noto.

Za njim se je vila dolga vrsta romarjev in romaric: sami stari, sključeni ljudje z upalimi obrazi in vdrtimi, trudnimi očmi. Vsi blatni in oškropljeni, z rožnimi venci v rokah in culami na ramah. Njih tresoči, zategnjeni glasovi so se razlegali po ravni samotno in otožno, kakor da bi prihajali iz neskončne daljave.

Marija, k tebi vboge reve,
Mi zapuščeni vpijemo,
Objokani otroci Eve
V dolini solz zdihujemo. —

Pesem je bila zmerom tišja in zmerom bolj oddaljena; samo časih je zazvenela glasneje, kadar je zapihal veter; napósled je utihníla in voz je zavil mimo hriba.

✿ Nikolaja je pretreslo čudno čustvo. Nikoli še mu ni bilo pri srcu tako težko in žalostno. Nenadno, brez zunanjega povoda mu je prišla misel, ki se je je prestrašil sam.

Bilo mu je, kakor da je videl ves ubogi, zaničevani, od teže stoletij utrujeni narod, — kakor da je videl zadnje ostanke tega na smrt obsojenega naroda . . .

Drevo je suho in preperelo; gospodar je ukazal, naj se poseka. Na koncu vej, na vršičku in ob deblu pa poganjajo še zmerom zelene mladike; z nenaravno silo se muči trudno drevo, da bi se rešilo svoji usodi. Ali mladike poganjajo in se suše; le redkokdaj se prikaže osamljen cvet in odpade, če zapihá najlažji veter . . .

Vse mladike se suše in vse cvetje odpada, zakaj drevo je obsojeno na smrt . . .

Vse večne misli ostanejo neizgovorjene, vsa večna dela neporojena, — vse tiste misli in vsa tista dela, iz katerih bi morda vzcvetelo novo življenje . . .

Dioniz in Rekar sta poznala svojo usodo, usodo mladike, pognale iz suhe veje . . .

To so bili zadnji ostanki: sključena, onemogla telesa, vdani obrazi. Z molkom v roki romajo za križem po blatni cesti; ali njih noge ne čutijo blata in ne kamnov in ne trnja; njih obrazi upadajo, roke omahujejo in noge se tresejo; telo se upogiba in pada, a duša hodi po svoji krasni poti . . . Drevo naj se poseka, kakor je ukazal gospodar . . .

Nikoláj je vstal ter stisnil čelo v dlani, da bi se otresel težkih misli. Ali njegovo srce je ostalo potrto in žalostno . . .

Prenočil je v dolgočasni zakotni vasi, kjer je imel nekaj opravila, a zjutraj se je odpeljal na tri ure oddaljeni kolodvor. Izstopil je par postaj pred mestom, da bi posetil Rekarja.

Pot ni bila dolga, zato jo je nastopil peš. Čez dobre pol ure se je zasvetilo izza drevja visoko belo poslopje. Stalo je sredi vrta, in drevje je segalo do drugega nadstropja. Okoli vrta je bila visoka železna ograja; vrata so bila zaklenjena.

Pozvonil je in čez par trenutkov je prišel vratar, ki mu je povedal, da zdaj ni posetna ura. Nikolaj je dal poklicati zdravnika, svojega znanca. Zdravnik je prišel šele čez dolgo časa in ni bil posebno veselo iznenaden. Pozdravil je Nikolaja precej hladno, a odprl mu je vrata, in šla sta po čistem belem pesku proti poslopju.

Nikolaj se ni brigal veliko za nezadovoljnost zdravnikovo; ni je skoro opazil. Bil je vznemirjen, in srce mu je bilo, kakor da bi se bližal nečemu strašnemu.

Stopala sta z zdravnikom počasi v prvo nadstropje. Na nekatera malovažna vprašanja je odgovarjal Nikolaj razmišljeno in površno. Na ljudi, ki so prihajali mimo, se ni oziral s posebno radovednostjo in opazil ni na njih nič nenavadnega. Njih obrazi so se mu zdeli povsem navadni, dostojni in celo filistrski.

Zdravnik je odprl duri, in Nikolaj je ostal na pragu.

»Gospod Rekar . . . Helena Vas pozdravlja . . .«

Rekar je sedel na tleh in se ni zganil: lene, tope oči so se ozrle mirno na Nikolaja.

Zdravnik se je okrenil zlovoljno.

»Zdaj ste torej videli.«

Nikolaju so se tresla kolena, ko je stopal po stopnicah navzdol. Poslovil se je od zdravnika hitro in molče, a potem je skoro bežal proti mestu. Hodil je naglo več kakor poldrugo uro, a čutil ni najmanjše utrujenosti. Ponavljal je poluglasno in brez misli:

»Ta silna natura . . . in zdaj topa žival . . . žival . . .«

Šel je naravnost na svoje stanovanje, a do pozne noči ni mogel ne spati, ne čitati. Hodil je po sobi; v sencih mu je bilo vroče, in glava ga je bolela. Napósled se je razpravil, a premetaval se je dolgo časa po postelji, četudi so mu bile trepalnice debele in težke. Napósled ga je obšel legák spanec, toda zdramil se je vsak hip, oprl se na komolce ter gledal prestrašen v temo.

VI.

Dioniza ob tistem času ni bilo v mestu. Nikolaj je pozvedaval po njem, ali zvedel ni nič natančnega. Srečavali so ga tod in ondod, na čisto različnih krajih; vedeli so vsi samo toliko, da je bil slabo oblečen, pust in bolan. Službe ni imel več nobene; nekega jutra ga ni bilo v urad, in nihče ni vedel, kam da se je bil odpravil . . .

Nikolaj je živel mirno in solidno kakor prej. Časih ga je obšlo, da bi pisal pismo, ali ko je vzel v roko pero, mu je bilo nerodno in težko. Besede so se mu zdele otročje; povedale so nekaj čisto drugega, nego je bilo tisto, kar je hotel povedati. Spoznal je nenadoma, da ni pesnik . . .

Sredi maja, ob lepem, jasnem večeru se je izprehajal po trgu. Čutil se je osamljenega in zelo nesrečnega. Drugi ljudje so hodili mimo njega veseli in zadovoljni, na obrazih pomlad, ljubezen v očeh. Zamišljen in žalosten se je napotil proti staremu stanovanju Dionizovemu; ni se domislil, da Dioniza že davno ni bilo več v mestu.

Hiša je stala ob vodi; okna četrtega nadstropja so se svetila v večernem solncu; po trgu in po tihih valovih tam doli so se bile že razprostrle temne sence.

Šel je počasi preko veže, po širokem dvorišču ter zavil na levo. V veži in na stopnicah ni bilo nikogar, samo v tretjem nadstropju je ugledal staro žensko, ki je obešala perilo na vrh, razpeto preko koridorja. Ne da bi potrkal, je odprl duri ter stopil v nizko veliko sobo, v kateri ni bilo skoro nobenega pohištva.

Stene so bile gole in v kotih zatemnele od vlage. Samo nad posteljo je viselo črno razpelo. Postelja je bila pregrnjena z rdečo odejo.

Nikolaj je obstal med odprtimi durmi. Domislil se je, da je prišel po neumnem in v razmišljenosti v čisto tujo sobo, v kateri nima nikakega opravka... Nekdo se mu je zadel ob komolec, in prišla je v sobo majhna, suha ženska; na glavi je imela črno ruto, in njene oči so bile objokane.

»Gospod Nikič . . . Bog se usmili!«

Obstala je pred njim; v roki je držala svečo in trudila se je, da bi prižgala žveplenko ob rokavu.

Nikolaj jo je gledal začuden; ozrl se je od njenega obraza slučajno in malomarno še enkrat na posteljo, in kri mu je oledenela v žilah.

Globoko pod zglavjem, prav ob zidu je ležala glava z zmršenimi lasmi, ki so padali neredno po čelu in sencih. Oči so bile samo napol zaprte in izza trepalnic so gledale bele punčice topo in kakor prestrašeno. Lica so bila sivkasta, poraščena s poganjajočo redko brado. Pod vratom je bila srajca odpeta; roke so bile sklenjene, in prsti so se oklepali krčevito majhnega, bakrenega razpela . . . Na obrazu je ležal trdi, ponosni izraz zmagoslavno prestanega trpljenja . . .

Nikolaj se je sklonil preko postelje.

»Dioniz! . . .«

Zaskelele so ga solze v očeh in padale so na sklenjene roke Dionizove . . .

Ostal je pri njem do noči. Gospodinja je prinesla svečo ter jo postavila na mizo. Na stenah so trepetali blede, zaspani žarki; Dionizov obraz se je svetil iz teme v nenaravni beloti.

Ko se je odpravljaj, je vprašal Nikolaj po ostalini Dionizovi. Gospodinja mu je povedala, da ji je bil v svojih zadnjih trenutkih ukazal, naj sežge vse papirje, ki so ležali v kovčegu. V peči je ostal samo še kup pepela . . .

Pogreb se je vršil ob deževnem vremenu. Zvonili so z malim zvonom v cerkvi podružnici; za krsto sta šla gospodinja in Nikolaj. Malokdo se je

ozrl za pogrebom; ljudje so hiteli mimo po svojih opravkih; le blizu pokopališča se jima je pridružila grbava ženska, zavita v dolgo črno ruto. Nikolaj je bil zamišljen in ni pazil na blato; oškropil se je do vrha suknje . . .

Po pogrebu je postal pred cerkvijo, stisnil Dionizovi gospodinjji nekaj denarja v roko ter se vrnil v mesto. Šel je naravnost v gostilno in pil je mnogo in z nekim veseljem kakor nikoli prej . . .

Po tretji steklenici ga je obšla mehka melanholija. Zaželel si je prijatelja, da bi govoril z njim iskreno in od srca. Vse, kar je doživel lepega in žalostnega, mu je prihajalo na spomin, in oči so se mu orosile. Besede so mu vrele na jezik; kar je prej komaj čutil, česar se je zavedal samo kakor v sanjah, je stopalo predenj jasno in razločno . . .

Za trenutek ga je zmotil znanec, ki je prisedel k njemu, ostal svoje vino dolžan ter se polovil čez par minut.

»Dioniz je umrl . . . no, dà . . . škoda človeka! Lehko bi bilo kaj iz njega . . . bil je vagabund po svoji krivdi. Tako je: kadar človek čuti, da zna več od drugih, misli, da mu ni treba več služiti. In tako pogine v svoji samostojnosti. Človek je ustvarjen za hlapca . . . ne pomaga nič . . .«

Nikolaj je bil vesel, ko je ostal sam, in njegove misli so se mu vrnile na svetla pota . . .

Dal si je prinesiti papirja in pisal je lahko in neprisiljeno. Stal je pred gradom, pod zelenečim kostanjem, se sklanjal preko njene rame ter šepetal besede, kakršnih ni poznal prej nikoli. Ljubezen dolgih let se je izlila v eno samo strugo; vsa žalost in vsa sreča se je spojila v eno samo čustvo ter se utelesila v gorkih besedah . . . Lica so mu gorela in črke so se gibale pred motnimi očmi . . . Omenil je smrti Dionizove, ali celo žalost nad usodo prijateljevo ni segla v njegov sladki mir. Čutil je, kako odpada od njega teža zadnjih dni in kako trepeče utrujeno srce v velikem pričakovanju . . .

Ko se je vračal domov, je vrgel pismo v nabiralnik.

Drugo jutro ga je bilo sram. Zdelo se mu je, da je bil napravil prejšnji večer nekaj neizmerno neumnega. Spomnil se je pogreba, in težko mu je bilo: kakor da je bil onečastil spomin Dionizov. Bolela ga je glava in pred očmi se mu je meglilo. V uradu ni govoril z nikomer; bilo mu je, kakor da bi se bil osramotil pred svetom in najbolj pred sabo in kakor da bi bil izgubil, kar je imel najlepšega v svojem srcu . . . V tej uri bo čitala pismo — — Stresel je z glavo ter se silil, da bi mislil na vsakdanje stvari. Samo da bi ne bil opomnil Rekarja . . . v takem pismu . . . v takem zmago-slavnem tonu! Omadeževal je njegov spomin v njenem srcu . . . ponižal ga je pred njo s svojim zgodnjim, predrznim upanjem . . . kakšno upanje! Zazdel se je sam sebi neizmerno otročji . . . In da ne bi opomnil Dioniza in njegove strašne usode . . . v navadnem ljubezenskem pismu, tako mimogrede med drugimi frazami . . . fej! . . . Kdo se more zgražati nad navadnimi sleparji? Kadar je človek odkritosrčen, je zmerom sebičen in brezobziren; nič resnično plemenitega ni v njegovem srcu; vse samo pretvarjanje, sama laž . . . A da bi ne bil smešen, samo smešen ne! Vse upanje toliko dolgih, lepih večerov je uničeno v enem samem trenutku. Uničeno je vse življenje, — kaj bi bilo življenje brez tega upanja? . . .

Zavedal se je, da je oskrunil svojo čisto ljubezen. Samo časih, za kratek hip, ga je obšlo nekaj kakor pritajena, sramežljiva radost, da je povedal, kar bi bil moral povedati že davno . . .

Dnevi so se zjasnili, in solnce je sijalo skoro s poletno močjo. Zgodaj v jutru in ob večerih se je izprehajal Nikolaj po okolici ter se veselil čistega zraka in svežega zelenja. Njegovo življenje je teklo mirno kakor reka po ravni. Ni bilo veselo, in Nikolaj sam bi si želel drugačnega, toda vdal se je vanj brez upora. Njegova natura je bila zdrava, in sentimentalnost je sovražil. Kadar so mu prihajali spomini ob samotnih urah, se jih je siloma otresel ter se napotil v krčmo ali na izprehod. Bal se je

preteklosti, toda polagoma je izginila tudi ta bojazen in vdajal se je spominom brez posebne žalosti . . . Njen obraz je dobil v njegovi duši še čistejši, nedolžnejši izraz, njene oči so sijale mirno, kakor z oltarja. Razlila se je čez vse njeno bitje njegova vdana ljubezen . . .

Nekega popoldne je dobil v urad pismo; Helena ga je vabila v kratkih besedah, da naj pride kar najhitreje.

Vsa resignacija, vsa napol prisiljena mirnost je izginila v enem samem trenutku. Izprosil si je par dni dopusta ter se odpeljal še tisti večer. Ni se več spominjal svojega neumnega pisma, niti mu ni prišlo na misel, da je bil napravil kdaj kako nedostojnost. Čutil se je srečnega, in sramežljivo zatajevano, siloma udušeno upanje ga je osvojilo vsega. Vedel je pač, da je v tem upanju mnogo sebičnega in celo nekaj nelepega, toda v svoji razposajeni sreči se je tolažil, da je sebičnost itak v človeški naravi in da bi bilo nespametno odrekati se brez vzroka in na svojo škodo . . . Prenočil je v Orešniku in spal je dolgo in trdno. Čudil se je sam, da je tako malo vznemirjen, a tisti čut zmagoslavne ljubezni, ki je trepetal neprestano na dnu njegovega srca, se mu je zdel skoro pregrešen. Ali očital si kljub temu ni ničesar in dokazoval si je na tihem, da je pregrešnost nekaj relativnega in da je celo najbolj pošteno čustvo v posebnih zvezah in okolnostih lahko pregrešno. Določenih mej ni nikjer in zato je težko razločevati med pregrešnostjo in poštenostjo . . . Igral se je z lahkimi mislimi, zakaj bal se je skoro svoje velike sreče, in strah ga je bilo, da bi se ji vdal z vso glavo in z vsem srcem . . .

Helena ga je pričakovala pred gradom; njene oči so bile objokane. Nikolaj se je prestrašil, ko je ugledal njen obraz.

»Željno sem Vas pričakovala, gospod Nikolaj! Oprostite, da sem Vas vznemirjala. Oče Vas je hotel videti . . . ne mara nikogar drugega . . . nobenega prijatelja nimamo . . .«

Ustnice so se ji tresle; videlo se ji je, da se je siloma branila solzam; govorila je plaho in kakor proseče.

Nikolaj je šel z njo v Ratejevo spalnico.

Okna so bila pregrnjena, in soba je bila v somraku; par tankih žarkov je prihajalo izza pregrinjala ter se lesketalo na tleh in na steni. Ratej je sedel v naslanjaču, pod glavo blazinicu in odejo preko kolen. Njegov obraz je bil zabuhel; oči so gledale mrtvo izpod košatih obrvi. Ozrl se je v Nikolaja z velikim, boječim pogledom. Nikolaj se je nagnil prav blizu k njemu, da bi slišal njegov šepetajoči glas, ki se mu je izvijal iz prsi z velikim naporom.

»Oprostite mi . . . Zdaj je vse pri kraju . . . Skrbite zanjo, siroto . . .«

Nikolaja je dušilo v grlu od sočutja; ali ob enem mu je bilo grozno pred tem zabuhlim, polumrtvim obrazom. Slišal je komaj posamezne besede in ni jih razumel natanko.

»Ne brigajte se za nič . . . Pojdite z njo strani odtod . . . Naj vzamejo vse . . . Vse je njihovo . . . Samo še hiša tam doli v Leševju . . .«

Nikolaj se je ozrl. Prišla je v sobo Ratejeva žena. Prinesla je steklenico s temno tekočino.

Ratej je nalahko stresel z glavo ter ukazal, da naj nese strani. Stala je nekaj časa sredi sobe, nato se je okrenila, a med vratmi je skrila obraz v predpasnik.

»Zdaj pojdite strani . . . Jaz sem najrajši sam, in tudi Vam je neprijetno . . . Z Bogom! —«

Nikolaj ni vedel, kaj bi storil. Prijel je Ratejevo roko, ki je ležala mrtva na kolenih. Ratej ga je pogledal s topim, toda globokim in pretresljivim pogledom umirajočega človeka.

»Pojdite! . . .«

V veliki sobi je sedela za mizo Ratejevka, vsa objokana in upala. Pripovedovala je Nikolaju, da zadnje čase ni bilo Rateja nikoli več doma, da je bil nekoč teden dni na Dunaju, kjer je v kratkem času zaigral vse svoje gozdove, da je bil bolan in

oduren, kadar se je bil vrnil, in da je pil neprestano. Samo некоč na večer je prišel k njej ter se je razjokal kakor otrok . . . Nekoč po kosilu ga je zadela kap in kdo ve, koliko časa še . . .

Dela je roko pred oči, in izza prstov so ji kapale solze.

Ne mara ne zdravnika, ne zdravil . . . Tudi prej pred nekaterimi leti je igral in pil skoro tri mesece . . . a hipoma se je streznil in pridobil je v enem letu, kar je bil zapravlil . . . Prvikrat je bil zagazil na to strašno pot pred dvajsetimi leti, komaj štirinajst dni po poroki . . . Ali takrat je trajalo samó en teden. Ona se je bala, kadar je odšel iz hiše s temnim obrazom in zlovoljnimi očmi. Čakala je nanj toliko dolgih noči in prejokala toliko samotnih ur — — No zdaj je vedela, da se bliža strašni konec; čutila je to v svojem srcu tisto prvo noč, ko je prišel ob eni domov ter hodil razburjen po veliki sobi do jutra . . .

Nikolaj je poslušal in slutil je neizmerno trpljenje te tihe, pozabljene, še zmerom otroške duše. Trpljenje je moralo biti strašno v tej uri, da je bruhala na dan v pretrganih, komaj razumljivih besedah vse tisto, kar je ležalo toliko časa globoko v srcu ter grizlo in glodalo . . .

Pred povratom sta šla Nikolaj in Helena iz hiše; ona je ogrnila črno čipkasto ruto, izza katere se je svetil njen beli obraz kakor od alabastra.

Šla sta po poti okoli grada; pesek je ležal samo še tupatam; iz tal je poganjala visoka trava.

Nikolaj se je ozrl začuden. Rekarjeve delavnice ni bilo več. Helena je razumela njegov pogled.

»Ob viharnem večeru se je zrušila in deske so odnesli; to je bilo tisto noč, ko se je bil vrnil oče. . . «

Stala sta v senci, ki je padala od grada, in Heleni je bilo skoro hladno.

Pod njima se je širila zelena dolina; tam doli je sijalo solnce še v vsej svoji krasoti, in čutila sta oba, kako je vstajalo iz te čiste svetlobe nekaj sladkega in tolažilnega ter legalo na njiju srca.

Nikolaj je prijel Helenino roko, in ona mu ni branila . . .

Iz velike bolesti se mu je porodilo upanje; njegova sreča je bila kakor smehljaj na objokanem obrazu. V njegovi radosti ni bilo nič glasnega in nič razposajenega, in njena ljubezen je bila mirna in resna . . . Spominjal se je glav, ki so padle pod koso; v enem samem hipu je videl pred sabo obraz Dionizov in Rekarjev, ki sta se spojila v enega. Nehoté je sklonil glavo in čutil se je majhnega in neznatnega z vso svojo neizmerno srečo. Čutil se je majhnega in neznatnega, ker je mogel biti srečen in ker je mogel živeti . . .

Vrnila sta se v grad molčé, roko v roki.



Dr. Fr. Prešeren.

Slavnostno predavanje ob Prešernovi stoletnici dne 2. grudna 1900. v „Narodnem domu“ in dne 4. grudna 1900. v deželnem gledališču v Ljubljani.

Slavna gospoda! Ko je bila dospela dne 28. avgusta leta 1849. stoletnica nemškega pesnika Goetheja, je živel mogočni nemški narod v takih socialnih in političnih razmerah, da ni mogel dostojno proslaviti stoletnega rojstnega dneva tega svojega pesniškega veleuma.

Revolucija na eni, reakcija na drugi strani je morila takrat najboljše nemške sinove, da so, izgubivši izpred oči vzvišene vzore večnolepe poezije, izrabljali svoje moči v strastnih političnih borbah.

V nekako podobnem položaju je tudi slovenska domovina letos, ko nam je praznovati stoletnico najgenijalnejšega našega pesnika.

Od Soče do Drave besni po vseh slovenskih pokrajinah bratomorni boj, razne politične stranke se bore z ostrim orožjem za svoja načela, a večkrat tudi za malenkostne osebnosti; do korena je razburjen ves narod slovenski, da v svoji celoti niti misliti ne utegne na to, kaj je dolžan svojemu največjemu pesniku.

In vendar bi se morala danes pred Prešernom klanjati vsa Slovenija, kakor se mu klanja ta prečastni zbor v tej svetli dvorani.

A trdno sem prepričan, kakor je nemški narod v poznejših letih proti Goetheju stoterno popravil svojo zamudo, tako bode tudi slovenski narod še enkrat proti Prešernu storil svojo dolžnost.

Zakaj, koga naj časti, koga naj slavi naš narod, ako ne tistega moža, ki mu je zapustil neizcrpni zaklad neumrjočih poezij, in ki ga je določila milost božja, da je ustvaril slovensko pesništvo, položil neomajni temelj naši posvetni lepi knjižnosti ter zanesel slavo slovenskega imena preko mej svoje domovine!

To so na kratko zasluge Prešernove.

In da so te velike zasluge Prešernove resnične, to dokazati je namen moje nastopne kratke razprave.

I.

Pričetki slovenskega pesništva segajo daleč nazaj v XVI. stoletje.

Že prva slovenska knjiga, tiskana l. 1550. — Trubarjev katekizem — je bila spisana »in gesang weiss« t. j. Trubar je zložil glavne nauke nove vere v rimah, da bi si jih ljudje laže zapomnili.

In ker je bila cerkvena pesem bistven del novoverskih cerkvenih obredov, so vsi protestantovski pisatelji slovenski pridno zlagali pesmi. Trubarjeva pesmarica je v tridesetih letih doživela šest natiskov. Te cerkvene pesmi so bile nekoliko narodne pesmi, največ pa poslovenjene latinske, ali pa nemške himne.

Tudi v XVII. veku je služila slovenska pesem samo cerkvenim namenom. O kaki umetnosti se pri teh cerkvenih pesnikih seveda ne da govoriti. Jezika niso korenito poznali, besed niso ritmično merili, ampak so zloge brez ozira na poudarek samo šteli. Pobožno čutstvo in primeren napev jim je bila glavna stvar.

Na bolje so se bile obrnile te razmere v XVIII. veku, zlasti ko je za cesarice Marije Terezije in za cesarja Jožefa II. zaplala po žilah avstrijskega državnega organizma gorkejša kri, in se je pričelo po Avstriji v knjižnosti sploh živahnejše delovanje.

Posnemaje dunajske nemške pesnike, ki so izdajali svoj »Wiener Almanach«, je zbral takrat tudi ljubljanski avguštinec pater D a m a s c e n D e v (l. 1779—1781.) nekoliko enakomišlečih prijateljev, zlasti duhovnikov, okoli svojih »Pisanic« ter s

temi pesniškimi poizkusi — zakaj drugače jih ne moremo imenovati — poklonil Slovencem prve p o s v e t n e pesmi.

In ta doba nam je zbudila tudi nadarjenega Linhartta, ki se je prvi med dotedanjimi pisatelji odločno zavedal svoje narodnosti, ki je, da bi to zavednost zanesel tudi v širše kroge, spisal s patriotičnim ognjem zasnovano kranjsko zgodovino, ki je s svojima igrama »Županova Micika« in »Veseli dan ali Matiček se ženi« slovenski besedi odprl ljubljansko gledališče ter bil duša tistega lepega kroga vrlih mož, ki so se zbirali okoli velikodušnega in idealno nadahnjenega mecena barona Žige Cojza.

In iz tega kroga je izšel tudi Vodnik! Iz početka poslušen učenec Linhartov in Cojzov, je Vodnik proučeval narodno pesništvo ter se ravnal po zlatem nauku Cojzovem, ki mu je pisal ob neki priliki: »Vse, kar pride iz Vašega peresa, mora biti v narodnem duhu in za narod pisano!«

Tako se je Vodnik sčasoma vsaj nekoliko osvobodil tesnih jezikovnih in pesniških spon svojega časa ter nam prvi zapel nekoliko pesmi trajne vrednosti.

Kar imamo pesništva pred njim, vse je umetno, narejeno, prisiljeno. Vodnik je prvi, ki nam ogreva srce, on je prvi pel res domače pesmi.

Mislim pa, da kar nič ne kratimo vobče velikih zaslug Vodnikovih, ako odkritosrčno priznavamo, da tudi njegove lepe, preproste in dobrovoljne pesmice nosijo na sebi pečat nekakega umetniškega dilentizma.

Ako pravega umetnika, pravega pesnika imenujemo tistega pisatelja, ki dodobra pozna človeka in vse njegove strasti; ki s svojo živahno fantazijo in s svojo elementarno tvorilno silo stvari bujnega življenja polne podobe; ki ima globoko čuteče, do vzetno srce, jezik pa, v katerem poje, tako v svoji oblasti, da so mu znane vse njegove skrivnostne melodije, da za vsak čut, za vsako stopnjo in odličico istega čuta najde najprimernejši izraz — potem moramo pač reči, da tak umetnik, tak pesnik je bil šele — Prešeren.

II.

Gospoda moja! Kadar moram govoriti o življenju pesnika Prešerna — in to sem moral že neštetokrat — vselej pridem v nekako zadrego. Vsak pričakuje, Bog ve, kako znamenito, kako mikavno je to življenje. Toda pesnik sam je dejal l. 1840, ob neki priliki: »Vodnik je sam svoje življenje opisal, jaz bi svojega skoraj ne mogel. Vse moje življenje tako je preprosto, tako vsakdanje, da bi kar nič posebnega ne mogel povedati iz njega.«

Sin gorenjskega kmeta je bil Prešeren rojen dne 3. grudna l. 1800. v Vrbi v blejski okolici, je dovršil ljudsko šolo v Ribnici, latinske šole v Ljubljani ter leta 1822. prišel na Dunaj, kjer si je pravoslovec, kakor njegovi rojaki prej in slej, služil svoj kruh s poučevanjem ter bil nekaj časa tudi učitelj svojemu rojaku Antonu grofu Auerspergu, pozneje slavnemu pesniku Anastaziju Grünu. Učil ga je grške in rimske zgodovine; ali kakor Auersperg sam pravi, sta še rajša prebiralala domačega kronista Valvasorja ter se navduševala ó ljubezni do skupne domovine in o pesniških idealih. Ko je bil l. 1828. dosegel dostojanstvo pravoslovnega doktorja, je nato nad polutretje leto služil za neplačanega praktikanta pri c. kr. kamorni prokuraturi, pozneje štirinajst let kot slabo plačan odvetniški kandidat v Ljubljani ter šele l. 1846., dušno in telesno izmučen, postal samostalen odvetnik v Kranju, kjer je umrl po daljši bolezni že dné 8. sečna 1849. leta.

Res, to je preprosto, vsakdanje, a nikakor ne mikavno življenje! Toda to je v kratkih potezah samo njegovo vnanje življenje.

Kakšna pa je bila njegova duša, kako je živela in hrepenela, kako se borila in koliko je trpela, to nam jasno kažejo njegove nesmrtné poezije.

Pred mnogimi leti (1866) je že Stritar, našemu pesniku podoben genij, dokazal s svojo znamenito razpravo, da je trojni čut, ki nam zveni iz Prešernovih poezij. In če ima tudi Stritarjeva razprava morebiti svoje nedostatke, ene prednosti, ene velike

zasluge ji ne more nihče odrekati, te namreč, da je Stritar prvi spoznal pravo bistvo našega pesnika in da je imel v tedanjih razmerah tudi dovolj poguma, da je v plamtečih besedah slavil poprjé toliko let preziranega Prešerna kot prvega našega pesnika.

Že prvi pogled nam kaže, da je med Prešernovimi pesmami največ takih, ki pojo ljubezen, tako da, kdor je Prešerna kar prvič prebral, se ga nehoté polasti misel, da je ljubezen njegov glavni čut, iz katerega izvirajo vsi drugi, in ki mu je vdihnil največ in najlepših pesmi.

A vendar ljubezen ni središče njegovega pesniškega značaja! Z ljubeznijo do svoje trdosrčne Julije strinja namreč pesnik tudi gorečo ljubezen do svoje domovine.

V akordih, ki nam do dna pretresajo dušo, opeva pesnik nesrečno preteklost in neveselo sedanost svoje domovine, ob enem pa povzdiga naš up, kažoč nam lepšo prihodnost:

Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
Jim milše zvezde kakor zdaj sijale . . .

Toda pesnikovo srce čuti in izraža še druge bolečine.

Kakor vsak dovzeten, pošten in idealno navdahnjen človek, si je bil tudi naš pesnik ustvaril v svojih prsih vzvišen vzor, kakšen bi moral biti po božji podobi ustvarjeni človek, kakšen svet, kakšno življenje.

Ko pa je s tem vzvišenim idealom v svojih prsih primerjal resnične razmere človeške; ko je videl, kako narod zatira narod, kako brat preganja brata, kako človek riže po zemlji in išče, kar bi mu napaslo slepe počutke, kako z nogami tepta vse, kar je lepega, blagega in vzvišenega in kako je samopridnost in samopašnost gonilna sila vsega njegovega delovanja — tedaj je pesnik okusil bridki sad spoznanja, preveril se, da med njegovim idealom in med resničnimi človeškimi razmerami zija »široko brezno brez vse rešnje poti«.

Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje!
Vesolja dokaj strup njegov je umoril:
Sem zvedel, da vest čisto, dobro djanje
Svet zanič'vati se je zagovoril.
Ljubezen zvesto najti, kratke sanje!
Zbežale ste, ko se je dan zazoril;
Modrost, pravičnost, učenost, device
Brez dot, žal'vati videl sem samice.

Sem videl, da svoj čoln po sapi sreče,
Komur sovražna je, zastonj obrača;
Kak veter nje nasproti temu vleče,
Kogar v zibeli vid'la je berača;
Da le petica da ime sloveče;
Da človek toliko veljá, kar plača.
Sem videl čislati le to nad nami,
Kar mu slepi z golj'fijami, ležami!

In to spoznanje je napolnilo pesnikovo srce z bridko žalostjo, kateri je dal duška v svojih nesmrtnih pesmih. Neskladje, disharmonija med njegovim idealom in resničnim življenjem je tedaj glavna ideja njegovih poezij. Nesreča njegove domovine, nesreča njegove ljubezni so le posamezni deli vesoljne nesreče.

Način pa, kako je pesnik te svoje trojne čute izražal v svojih poezijah, ta je naredil Prešerna za našega največjega pesnika.

Prva in največja zasluga Prešernova je in ostane za večne čase ta, da je dal slovenskemu pesništvu s svojimi vzvišenimi idejami klasično vsebino.

Že v tistem oddelku svojih »Poezij«, ki jih pesnik imenuje »Pesmi«, se nam kaže nedosežnega liričnega pevca, ki nam s prvim glasom svoje pesmi v prsih zbudi strune, da nam soglasno in sočutno s pesmijo pojó.

Glede svoje oblike in svojega globokega čuta so pesmi kakor Strunam — Kam? — Ukazi — Sila spomina — Mornar — Zdravica — V spomin Andreja Smoleta pravi tipi liričnih pesmi, to so pesmi, ki se takorekoč same od sebe pojo in nam obenem sezajo v dno srca.

Ni pa lahko v kaki literaturi najti tako blagoglasne in obenem globokočutne lirične pesmi, kakor je Prešernova »Pod oknom«.

Luna sije,
Kladvo bije
Trudne, pozne ure že;
Pred neznane
Srčne rane
Meni spati ne puste!

To je pesem, v kateri se na nedosežen način dovršena oblika in zveneče rime strinjajo s poetično situacijo in elegičnim srčnim čutom.

To je liričen proizvod, s katerim se glede blagoglasja, občutja in zvonečnosti dá primerjati samo sloveča Puškinova španska romanca:

Legák zefir
Pihljá nemir,
Šumi, beži
Gvadalkvivir

In vendar te klasične lirične »Pesmi« daleč presegajo še pesnikovi elegični »Soneti«, ki so cvet Prešernove poezije, zakaj v njih se razodeva najbolj popolnoma njegov pevski duh. V njih je zajeto vse dušno življenje Prešernovo, v svoje sonete je izlil vso svojo dušo; zatorej ti pa njih čarobna milina, združena z bridko melanholijo nehoté osvoji srce, kadar jih prebiraš.

In kaj naj rečem o njegovih satirah in epigramih?

Ako nam njegove pesmi, njegove elegije, njegovi soneti razodevajo pesnikovo globoko čuteče srce, slikajo njegovo trpljenje, izražajo ideje, ki Prešerna vzporejajo z najznamenitejšimi pesniki v eno vrsto ter nam v ganljivih besedah in podobah pretresajo dušo, nam kažejo njegove satire in epigrami, kako duhovito je znal prijemati pesnik svoje literarne nasprotnike in kako zdravo sodbo je imel tudi o literarnih napakah svojih prijateljev.

Dasiravno pa je Prešeren v prvi vrsti lirični pesnik, se vendar genijalnost in mnogovrstnost nje-

govega duha nikjer ne kaže tako sijajno kakor v tem, da si je tudi na polju epičnega pesništva zaslužil nevenljive lavorike. Njegove balade in romance, ki so že pred sedemdesetimi leti pri tistih, ki so vedeli, kaj je poezija, zbudile veliko pozornost, so ostale do današnjega dne pravi biseri naše knjižnosti. Ne le, da vse odlikuje neka čudovita plastika, združena s čarobnim občutjem, je znal pesnik nekaterim, kakor Schiller svojim baladam, vcepiti visoke ideje. V tem oziru ravnotako izvirna kakor veličastna ideja balado »Neiztrohnelo srce« drzno vzporeja z najlepšimi baladami svetovnih literatur. Druge n. pr. »Turjaška Rozamunda« in »Povodnji mož« so zajete iz divnega sveta narodnih pripovedek ter imajo na sebi neki prijetni domači kolorit.

Kako bister pogled pa je imel Prešeren tudi za zgodovinsko važno dogodke, to je jasno pokazal s svojim »Krstom pri Savici«, ki ga je postavil v tisto važno zgodovinsko dobo, v kateri se je s zmago krščanstva in frankovske nadvlade za tisočletja odločila usoda slovenskega naroda. Posebno mikavnost pa je podelil tej epični pesmi s tem, da je nje dejanje postavił na idilično lepi Bled in v romantični Bohinj, tedaj v najlepšo pokrajino naše domovine.

Druga neminljiva zasluga Prešernova je ta, da je ustanovil naš pesniški jezik in za stalno določil našo pesniško tehniko.

Že zgoraj sem omenil, kako neokretno so najstarejši slovenski pesniki XVI. in XVII. veka kovali verze, ker besed niso ritmično merili, ampak so zloge samo štel. Pesniki Devovih »Pisanic« so nekaj posnemali Opitzeve nauke, nekaj pa slovenske verze tlačili v Prokrustovo posteljo starodobne prozodije. Vodnik je v tem oziru posnemal narodne pesmi; a v njegovi metriki se kaže še na mnogih mestih neka okornost, nespretnost, negotovost. Spondajski dimeter je najumetnejši verz, ki si ga je drznil naređiti Vodnik.

Zdaj pa odprimo Prešernove »Poezije«!

Kako gladko se bero njegovi verzi, kakor bi bila naša metrika že sto let poprej stalno določena. Prešeren ni nič več ugibal, kako bi pel, kakor prej Vodnik. Jasno in bistro mu je bilo svojstvo slovenskega jezika: po germanskem in ruskem zgledu je vzel poudarek za podlago in osnovo pevske mere. Nihče za njim ni poizkušal tega pravila Prešernovega opovreči; ampak ker je naravno in resnično, ker prija zakonom našega jezika, so ga sprejeli vsi pesniki slovenski — brez sile, brez ugovora — vsi so šli za Prešernom!

In potem ta čudovita mnogovrstnost narazličnejših mêtrov, verzov, rim in kitic!

Oddelek »Pesmi« šteje 17 proizvodov, a med temi 17 pesmami jih je 14, ki imajo ali različen metrum, ali različno ubrane kitice ali različno razporejene rime. In ravnótako pisano raznovrstnost beremo v njegovih »Baladah« in sploh v vseh njegovih proizvodih, ki niso navezani na stalne oblike.

Ako si ogledamo zadnje vrste verze in kítice, vidimo, da je Prešeren v naše pesništvo prvi vpeljal staroklasično elegično mero, špansko asonanco, novonemško nibelunško kitico, romansko dècimo, oktavo in tercino.

In kako je Prešeren pomnožil razne vrste našega liričnega in epičnega pesništva!

Pred Prešernom Slovenci niso poznali posvetne pesmi v pravem pomenu te besede.

Prešeren jih zapel celi venec!

Pred Prešernom Slovenci niso imeli romances in balade, ki bi bila vredna tega imena.

Prešeren jim jih je poklonil na izbor!

Prešeren je v našem pesništvu nadalje udomačil glosso, elegijo, satiro, epigram, perzijansko gazelo, povest v verzih, satirični in elegični sonet in sonetni venec.

Ako bi ne bilo banalno, bi lahko rekli, da so Prešernove »Poezije« glede svoje oblike dejanska ilustracija slovenske poetike.

Tako je tedaj Prešeren tudi v formalnem oziru pot utrl vsem poznejšim pesnikom slovenskim.

Nehoté se vprašamo: Odkod ima Prešeren to preprosto, domačo, lepo, ljubeznivo, milo besedo in obenem to pregnantno dikcijo, to čarobno zvenečnost svojih verzov in rim, sploh to klasično dovršeno obliko?

Nekoliko tega čudovitega jezika je dal pesniku njegov krepki blejski dialekt, ki zlasti v »Krstu pri Savici« po nekaterih mestih udarja na dan; nekaj malega se je naučil od svojih prednikov, zlasti od Linharta in Vodnika; Ravniharjevi spisi, Kopitarjevi in Metelkovi nauki tudi niso ostali brez vsega sledu; nabiranje in proučevanje narodnih pesmi je opozorilo pesnika na marsikatero lepoto; temeljito znanje starodobnih jezikov in pesnikov mu je utrdilo čut za formalno dovršenost; prebiranje romanskih zlasti italijanskih pesnikov ga je seznanilo z raznimi novimi oblikami; v svojem prijatelju Čopu je imel od mladih nog izvrstnega mentorja; večletno občevanje s Čelakovskim in Korytkom ga je seznanilo s severnoslovanskim slovstvom zlasti s Kollarjem in Mickiewiczem in naposled — Prešeren je bil dovteten učenec nemških romantikov, ki so tudi cvetove raznovrstnih tujih literatur presajali v nemško pesništvo. Ali vse to nam ne pojasnuje dovoljno pesnikove tehnike.

Prešeren je bil pač genijalen umetnik, ki se kaže ravno v tem, da za svoje vzvišene ideje najde vselej najprimernejšo posodo. In kakor so njegove poezije polne lepih in izvirnih idej, tako je dal tem idejam iz svojega samotvornega duha tudi klasično obliko.

Ni pa naposled najmanjša zasluga Prešernova tudi ta, da je bil v tridesetih letih, ko se je morala naša nežna in skromna leposlovna knjižnost boriti na eni strani z brezbriznostjo in tesnosrčnostjo svojih rojakov, na drugi strani z duhomorno cenzuro, središče literarnega delovanja med kranjskimi Slovenci in pravi ustanovnik naše leposlovne književnosti.

»Kranjski Čebelici«, ki je prva odprla slovenski knjižnosti pot v izobražene kroge, je bil Prešeren najboljši, najznamenitejši sotrudnik; učenega Čopa je v njegovem hudem literarnem boju za pravilnost in edinstvo slovenskega knjižnega jezika podpiral s perečim sarkazmom; gojil in vzdrževal je prijateljske vezi med belo Ljubljano in slovenskimi rojaki, ki so v gorati Koroški in zeleni Štajerski orali ledino naše proze in poezije; v duhovitih prijateljskih pismih je poročal prof. Čelakovskemu o literarnem gibanju slovenskem ter od njega prejemal zanimiva poročila o novih pojavih češke knjižnosti; kot pravi romantik je neumorno s Smoletom in Korytkom zbiral pojemajoče in veneče cvetove narodnega pesništva ter poskrbel s Smoletom za to, da so Slovenci prejeli poprej v zaprašeni rokopiesih hranjene pesmi Vodnikove in Linhartovo komedijo »Veseli dan«, ki jih je dal tiskati z novim češkim pravopisom ter tako provzročil, da so se Slovenci vsaj v tem oziru združili s Hrvati in Čehi.

Odločno pa se je Prešern uprl sirenskimi glasovom svojega prijatelja Stanka Vraza, ki so ga vabili, naj opusti v svojih poezijah slovenski jezik ter sprejme kakor on hrvaškega. »Die Tendenz unserer Carmina und sonstigen literarischen Thätigkeit ist keine andere, als unsere Muttersprache zu cultivieren; habt ihr ein anderes Ziel, so werdet ihr es schwerlich erreichen.« — piše Stanku Vrazu dne 5. julija 1837. — »Es hat den Anschein, als ob es dem Dr. Gaj und anderen slawischen Literatoren mit der Idee Ernst wäre, dass die slowenische und illyrisch-serbische Sprache in eine verschmolzen werden sollten, oder vielmehr, das der slowenische Dialekt als Schriftsprache aufhören und hinfüro nur mehr der serbische geschrieben werden sollte. Ich bin von der Unausführbarkeit dieser Idee subjectiv überzeugt . . .« mu odgovarja dne 19. julija 1838.

Prešeren je bil tedaj že leta 1838. o tej stvari tistega prepričanja, kakor pozneje l. 1852. dr. Bleiweis in l. 1863. Levstik.

Da je Prešeren pred šestdesetimi leti slušal Stanka Vraza, kakšna bi bila našega naroda občna omika, ki jo je možno posredovati samo z materinskim jezikom? Valovi potujčevanja bi se bili zgrnili nad njegovo glavo! . . .

III.

Ako se zdaj, po tem razmišljanju o neprecenljivih Prešernovih zaslugah za naše pesništvo in za našo knjižnost vobče vprašamo, kako so sprejeli Prešernovi vrstniki njegove poezije, dobimo jako žalosten odgovor.

Tudi o Prešernu in njegovih pesmih so se uresničile Lessingove besede: »Die wahren Kenner der Dichtkunst sind zu allen Zeiten und bei allen Völkern so rar wie wahre Dichter selbst gewesen.«

Okoli Prešerna je bila pač zbrana družina vrlih prijateljev, ki so umeli njegove poezije ter čislali dičnega pevca. Ali število teh prijateljev se je krčilo od leta do leta: Dr. Jakob Zupan je moral l. 1835. odditi iz Ljubljane v prognanstvo v Celovec; ravno tisto leto je Prešernu najdražji prijatelj Čop utonil v Savi; Korytko je l. 1839. légel v hladni grob, in l. 1840. je nanagloma umrl za Čopom Prešernu najljubši prijatelj Smole. Ostal mu je še Kastelec, ostali so mu še drugi Čebeličarji, toda tem je vzelo praktično življenje čas, moč in veselje do pesništva, ali pa so iz drugih razlogov pretrgali zvezo s Prešernom. Elegično in nekako obupno se glasi pismo, ki ga dne 22. avgusta 1836. Prešeren piše Čelakovskemu. Ko je bil razložil žalostne literarne razmere slovenske ter milo potožil izgubo nenadomestljivega Čopa, pravi pesnik sam o sebi: »Ich als das schwankendste Rohr in der Wüste der krainischen Literatur würde ein zweiter Johannes die Stimme erheben; allein die Pharisäer und Schriftgelehrten lassen mich nicht zu Worte kommen, auch behagt mir die Wurzel- und Heuschreckenkost nicht . . .«

V javnosti sta bila čuti samo dva glasa, ki sta brezpogojno poudarjala genijalnost Prešernovo in spoznala visoko estetično ceno njegovih poezij.

Prvi je bil Čelakovski v Pragi, ki je leta 1832. svoje rojake v daljši razpravi opozoril na novo pesniško zvezdo slovensko ter s tem nemalo povzdignil pogum mlademu pesniku. Drugi je bil pesnikov rojak Janez Murko, ki je v svoji l. 1832. v Gradcu na svetlo dani slovenski slovnici ponatisnil Prešernovo elegijo »Slovo od mladosti« in balado »Povodnji mož« ter pristavil: »Ich kann nicht umhin folgende, durch Originalität, echte Slowenität, dichterischen Wert und doch allgemeine Verständlichkeit gleich ausgezeichneten Aufsätze als ein Muster, wie man in der slowenischen Sprache schreiben kann und soll, hier anzuführen . . .«

A to so bili le posamezni, redki priznavalni glasovi!

Prevesna večina pesnikovih, celo inteligentnih rojakov pa je bila proti pesniku in njegovim proizvodom apatična, ali pa mu naravnost nasprotna.

Toda nikakor me ni volja ta slovesni trenutek delati brezuspešnih in nepotrebnih rekriminacij ali Prešernovim nasprotnikom podtikati sebične ali neblage namene. Kdor razume dobo in razmere, v kakršnih je živel naš pesnik, tisti razume tudi početje njegovih nasprotnikov.

Brezbrižnost Prešernovih rojakov za njegove poezije, in celo takih, ki so bili slovenski pisatelji, ima deloma svoj vzrok v tem, ker so ti ljudje sploh mislili, da slovenska knjižnost popolnoma izpolni svojo nalogo, ako slovenskemu narodu poleg slovnice in molitvenikov preskrbi najpotrebnejših knjig za praktične potrebe. Nemogoče in tudi nepotrebno se jim je zdelo, da bi se v jeziku, ki so ga v tistem času govorili samo posli in kmetje, gospoda pa samo takrat, kadar je morala občevati s poslom in kmetom, zlagale pesmi, in da bi se Slovencem stvarila nepotrebna in nepraktična leposlovna knjižnost.

Prešeren je sam te razmere na nedosežen način ironiziral v svoji pereči satiri »Nova pisarija«, kjer je pisar zastopnik in zagovornik tistih tesnosrčnih in starokopitnih nazorov, ki so takrat sploh prevladovali v naši knjižnosti.

Tako prozaično in filistrsko pa o našem pesniku niso mislili samo ljudje navadne mere, ampak z njih nazori se je ujemal celo »veliki gromovnik« — Kopitar, ki mu gotovo nihče ne bo odrekal velike ljubezni do slovenskega naroda, zdrave razsodnosti in visoke učenosti.

Tudi on za Prešernove poezije ni imel pravega razuma in kož nadcenzor mu je napravil marsikatero neprijetnost. Čop se je brezuspešno trudil tudi vplivnega, toda osornega Kopitarja prijaznost nakloniti Prešernovim poezijam. V tem oziru je znamenito dolgo pismo, ki ga je Čop dne 16. majnika 1830. pisal Kopitarju in v katerem krepko zagovarja Prešernove pesmi. Kopitar je namreč sodil o njih, da so brez vsake cene, ker jih kmetje ne bodo umeli.

Čop mu dokazuje, da na kmetske ljudi Prešeren niti mislil ni; tem naj, kakor doslej, pišejo duhovniki; »Čebelica« pa je v prvi vrsti namenjena omikane mu občinstvu. Potem z mirnimi, lepimi in tehtnimi besedami pobija Kopitarjeve nazore o pesništvu sploh ter končno pravi, da, ako mu ne ugajajo Prešernove pesmi, posebno elegija »Slovo od mladosti« in balada »Povodnji mož«, jih je gotovo bral »in übler Laune«.

A tembolj se moramo čuditi Prešernu, tem hvaležnejši mu moramo biti, da se ni strašil tukaj omenjenih neprilik in da ga niti nasprotovanje, niti preziranje, niti nehvaležnost njegovih vrstnikov ni odvrnila od nebeške poezije, dokler ga ni objela »zadnja ljub'ca — bela smrt«.

Karakteristično je za genijalne može, kakor pravi Mommsen, da v svojem velikem duhu spočno dela in izvrše čine, ki z elementarno silo vplivajo na daljne čase in pozne rodove, ter s svojimi deli provzročijo znamenite nasledke, ki stvaritelji prvotno niti iz daleka niso mislili nanje in se jih niso zavedali.

In tak genijalni pesnik je tudi Prešeren!

Izmed vseh pesnikov mu danes slovenski narod ovija okoli glave venec prvenstva; iz »mokrocve-

točih rožic« njegove poezije pa je vzcvela naša bujna leposlovna knjižnost.

Prešeren je v pravem pomenu besede narodni pesnik, ki pa je znal svoje poezije obenem odičiti z najlepšim cvetjem zapadne kulture. Slava njegovega imena in ž njo naše domovine se zatorej ne širi samo med južnimi Slovani, ampak tudi Čehi in Rusi, Nemci, Švedi in Italijani se čudijo njegovim genijalnim idejam, s katerimi je slovenski poeziji odprl pot v svetovno literaturo.

Kar je Prešeren nekdanj pel o svoji Juliji, to zdaj mutatis mutandis lahko velja o njegovih poezijah in o naši domovini:

Pesem moja je posoda tvojega imena
V njej bom med slovanske brate sladki glas zanesel
Od zahoda do izhoda tvojega imena;
Na posodi v zlatih črkah slava se bo brala
Od naroda do naroda tvojega imena.

Ne morem končati te svoje skromne razprave lepše, nego z besedami Stritarjevimi: »Ako klasike imenujemo tiste pisavce, v katerih se lepe splošno človeške, ne samo individualne misli in čuti razodevajo v lepi dovršeni obliki; ki imajo veljavo za zmerom ne samo za svoj čas, za svoje vrstnike; ki so vredni, da se stavijo v zgled prihodnjim: smemo po pravici Prešerna imenovati klasika . . .

Ponosno smemo reči, da tudi naš Prešeren je eden tistih izvoljenih organov, po katerih se na zemlji razodeva rajska lepota, nebeška poezija. Ko bi se sklicali narodi pred sodni stol, naj se izkažejo, kako so gospodarili z izročeni talenti, kako se je vsak udeležil vesoljne človeške omike; smel bi se mali slovenski narod brez strahu pokazati med drugimi z drobnimi bukvicami, ki se jim pravi:

Prešernove poezije.

Fr. Levec.



V Ant. Knezovi knjižnici so bili doslej tiskani naslednji spisi:

Prvi zvezek:

Fr. Levec: Ant. Knezova ustanova (s podobo).

Dr. Fr. D.: Gospod Lisec. Povest.

Bogdan Vened: Ženitev Ferdulfa vojvode. Povest v verzih.

Drugi zvezek:

Ivan Gorec: Gorski potoki. Povest.

Pavlina Pajkova: Planinska idila. Povest.

Fr. Levec: Matija Valjavec. Životopis (s podobo).

Tretji zvezek:

Anton Funtek: Smrt. Epsko-lirske slike.

Fran Govékar: Ljubezen in rodoljubje. Povest.

Četrty zvezek:

Dr. Janez Mencinger: Moja hoja na Triglav.

Fr. Levec: Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano.

Peti zvezek:

Fr. Ks. Meško: Slike in povesti, I. del.

Fr. Levec: Strelov »Popotnik«. Knjižno-zgodovinska žrtica.

Anton Medved: Vzori. — Na deželi.

Fr. Levec: Ob stoletnici Janeza Vesela Koseskega.

Šesti zvezek:

Fr. Ks. Meško: Slike in povesti, II. del.

Dr. Matija Murko: Dr. Vatroslav Oblak (z dvema podobama).

Sedmi zvezek:

Fr. Ks. Meško: Iz mojega dnevnika.

Podgoričan: Za možem . . . Slika.

Dr. Fr. Zbašnik: Pastirica. Povestica.

Fos. Kostanjevec: Čez trideset let.

J. M. Dovič: Z diplomo in brez diplome. Noveleta.

Ivan Cankar: Popótovanje Nikolaja Nikiča.

Fr. Levec: Dr. Fr. Prešeren.

Knezova knjižnica se dobiva, po 80 h zvezek — šesti in sedmi zvezek po 1 K 20 h — v pisarni „Slovenske Maticе“ in pri knjigarju L. Schwentnerju v Ljubljani. — Peti zvezek je v zalogi popolnoma pošel.

Razpis častnih nagrad.

Vedno glašneje se v novejšem času po javnih glasilih in v literarnih krogih izraža želja, naj bi Matica močnejše gojila v svojih društvenih knjigah leposlovje. Da tej želji ustreže ter pospeši razvoj slovenske pripovedne književnosti, razpisuje odbor »Slovenske Matice« iznova po določenih »Jurčič - Tomšičeve ustanove« **400 kron** častne nagrade izvorni povesti slovenski, obsezajoči najmanj deset tiskovnih pol. Ko bi pa ne došla nobena takšna povest, se razpisujeta tudi **dve** častni nagradi **po 200 kron** dvema izvirnima povestima, obsezajočima najmanj po pet tiskovnih pol, oziroma dvema daljšima epičnima pesmima, ali pa eni povesti in eni daljši epični pesmi.

Pisatelji, ki se jim prisodijo častne nagrade, prejmo vrhutega za svoja dela še navadno pisateljsko nagrado, ki jo plačuje »Slovenska Matica« vsled § 12. svojega opravnega reda po 50—80 kron za tiskovno polo. Rokopise je pošiljati odboru »Slovenske Matice«

do 1. malega srpana 1901.

Ker hoče odbor s tem razpisom ustreči Matičinim udom ter jim v roke podati lepo zabavno knjigo, pričakuje, da se slovenski pripovedni pisatelji — zlasti priznani slovenski pripovedniki — primerno odzovejo njegovemu pozivu.

V Ljubljani, dne 31. decembra 1900.

Fr. Levac,
predsednik.



E. Lah,
tajnik.